T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE PROGRAMI
(YÖK 100/2000 DOKTORA PROGRAMI KAMU MALİYESİ ÖNCELİKLİ ALANI)

SOSYAL DIŞLANMA BAĞLAMINDA GENÇ İŞSİZLİĞE YÖNELİK DEVLETİN MALİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: TÜRKİYE VE SEÇİLEN ÜLKELERDE UYGULANAN İSTİHDAM POLİTİKALARI

Merve Tuba RÜZGAR

Danışman

Doç. Dr. Serkan CURA

MANİSA–2022

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE PROGRAMI
(YÖK 100/2000 DOKTORA PROGRAMI KAMU MALİYESİ ÖNCELİKLİ ALANI)

SOSYAL DIŞLANMA BAĞLAMINDA GENÇ İŞSİZLİĞE YÖNELİK DEVLETİN MALİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: TÜRKİYE VE SEÇİLEN ÜLKELERDE UYGULANAN İSTİHDAM POLİTİKALARI

Merve Tuba RÜZGAR

Danışman

Doç. Dr. Serkan CURA

MANİSA–2022

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Sosyal Dışlanma Bağlamında Genç İşsizliğe Yönelik Devletin Mali Çözüm Önerileri: Türkiye ve Seçilen Ülkelerde Uygulanan İstihdam Politikaları” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

07/12/2022

Merve Tuba RÜZGAR

ÖZET

SOSYAL DIŞLANMA BAĞLAMINDA GENÇ İŞSİZLİĞE YÖNELİK DEVLETİN MALİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: TÜRKİYE VE SEÇİLEN ÜLKELERDE UYGULANAN İSTİHDAM POLİTİKALARI

İlk kez Fransa'da kullanılan ve giderek önemi artan sosyal dışlanma kavramı hem nesnel hem de öznel değerlendirmeleri içermektedir. Çok boyutlu ve dinamik bir süreci ifade eden sosyal dışlanma kavramının sınırlarını belirlemek çok güçtür. Sosyal dışlanma biçimlerini ölçen birçok gösterge bulunmakla birlikte bunların en başında istihdam gelmektedir. Özellikle gençlerin iş gücü piyasasına katılım eksikliği sosyal dışlanma bakımdan da çok önemlidir. Çünkü genç işsizliği hem bireylerde hem de toplumda ekonomik ve sosyal açıdan risklerin oluşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla genç işsizliği yüksek seyreden ülkelerin istihdama yönelik uyguladıkları aktif ve pasif politikaları yeniden değerlendirmesi, en kısa sürede gençleri istihdama dahil etmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, dünyada giderek artan ve birçok ülkenin temel sorunu haline gelen genç işsizliği konusunun sosyal dışlanma bağlamında incelenmesidir. Çalışma üç bölümden oluşmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde sosyal dışlanma kavramı, ikinci bölümünde sosyal dışlanma ile istihdam arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Türkiye ve seçilen ülkelerde sosyal dışlanma türü olarak genç işsizliği konusuna yer verilmiştir. Ayrıca çalışmanın son bölümünde bulunan ve araştırma örneklemini Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde öğrenim gören 18-24 yaş aralığındaki öğrencilerin oluşturduğu alan araştırmasında, öğrencilerin işsizlikle ilgili kaygı, beklenti, plan ve düşünceleri değerlendirilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda gençlerin mezun olmadan işsizlik korkusunu çok yüksek seviyelerde hissettiği, gelecekle ilgili beklenti ve düşüncelerinin olumsuz yönde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Dışlanma, Genç İşsizliği, İstihdam Politikaları, Türkiye.

ABSTRACT

FINANCIAL SOLUTION PROPOSALS OF GOVERNMENT FOR YOUTH UNEMPLOYMENT IN THE CONTEXT OF SOCIAL EXCLUSION: EMPLOYMENT POLICIES IMPLEMENTED IN TURKEY AND SELECTED COUNTRIES

The concept of social exclusion, which was used for the first time in France and has become increasingly important, includes objective and subjective evaluations. It is challenging to determine the boundaries of the concept of social exclusion, which expresses a multidimensional and dynamic process. Although many measurement indicators reveal the forms of social exclusion, employment comes first. Especially the lack of participation of young people in the labor market is significant in terms of social exclusion. Because youth unemployment causes economic and social risks for both individuals and societies. Therefore, countries with high youth unemployment need to reevaluate their active and passive policies towards employment, and to include young people in employment as soon as possible.

This study aims to examine the issue of youth unemployment, which is increasing in the world and has become the main problem in many countries, in the context of social exclusion. The study consists of three parts. The first part of the study examined the concept of social exclusion, and the second part examined the relationship between social exclusion and employment. In the third part of the study, youth unemployment as a type of social exclusion in Turkey and selected countries were included. In addition, in the field study in the last part of the study, in which the research sample consisted of students aged 18-24 studying at the Faculty of Economics and Administrative Sciences of Manisa Celal Bayar University, students' anxiety, expectations, plans and thoughts about unemployment were evaluated. As a result of the study, it has been concluded that the young people experience the fear of unemployment at very high levels before they graduate, and their expectations and thoughts about the future are negative.

Keywords: Social Exclusion, Youth Unemployment, Employment Policies, Turkey.

TEŞEKKÜR

Çalışmamın her aşamasında bana destek olan, bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren danışman hocam Sayın Doç. Dr. Serkan CURA'ya, bilgi ve tecrübeleri ile lisansüstü öğrenim hayatımın tüm zorlu aşamalarında yardımcı olan, tecrübeleri ile beni aydınlatan ve desteklerini hiç eksik etmeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Birol KOVANCILAR, Prof. Dr. Asuman ALTAY, Doç. Dr. Aysun KAHRAMAN, Doç. Dr. Gül KAYALIDERE, Dr. Öğr. Üyesi Umut TEPEKULE, Prof. Dr. Ahmet Kemal ÇELEBİ, Prof. Dr. Tülin CANBAY, ankete destek veren Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyeleri ile öğrencilerine teşekkür ederim. Doktora eğitimim sırasında yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocalarım Prof. Dr. Ramazan ARMAĞAN ve eşi Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ARMAĞAN, arkadaşlarım Pelin KOŞAN, Abdullah KAPLAN, Almanya/Köln Erasmus staj dönemimde bilgi ve tecrübeleriyle bana katkı sağlayan Filiz İŞLER'e teşekkür ederim. Maddi ve manevi her zaman yanımda olan, varlıklarının bana güç verdiği annem Senem RÜZGAR, babam Veysel RÜZGAR, kardeşim Sefa Ayberk RÜZGAR'a yürekten teşekkür ederim.

Bu çalışma, YÖK 100/2000 Projesi Kamu Maliyesi Öncelikli Alanı ile desteklenmiştir. Katkılarından dolayı Yükseköğretim Kurulu'na teşekkür ederim.

Merve Tuba RÜZGAR
Manisa, 2022

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ v
ÖZET vi
ABSTRACT vii
TEŞEKKÜR viii
İÇİNDEKİLER ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ xii
TABLOLAR LİSTESİ xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ xvi
GRAFİK LİSTESİ xvii
EKLER LİSTESİ xviii
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
SOSYAL DIŞLANMA KAVRAMI

1.1. SOSYAL DIŞLANMA KAVRAMI: KAVRAMSAL ÇERÇEVE 5
1.2. SOSYAL DIŞLANMA UNSURLARI 12
1.2.1. Çok Boyutluluk 13
1.2.2. Sosyal İlişkilerin Zayıflaması ve Dayanışmanın Bozulması 14
1.2.3. Yurttaşlık Haklarından Yoksunluk 15
1.2.4. Yeterlilikten Yoksunluk 16
1.3. SOSYAL DIŞLANMA NEDENLERİ 18
1.3.1. Yapısal Nedenler 18
1.3.1.1. Küreselleşme 18
1.3.1.2. Üretim ve İş gücü Piyasalarındaki Değişimler 20
1.3.1.3. Gelir Dağılımındaki Eşitsizlikler 21
1.3.1.4. Göç Hareketleri 23
1.3.2. Kişisel Nedenler 25
1.3.2.1. Aile Yapısı 25
1.3.2.2. Cinsiyet 26
1.3.2.3. Yaş 28
1.4. SOSYAL DIŞLANMA BİÇİMLERİ 29
1.4.1. Ekonomik Alandan Dışlanma 31
1.4.1.1. Mal ve Hizmet Piyasalarından Dışlanma 31

1.4.1.2. İş Gücü Piyasalarından Dışlanma 32
1.4.2. Toplumsal Alandan Dışlanma 33
1.4.2.1. Sosyal Refah Hizmetleri Bakımından Dışlanma 33
1.4.2.2. Mülkiyet/Konut Bakımından Dışlanma 36
1.4.3. Siyasal Alandan Dışlanma 37
1.4.3.1. Göçmenler ve Azınlıklar 37
1.4.3.2. Demokrasi, Haklar ve Yönetim 40
1.5. DEĞİŞEN BÜYÜME DİNAMİKLERİNİN SOSYAL DIŞLANMA İLE İLİŞKİSİ.....41
1.5.1. Kapsayıcı Büyüme 42
1.5.2. Yeşil Büyüme.....49
İKİNCİ BÖLÜM
SOSYAL DIŞLANMA VE İSTİHDAM ARASINDAKİ İLİŞKİ
2.1. SOSYAL DIŞLANMANIN ÖLÇÜMÜ VE ÖLÇÜM GÖSTERGELERİ 52
2.1.1. Çevre (Mahalle) ve Ulaşım.....54
2.1.2. Eğitim ve Beceriler.....56
2.1.3. Gelir ve Yoksulluk 58
2.1.4. İstihdam 62
2.1.5. Konut/Barınma.....64
2.1.6. Sağlık.....64
2.1.7. Suç ve Suç Korkusu 66
2.2. SOSYAL DIŞLANMA İLE İSTİHDAM İLİŞKİSİ 67
2.2.1. İş gücü Piyasasından Dışlanma.....68
2.2.2. İş gücü Piyasası Dahilinde Yaşanan Dışlanma.....69
2.2.3. Psiko-Sosyal Dışlanma.....70
2.3. BİR SOSYAL DIŞLANMA TÜRÜ OLARAK GENÇ İŞSİZLİĞİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE 72
2.4. DEVLETİN SOSYAL DIŞLANMA VE İSTİHDAM SORUNUNDAKİ ROLÜ.....80
2.4.1. Devletin Sosyal Dışlanma ve İstihdama Yönelik Çözüm Arayışları 82
2.4.2. Kamu Harcamaları ile Gelirlerin Sosyal Dışlanma ve İstihdam Açısından Değerlendirilmesi.....84
2.5. TÜRKİYE'DE GENÇ İŞSİZLİĞİ 90
2.5.1. Türkiye'de Genç İşsizliğinin Genel Görünümü.....90

2.5.2. Türkiye'de Eğitim Durumuna Göre Genç İşsizliği 101
2.6. SEÇİLEN ÜLKELERDE GENÇ İŞSİZLİĞİ 107
2.6.1. Almanya 109
2.6.2. Arjantin 113
2.6.3. Çin 117
2.6.4. Güney Kore 121
2.6.5. Japonya 125
2.6.6. Meksika 129
2.6.7. Rusya 134
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE VE SEÇİLEN ÜLKELERDE SOSYAL DIŞLANMA TÜRÜ OLARAK: GENÇ İŞSİZLİĞİ
3.1. GENÇ İŞSİZLİĞİ ÜZERİNE SAHA ÇALIŞMASI 140
3.1.1. Araştırma Konusu ve Amacı 140
3.1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Önemi 141
3.1.3. Araştırmada Kullanılan Anket Formu ve Ölçek 144
3.1.4. Araştırma Bulguları ve Öneriler 145
3.2. TÜRKİYE'DE GENÇ İŞSİZLİĞE YÖNELİK UYGULANAN İSTİHDAM POLİTİKALARI 154
3.2.1. Aktif İstihdam Politikaları 155
3.2.2. Pasif İstihdam Politikaları 168
3.2.3. Covid-19 Salgın Döneminde Uygulanan İstihdam Politikaları 173
3.3. SEÇİLEN ÜLKELERDE GENÇ İŞSİZLİĞE YÖNELİK UYGULANAN İSTİHDAM POLİTİKALARI 178
3.3.1. Almanya 178
3.3.2. Arjantin 185
3.3.3. Çin 191
3.3.4. Güney Kore 195
3.3.5. Japonya 200
3.3.6. Meksika 204
3.3.7. Rusya 211
SONUÇ 215
KAYNAKÇA 229
EKLER 273

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	Araştırma-Geliştirme
Bknz.	Bakınız
BMBF	Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı (Bundesministerium für Bildung und Forschung)
BRICS-T	Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika, Türkiye (Brazil, Russia, India, Chinese, South Africa, Turkey)
Çev.	Çeviren
DB	Dünya Bankası
Ed.	Editör
EUROSTAT	Avrupa İstatistik Ofisi
G-20	20'ler Grubu (Group of 20)
GİSEP	Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı
GSYİH	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
Haz.	Hazırlayan
HDI	İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index)
HPI	İnsani Yoksulluk Endeksi (Human Poverty Index)
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
IMF	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
İİBF	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
JArbSchG	Çalışan Gençlerin Korunmasına İlişkin Yasa (Gesetz zum Schutz der arbeitenden Jugend)
KOBİ	Küçük ve Orta Ölçekli İşletme
MCBÜ	Manisa Celal Bayar Üniversitesi
MIKTA	Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye, Avustralya (Mexican, Indonesia, South Korea, Turkey, Australia)
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (North American Free Trade Agreement)

NEET	Ne Eğitimde Ne İstihdamda Ne de Yetiştirmede (Not in Education, Employment, or Training)
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
PPC	Krizleri Önleme Süreci Programı (Procedimiento Preventivo de Crisis)
REPRO	Üretimde İstikrar Programı (Programa de Recuperacion Produktiva)
S.	Sayfa
SNE	Uluslararası İstihdam Servisi Genel Koordinatörlüğü (Servicio Nacional de Empleo)
SPSS	Sosyal Bilimler için İstatistik Programı (Statistical Package for the Social Sciences)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TL	Türk lirası
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Programme)
USD	Amerikan doları (United States Dollar)
Vb.	Ve benzeri
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Sosyal Dışlanma Tanımlarının Tasnifi 9
Tablo 2. Kapsayıcı Büyüme Kavramının Temel Bileşenleri.....45
Tablo 3. Ulaşımdan Dışlanmanın Boyutları ve Ulaşım Eksikliğinin Etkileri 55
Tablo 4. Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Arasındaki Farklılıklar 61
Tablo 5. Talep ve Arz Yönünden Genç İşsizliği.....77
Tablo 6. Türkiye'de Kamu Harcamalarının ve Gelirlerinin GSYİH'ye Oranı.....87
Tablo 7. 2000-2021 Yılları Arası Türkiye İşsizlik Oranları.....93
Tablo 8. 2010-2021 Yılları Arası 15-24 Yaş Arası Nüfusun Cinsiyete Göre İş Gücü Durumu 94
Tablo 9. 1990-2021 Yılları Arası Türkiye İktisadi Göstergeleri ve Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerleri 97
Tablo 10. 2004-2021 Yılları Arası 15 Yaş Üstü Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranı 102
Tablo 11. 2014-2021 Yılları Arası 15 Yaş Üstü Yüksekokul ve Fakülte Mezunlarının En Son Mezun Oldukları Alana Göre İşsizlik Oranı 104
Tablo 12. 2010-2021 Yılları Arası G-20 Ülkeleri Genç İşsizliği Oranları.....108
Tablo 13. 2000-2021 Yılları Arası Cinsiyete Göre Almanya İşsizlik Oranları.....111
Tablo 14. 1990-2021 Yılları Arası Almanya İktisadi Göstergeleri ve Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerleri 112
Tablo 15. 2000-2021 Yılları Arası Arjantin İşsizlik Oranları 114
Tablo 16. 1990-2021 Yılları Arası Arjantin İktisadi Göstergeleri ve Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerleri 116
Tablo 17. 2000-2021 Yılları Arası Çin İşsizlik Oranları.....118
Tablo 18. 1990-2021 Yılları Arası Çin İktisadi Göstergeleri ve Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerleri 120
Tablo 19. 2000-2021 Yılları Arası Güney Kore İşsizlik Oranları 122
Tablo 20. 1990-2021 Yılları Arası Güney Kore İktisadi Göstergeleri ve Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerleri 124
Tablo 21. 2000-2021 Yılları Arası Japonya İşsizlik Oranları.....126
Tablo 22. 1990-2021 Yılları Arası Japonya İktisadi Göstergeleri ve Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerleri 128
Tablo 23. 2000-2021 Yılları Arası Meksika İşsizlik Oranları.....130

Tablo 24. 1990-2021 Yılları Arası Meksika İktisadi Göstergeleri ve Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerleri 132
Tablo 25. 2000-2021 Yılları Arası Rusya İşsizlik Oranları 135
Tablo 26. 1990-2021 Yılları Arası Rusya İktisadi Göstergeleri ve Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerleri 137
Tablo 27. İİBF Bölümlerinin İş Bulma Sürelerine Göre Oranları 143
Tablo 28. Katılımcıların Demografik Profillerine Göre Dağılım 145
Tablo 29. Katılımcıların Likert Tipi Sorulara Verdiği Cevaplar 146
Tablo 30. Katılımcıların İşsiz Kalma Korkusu 149
Tablo 31. KMO ve Bartlett Testi 149
Tablo 32. Faktör Analizi Sonuçları 150
Tablo 33. Döndürülmüş Bileşenler Matrisi Tablosu 151
Tablo 34. Güvenirlik Analizleri 152
Tablo 35. Faktörler ve Faktör İsimleri 152
Tablo 36. OECD Tarafından Yapılan Aktif ve Pasif Sınıflandırma Şekli 154

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Sosyal Dışlanma Boyutları 8
Şekil 2. Sosyal Dışlanma Biçimleri 30
Şekil 3. Kapsayıcı Büyüme Döngüsü 46
Şekil 4. Gençler Arasında İşsizlik Oranının Yüksek Olmasıyla İlgili Neden-Sonuç İlişkisi 78
Şekil 5. ILOSTAT Verilerine Göre Seçilen Ülkelerde Genç İşsizliği Ortalaması (2010-2021) 139

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. 2000-2021 Yılları Arası Dünyada Genç İşsizliği 76
Grafik 2. Türkiye'de Alt Kalemler İtibarıyla Sosyal Harcamaların GSYİH'ye Oranı 89
Grafik 3. 1988-2021 Yılları Arası Türkiye'de İşsizlik ve Genç İşsizliği Oranları....91
Grafik 4. 1990-2021 Yılları Arası Türkiye İktisadi Göstergeleri.....95
Grafik 5. 1940-2080 Yılları Arasında Türkiye'de Genç Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı.....100
Grafik 6. 2004-2021 Yılları Arası 15 Yaş Üstü Yükseköğretim Mezunu İşsizlik Oranının Cinsiyete Göre Dağılımı.....103
Grafik 7. 2006-2020 Yılları Arası 15-24 Yaş ve 15-29 Yaş NEET Oranları 106
Grafik 8. Deutsche Bundesbank Verilerine Göre 2000-2021 Yılları Arası Almanya İşsizlik Oranı 110
Grafik 9. 1990-2021 Yılları Arası Almanya İktisadi Göstergeleri.....112
Grafik 10. 1990-2021 Yılları Arası Arjantin İktisadi Göstergeleri 115
Grafik 11. 1990-2021 Yılları Arası Çin İktisadi Göstergeleri 119
Grafik 12. 1990-2021 Yılları Arası Güney Kore İktisadi Göstergeleri 123
Grafik 13. 1990-2021 Yılları Arası Japonya İktisadi Göstergeleri 127
Grafik 14. 1990-2021 Yılları Arası Meksika İktisadi Göstergeleri.....132
Grafik 15. 1990-2021 Yılları Arası Rusya İktisadi Göstergeleri 136
Grafik 16. Bölümlere Göre Niteliklerde Uygun İşlerde Çalışma Oranı Yüksek Olan Meslekler.....141
Grafik 17. Bölümlere Göre Nitelik Uyuşmazlığı (Niteliklerine Uygun İşlerde Çalışma Oranı Düşük Meslekler).....142

EKLER LİSTESİ

EK 1. Araştırmada Kullanılan Anket Formu

EK 2. Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurul Onay Kararı

GİRİŞ

Çok yönlü bir kavram olan sosyal dışlanma, gelişmişlik düzeyi fark etmeksizin tüm ülkeleri ekonomik ve sosyal açıdan etkileyen bir sorundur. Ekonomik, toplumsal ve siyasal alandan dışlanma biçimlerinde ortaya çıkan sosyal dışlanma kavramının yapısal ve kişisel olarak iki temel nedeni bulunmaktadır. Çalışmada yapısal nedenler küreselleşme, üretim ve iş gücü piyasalarındaki değişimler, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, iç ve dış göçler; kişisel nedenler ise aile yapısı, cinsiyet, yaş faktörleri şeklinde incelenmiştir. Tek bir kriter ile açıklanması mümkün olmayan sosyal dışlanma kavramının ölçümü ve ölçüm göstergelerinin belirlenmesi çok zordur. Uluslararası literatürde yer alan sosyal dışlanma biçimlerini ortaya çıkaran ölçüm göstergeleri genel olarak; gelir ve yoksulluk, istihdam, eğitim ve beceriler, sağlık, konut/barınma, çevre ve ulaşım, suç ve suç korkusudur. Gelir, sosyal sermaye, eğitim, sağlık, ulaşım gibi birçok etken dışında kişilerin istihdamının sağlanamaması sosyal dışlanma ölçüm göstergelerinin merkezinde bulunmaktadır. Toplumdaki bireylerin iş gücü piyasalarından uzak kalması, istihdam edilememesi sosyal dışlanmanın bir türü olarak değerlendirilmektedir. Özellikle kırılgan ya da dezavantajlı grup olarak adlandırılan gençlerin iş gücü piyasasına dahil edilmemesi hem gençler hem de toplum açısından ekonomik ve sosyal birçok soruna yol açabilmektedir.

Genç olarak nitelendirilen yaş grubu ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte literatürde ağırlıklı olarak 15-24 yaş aralığındaki bireyler genç olarak değerlendirilmektedir. Bu noktadan hareketle genç işsizliği kavramının 15-24 yaş aralığındaki nüfusun çalışma isteği ve arzunda olmasına rağmen kendilerine uygun iş bulamaması durumunu ifade ettiği söylenebilir. Gerek tecrübe gerekse teknik bilgi eksikliği nedeniyle iş gücü piyasasından uzak kalan gençlerin sosyal dışlanmaya maruz kaldığı söylenebilir. Bu nedenle genç işsizliği kavramı ile sosyal dışlanma kavramı birbiriyle yakından ilgilidir. Çünkü sosyal dışlanma bağlamında en riskli grubu oluşturan gençler, özellikle tecrübe eksikliği, eğitim gördükleri alanlarda çalışamama ya da liyakat sorunu gibi nedenlerden dolayı işsiz kalabilmektedir. İşsiz kalan gençlerin ekonomik bağımsızlıklarının olmaması onları hem ekonomik hem de psikolojik açıdan olumsuz etkilemektedir. Bu durum da zamanla genç işsizlerin toplumdan soyutlanmalarına sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla sosyal dışlanmanın bir türü olarak karşımıza çıkan genç işsizliği, birçok ülke için kritik öneme sahiptir. Özellikle genç işsizliği oranı yüksek

olan ülkelerin hem gençler hem de ülke ekonomisi açısından en kısa sürede önlem alması ve gerekli istihdam politikalarını uygulaması gerekmektedir. Ayrıca genç işsizliği yüksek ülkelerde istihdam politikaları kadar büyümenin toplumun her kesimi için fırsatlar yaratması ve bu fırsatların herkese eşit şekilde dağılması, eğitim sisteminin yenilenmesi, beyin göçüne yönelik frenleyici önlemlerin alınması, hukukun üstünlüğünü artırmaya yönelik adımların atılması çok önemlidir.

Günümüzde devletlerin temel görevlerinden biri, sosyoekonomik açıdan büyük sorunlara ve eşitsizliğe yol açan işsizliğin azaltılması için vatandaşları korumak, bu noktada gerekli önlemleri almaktır. Böylece yükümlü tutulan siyasi otorite, aktif ve pasif politikalar aracılığıyla işsizliğin oluşturacağı olumsuzlukları azaltmaya çalışmaktadır. İşsizliğe neden olan faktörleri en aza indirmeye yönelik tedbirleri içeren aktif istihdam politikaları ile kısa vadede işsizliğin ekonomik baskısını azaltmayı amaçlayan pasif istihdam politikalarının sosyal dışlanmanın önlenmesinde önemli uygulamalar olduğu söylenebilir. Nitekim, gençlerin ya da toplumdaki diğer bireylerin işsiz kalması hem ekonomik hem de psikolojik yönden kişileri olumsuz etkilemekte, onların toplumdan soyutlanarak dışlanmaya maruz kalmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda uygulanan aktif ve pasif istihdam politikalarının kişileri sadece işsizliğe değil aynı zamanda sosyal dışlanma riskine karşı koruduğu da söylenebilir.

Genç işsizliğine çözüm noktasında uygulanan aktif ve pasif istihdam politikaları devlet bütçesi aracılığıyla gerçekleşen maliye politikası araçları ile sağlanmaktadır. Bu nedenle maliye politikası araçları olan kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin başta işsizlik ve sosyal dışlanma olmak üzere birçok makroekonomik değişkeni doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediği söylenebilir. Çünkü işsizlik süresinin uzaması bir süre sonra gelirde azalma, sosyal ilişkilerden kopma, psikolojik rahatsızlıklar gibi sorunlara yol açabileceğinden bu durumdaki kişilerin sosyal dışlanmaya maruz kalması söz konusu olabilmektedir.

Çalışmanın konusu, dünyada giderek büyük bir sorun haline gelen genç işsizliğinin sosyal dışlanma bağlamında değerlendirilmesi, Türkiye ile seçilen ülkelerdeki genç işsizliğine yönelik istihdam politikalarının incelenmesidir. Bu kapsamda çalışmada sosyal dışlanma, genç işsizliği kavramları açıklanarak Türkiye ve seçilen ülkelerin (Almanya, Arjantin, Çin, Güney Kore, Japonya, Meksika, Rusya) işsizlik, genç işsizliği oranları, ekonomilerinin genel görünümleri, uyguladıkları aktif ve pasif istihdam politikaları hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın amacı, Türkiye'de artan genç işsizliği sorununa yönelik olarak, seçilen ülke örnekleri ile bu ülkelerin genç işsizliği oranlarının incelenerek Türkiye'deki genç işsizliği sorununda gerekli önlemlerin alınmasına dikkat çekmektedir. Çalışmada seçilen ülkelerin istihdam politikalarının ortaya konulması, özellikle genç işsizliği sorunu ile karşı karşıya olan Türkiye açısından hem literatüre hem de politika yapıcılara yol gösterici nitelikte olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada seçilen ülkeler*, Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization, ILO) verileri doğrultusunda değerlendirildiğinde, 2010-2021 yılları arası genç işsizliği genel ortalaması en düşük ilk beş ülke Japonya (%5,9), Almanya (%7,4), Meksika (%8,4), Güney Kore (%9,1), Çin (%10,5)'dir. Çalışmada yer alan ülkelerden Rusya'nın 2020-2021 yılları arası genç işsizliği ortalaması %16; Türkiye'nin %19,7 ve Arjantin'in %22,4'tür. Bu noktadan hareketle genç işsizliği düşük olan ülkelerle Türkiye gibi genç işsizliği yüksek olan ülkelerin istihdam politikalarının birlikte değerlendirilmesi, genç işsizliği yüksek ülkelerin hangi noktalara ağırlık vermesi gerektiğinin ortaya konulması açısından çok önemlidir.

Bu tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öncelikle konunun kavramsal çerçevesinin çizilebilmesi açısından sosyal dışlanma kavramı açıklanmıştır. Sonrasında ise sosyal dışlanma unsurları, nedenleri, biçimleri ve değişen büyüme dinamiklerinin sosyal dışlanma kavramı ile ilişkisi incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise sosyal dışlanma ve istihdam arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda öncelikle sosyal dışlanmanın ölçümü ve ölçüm göstergelerini oluşturan faktörler, sosyal dışlanma ve istihdam ilişkisi incelenmiş olup sonrasında sosyal dışlanma türü olarak genç işsizliği kavramı açıklanmıştır. Genç işsizliği kavramının genel çerçevesi çizildikten sonra devletin sosyal dışlanma ile istihdam sorunundaki rolü açıklanmıştır. İkinci bölümün sonunda ise Türkiye ve seçilen ülkelerdeki genç işsizliği profili ILO verilerinden yararlanılarak incelenmiştir.

* Çalışmada seçilen ülkeler, 20'ler Grubu (Group of 20, G-20) üyesi ülkeler içinde 2010-2021 yılları arasında genç işsizliği ortalaması en düşük olan Japonya, Almanya, Meksika, Güney Kore, Çin; 2010-2021 yılları arasında genç işsizliği ortalaması Türkiye'ye yakın olan Rusya; 2010-2021 yılları arasında genç işsizliği oranı Türkiye ortalamasından yüksek olan Arjantin'dir. Çalışmada seçilen ülkelerin tamamı G-20 üyesi olmakla birlikte Rusya ve Çin Türkiye'nin de içinde bulunduğu BRICS-T (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika, Türkiye); Meksika ve Güney Kore Türkiye'nin de üyesi olduğu MIKTA (Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye, Avustralya) ülkeleridir. Bunun dışında ülkeler seçilirken Dünya Bankası tarafından yüksek gelir grubundaki ülke ve üst-orta gelir grubundaki ülke sınıflandırmaları da dikkate alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde sosyal dışlanma türü olarak genç işsizliğine yönelik Türkiye ve seçilen ülkelerin istihdam politikaları incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde bulunan alan araştırması ise Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi'nden elde edilen veriler doğrultusunda niteliklerine uygun işlerde çalışma oranı düşük olan ve iş bulma süreleri uzun olan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne bağlı işletme, iktisat, maliye, çalışma ekonomisi, ekonometri, kamu yönetimi, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler bölümlerine yönelik olarak yapılmıştır. Böylece çalışmada üniversitelerdeki bölümlere göre niteliklerde uygun işlerde çalışma oranı en düşük ve iş bulma süreleri en uzun olan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi bölümlerinde öğrenim gören potansiyel genç işsizlere yönelik alan araştırması yapılmıştır. Alan araştırması örneklemini Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne bağlı işletme, iktisat, maliye, kamu yönetimi, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, ekonometri bölümlerinde öğrenim görenler 18-24 yaş aralığındaki öğrenciler oluşturmuştur. Çalışmadaki alan araştırması ile potansiyel genç işsizlerin ileriye yönelik işsizlik korkuları, iş beklenti ücretleri, liyakat, devlet politikaları, yurt içi/yurt dışı planları hakkındaki düşünceleri sosyal dışlanma bağlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonuç ve öneriler kısmını içeren üçüncü bölümde alan araştırmasından sonra Türkiye'de genç işsizliğe yönelik uygulanan aktif ve pasif istihdam politikaları, seçilen ülkelerde uygulanan istihdam politikaları incelenerek sosyal dışlanma bağlamında Türkiye için değerlendirilmelerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL DIŞLANMA KAVRAMI

Çalışmanın birinci bölümünde sosyal dışlanmanın kavramsal çerçevesi çizilerek sosyal dışlanma unsurları, sosyal dışlanmaya yol açan yapısal ve kişisel nedenler, sosyal dışlanma biçimleri incelenmiştir. Birinci bölümde sosyal dışlanma kavramının genel çerçevesi oluşturulduktan sonra değişen büyüme dinamikleri doğrultusunda kapsayıcı büyüme ve yeşil büyüme kavramları sosyal dışlanma bağlamında incelenmiştir.

1.1. SOSYAL DIŞLANMA KAVRAMI: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sosyal dışlanma kavramı, ilk kez 1960'lı yıllarda Fransa'da tartışılan bir konu olmuştur. 1974 yılında Fransa'da Chirac Hükümeti dönemi Sosyal İşlerden Sorumlu Devlet Bakanı (Secretary of State for Social Action) olan René Lenoir, Fransız nüfusunda belirli bir grubun dışlandığını ve bu dışlanan grubun zihinsel/fiziksel engelli, intihara eğilimli bireyler, bakıma muhtaç yaşlılar, istismara uğrayan çocuklar, uyuşturucu bağımlıları, yalnız ebeveynler, marjinal, asosyal kişiler ve diğer sosyal uyumsuzluk içinde olan insanlar olduğunu, sosyal sigorta kapsamında tüm sosyal kategorilerin korunmadığını belirtmiştir. 1970'lerin ortalarında ise bu tür dışlanmaları önleyecek şekilde özel olarak tasarlanan çeşitli politikalar ortaya konulmuştur[1]. 1980'li yıllara gelindiğinde sosyal refah devletinin krize girmesi ve artan sorunlar nedeniyle sosyal dışlanma kavramı daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde sosyal dışlanma kavramı farklı sosyal dezavantajlar, işsizliğin artması, gecekondulaşma, aile yaşamındaki köklü değişiklikler gibi yeni sosyal sorunlar ile ilişkilendirilmiştir. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise sosyal dışlanma konusunda Fransa Devlet Planlama Örgütü tarafından daha kapsamlı çalışmalar yapılmıştır[2].

[1] Hilary Silver, "Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms", **International Labour Review**, Cilt: 133, N. 5-6, 1994, s. 532.
[2] Aysen Tokol, "Sosyal Dışlanma-Ayrımcılık", **Sosyal Politika**, (Ed. Abdurrahman İlhan Oral, Yener Şişman), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3317, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2177, Eskişehir, 2018, s. 152.

Sosyal dışlanma kavramına yönelik tanımlamaların ve tartışmaların çokluğu nedeniyle kavram üzerinde tam bir görüş birliği sağlandığı söylenemez[3]. Sosyal dışlanma kavramını sosyal bütünleşmenin tersi şeklinde tanımlayan Haan (2000), toplumun her seviyesindeki insanların ekonomik, politik ve sosyal birçok farklı alanlarda dışlanabileceğine vurgu yapmıştır[4]. Adaman ve Keyder (2006) sosyal dışlanma kavramını; kişilerin yoksulluk, ayrımcılık ya da temel eğitim ve/veya becerilerden mahrum kalmasından dolayı toplumun dışına itilmeleri ile birlikte toplumsal hayata yeterince katılımlarının engellendiği bir süreç şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca Adaman ve Keyder (2006), sosyal dışlanmaya uğrayan kesimin eğitim ve öğretim fırsatları ile gelir getirici faaliyetlere erişmede zorluklar yaşadığına; genelde kendilerini güçsüz, günlük yaşamlarını etkileyecek kararları almada kontrolü elinde tutmaktan aciz hissettiklerine vurgu yapmıştır[5]. Silver (1994) ise sosyal dışlanma kavramının ekonomik, sosyal, kültürel ve politik açıdan çok yönlü olduğuna dikkat çekerek sosyal dışlanma riski altında olan kesimi şu şekilde sıralamıştır[6]:

- aile ya da arkadaşlarından sosyal olarak izole edilmiş olanlar,
- bağımlılar, suçlular (cezaevi mahkumları ve sabıka kaydı olan kişiler),
- çocuk işçiler,
- damgalanan ya da sapkın olarak etiketlenenler,
- düşük ücretli çalışanlar,
- göçmenler,
- haklarından mahrum bırakılanlar,
- ırk/etnik/dinsel azınlıklar,
- ihtiyacı olduğu halde sosyal yardım almaya uygun olmayanlar,
- işsizler (özellikle uzun süre işsiz kalanlar),
- kadınlar,
- mülteciler,
- okulu terk edenler,
- okuma-yazma bilmeyenler,
- sosyal statüsü/saygınlığı/sınıfı gerileyenler,
- sosyal yardımdan yararlananlar,
- şiddet gören, cinsel istismara uğrayan (sorunlu ailelerde büyüyen) çocuklar,

[3] Fletcher Farrington, "Towards a Useful Definition: Advantages and Criticisms of 'Social Exclusion'", file:///C:/Users/wind/Downloads/SocialExclusion%20(2).pdf, (04.09.2020).
[4] Arjan de Haan, "Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation", **Studies in Social and Political Thought**, Sayı: 2, 2000, s. 26.
[5] Fikret Adaman ve Çağlar Keyder, **Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşayan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma**, 2006, s. 6, https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf, (17.01.2020).
[6] Silver, "Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms", ss. 548-549.

- tüketimi geçim seviyesinin altında olanlar, tüketim seviyesi gelir seviyesinin altında olanlar (örneğin evsizler),
- yalnız ebeveynler,
- yıkık konut ya da itibarsız mahalle sakinleri,
- yoksullar,
- zihinsel ve bedensel engelliler.

Sosyal dışlanma kavramı genel olarak, toplum ile kişinin sosyal bütünleşmesini sağlayan sosyal, ekonomik, politik ve kültürel sistemlerin tamamından veya bir kısmından yoksun olma durumundaki dinamik süreci ifade etmektedir[7]. Başka bir ifadeyle sosyal dışlanma; kişilerin yoksulluk, temel eğitim ve becerilerden mahrum kalma ya da ayrımcılık gibi nedenlerle toplumun dışına itilmeleri sonucunda bu kişilerin toplumsal hayata diledikleri şekilde katılamamalarıdır[8].

Sosyal dışlanma kavramı, çok boyutlu yapısı dışında dışlanma süreçlerinin dinamik doğasını ve dışlanmış olan bireylerin durumlarındaki değişimi de ifade etmektedir. Sosyal dışlanma sadece genel yoksulluk ve geri yaşam düzeyini değil, düşük çalışma ve tüketim kapasitesi, düşük üretim ve üretkenlik, çok boyutlu yoksunluk, düşük ücretler, gelirde azalma, işe gidememe ya da işten atılma, borçlanma, artan yoksulluk, azalmış çalışma kapasitesi, yorgunluk, yıpranma gibi durumları da ifade etmektedir[9]. Dolayısıyla sosyal dışlanma, yoksulluk, temel yetkinlik ve yaşam boyu öğrenme fırsatlarından yararlanamama ya da ayrımcılık gibi durumlar sonucu bazı kişilerin toplumun dışına itildiği ve topluma tam olarak katılamadığı bir süreç olarak değerlendirilebilir. Bu süreç içinde kişiler iş, gelir, eğitim fırsatlarının yanı sıra sosyal ağ ve faaliyetlerden de uzaklaşmaktadır. Ayrıca bu kişilerin iktidar ya da karar verme organlarına olan erişimlerinin az olması da onların çoğu zaman güçsüz hissetmesine neden olmaktadır[10]. Sadece ekonomik faktörlere bağlı olmayan sosyal dışlanma kavramının boyutları Şekil 1'de oluşturulmuştur.

[7] Özlem Çakır, "Sosyal Dışlanma", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 3, 2002, s. 84.
[8] T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, **Kentleşme Şûrası 2009: Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyon Raporu**, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Ankara, 2009, s. 12.
[9] Faruk Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, Birinci Baskı, 2005, ss. 33-36.
[10] European Communities, **Joint Report on Social Inclusion 2004**, Luxembourg, 2004, s. 10, https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/final_joint_inclusion_report_2003_en.pdf, (08.09.2020).

Şekil 1. Sosyal Dışlanma Boyutları

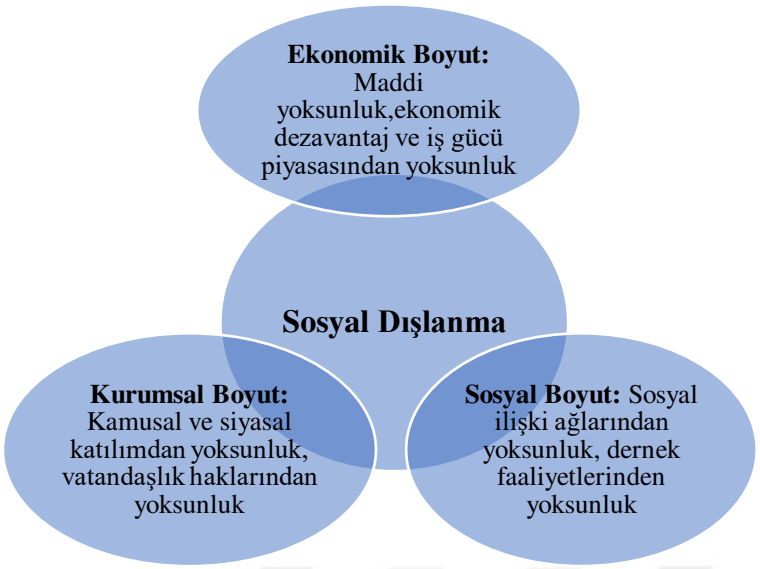

Kaynak: Elena Pirani, Silvana Schifini D'Andrea ve Jeroen K. Vermunt, "Poverty and Social Exclusion in Europe: Differences and Similarities across Regions", **Paper Prepared for the XXVI IUSSP Conference**, Marrakech, 2009, s. 4, https://iussp2009.princeton.edu/papers/92463, (01.09.2020).

Şekil 1'de gösterildiği üzere, sosyal dışlanma ekonomik, kurumsal ve sosyal boyutu olan bir kavramdır. Nitekim dışlanma kavramı zamanla sosyal dezavantajlar yerine artan işsizlik, gecekondulaşma gibi yeni sosyal sorunlarla da bağdaştırılmıştır. Önceki refah devleti kazanımlarının bu tür sorunlarla mücadelede yetersiz kaldığı, yeni sosyal politikaların geliştirilmesi gerektiği düşünülmüştür[11]. Bu noktada 1990'lı yıllarda sosyal dışlanma konusuna yönelik olarak Fransa'da 1992 yılında Philippe Nasse ve 1993 yılında Martine Xiberras tarafından yapılan çalışmaların çok dikkat çekici olduğu söylenebilir. Söz konusu çalışmalar, işsizler gibi savunmasız gruplara ilişkin ampirik verileri ve dışlanmayla mücadele etmek için geliştirilen politikaları birleştiren sosyal teoriler üzerine odaklanmıştır[12].

Sosyal dışlanma kavramına çok boyutlu ve dinamik yapısı nedeniyle pek çok anlam yüklenmektedir. Farklı şekillerde ifade edilen sosyal dışlanma, tanımlarının tasnifi bakımından dışlanma süreçleri, dışlanmadan etkilenen insanlar ve yaşanılan çevre şeklinde sınıflandırılmaktadır. Tablo 1'de sosyal dışlanma tanımlarının tasnifine yer verilmiştir.

[11] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 14.
[12] Isabel Yépez Del Castıllo, "A Comparative Approach to Social Exclusion: Lessons from France and Belgium", **International Labour Review**, Cilt: 133, No. 5-6, 1994, s. 614.

Tablo 1. Sosyal Dışlanma Tanımlarının Tasnifi

TANIM SINIFI	TANIM BAŞLIĞI	AÇIKLAMA
Süreçler	Koşullar ve Süreçler	Dışlanma, dışlanmış olma durumu ve dışlanmanın süreçlerini içermektedir.
	Çok Boyutluluk	Sosyal dışlanmaya neden olan dinamik biçimde işleyen farklı süreçler ve farklı kaynaklar bulunmaktadır.
	Birleşme	Dışlanmanın süreçleri ve sonuçları, tehlikeli olan durumlar birbiriyle birleşmekte ve eklemlenmektedir.
İnsanlar	Sosyal İlişkiler	Kişiler arasındaki sosyal bağların bozulması ve çalışmayan bir topluluğun olması topluma katılımı engellemektedir.
	Dışlananlar	Dışlanma herkesi etkilemekte ve bir bütün olarak kişiler, gruplar ya da topluma göre ifade edilebilmektedir.
Çevre	Ekonomi ve İş Gücü Piyasası	Dışlanma öncelikle iş gücü piyasası, ekonomik yeniden yapılanma ve risk alma eksikliğinden kaynaklanmaktadır.
	Sosyal Sistemler	Dışlanma sosyal, ekonomik, kurumsal, bölgesel ve simgesel olan sosyal sistemlerin çökmesi sonucu ortaya çıkmaktadır.
	Kaynaklar ve Beklentiler	Sosyal dışlanma, kaynakların yetersizliği veya beklentilerin azalması olarak değerlendirilir, bu nedenle istem dışıdır.

Kaynak: Farrington, "Towards a Useful Definition: Advantages and Criticisms of 'Social Exclusion'".

Hem bir süreç hem de bir durum şeklinde analiz edilen sosyal dışlanma kavramı, gelir ya da maddi mülkiyet eksikliği olarak yoksulluğun dar tanımının ötesine geçmektedir. Sosyal olarak dışlanmış kişiler aile, yerel topluluk, gönüllü dernek, sendika hatta ulusal sosyal ağlardan yoksun kalabilmektedir. Ayrıca dışlanan kişi ya da grupların yasal haklarının kapsamı ya da bunları etkin bir biçimde gerçekleştirme yetenekleri açısından dezavantajlı bir durumda olduğu görülebilmektedir. Sonuç olarak sosyal dışlanmanın kaynak tahsis mekanizmalarının ötesine geçerek güç ilişkileri, kültür ve sosyal kimliğe kadar geniş bir alanı kapsadığı görülmektedir[13]. Dolayısıyla sosyal dışlanmaya neden olan birçok farklı kaynak ve süreçlerin bulunduğu söylenebilir[14].

Ayrıca sosyal dışlanma ile ilgili yapılan tanımların dışında kavram; aktif dışlanma ve pasif dışlanma şeklinde de incelenebilir. Aktif dışlanma, örneğin göçmenlere ya da mültecilere kullanılabilir bir siyasi statü verilmediği durumları ifade etmektedir. Bu durum Avrupa, Asya ve başka diğer yerlerde azınlık topluluklarının maruz kaldığı yoksunlukların çoğu için geçerli olabilmektedir. Ancak yoksunluk, kasıtlı bir dışlanma durumunun olmadığı ve toplumsal süreçlere kısıtlılığı getirdiği durumlarda pasif dışlanma olarak adlandırılmaktadır. Pasif dışlanma durumuna

[13] International Institute for Labour Studies, **Social Exclusion and Anti-poverty Strategies: Project on the Patterns and Causes of Social Exclusion and the Design of Policies to Promote Integration: A Synthesis of Findings**, International Labour Organization, Geneva, 1996, ss. 11-12.
[14] Farrington, "Towards a Useful Definition: Advantages and Criticisms of 'Social Exclusion'".

durgun bir ekonominin yarattığı yoksulluk ve buna bağlı olarak yaşanan dışlanma örnek olarak gösterilebilir[15]. Özetle bazı kişi ve grupların kasten bazı haklardan mahrum bırakılması aktif dışlanmayı; yoksunlukların herhangi bir kasıt olmadan ortaya çıkması durumu (örneğin kötü işleyen bir ekonomi) ise pasif dışlanmayı ifade etmektedir[16].

Sosyal dışlanma kavramı teorik, politik ve milli söylemler doğrultusunda farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Bu bağlamda sosyal dışlanmayı Silver (1994), "dayanışma", "uzmanlaşma", ve "tekelci" paradigmalarına dayandırmaktadır. Böylece her paradigma dışlanmayı farklı bir nedene atfetmekte ve farklı bir siyaset felsefesine (cumhuriyetçilik, liberalizm, sosyal demokrasi) dayandırmaktadır[17].

Dayanışma paradigması, Fransa'daki Cumhuriyetçi düşünce temeline dayanmaktadır. Dayanışma paradigmasına göre dışlanma, kişi ve toplum arasındaki maddi bağlardan ziyade hem kültürel hem de manevi köklere dayanan sosyal bağın kopması, ilişkilerin bozulması şeklinde tanımlanmaktadır[18]. Fransa'da baskın olan dayanışma paradigmasında, dışlanma ekonomik açıdan değil, daha çok kültürel ve ahlaki olan birey ile toplum arasındaki sosyal bağın kırılması şeklinde açıklanmaktadır[19].

Uzmanlaşma paradigması, liberalizm bakış açısını yansıtmaktadır. Uzmanlaşma paradigması dışlanmayı kişilerin davranışları ve piyasanın işleyişinin bir sonucu olarak görür; kişilerin kendi tercihleri sonucu ya da diğer aktörlerle olan çıkar biçimleri sebebiyle dışlanmış olabileceğini savunur[20]. Uzmanlaşma paradigması, piyasada ve sosyal gruplarda uzmanlaşmaya yol açacak biçimde kişilerin farklılık gösterdiğini varsaymakla birlikte ekonomi/politika gibi sosyal düzeni de özerk bireyler arasında kendi çıkarları ve motivasyonları olan gönüllü alışveriş ağları olarak görmektedir[21].

Ağırlıklı olarak Weber ve kısmen Marx düşüncelerine dayanan *tekelci paradigmada* ise dışlanmanın sınıf, statü farklılıkları ve kapsadığı grubun çıkarlarına

---

[15] Amartya Sen, **Social Exclusion: Concept, Application, and Scrutiny**, Social Development Papers No: 1, Asian Development Bank, Philippines, 2000, ss. 14-15.
[16] L. Demet Yuncu, "İki Yoksulluk Yaklaşımı: A.Sen'in Yapabilirlikten Yoksunluk Teorisi ve Toplumsal Dışlanma Çerçevesinin Karşılaştırması", **Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu**, Araştırma Raporu, İstanbul, 2005, s. 17.
[17] Silver, "Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms", s. 539.
[18] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 50.
[19] Silver, "Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms", s. 570.
[20] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 51.
[21] Silver, "Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms", s. 542.

hizmet eden gücün sonucu ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Paradigma, dışlanma ve işsizliği, eşitsizlik yaratan ve ekonomik sömürüyü genelleştiren bir kesimin tekelleşmesinin işareti şeklinde görmektedir[22].

Silver'ın sosyal dışlanma paradigmasının dışında Levitas da sosyal dışlanma kavramına üç farklı bakış açısı getirmiştir. Levitas sosyal dışlanma konusunda üç söylem üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlar, İngiliz sosyal politikasında geliştirilen "yeniden dağıtım söylemi" (redistributionist discourse), dışlananların kendi ahlaki ve davranışsal suçlarına odaklanan bir "ahlaki sınıf-altı söylemi" (the moral underclass discourse) ve merkezi odak noktası ücretli emek olan "sosyal bütünleşme söylemi" (social integrationist discourse) şeklinde üç kategoriye ayrılmaktadır. *Yeniden dağıtım düşüncesi*, sosyal dışlanma konusunda yoksulluk ve eşitsizliğe vurgu yapmakta, kaynakların yeniden dağıtımının önemli olduğu belirtmektedir. *Ahlaki sınıf-altı düşüncesi*, toplumda sabıkalı ya da suça meyilli olan kişiler, çalıştırılması için gerekli vasıfları olmayan gençler, sorumsuz davranan yalnız anneler gibi kesimlere iş ve para kazanma fırsatı sağlamanın yanı sıra onları topluma kazandırmanın hem ahlaki hem de kültürel bir eylem olduğunu savunmaktadır. Son olarak *sosyal bütünleşme söylemi* ise işsizlik ve ekonomik hareketsizliği daha dar bir biçimde değerlendirmekte, ücretli emeğe önem vermekte ve sosyal bütünleşmeye odaklanmaktadır[23].

Sonuç itibarıyla sosyal dışlanma kavramına yönelik geliştirilen tüm yaklaşımların sosyal dışlanmayı farklı boyutları ile ele aldığı görülmektedir. Sosyal dışlanmayı Silver ve Levitas farklı bakış açılarıyla değerlendirmiş ve Silver sosyal dışlanma kavramını "dayanışma", "uzmanlaşma", ve "tekelci" paradigmalarına dayandırırken Levitas, "yeniden dağıtım söylemi", "ahlaki sınıf-altı söylemi", "sosyal bütünleşme söylemi" şeklinde açıklamıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde, sosyal dışlanmanın ekonomik yetersizlikle yakından ilgili olduğu söylenebilir. Çünkü ekonomik açıdan yetersiz olan kişi, yeterli gelir elde edemediğinden ihtiyaçlarını karşılamaktan ve asgari bir yaşam standardını yakalamaktan yoksun kalmaktadır[24].

Sosyal dışlanma kavramına ilişkin yapılan tanımlar doğrultusunda, kavramın ekonomik, sosyal, siyasi ve medeni haklara katılımda yoksunluk çekme ya da bu haklardan mahrum kalma durumunu ifade ettiği söylenebilir.

---

[22] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 53.
[23] Ruth Levitas, **The Inclusive Society? Social Exclusion and New Labour**, Palgrave Macmillan, New York, 2005, ss. 7-8.
[24] Şafak Tartanoğlu, "Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası", **Sosyoloji Konferansları**, Sayı: 42, 2010, s. 5.

1.2. SOSYAL DIŞLANMA UNSURLARI

Birey ve toplum arasındaki ilişkiye ve bu ilişkinin dinamiklerine odaklanan[25] sosyal dışlanma kavramının tanımındaki çeşitlilik sosyal dışlanma unsurlarının belirlenmesinde de etkili olmaktadır. Sosyal dışlanmanın çok yönlülük, göreceli olma ve aktif bir süreci kapsama gibi temel unsurları dışında kavram ile iç içe geçen, kavramı tamamlayan başka unsurlar da mevcuttur[26]. Sosyal dışlanma unsurlarını Silver ve Miller (2003) aşağıdaki şekilde sıralamıştır[27]:

- Ekonomik ve sosyal yapıyı kapsayan sosyal dışlanma, bireysel kaynakların yanı sıra toplumsal kaynakları da içeren çok boyutlu bir kavramdır.
- Toplumun tam olarak bütünleşmesi ve çok boyutlu dışlanma arasındaki dinamik ve işlemsel süreçleri kapsayan bir kavramdır.
- Dışlanma, ilişkisel boyutuyla değerlendirildiğinde, sosyal mesafe veya aşağılanma, izolasyon, reddedilme, sosyal destek ağlarının olmaması ve topluma katılımın yokluğunu içerir.
- Dışlamayı gerçekleştiren mekanizmaların olması nedeniyle aktif bir kavramdır.
- Çevre ve koşullara bağlı olan göreli bir kavramdır.

Haan (1998) ise sosyal dışlanma kavramının iki önemli unsuruna vurgu yapmaktadır. Birinci unsur, sosyal dışlanma kavramının çok boyutlu özelliğine; ikinci unsur ise kavramın süreçlere odaklanması ve insanları dışlayan mekanizma ve kurumlara vurgu yapmasına dayanmaktadır. Bu unsurlardan ilki sosyal yardım programı, insani gelişme gibi yoksunluğu tanımlayan diğer kavramlarla büyük oranda örtüşen çok boyutluluk üzerine yoğunlaşmaktadır. İkincisi, sosyal dışlanmaya yol açan nedenlere odaklanmak amacıyla süreçler ile insanları dışlayan mekanizma ve kurumlar üzerinde durmaktadır[28].

Literatürde sosyal dışlanma unsurları ağırlıklı olarak çok boyutluluk, sosyal ilişkiler ve dayanışmanın bozulması, yurttaşlık haklarından yoksunluk, yeterlilikten

---

[25] Peter Evans, Suzanne Bronheim, John Bynner, Stephan Klasen, Phyllis Magrab ve Stewart Ranson, "Social Exclusion ve Children-Creating Identity Capital: Some Conceptual Sayıs and Practical Solutions", s.1, https://www.oecd.org/education/school/1856627.pdf, (08.09.2020).

[26] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 30.

[27] Hilary Silver ve S. M. Miller, "Social Exclusion: The European Approach to Social Disadvantage", **Indicators**, Cilt: 2, No: 2, 2003, s. 8.

[28] Arjan de Haan, "'Social Exclusion': An Alternative Concept fort he Study of Deprivation", **IDS Bulletin**, Cilt: 29, No. 1, 1998, s. 10, https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/9184/IDSB_29_1_10.1111-j.1759-5436.1998.mp29001002.x.pdf?sequence=1, (09.09.2020).

yoksunluk şeklinde belirtildiği için çalışmada sosyal dışlanma unsurları bu çerçevede incelenmiştir.

1.2.1. Çok Boyutluluk

Yoksulluk, uzun süreli işsizlik, vatandaşlık haklarının elde edilmesi gibi çeşitli sorunları içine alan sosyal dışlanma kavramı sadece ekonomik değil aynı zamanda kültürel, sosyal ve siyasal alanlardaki birçok sorunla da yakından ilgilidir[29]. Sosyal dışlanma kavramının ekonomik süreçler dışında sosyal, siyasal, toplumsal ve kültürel süreçlerle de ilişkili olması kavrama çok boyutlu bir yapı kazandırmaktadır. Böylece sosyal dışlanma kişileri ya da grupları topluma tam katılım noktasında dışlayan bir yapı ve süreci ifade ettiği gibi birden çok etkiye sahip olan ekonomik, kültürel, sosyal ve yasal biçimlerin bir kombinasyonunu da oluşturmaktadır[30].

Sosyal dışlanma kavramını tematik yönlerin dışında analitik bir bakış açısıyla da değerlendiren Avrupa Birliği (AB), kavrama ilişkin değerlendirmelerini aşağıdaki şekilde özetlemiştir[31]:

- barınma ve evsizlik,
- çalışma şartları,
- eğitimsel kazanım,
- gelir, vergilendirme ve sosyal koruma,
- istihdam, işsizlik ve eğitim,
- sağlık ve sosyal hizmetlere ulaşılabilirlik, komşuluk desteği,
- tüketim ve borçlanma gibi.

Ekonomik, kültürel, sosyal, toplumsal farklı yapı ve süreçleri ifade eden sosyal dışlanma kavramının çok boyutluluk unsuru sosyal dışlanmanın birçok farklı nedenlerden ortaya çıkabileceğini göstermektedir[32]. Bu bağlamda çok boyutluluk unsurunun sosyal dışlanma kavramına disiplinlerarası bir yaklaşım getirdiği söylenebilir. Böylece sosyal dışlanma kavramı ekonomik, sosyal politika dışında

[29] İlhan Doğan, "Sosyal Dışlanmanın Anlaşılması: Muğlâklık ve Çok Boyutluluk", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 66-67, 2014, s. 153.
[30] Brian Harvey, **Combating Exclusion- Lessons from the Third EU Poverty Programme in Ireland**, Combat Poverty Agency, Dublin, 1994, s. 3.
[31] Avila Kilmurray, "Beyond the Stereotypes" in Social Exclusion, Social Inclusion, **CAIN Web Service: Democratic Dialogue**, https://cain.ulster.ac.uk/dd/report2/report2b.htm, (08.02.2021).
[32] Mustafa Hatipler, "Boyut ve Etkenleriyle Sosyal Dışlanmanın Yoksullukla Karşılaştırmalı İlişkisi", **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 1, 2019, s. 45.

sosyoloji, kent bilimi, siyaset, hukuk ve psikoloji gibi birçok bilimlerin de ilgi alanına girmektedir[33].

1.2.2. Sosyal İlişkilerin Zayıflaması ve Dayanışmanın Bozulması

Sosyal ağların kopmasıyla birlikte kişilerin ya da grupların toplumla olan ilişkilerinin zedelenmesi ve topluma katılma noktasında yetersizliğin görülmesi sosyal dışlanmanın en önemli unsurlarından biridir. Kişilerin toplumla olan bağlarının kopması dayanışma olgusunun da zayıfladığını göstermektedir. Bir toplumda dayanışma, benzer durumları yaşayan ve aralarında çıkar birliği olan kişilerin birlik düşüncesi ile birbirlerine karşı duydukları sorumluluğu ifade etmektedir. Dayanışma olgusu sosyal ilişkiler bakımından çok önem taşımaktadır[34]. Çünkü kişilerin toplumla bağlarının kopmaması toplumu oluşturan kişiler arasındaki dayanışmaya bağlıdır. Toplumla kişileri birbirine bağlayan dayanışma mekanik ve organik şeklinde iki gruba ayrılabilir. *Mekanik dayanışma*, kişilerin birbirine benzemeleri; *organik dayanışma* ise kişilerin farklılaşması, birbirlerine benzememeleri sonucu meydana gelmektedir. Kişiliği silen mekanik dayanışma daha çok ilkel toplumlara özgü iken; kişiliği güçlendiren organik dayanışma, işbölümüne dayalı ileri toplumlara özgüdür[35].

Günümüz toplumlarında enformel ve formel şekilde iki dayanışma biçiminden söz edilebilir. Mekanik dayanışmayı andıran *enformel dayanışma* biçimi, akrabalık, hemşehrilik, partililik gibi ilişkilere, daha çok kan bağı ya da kişisel tanışıklığı olan ve birbirine benzeyen kişilerin arasındaki ilişkilere dayalıdır. *Formel dayanışma* ise daha çok modern gelişmiş toplumlara özgü olan ve rasyonel bürokratik süreçler içinde, formel hukuk kuralları yardımıyla düzenlenmiş, devlet müdahalesinin olduğu, kurumsallaşmış bir dayanışmadır. Burada devlet kişileri hem topluma karşı hem de toplumu kişilere karşı korumaktadır. Böylece devlet, birey-toplum arasındaki sosyal bağı koruyarak sosyal bütünleşmeyi gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır[36].

Kurumsallaşmanın ve iyi bir hukuk sisteminin olmadığı, kişisel gelişim olanaklarının sağlanamadığı toplumlarda kişiler sosyal, ekonomik, politik, kültürel, psikolojik olarak kendilerini güvende hissedemediğinden toplumsal dayanışma önemli ölçüde zarar görmektedir. Toplumsal gelişimin dışlayıcı özelliklerini artırdığı böyle

[33] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 31.
[34] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 36.
[35] Nurettin Şazi Kösemihal, **Durkheim Sosyolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971, s. 65.
[36] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, ss. 37-38.

bir ortamda sosyal dışlanma da kaçınılmaz olmaktadır[37]. Ayrıca formel ve enformel mekanizmalar kapsamlı bir toplumsal sistemi tanımlasa da özellikle gelişmiş ülkelerde toplumun her kesimini kapsayan nitelikte olmadığı söylenebilir. Örneğin son zamanlarda gelişmiş ülkelerde yaygınlaşan ve sistem dışına atılan, kronik bir yoksulluğa mahkum, mücadele yeteneğini kaybeden yeni yoksullar oluşmaktadır[38].

Kişilerin toplumdaki diğer bireylerle sosyal ilişkilerinin zayıflaması onların hayatını doğrudan yoksullaştırabilir ya da sosyal temasa dayalı ekonomik fırsatlardan yararlanamamasına neden olabilir[39]. Bu nedenle sosyal bağların yeniden kurulması, iş ilişkileri dışında diğer sosyalleşme araçlarının kullanılması toplumda bütünleştirici bir etki yaratmaktadır. Çünkü sadece çalışma ile kurulan sosyal ilişkiler işin son bulması halinde zayıflayabilmektedir. Dolayısıyla sosyal dışlanma bağlamında kişilerin aile, akraba, komşu vb. (ve benzeri) şekilde kurdukları sosyal ilişkiler ve dayanışma mekanizması çok önem kazanmaktadır.

1.2.3. Yurttaşlık Haklarından Yoksunluk

Temel hakların kullanılmaması ya da bu haklardan yoksun olma durumu sosyal dışlanmanın diğer bir unsurunu oluşturmaktadır. Toplumda ekonomik ya da sosyal haklara erişilememesi, yurttaşlığa ilişkin haklardan yoksun kalınması sosyal dışlanmaya neden olmaktadır. Dolayısıyla sosyal dışlanma eksik yurttaşlık (incomplete citizenship) şeklinde de görülebilmektedir[40].

Yurttaşlık, toplumun bütün üyelerine tanınan bir statü olmakla birlikte bu statüye sahip herkesin haklar ve ödevler noktasında tam bir eşitliğe sahip olduğu kabul edilmektedir. Yurttaşlığın önemli bileşenlerini ise medeni haklar, siyasal haklar ve sosyal haklar oluşturmaktadır[41]. Yurttaşlığa dair sosyal haklar, politik hak ve yöntemlerin uygulanması yoluyla şekillenmiş olup medeni veya hukuki haklara da bunların yaptırımları amacıyla ihtiyaç duyulmuştur[42]. Bu noktada sosyal dışlanma her şeyden önce sosyal haklarla bağlantılı olarak tanımlanmaktadır. Çünkü vatandaşların

[37] Oğuz Işık ve M. Melih Pınarcıoğlu, **Nöbetleşe Yoksulluk**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 55.
[38] Işık ve Pınarcıoğlu, **Nöbetleşe Yoksulluk**, s. 66.
[39] Sen, **Social Exclusion: Concept, Application, and Scrutiny**, s. 14.
[40] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 40.
[41] T. H. Marshall ve Tom. B. Bottomore, **Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar**, (Çev. Ayhan Kaya), Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 23 ve 34.
[42] Abdulkadir Şenkal ve Mahmut Doğan, "Sosyal Politika ve Sosyal Haklar; Vatandaşlık Haklarının Yeniden Kavramsallaştırılması Arayışı", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 17, 2012, s. 65.

sosyal haklarının güvenceye alınmadığı durumlarda dezavantajlı gruplar oluşmakta, sosyal ve mesleki katılım da zayıflamaktadır. Dolayısıyla ulusal politikaların vatandaşın istihdam, barınma, eğitim, sağlık hizmetleri gibi temel gereksinimlerine yönelik hakları etkili bir biçimde sağlaması, bu haklardan toplumdaki kişilerin dışlanmasının önündeki engellerin ve süreçlerin iyi belirlenmesi çok önemlidir[43].

Sosyal dışlanma, toplum için eşit fırsatlar sağlama sorumluluğunu getirdiğinden vatandaşların çalışma hakkından eğitim, sağlık hizmetleri, yargı sistemi, karar alma ve katılım hakkına kadar birçok konuyu kapsamaktadır[44]. Siyasi karar alma sürecinde kişilerin bu sürece tam olarak katılmaları *siyasi haklar*; düşünce, inanç özgürlüğü, mülk edinme gibi birçok hak ve özgürlükleri ise *medeni haklar* kapsamına girmektedir. Medeni hakların başında gelen ve bir ekonomik hak olan *çalışma hakkı* ise kişinin istediği bir işte, kendi isteğiyle yine kendi yetenekleri ölçüsünde istihdam edilme hakkına sahip olmasıdır[45]. Bu nedenle toplumdaki kişiler çalışma ve yurttaşlık hakkından eşit ölçüde yararlanamadığı durumlarda toplumun dışına itilerek dışlanırlar[46]. Dolayısıyla sosyal dışlanma olgusu karşısında yurttaşlık hakları ve demokratik yönetimler bir bütün olarak değerlendirilmeli ve toplumda eşitlik sağlanmaya çalışılmalıdır. Çünkü iktisadi, politik ve sosyal haklara erişemeyen kişiler toplumun bir parçası olamama, toplum ile bütünleşememe hissine kapılabilmekte sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedir.

1.2.4. Yeterlilikten Yoksunluk

Sosyal dışlanma, yurttaşlık haklarından yoksunluk şeklinde olabileceği gibi kişilerin eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi temel alanlardaki yoksunlukları şeklinde de olabilmektedir.

ILO 1976 yılında kişilerin toplumdan dışlanmasını engelleyen ve kendi geleceklerini oluşturma noktasında onlara fırsat sağlayan temel gereksinmeleri

---

[43] European Commission, **Observatory on National Policies to Combat Social Exclusion: Second Annual Report**, Directorate General for Employment, Social Affairs and Industrial Relations, Commission of the European Communities, 1992, s. 17.

[44] Chiara Saraceno, "Social Exclusion: Cultural Roots and Diversities of a Popular Concept", s. 3, https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.467.9055&rep=rep1&type=pdf, (10.02.2021).

[45] Marshall ve Bottomore, **Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar**, s. 24.

[46] Sevgi Işık Erol, "İşsizliğin Sosyal Dışlanma Üzerindeki Etkisi", **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 3-4-5, Ağustos-Kasım 2012/Şubat 2013, s. 54.

sıralamıştır. Temel gereksinmeler kavramı, Dünya Bankası (DB) tarafından da benimsenmiştir. Temel gereksinmeler aşağıda sıralanmıştır[47]:

- Bir ailenin beslenme, barınma, giyim gibi özel tüketimi için gerekli minimumlar,
- İçinde yaşanan topluluk için topluluk tarafından sağlanan toplu tüketim konusu olan gerekli hizmetler (güvenli içme suyu, kanalizasyon, elektrik, kamu ulaşımı, sağlık ve eğitim gibi),
- İstihdam konusuna temel gereksinme stratejisinin hem amacı hem de aracı olarak yaklaşılması,
- Kendilerini etkileyen kararların alınmasına dahil olma,
- Temel insan haklarının daha geniş bir çerçevesi içinde mutlak düzeydeki temel gereksinmelerin karşılanması.

Yukarıda sıralanan temel gereksinmeler incelendiğinde, bireylerin toplumdan dışlanmasını engellemeye çalışan ve bireylerin kendi geleceklerini oluşturmada fırsatların tam olarak kapanmamasını sağlayan bir tutumun olduğu anlaşılmaktadır[48]. Nitekim, temel gereksinmelerden yoksun olan kişi ya da gruplar toplumda dışlanmaya maruz kalarak sunulan birçok hak ve fırsatlardan yararlanamamaktadır.

Kişilerin mallarla olan ilişkilerinden çok malların eşitliğinin ön plana çıkması gerektiğini belirten iktisatçı Sen, eşitlikçiliğe karşı "yapabilirlik" (capabilities) kavramını ortaya koymuştur[49]. Yapabilirlik kavramı, açlık ya da yetersiz beslenme, sosyal güvencesizlik, eğitimsizlik gibi insan hayatını zorlaştıran koşullardan kaçınabilme yetisini ifade etmektedir. Yapabilirlikten yoksunluk (capability approach) yaklaşımı, refahın ekonomik boyutunun dışında, insan yaşamının toplumsal, siyasal, kültürel her boyutuyla da ilgilenmektedir[50]. Bu bağlamda yapabilirlik kavramı, sahip olunan ya da ulaşılan mal ve hizmetleri kullanma, bireysel-sosyal haklardan yararlanma, bunlara ulaşabilme kapasitesini göstermektedir. Bu sayede, ekonomik düzen içinde sahip olunanlardan ziyade haklara ulaşılabilirliğe vurgu yapılmaktadır[51].

[47] İlhan Tekeli, "Kent Yoksulluğu ve Modernite'nin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri Üzerine", **Devlet Reformu: Yoksulluk**, (Ed. A. Halis Akder, Murat Güvenç), TESEV Yayınları, İstanbul, 2000, s. 143.
[48] Tekeli, "Kent Yoksulluğu ve Modernite'nin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri Üzerine", s. 144.
[49] Ahmet İnsel, "Özgürlük Etiği Karşısında İktisat Kuramı: Amartya Sen'in Etik İktisat Önerisi", **Toplum ve Bilim Dergisi**, Sayı: 86/Güz, 2000, s. 17.
[50] Cihan Selek Öz ve Cavit Çolakoğlu, "Yapabilirlikten Yoksunluk Açısından Mikro Kredi Uygulaması: Sakarya İli Örneği", **Çalışma ve Toplum: Ekonomi ve Hukuk Dergisi**, Sayı: 55, Cilt: 4, 2017, s. 2028.
[51] İnsel, "Özgürlük Etiği Karşısında İktisat Kuramı: Amartya Sen'in Etik İktisat Önerisi", s. 17.

1.3. SOSYAL DIŞLANMA NEDENLERİ

Sosyal dışlanmaya genel olarak yoksulluk, işsizlik, küreselleşme gibi ekonomik etkenler ile cinsiyet, eğitim, medeni durum, yaş gibi bireysel etkenler yol açmaktadır[52]. Genel itibarıyla sosyal dışlanmaya neden olan iki önemli faktör bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, yapısal nedenler, ikincisi ise kişisel nedenlerdir.

1.3.1. Yapısal Nedenler

Ekonomik, sosyal ve siyasal alanda yaşanan gelişmeler sosyal dışlanmanın özellikle yapısal nedenleri üzerinde etkili olmaktadır. Söz konusu yapısal nedenleri küreselleşme, üretim ve iş gücü piyasalarındaki yenilikler, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, iç ve dış göç hareketleri oluşturmaktadır.

1.3.1.1. Küreselleşme

Küreselleşme siyaset, ekonomi, üretim, sermaye hareketleri kavramlarını içine alan bir süreci ifade etmektedir[53]. Daha geniş bir perspektiften değerlendirildiğinde, bir sürecin devamı olmaktan çok bir dönüşümü ifade eden küreselleşme kavramı, dünya çapında sermaye birikimine engel olan gerek fiziksel gerekse hukuki sınırları sarma, delme ve sonunda yok etme şeklinde tanımlanabilir[54]. Nitekim dünya çapında yaşanan serbestleşme siyasi, ekonomik ya da sosyokültürel alanlardaki bazı ortak değerlerde ulusal sınırların aşılmasını ve teknolojiden daha fazla yararlanılmasını sağlamaktadır. Bu durum ise ulusal ekonomilerin üretim yapılarını, tüketim kalıplarını ve diğer ekonomilerle bağlantılarını etkilemektedir. Böylece dış koşullara duyarlılık artmakta ve özel girişimcilerin etkinlik alanı genişlemektedir. Ayrıca küreselleşme bir taraftan ulusal ve ulus-altı seviyelerde yeni yönetim modellerini oluşturmaya zemin hazırlamakta ve ülkelerin ulus-üstü düzeyde ortak çıkarlarını koruyan örgütlenmelere

---

[52] Tijen Şahin, **Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi**, (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi), T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009, s. 59.

[53] Hasan Tağraf, "Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, 2002, s. 36.

[54] Jacques Adda, **Ekonominin Küreselleşmesi**, (Çev. Sevgi İneci), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 10.

katılmalarını sağlamaktadır[55]. Ancak küreselleşme süreci ülkelerin hızlı büyümeleri bakımından ciddi fırsatlar yaratsa da küreselleşmenin dengesiz biçimde geliştiği takdirde olumsuz sonuçlar doğuracağı gerçeği de unutulmamalıdır. Bu nedenle küreselleşme kavramına olumlu ya da olumsuz anlamlar atfedilmemesi, analitik biçimde düşünülmesi çok önemlidir[56].

Sosyal dışlanma kavramının ölçüm göstergelerinden olan gelir ve yoksulluk küreselleşme ile birlikte daha önemli hale gelmiştir. Küreselleşme sürecinde gelir dağılımı ile yoksulluk hem içsel hem de dışsal faktörlere bağlı olarak önemli değişim dinamikleri altında kalmıştır. Bu süreçte küresel iletişim ve teknolojik yenilikler, gelir dağılımı ile yoksulluğun azaltılması noktasında fırsatların yanı sıra sorunları da beraberinde getirmiştir[57]. Örneğin küreselleşme süreciyle birlikte gelişen taşeron sistemi, tüm sektörlerde yaygınlaşmaya başlamakta, emek-yoğun faaliyetler çoğunlukla aile şirketi olan küçük taşeron firmalara devredilmektedir. Bu sayede büyük firmalar maliyetlerini düşürme, risklerini sınırlama ve kârlarını artırmak için alanlarında uzmanlaşan tedarikçiler oluşturmaya çalışmaktadır. Bunun dışında küreselleşmenin gelişmekte olan ülkeleri daha çok doğal kaynak ile emek-yoğun ürünlerde uzmanlaşmaya yönelttiği ve bu tür ürünlerde fiyat/kâr marjları düşük olduğundan sektörel boyutta tarım, fonksiyonel boyutta emek gelirlerinin artmasının engellendiği söylenebilir[58].

Küreselleşmenin meydana getirdiği sorunlardan bir diğeri, küreselleşme ile birlikte bazı sektörlerin yeni orta-üst gelir grubu ve yönetici kesimi ortaya çıkarması sonucunda kutuplaşan bir sınıf yapısına yol açmasıdır. Eve iş verme/parça başı iş verme uygulamaların zamanla artması, özellikle ucuz iş gücü olan kadın ve çocuk emeğinin enformel sektör* ile kayıt dışı işlerde kullanılması bölüşüm açısından olumsuz sonuçlara yol açmaktadır[59]. Sonuç itibarıyla kutuplaşan bir sınıf yapısının

---

[55] Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, **Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 2000, s. 3.
[56] Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, **Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, s. 5.
[57] Birol Kovancılar ve Mustafa Miynat, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Kamu Kamu Kesimi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2008, s. 90.
[58] Kemal Baş, "Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 1, 2009, ss. 53 ve 65.
* Enformel sektör, "düşük sermaye, teknoloji ve iş gücü niteliklerinden yararlanan, düşük gelir düzeyi ve düzensiz istihdam sağlayan, resmi düzenlemeler içinde yer almayan, küçük ölçekli gelir yaratıcı faaliyetleri kapsayan bir kavram" olarak tanımlanabilir (Şenay Gökbayrak, "Enformel Sektöre Yönelik Sosyal Koruma Modelleri", **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 239, 2003, s. 232).
[59] Kovancılar ve Miynat, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Kamu Kamu Kesimi**, s. 97.

oluşması kişilerin yeterince gelir elde edememesine, sosyal ilişkilerinin zayıflamasına ve sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır.

Küreselleşme bağlamında yaşanan kazanç ve kayıpların bölgesel bloklar, devletler, toplumlar, işletmeler ve kişiler arasında her zaman adil bir biçimde gerçekleştiği söylenemez. Hem uluslararası ticaretteki hem de sermaye yatırımındaki artış devletler, işletmeler ve çalışanlar arasında küresel bir rekabete neden olmakta ve birçok ülke, bölge, ekonomik sektör ve nüfus ekonomiden dışlanabilmektedir. Yaşanan tüm bu gelişmeler gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde sosyal dışlanmaya neden olduğu gibi küreselleşmenin birtakım olumsuzlukları nedeniyle dışlanan grupların sayısını da artırabilmektedir. Söz konusu süreç, sosyal dışlanmanın oluşumuna ve zamanla daha fazla önem kazanan sosyal bir sorun haline gelmesine neden olabilmektedir[60].

1.3.1.2. Üretim ve İş gücü Piyasalarındaki Değişimler

1970'li yıllarda yaşanan Petrol Krizleri, enflasyonun artış göstermesi, büyüme oranlarının düşmesi gibi ekonomide yaşanan olumsuzluklar sosyal devlet anlayışında bazı tartışmaların gündeme gelmesine neden olmuştur. Tartışmanın odağında, devletin küçültülmesi, kamu harcamalarının kısıtlanması ve özelleştirme gibi kavramlar yer almıştır. Sosyal devletin bir tür yük olarak görülmesi, küreselleşme ve gelişen teknoloji ile birlikte 1970'li yılların ortalarında ülkeler, ticareti serbestleştirmenin gerekleri doğrultusunda davranmaya başlamışlardır. Buna bağlı olarak özellikle çok uluslu şirketler ve örgütler hem ticari hem de ekonomik ilişkiler bağlamında küresel kural ve norm koyma mekanizmasının aktörleri haline gelmiştir[61]. Çok uluslu şirketlerin tüm iktisadi faaliyetlerde belirleyici konuma gelmeleri dikkatleri bu şirketlerin faaliyetlerine ve meydana getirdikleri etkilere yöneltmiştir. Bunun sonucunda, ülke ve şirketler sınırı aşan hareketliliğe sahip üretim faktörlerini kendilerine çekebilmek adına dünyanın her tarafından üretim faktörlerini kullanabilen, mal ve hizmet üreterek bunları küresel ölçekte pazarlayıp satabilen firmalar için

[60] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, ss. 69-71; Pınar Çomuk, **Türkiye'de Sosyal Dışlanma: Ekonometrik Yaklaşım**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2018, s. 17.

[61] Oktay Hekimler, **Küreselleşme Sürecinde Tehdit Altında Olan İkiz Kardeşler: Geleceği Tartışılan Ulus Devletin Üzerindeki Etkisi**, Sosyal Bilimler Metinleri, No: 5, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ, 2010, ss. 8-15.

rekabet etme yarışına girmişlerdir. Nitekim 1990'lı yılların ortasından itibaren küresel dış ticaretin 2/3'ünü gerçekleştiren çok uluslu şirketler arasında da rekabet söz konusudur. Bunun yanı sıra çok uluslu şirketler uluslararası üretimin belli ülke ya da bölgelerde yoğunlaşmasına neden olurken sermayenin küresel ölçekte hareketliliğinin artmasıyla birlikte dünya çapında sosyal eşitsizliklerin şiddetlenmesine de neden olmaktadır[62].

Çok uluslu şirketlerin üretimlerini ve yatırımlarını sanayileşmiş merkez ülkelerden ziyade sanayileşmemiş ya da yeni sanayileşmiş çevre ülkelere kaydırma gayretleri, teknoloji, esneklik ve kuralsızlaştırma iş gücü piyasasında değişimin başta gelen nedenleridir[63]. Bunun dışında üretim faktörlerinden iş gücü ücret ve çalışma koşulları bakımından ücretlerin ortalama düzeyinin düşürülmesi ve kârların küresel ölçekte artırılması da iş gücü piyasasında değişimlere neden olmaktadır. Yaşanan değişimler ve teknolojik gelişmeler ile birlikte üretim, ücretlerin düşük olduğu yerlerde yoğunlaşabilmektedir[64]. Böylece iş yoğunluğunun arttığı bölgelerde düşük gelirli tekdüze işlerde çalışan yoksullar artabilmekte; iş yoğunluğunun az olduğu bölgelerde ise enformel faaliyet ile sosyal yardımlara bağlı olarak artan sayıda marjinal ve dışlanmış bölünmelerin olduğu yeni sosyal yapılar oluşabilmektedir[65].

1.3.1.3. Gelir Dağılımındaki Eşitsizlikler

Nüfus artışı ve dağılımı, toplumun sosyokültürel yapısı, toplumdaki eşitlik, adalet gibi birçok ekonomik olmayan kavramdan etkilenen gelir dağılımı sosyal dışlanmanın en önemli nedenlerinden biridir[66]. Günümüzde sadece ekonomik değil toplumsal bağlamda da önem kazanan gelir dağılımı kavramı, genel olarak "bir ülkede belirli bir süre içinde üretilen ulusal hasıla veya gelirin bireyler, gruplar veya üretim öğeleri arasında dağılımı" şeklinde tanımlanabilir[67]. Bu doğrultuda gelir dağılımı, "bir ekonomide belli bir dönemde yaratılan gelirin kişiler, toplumsal gruplar ve üretim faktörleri arasında bölüşülmesini" ifade etmektedir. Gelir dağılımı kavramıyla gelir

[62] Coşkun Can Aktan ve İstiklal Vural, "Çokuluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma", **Sivil Toplum Dergisi**, Temmuz-Eylül 2005, ss. 58-66.
[63] Çakır, "Sosyal Dışlanma", s. 89.
[64] Zeki Parlak, "Yeni Uluslararası İşbölümü Yaklaşımının Eleştirel Bir Değerlendirmesi", **Prof. Dr. Nusret Ekin'e Armağan**, Yayın No: 38, TÜHİS Yayınları, Ankara, 2000, s. 666.
[65] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 72.
[66] Çakır, "Sosyal Dışlanma", s. 63.
[67] Ahmet Ulusoy, **Maliye Politikası**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2018, s. 291.

eşitsizliklerinin sosyal ve ekonomik kurumlar arasındaki ilişkileri, zengin ve yoksul arasındaki gelir farklılığının zamanla değişimi, yaşanan gelir eşitsizliklerinin servet, sermaye ve büyümedeki etkileri ve kaynak dağılımı ortaya konulmaktadır. Gelir dağılımı ile ilgili iki yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki fonksiyonel gelir dağılımı, ikincisi ise kişisel gelir dağılımıdır. Fonksiyonel gelir dağılımı, iş gücü, sermaye ve toprak sahipleri arasında üretim faktörünün nasıl bölüşüldüğü ifade ederken kişisel gelir dağılımı, toplam gelirin aile, bireyler ve gruplar arasındaki dağılımını temsil etmektedir[68].

Gelir dağılımındaki adaletsizlik genel olarak toplumda huzursuzluğa neden olduğundan eşitsizlikleri azaltmak ve geliri düşük olan kesimlerin gelirlerini artırmak çok önemlidir. Çünkü, gelir dağılımında yaşanan adaletsizlik sonucunda yoksulluk meydana gelmekte, kişisel, sosyal, kültürel ihtiyaçlarını karşılamayan kişiler topluma katılma noktasında sorun yaşamakta, toplumdan dışlandıkları hissine kapılmaktadır. Böylece gelir dağılımındaki bozulmaların toplumda sosyal dışlanmaya yol açtığı söylenebilir[69].

Toplumda yaşamsal, sosyal, kültürel ihtiyaçların karşılanması ve sosyal bütünleşmenin sağlanması açısından kişilerin elde ettiği gelir çok önemlidir. Çünkü toplumda bütünleşmenin olması, eşitliğin sağlanması ve kişilerin yeterli gelirinin olması sosyal dışlanma riskini azaltabilmektedir. Bunun dışında, ekonomik, toplumsal ve siyasal fırsatlar bakımından eşitsizlikler yaşayan, kendisini toplumdan dışlanmış hisseden yani, sosyal dışlanmaya maruz kalan kişi ya da kişilerin çevrelerinden sağladıkları sosyal destek mekanizmaları (social support mechanisms) da büyük bir öneme sahiptir[70]. Çünkü bireylerin çevresinden gördüğü sosyal destek potansiyeli, bireyleri sosyal dışlanmışlık ve duygusal tükenmişlik gibi olumsuz hislerden kısmen de olsa uzaklaştırmaktadır.

[68] Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, **Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT Yayınları, Ankara, 2001, ss. 3-4.
[69] Şahin, **Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi**, s. 63.
[70] Şahin, **Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi**, s. 64.

1.3.1.4. Göç Hareketleri

Sosyal dışlanmanın önemli nedenlerinden biri de yaşanan iç ve dış göçlerdir. Sosyal dışlanma riski bakımından göç unsuru gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı boyutlarda görülmektedir. Bu durum daha çok gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan ülkelerden gelen yoğun iş gücü ve azınlıklar şeklindeyken; gelişmekte olan ülkelerde kendi içinde kırdan kente göç edenler, çevre ülkelerden gelen gruplar şeklinde kendini göstermektedir[71].

Ekonomi üzerinde olumlu ya da olumsuz birçok değişikliğe neden olan göç olgusu, oldukça eski bir kavramdır. Genel anlamda göç, insanların ekonomik, politik ve sosyal nedenlerden dolayı bulundukları yerleri değiştirmeleri olarak tanımlanabilir. Göç olgusu, ülke sınırlarının ortaya çıkması ile birlikte iç göç ve dış göç olarak iki türe ayrılmaktadır[72].

Dış göç, "sınırların aşılmasıyla ülkeler arası bir geçişi" ifade etmektedir[73]. Dış göçler, genellikle kişi ya da toplulukların doğdukları ülkeleri terk ederek görece daha iyi yaşam koşullarına sahip olduğunu düşündükleri gelişmiş ülkelere yönelmeleri şeklinde gerçekleşmektedir [74]. Ancak gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere birçok ülkede göç eden insanlar özellikle ırk, milliyet ve toplumsal cinsiyet gibi nedenlerden dolayı ayrımcılığa maruz kalabilmektedir[75]. Yapılan ayrımcılık ise sosyal dışlanmanın göstergelerinden biri olan işsizlik ve yoksulluk noktalarında kendini göstermektedir. Çünkü çalışma yaşamında yapılan ayrımcılık kişilerin gelirlerini etkilemekte ve onların işe alınmalarını, iş sırasındaki süreçlerini (ücret, çalışma ve dinlenme süreleri, yıllık izinler, terfi) ve işten ayrılmalarını etkilemektedir[76]. Bu nedenle ayrımcılık uygulamaları özellikle iş piyasalarında çok özel bir öneme sahiptir. Çünkü en başta göçmenler olmak üzere, kimilerinin ırk temelli ayrımcılığa maruz kaldığı birçok belge ve dokümanlarda yer almaktadır[77]. Irk/etnik köken, hatta dini tercih ya da siyasi görüş

---

[71] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, ss. 29 ve 103.
[72] Mustafa Güder, "Türkiye'deki Dış Göç Olgusuna Sosyoekonomik Bir Yaklaşım ve Avrupa Birliği ile Geri Kabul Anlaşması'nın Olası Etkileri", **Sosyoekonomi Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 30, 2016, s. 130.
[73] Güder, "Türkiye'deki Dış Göç Olgusuna Sosyoekonomik Bir Yaklaşım ve Avrupa Birliği ile Geri Kabul Anlaşması'nın Olası Etkileri", s. 130.
[74] Şenay Gökbayrak, "Sosyal Politika: Göçmen Grupların Sosyal Hakları", **Çalışma Ortamı Dergisi**, Sayı: 89, 2006, https://calismaortami.fisek.org.tr/wp-content/uploads/calisma_ortami89.pdf, (14.10.2020).
[75] Fikret Şenses, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 173.
[76] Tokol, "Sosyal Dışlanma-Ayrımcılık", s. 164.
[77] Kuvvet Lordoğlu ve Mustafa Aslan, "Türkiye'de İşgücü Piyasalarında Etnik Bir Ayrımcılık Var Mıdır?", **Çalışma ve Toplum: Ekonomi ve Hukuk Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 33, 2012, s. 141.

gibi nedenlerden dolayı ayrımcılığa maruz kalan kişiler kimi zaman işe girememe, düşük gelirle çalışma gibi olumsuzluklarla karşılaşabilmektedir[78]. Dolayısıyla ayrımcılığa uğrayan kişiler ya işsiz kalmakta ya da düşük ücretlerde çalışıp ekonomik imkansızlıklar içine düşmektedir. Örneğin özellikle ekonomik durgunluğun yaşandığı dönemlerde, daha çok göçmenler işlerini kaybetme riskiyle karşılaşabilmekte ya da nitelikliliğinin altındaki işlerde çalışmak durumunda kalabilmektedir. Özellikle işverenlerin yurt dışındaki diplomaları tanımamaları ya da bulunulan ülkedeki diplomalarla denkliğini belirleyememeleri, yerel dilin göçmenler tarafından yeterince iyi düzeyde konuşulamaması, yerel çevreyle bağların yetersiz olabilmesi gibi durumlarda göçmenler iş olanaklarından haberdar olamamakta ya da istedikleri işlere yerleşememektedir. Kişilerin etnik kimlikleri nedeniyle işe alınmaması artık ülkelerin çoğunda yasak olsa da çoğu zaman bu durumun tersi de yaşanabilmektedir[79].

Sonuç olarak, daha iyi bir yaşam standardına ulaşmak ya da kendi ülkesinde dışlanmışlık hissine kapılmak gibi nedenlerden dolayı daha çok gelişmiş ülkelere göç eden kişiler kimi zaman bu ülkelerde bazı hakların kendilerine verilmemesi, onların aleyhine işleyen yapılandırmalara maruz kalma gibi olumsuz durumlarla karşılaşabilmektedir. Bu tarz ayrımcı uygulamalara maruz kalan kişiler, göç ettikleri ülkelerde sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalmaktadır[80]. Bu bağlamda sosyal dışlanmaya yol açan nedenlerden birinin de hükümetlerin uyguladıkları kasıtlı politikalar olduğu söylenebilir[81]. Çünkü ülkelerin göç eden kişiler aleyhine uyguladığı politikalar kişileri ekonomik, siyasal ve sosyal açıdan olumsuz etkilemekte ve kişilerin sosyal dışlanma yaşamalarına neden olmaktadır.

İç göç ise ülkelerin büyüklükleri, ekonomik kalkınmışlık düzeyleri ve yerleşme tarihlerine bağlı olarak kırsal kesimden şehirlere, kırsal kesimden kırsal kesime, şehirlerden kırsal kesime, şehirlerden şehirlere doğru gerçekleşmektedir[82]. Gelişmekte olan ülkelerde iç göç genellikle kırsal kesimden şehirlere doğru gerçekleşmekte ve sosyal dışlanmanın en önemli nedenlerinden biri haline gelmektedir. Çünkü göç eden

---

[78] Adaman ve Keyder, **Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşayan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma**, s. 125.

[79] Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü, OECD), **Uluslararası Göç: Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, 2009, s. 5, http://www.oecd.org/insights/43569201.pdf, (16.10.2020).

[80] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 103.

[81] Tanya Broder, Gabrielle Lessard ve Avideh Moussavian, "Overview of Immigrant Eligibility for Federal Programs", **National Immigration Law Center**, 2021, ss. 1-2, https://www.nilc.org/issues/economic-support/overview-immeligfedprograms/, (07.11.2021).

[82] M. Vedat Pazarlıoğlu, "İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonometrik Analizi", **Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 1, 2007, s. 121.

kişilerin daha çok şehirlerde yerleştikleri yerler kentsel alandan dışlanmış bölgeler olmaktadır. Bu durum göç eden kişilerin toplumla bütünleşmede zorluk yaşamalarına, yönetim birimlerince sağlanan hizmetlerden daha az yararlanmalarına ya da yararlanamamalarına neden olmakla birlikte kişilerin kendilerini dışlanmış hissetmelerine yol açmaktadır[83]. Ayrıca kırsal alandan kente gelince dışlanan, iş bulamayan kişiler işsizlik sorunuyla karşılaşabilmekte, bu süreç uzadığında da yoksulluk çekebilmektedir. Bu durum ülkedeki yoksulluk oranını artırmanın yanı sıra birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla kırsal alandan kente göçle birlikte gelen ucuz iş gücü ve artan tüketim talebi işsizlik, eşitsizlik, suç oranında artış, sosyal dışlanma gibi olumsuz faktörlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır[84].

1.3.2. Kişisel Nedenler

Sosyal dışlanmaya neden olan ekonomik ve sosyal faktörlerin hepsi birbirine bağlı olan unsurlardır. Bu nedenle sosyal dışlanmaya yol açan yapısal nedenler dışında kişisel nedenler de çok önemlidir. Sosyal dışlanmaya neden olan kişisel nedenler çalışmada aile yapısı, cinsiyet ve yaş kapsamında incelenmiştir.

1.3.2.1. Aile Yapısı

Aile geleneksel tanımıyla kan ya da evlat edinme bağları ile birbirine bağlı, aynı çatı altında yaşamlarını devam ettiren kişilerin ortak bir kültür ve iş bölümüne dayalı olarak oluşturdukları ekonomik, psikolojik ve toplumsal birliktir[85]. Aileleri tarafından destek gören, kendilerini geçindirecek mal varlığı ve gelire sahip olan kişiler işsiz kalsalar bile sosyal ve ekonomik ilişkileri devam ettiği takdirde bu kişilerin sosyal dışlanmaya maruz kalma olasılığı daha düşüktür[86].

İşsizlik sosyal dışlanmanın en önemli nedeni olsa da sosyal dışlanmaya tek başına neden olabilecek bir unsur değildir. Sosyal dışlanma, ekonomik durumun kötü

---

[83] Şahin, **Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi**, s. 69.
[84] Özge Arpacıoğlu Özdemir, **Yoksullukla Mücadelede Kamu Kurumu ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2018, s. 22.
[85] Ayşen Şatıroğlu, **Aile Sosyolojisi**, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyoloji_lisans_ao/aile_sosyolojisi.pdf, (16.01.2021), ss. 142-143.
[86] Şahin, **Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi**, s. 72.

olmasının dışında sosyal olarak dışlanmışlık olgusunun da ortaya çıkmasıyla gerçekleşmektedir[87]. Nitekim toplumda dayanışmanın en temel kurumlarından biri olan ailede yaşanan ekonomik ve sosyal sorunlar kimi zaman dayanışma bağlarının zayıflamasına ya da tamamen ortadan kalkmasına yol açabilmektedir. Bu durum ise sosyal dışlanma riskini artırabilmektedir. Aile yapısında yaşanan değişimin sosyal dışlanma ve yoksulluk açısından tek ebeveynli aileleri diğer ailelere göre daha fazla etkilediği söylenebilir[88].

Uygulamalı araştırma yapan çeşitli çalışmalarda hanehalkı türü, büyüklüğü ve bileşimi sosyal dışlanma ölçüm göstergelerinden biri olarak nitelendirilen yoksulluk oranıyla ilişkilendirilmiştir. Özellikle hanehalkı türünde meydana gelen değişimlerin yoksullukla birlikte sosyal dışlanmanın artmasına neden olduğu söylenebilir. Gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde aile içindeki çocuk sayısının artması, artan boşanmalar sonucu aile bileşiminde ortaya çıkan değişiklikler, çekirdek aileye yöneliş, yükseköğrenim seviyesindeki kişilerin artması gibi unsurlar hanehalkı türlerindeki değişimler arasında sayılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise hanehalkı türündeki değişimler daha çok yaşlıların ayrı hanehalkı oluşturması, artan boşanmalar, çocuksuz, tek başına yaşayan kişilerin oluşturduğu hanehalkı türlerindeki artış biçimindedir[89].

Hanehalkı türü ve büyüklüğünde yaşanan değişimler dışında sosyal dışlanmayı etkileyen diğer bir faktör ise kırsal kesimden şehirlere yapılan göçlerdir. Kırsal kesimden şehirlere doğru yapılan göç sonucu ergenlik çağında olan çocuklar, gençler ya da kentlere göç ettikten sonra göç ile beklenen hayat standartlarını yakalayamayan aileler arasında kimlik bunalımı yaşanabilmekte ya da bu aileler kendilerini yeni bulundukları çevrede dışlanmış hissedebilmektedir[90].

1.3.2.2. Cinsiyet

Sosyal dışlanmanın en önemli kişisel nedenlerinden biri de cinsiyete bağlı ayrımcılıktır. Kadınların üretimin her aşamasında bulundukları halde kalkınmadan yeterince pay alamadıkları ve dünyada yoksulluktan en çok etkilenen gruplardan

[87] Şahin, **Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi**, s. 72.
[88] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, ss. 110-112.
[89] Şenses, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, ss. 157-158.
[90] Gönül Sevinç, Müge Kantar Davran ve Mehmet Reşit Sevinç, "Türkiye'de Kırdan Kente Göç ve Göçün Aile Üzerindeki Etkileri", **İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 6, 2018, s. 80.

oldukları düşünülmektedir. Bunun en önemli nedeni, toplumsal yaşamdaki geleneksel düşüncelerin kadının ev yaşantısı dışında çalışmasına kısıtlamalar getirmiş olmasıdır. Kadına biçilen rolün daraldığı, kadının ev dışında çalışmasının istenmediği durumlarda kadının çalışma hayatına katılmak istemesi onun çatışma içinde kalmasına neden olabilmektedir. Bunun yanı sıra kadınlar kimi zaman erkeklerle aynı işi yapıp onlardan daha düşük ücret alabilmekte, ikinci planda kalabilmektedir[91]. Kadınların dışlanma sorunu sadece iş gücü piyasasında değil aile içinde mülkiyetin paylaşılması noktasında da ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, araba sahibi hanelerde kadınların ortak araçlara erişme olanağının düşük olduğu saptanmıştır. Bu durum daha çok yaşlı kadınlarda ehliyetin olmaması gençlerde ise aracı çalışmak için daha çok eşlerinin kullanması şeklinde açıklanmaktadır[92]. Ayrıca tüm bu sorunların dışında, kadınların kimi zaman ev içinde kimi zaman çalıştıkları ortamda sözlü ya da fiziki şiddete hatta tacize maruz kaldığı da söylenebilir[93].

Kadınlara sadece ev işleri için biçilen rol, onları hem üretim sürecinden hem de ekonomik ve sosyal yaşamdan uzaklaştırmaktadır. Ekonomik ve sosyal yaşamdan soyutlanan kadınların sosyal dışlanmaya maruz kalması da kaçınılmaz olmaktadır. Nitekim sosyal ve ekonomik alandan dışlanan kadınlar sosyal dışlanmanın önemli göstergelerinden biri olan yoksulluk konusunda da önemli bir kitleyi oluşturmaktadır. Toplumsal yaşam ve aile içinde kadınlar, birey olarak potansiyellerini kullanmalarının önündeki engeller nedeniyle çalışma yaşamından geri kalabilmektedir. Çünkü toplumdaki bazı kadınlar ailenin bakım sorumluluğunu üstlenme ya da dışarda çalışmalarına izin verilmeme gibi nedenlerden dolayı çalışma yaşamına dahil olamamaktadır[94]. Dolayısıyla sosyal dışlanmayı ve beraberinde yoksulluğu önleyecek politikaların başında kadınların çalışma hayatına katılımlarını artırıcı, kayıt dışı ve sigortasız çalıştırılmalarını önleyen uygulamalar gelmektedir.

[91] Faruk Kocacık ve Veda B. Gökkaya, "Türkiye'de Çalışan Kadınlar ve Sorunları", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 5, 2005, s. 196.
[92] Sarah Payne ve Christina Pantazis, "Gender and Poverty in the New Breadline Britain Survey", http://www.bris.ac.uk/poverty/pse/99-Pilot/99-Pilot_3.pdf, (17.01.2020).
[93] Kocacık ve Gökkaya, "Türkiye'de Çalışan Kadınlar ve Sorunları", s. 196.
[94] Şemsa Özar, **Eşi Vefat Etmiş Kadınlar İçin Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi**, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Final Raporu, İstanbul, 2011, https://spf.boun.edu.tr/sites/spf.boun.edu.tr/files/1439798607_spf-sydgm_nihairapor.pdf, s. 117, (09.05.2021).

1.3.2.3. Yaş

Çocuklar, gençler ve yaşlılar gibi belirli yaş gruplarında olan kişilerin diğer yaş gruplarındaki kişilere göre işsizlik, ayrımcılık, eşitsizlik, yoksulluk ve dışlanmışlığa daha fazla maruz kaldığı söylenebilir. Çocuklar ailelerindeki imkanlardan etkilenmekte ve bu durum onların eğitimlerine, psikolojik ve fiziksel gelişimlerine etki etmektedir[95]. Bu nedenle maddi zorluklardan dolayı erken yaşta çocukların çalıştırılması onların okuldan, sosyal yaşamdan dışlanmalarına neden olmaktadır. Ayrıca bu çocuklar çalışsa bile onlara ödenen ücretler çoğunlukla yetişkinlere ödenenin yarısından daha az olmaktadır[96]. Gençler ise zamanlarını okula ayırmanın dışında tam veya yarı zamanlı çalışmak ya da evde bulunan bakıma muhtaç kişilerle ilgilenmek, onlara bakmak zorunda kalabilmektedir. Bunların dışında yoksul kesimdeki gençlerin umutlarının kırılması, isteklerine ulaşamaması gibi birçok engel onların reddedilme, umutsuzluk gibi hislerle mücadele etmelerine ve zamanla dışlanmışlık hissine kapılmalarına neden olmaktadır[97].

Özellikle çocuklar ve gençlerin eğitim hizmetlerinden eşit bir biçimde faydalanması sosyal dışlanma açısından çok önemlidir. Çünkü geleceği inşa edecek çocuklar ve gençlerin belirli bir bilinçte olması, toplumdan herhangi bir şekilde dışlanmaması için yeterli eğitimi almaları şarttır. Gerekli gelir düzeyine ulaşan, kayıt dışı sektörlerde çalışmayan, sosyal hayata sahip ve kendine güveni olan nesiller ancak yeterli eğitimin alınmasıyla mümkündür.

Çocuklar ve gençlerden farklı olarak yaşlıların da zamanla iş gücü piyasasından, ekonomik, politik, toplumsal, sağlık gibi birçok alandan dışlandığı söylenebilir. Şöyle ki, yaşlanmanın doğal bir sonucu olarak meydana gelen fiziksel değişimler ile yoksunluklar yaşlıların iş gücü piyasasından uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle emekli olduktan sonra emeklilik maaşı ile geçinemeyen ya da emekli maaşı olmayan yaşlılar, iş gücü kaybı yaşamasalar bile yaşlılığa olan bakış açısı sebebiyle iş bulamayarak ekonomik sıkıntılar içine düşebilmektedir. Yaşanılan ekonomik sıkıntılar beraberinde iyi beslenmeme, sağlıksız ortamlarda barınma gibi

[95] Şahin, **Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi**, s. 66.
[96] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, ss. 120-121.
[97] Adaman ve Keyder, **Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşayan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma**, ss. viii ve 57.

sorunların ortaya çıkmasına ve kişinin yaşam kalitesini düşürerek toplumdan dışlanmasına yol açmaktadır[98].

1.4. SOSYAL DIŞLANMA BİÇİMLERİ

Sosyal dışlanmanın çok boyutlu ve karmaşık yapısı sosyal dışlanma kavramının farklı biçimlerde ortaya çıkmasına ya da algılanmasına neden olmaktadır[99]. Sosyal dışlanmayı Silver (1994), ekonomik, sosyal, kültürel, politik dışlanma[100]; Gordon ve diğerleri (2000) ise yoksullaşma, iş gücü piyasasından dışlanma, hizmetten dışlanma ve sosyal ilişkilerden dışlanma[101]; Sapancalı (2005), ekonomik görünüm olarak mal ve hizmet piyasasından dışlanma, toplumsal görünüm olarak refah devleti hizmetlerinden ya da refah toplumundan dışlanma, siyasal görünüm olarak siyasal katılım ve kurumlardan dışlanma; [102] Adaman ve Keyder (2006), ekonomik, mekansal, kültürel, politik dışlanma[103] şeklinde dört boyutta ele almıştır. Farklı boyutlarda ele alınan sosyal dışlanma olgusunun çeşitli faaliyet alanlarıyla olan ilişkisi ise Şekil 2'de gösterilmiştir.

[98] Yusuf Genç ve Pelin Dalkılıç, "Yaşlıların Sosyal Dışlanma Sendromu ve Toplumsal Beklentileri", **International Journal of Social Science**, Cilt: 6, Sayı: 4, 2013, ss. 467-468.
[99] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 128.
[100] Silver, "Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms", s. 570.
[101] David Gordon, Ruth Levitas, Christina Pantazis, Demi Patsios, Sarah Payne, Peter Townsend, Laura Adelman, Karl Ashworth, Sue Middleton, Jonathan Bradshaw, Julie Williams, **Poverty and Social Exclusion in Britain**, Joseph Rowntree Foundation, 2000, s. 11.
[102] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 128.
[103] Adaman ve Keyder **Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma**, ss. 9-10.

Şekil 2. Sosyal Dışlanma Biçimleri

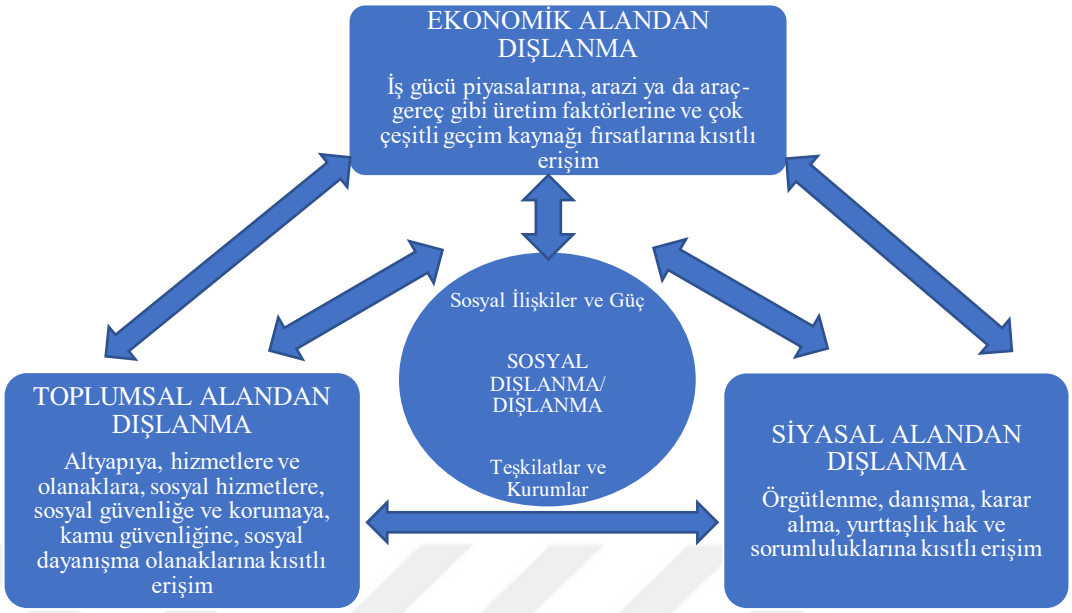

Kaynak: Jo Beall ve Laure-Hélène Piron, **DFID Social Exclusion Review**, The London School of Economics and Political Science, London, 2005, s. 9.

Şekil 2'ye göre, sol alttaki kutuda yer alan "Toplumsal Alandan Dışlanma", altyapı ve hizmetlere erişimden sosyal güvenlik, koruma, kamu güvenliği, sosyal dayanışmaya kadar sosyal hayata tam katılımı engelleyen birçok kısıtlamayı içermektedir. Sağ alt kutuda yer alan "Siyasal Alandan Dışlanma" ise kişilerin örgütlenme, karar alma, yurttaşlık hak ve sorumluluklarını kapsayan siyasal alandaki dışlanmalarını ifade eden kısıtlamaları göstermektedir. En üst kutuda, kişilerin iş gücü piyasaları, istihdam ve işletme fırsatları ile çok çeşitli geçim kaynaklarına katılımlarını engelleyen "Ekonomik Alandan Dışlanma" biçimine yer verilmiştir. Sosyal dışlanma biçimlerinin kesişimi ise sosyal ilişki dinamikleri ve sosyal, politik, ekonomik kurumlar üzerinden işleyen dışlanma eksenlerini tasvir etmektedir[104].

Genel olarak sosyal dışlanmayı ekonomik, toplumsal ve siyasal alanlardan dışlanma şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Ekonomik alandan dışlanma mal ve hizmet piyasasından dışlanma, iş gücü piyasasından dışlanma; toplumsal alandan dışlanma sosyal refah hizmetlerinden dışlanma, mülkiyet ve konuttan dışlanma; siyasal alandan dışlanma siyasal katılım ve kurumlardan dışlanma şeklinde değerlendirilebilir. Sonuç olarak, dışlanan kişi ya da grupların ekonomik, toplumsal

[104] Beall ve Piron, **DFID Social Exclusion Review**, ss. 9-10.

ve siyasal alanlar haricinde kimi zaman hukuk sistemi dışında da kaldığı söylenebilir[105].

1.4.1. Ekonomik Alandan Dışlanma

Sosyal dışlanma biçimlerinden biri olan ekonomik alandan dışlanma; iş gücü piyasalarına, üretim faktörlerine ve geçim kaynağı fırsatlarına erişimde kısıtlılığı ifade etmektedir. Çalışma ekonomik alandan dışlanma kapsamında mal ve hizmet piyasalarından dışlanma ile iş gücü piyasasından dışlanma şeklinde iki başlık halinde ele alınmıştır.

1.4.1.1. Mal ve Hizmet Piyasalarından Dışlanma

Sosyal dışlanmanın ekonomik alana yansıyan ilk görünümü mal ve hizmet piyasasından dışlanma şeklindedir. Mal ve hizmet piyasasından dışlanma, ekonomik açıdan tüketimden dışlanma anlamına gelmekle birlikte başta beslenme gibi asgari düzeydeki gereksinimlerden yoksunluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında mal ve hizmet piyasalarından dışlanma; eğitim, sağlık, iletişim, ulaşım şeklindeki üretken mal ve varlıklardan dışlanma biçiminde de olabilmektedir[106].

Günümüzde kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve reklamların kişileri çok fazla etkilemesi sonucu tüketime özendirme politikaları da artmaktadır. Tüketimin özendirilmesi toplumda maddi olanağa sahip olmayanlar için sosyal dışlanmaya neden olmaktadır. Örneğin, tüketim toplumlarının önemli göstergelerinden olan alışveriş merkezleri bireylere giyim, mobilya, yemek yeme, kahve molası gibi çok çeşitli ihtiyaçları giderme imkânı sunmaktadır. Ancak kişilerin gelirlerinin birbirinden farklı olması nedeniyle her kişi bu imkanlardan eşit şekilde faydalanamamaktadır[107]. Hatta toplumda uzun süre işsiz kalan bazı kişiler düzenli gelirden yoksun kalmaları sonucu temel ihtiyaçlar olan barınma, beslenme, sağlık, eğitim imkanlarından bile mahrum kalabilmektedir[108]. Özellikle gençlerin tecrübe eksikliği gibi nedenlerden dolayı iş

[105] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 128.
[106] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 130.
[107] Şahin, **Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi**, s. 71.
[108] Hatipler, "Boyut ve Etkenleriyle Sosyal Dışlanmanın Yoksullukla Karşılaştırmalı İlişkisi", ss. 47-48.

gücü piyasasında yaşadığı zorluklar, onların mal ve hizmet piyasalarından da dışlanmasına, birçok ihtiyaçlarını karşılayamamasına neden olmaktadır.

1.4.1.2. İş Gücü Piyasalarından Dışlanma

İş gücü piyasaları ile sosyal dışlanma ilişkisi, istihdamdan dışlanma (özellikle uzun süreli işsiz kalanlar) ve iş gücü piyasası içinde ortaya çıkan dışlanma (sağlam olmayan/güvencesiz işlerde çalışanlar) şeklinde iki boyutta değerlendirilebilir. Bu bağlamda iş gücü piyasası dışında kalan işsizler haricinde bir işe sahip olup istikrarlı bir işi olmayan ya da yeterli geliri olmayan kişiler de sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedir[109]. Uzun süreli işsiz kalanların ya da sağlam olmayan/güvencesiz işlerde çalışan kişilerin dışında, gençler de iş gücü piyasalarından tecrübe eksikliği gibi nedenlerden dolayı dışlanabilmektedir.

Son dönemde teknolojinin ilerlemesi yeni iş gücü alanlarının oluşumuna katkı sağlasa da üretim ve emeğin örgütlenmesinin değişmesine neden olmaktadır. Bu değişimin özellikle niteliksiz işçiler ya da iş gücü piyasasına yeni giren gençler üzerinde artan işsizlik tehdidini beraberinde getirdiği söylenebilir[110]. Artan işsizlik ve değişen iş gücü faktörleri dışında işletmelerin çok düşük ücretlerle kişileri çalıştırabileceği düşüncesi de ücretleri iyice düşürmekte ve çalışsa bile kendine yetemeyen, yoksul bir grup oluşturmaktadır. Bu durum, iş gücü piyasası içinde dışlanan düşük gelirli, kısa süreli işe sahip olan kişiler ya da yeni iş gücü piyasasına adım atan gençlerde sosyal dışlanmanın yaşanmasına neden olabilmektedir[111]. Çünkü belirli bir gelirden yoksun olan ya da gerekli ihtiyaçlarını karşılama noktasında güçlük çeken kişiler zamanla güvensizlik, mutsuzluk ve umutsuzluk hissine kapılarak toplumdan uzaklaşabilmektedir. Toplumdan uzaklaşan, kendine güveni azalan kişiler ise zamanla sosyal dışlanmayla karşı karşıya kalabilmektedir[112].

---

[109] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 142.
[110] Tülin Öngen, "İleri Teknoloji ve Çalışma İlişkilerinin Değişen Paradigması", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 50, Sayı: 01, 1995, s. 283.
[111] Çomuk, **Türkiye'de Sosyal Dışlanma: Ekonometrik Yaklaşım**, s. 52.
[112] Çomuk, **Türkiye'de Sosyal Dışlanma: Ekonometrik Yaklaşım**, s. 52.

1.4.2. Toplumsal Alandan Dışlanma

Sosyal dışlanma biçimlerinden biri olan toplumsal alandan dışlanma; altyapı, sosyal hizmetler, sosyal güvenlik, kamu güvenliği ve sosyal dayanışma gibi olanaklara erişimdeki kısıtlılığı ifade etmektedir. Çalışma toplumsal alandan dışlanma kapsamında sosyal refah hizmetlerinden dışlanma ve mülkiyet/konut bakımından dışlanma şeklinde iki başlık halinde ele alınmıştır.

1.4.2.1. Sosyal Refah Hizmetleri Bakımından Dışlanma

Devlet tarafından oluşturulan kurumsal bir koruma sisteminin olmadığı modern refah devletlerinin oluşumundan önce sosyal refah hizmetleri sivil toplum, dini kurumlar, piyasalar, gönüllü kuruluşlar gibi kurumlar tarafından sağlanmaktaydı. Ancak toplumların gelişimi, sorunların daha karmaşık bir duruma gelmesi geleneksel refah kurumlarını birtakım görevlerin altından kalkamaz hale getirmiş, bu tür görevlerin daha sistemli çalışan, en büyük toplumsal örgüt olan devlete bırakılmasını sağlamıştır[113].

Belirli bir toplumda ve zamanda kişilerin onurlu bir biçimde yaşamasının devletin yükümlülüğünde olması, devletin sosyal fayda ve çıkarları önemsenmesi "sosyal refah" kavramı olarak ifade edilmektedir[114]. Sosyal refah devleti, evrensel demokrasinin savaş sonrası döneminde başta devlet destekli barınma, kamusal eğitim, sağlık hizmetleri, zorunlu sosyal sigorta, sosyal yardım mekanizmaları noktalarında önemli bir role sahip olmuştur. Böylece devlet, toplumda ekonomik açıdan zayıf duruma düşen kişilere yardım etmek, onları hem ekonomik hem de sosyal risklere karşı korumak, fırsat eşitliğini sağlamak ve birincil dağılımda oluşan eşitsizlikleri azaltmak şeklinde önemli görevler üstlenmiştir[115]. Günümüzde de sosyal refah hizmetlerinin yelpazesi toplumun tüm üyelerinin refahını teşvik etmek için tasarlanmış çok çeşitli evrensel faydaları ve kişisel hizmetleri içeren şekilde genişletilmiştir[116]. Ancak yoksulluk, etnik köken, din, engellilik, cinsiyet gibi farklılıklar bazı temel

[113] Süleyman Özdemir, "Sosyal Refah'ın Sağlanmasında Yeni Bir Anlayış: 'Refah Karması' ve Sosyal Refah Sağlayıcı Kurumlar", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 48, 2004, ss. 98-100.
[114] Zygmunt Bauman, **Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar**, (Çev. Ümit Öktem), Kayhan Matbaası, İstanbul, 1999, s. 67.
[115] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, ss. 175-176.
[116] Nelson W. S. Chow, "Western and Chinese Ideas of Social Welfare", **International Social Work (SAGE London, Newbury Park, Beverly Hills and New Delhi)**, Cilt: 30, 1987, s. 33.

hizmetlerde kişilerin dışlanmasına neden olabilmektedir[117]. Bunların en başında eğitimde ve sağlıkta dışlanma gelmektedir. Eğitimde dışlanma noktasında ilk engel eğitime fiziksel erişimin sağlanmaması, ikinci engel okullara erişim olsa da kimi öğrencilerin düşük kaliteli eğitim alması, üçüncü engel olarak da öğrencilerin eğitimlerini yarıda bırakması ya da eğitimlerini tamamladıktan sonra ötekileştirilmişlerin karşılaştıkları güçlükler şeklinde sıralanmaktadır[118]. Söz konusu güçlüklere neden olan faktörlerin başında öğrencilerin kişisel özellikleri (cinsiyet, sağlık gibi), sosyoekonomik durumları (düşük gelir düzeyi, babanın mesleği ya da ailenin işsiz olması gibi), ebeveynlerin eğitimsel becerileri (anne ve babanın eğitim durumları gibi), aile yapısı (aile büyüklüğü, yalnız ebeveyn durumu gibi), etnik kökenleri gelmektedir[119].

Eğitim gibi sağlık alanında da toplumdaki bazı kişiler sosyal dışlanma yaşayabilmektedir. Sağlık, bireysel bir sorun gibi görünse de toplumun tamamını ilgilendiren bir konudur. Toplumun hem fiziksel hem de ruhsal sağlığının korunması topluma katılım bakımından önem teşkil ettiğinden insan hakkı olarak sağlığın korunması ve bakımı evrensel haklar haline getirilmiştir. Sağlığın korunması ve bakımı evrensel bir hak olsa da sağlık olanaklarının eksikliği, yetersiz beslenme, sağlıksız barınma koşulları gibi olumsuz etkenler sağlık hizmetlerine erişim noktasında toplumdaki bazı kişilerin dışlanmasına neden olabilmektedir. Sağlık hizmetlerine erişim gelir ile doğrudan bağlantılı olduğu için düşük gelirli gruplar ve çalışamayan hasta ya da sakat kişilerin dışlanmaya daha fazla maruz kaldıkları söylenebilir[120]. Sonuç itibarıyla devletin sunduğu eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinden kişilerin yeterince yararlanamaması onların sosyal refah hizmetlerinden dışlandığını göstermektedir. Özellikle sağlıkta ve eğitimde dışlanma, istihdam ile gelir düzeyini etkilediği için çok önemlidir. Çünkü sağlık sorunu yaşayan ya da eğitim alamayan kişiler meslek edinme noktasında zorlanmakta hatta iş gücü piyasasından dışlanma yaşayabilmektedir.

---

[117] United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, **Overcoming Exclusion through Inclusive Approaches in Education**, A Challenge a Vision, Conceptual Paper, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2003, s. 9.

[118] Yusuf Sayed, "Overcoming Exclusion in Education", **State of the World's Minorities and Indigenous Peoples**, 2009, https://minorityrights.org/wp-content/uploads/old-site-downloads/download-656-Overcoming-exclusion-in-education.pdf, (31.01.2021), ss. 25-26.

[119] Jo Sparkes, **Schools, Education and Social Exclusion**, Case Paper No: 29, London School of Economics, Centre for Analysis of Social Exclusion, London, 1999, s. 10.

[120] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, ss. 183-185.

Sosyal dışlanmanın toplumsal boyutunda kişilerin sağlık ve eğitim haricinde sosyal güvenlik sisteminden de dışlanması söz konusu olabilir. Sosyal güvenlik mesleki, fizyolojik ve sosyoekonomik risklerden dolayı gelir ve kazancı sürekli ya da geçici olarak kesilen kişilerin beslenme, barınma gibi her türlü ihtiyaçlarını karşılayan sistemdir[121]. Nitekim İnsan Hakları Beyannamesi 22. maddesinde, herkesin sosyal güvenliğe hakkının olduğuna; haysiyeti ve şahsiyetinin serbestçe gelişmesi için zorunlu olan ekonomik, sosyal, kültürel hakların gerek milli gayret gerekse milletlerarası iş birliği yoluyla her devletin teşkilatı ve kaynakları ile orantılı olarak gerçekleştirilmesine vurgu yapılmıştır. Ancak özellikle genç nüfusun iş gücü piyasalarına dahil edilmemesi onların sosyal güvenlik sisteminden dışlamasına neden olmaktadır. İş gücü piyasasına dahil edilmeyen ya da enformel istihdam edilen gençler sosyal güvenlik sisteminin dışında kalmaktadır. Böylece gençler sosyal güvenlik sisteminden faydalanamama dışında özgüven kaybı, başarısızlık hissi gibi duygulara kapılabilmekte ve toplumsal yaşamın diğer tüm alanlarından da dışlanabilmektedir[122]. Gençler ve iş gücü piyasasına dahil edilmeyen ya da enformel istihdam edilenlerin dışında tarımda çalışanlar açısından da sosyal güvenlik sistemlerinden dışlanma söz konusu olabilmektedir. Bu noktada çiftçilerin sorunu primlerini düzenli ödeyememeleri ve sigorta hizmetlerinden yararlanamamaları; toprağı işleyen tarım işçilerinin büyük bir kısmının sorunu ise sosyal güvenlik kapsamına dahil edilmemeleridir[123]. Dolayısıyla tarımda çalışanlar da gelecekte karşılaşabilecekleri risklere karşı güvencesiz durumda kalabilmekte, sosyal güvenlik sisteminden dışlanabilmektedir.

Devlet tarafından sağlanan sosyal refah hizmetlerinin herkes tarafından eşit bir biçimde ulaşılabilir olması dışlanmayı da azaltmaktadır. Çünkü işsiz kalındığında işsizlik sigortasının alınması, iş kazı ya da hastalık durumlarında erken emeklilik haklarının olması kişileri düştükleri olumsuz durumdan kurtarmaya yetmese de onların sıkıntılarını hafifletmektedir. Sosyal refah hizmetlerinin yeterli olmaması halinde ise dışlanma toplumda daha yaygın hale gelmektedir[124].

---

[121] Abdurrahman Ayhan, "Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri", **Sosyal Güvenlik Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2012, s. 43.
[122] Sinem Yıldırımalp ve Bora Yenihan, "Sosyal Dışlanma ve İşgücü Piyasasında Gençler", **Mevzuat Dergisi**, Sayı: 184, 2013, https://www.mevzuatdergisi.com/2013/04a/01.htm, (31.01.2021).
[123] Teoman Akpınar, **Avrupa Birliği Ekseninde Türkiye'de Tarım Sektöründe Sosyal Güvenlik ve Sorunları**, Sosyal Bilimler Metinleri, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ, 2009, ss. 3-4.
[124] Şahin, **Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi**, s. 77.

1.4.2.2. Mülkiyet/Konut Bakımından Dışlanma

Mülkiyetten dışlanma, gelişmekte olan birçok ülkede kritik bir konu olmakla birlikte yaygın olarak yoksulluk ve güvensizlikle açıklanmaktadır. Özellikle kırsal kesimde toprak sadece geçim kaynağı olarak değil aynı zamanda sosyal entegrasyon şeklinde değerlendirilmektedir. Kırsal nüfusun büyük bir kısmının elindeki verimli tarım arazilerinin mevcudiyetinin zamanla azalması, arazilerin bozulması, belirli kişiler ya da işletmeler elinde hızla artan arazi yoğunluğu gibi nedenlerden dolayı mülkiyet ile sosyal dışlanma arasında çok güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü verimli araziler üzerinde kişilerin ya da işletmelerin hızla artması durumunda devlet kimi zaman arazi üzerindeki yerel sakinler lehine herhangi bir müdahalede bulunmamakta ve hatta mobilya şirketleri, turistik vb. gelişmeleri desteklemek için yerel sakinleri bu arazilerden çıkarabilmektedir[125]. Bu durum ise arazi üzerindeki yerel sakinlerin mülkiyet bakımından dışlanmasına yol açmaktadır.

Mülkiyetten dışlanma, gelişmekte olan ülkelerde daha çok kırsal yoksulluk anlamına gelmekte ve kırsal yoksulluk büyük bir nüfus kitlesinin büyük şehirlere göçünü beraberinde getirmektedir. Büyük şehirlere göç eden nüfusun bir kısmı, şehir çevresinde olumsuz barınma koşulları ve güvencesiz şekillerde yaşamak zorunda kalmaktadır. Bu durum kırsal kesimde mülkiyetten dışlananların şehir hayatında da birçok yönden toplumsal sistemin dışına itilmesine neden olmaktadır[126].

Sosyal dışlanmayla bağlantılı en hayati konulardan biri de konuttan dışlanma sorunudur. Çünkü konut (barınma), temel bir ihtiyaç olmanın dışında istihdam, sosyal refah, sağlık hizmetleri gibi ihtiyaçlara da erişme noktasında çok önemlidir[127]. En uç dışlanma biçimlerinden birini oluşturan konuttan dışlanma sorunu, evsizlik şeklinde açıklanmaktadır. Evsizlik; güvenli ve minimum düzeyde yeterli bir konuta erişememe sonucu toplumdan kopma durumudur[128]. Sürekli kalacak bir konuttan yoksunluk halinde kişiler işe gitmek, arkadaşlarını ağırlamak gibi gündelik etkinliklerin çoğundan mahrum kalır. Bu durum onların toplumdan kopmalarına, dışlanmışlık yaşamalarına neden olmaktadır. Ekonomik zorluklar dışında kimi insanlar da evsizliği

---

[125] Gerry Rodgers, "What is Special About a "Social Exclusion" Approach?", **Social Exclusion Rhetoric, Reality, Responses**, (Ed. Gerry Rodgers, Charles Gore, José B. Figueiredo), International Labour Organization, Geneva, 1995, s. 47.
[126] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 169.
[127] Castillo, "A Comparative Approach to Social Exclusion: Lessons from France and Belgium", s. 623.
[128] United Nations Centre for Human Settlements (Habitat), **Strategies to Combat Homelessness**, 2000, ss. 15-16.

tercih ederek sokaklarda uyumayı ve mülkiyet/eşya sahibi olmaktan uzak olmayı isteyebilmektedir. Ancak toplumda büyük çoğunluğun böyle bir isteği bulunmamakla birlikte bunlar daha çok kendi kontrolleri dışında gelişen etkenler nedeniyle evsizliğe itilmektedir. Sürekli kalacak yerden bir kez bile olsa yoksun kalan kişilerin zorlaşan ve yoksullaşan yaşamları giderek kısır döngü içine girmektedir[129]. Bu durum kişileri yoksulluğa sürüklemekle birlikte onların toplumdan dışlanmasına ve en nihayetinde sosyal dışlanmaya maruz kalmalarına neden olmaktadır.

1.4.3. Siyasal Alandan Dışlanma

Sosyal dışlanma biçimlerinden biri olan siyasal alandan dışlanma; örgütlenme, danışma, karar alma ve yurttaşlık haklarına kısıtlı erişimi ifade etmektedir. Çalışma siyasal alandan dışlanma kapsamında göçmenler ve azınlıklar ile demokrasi, haklar ve yönetim şeklinde iki başlık halinde ele alınmıştır.

1.4.3.1. Göçmenler ve Azınlıklar

Göçmenler ve azınlıkların iş gücü piyasası, politik katılım, sosyal ilişkilere kadar hemen her alanda dışlanmışlık yaşadıkları söylenebilir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle 1960'lı yıllarda Avrupa'ya gelen göçmen ve azınlıklar, iş gücü piyasasından dışlanmakla birlikte çoğunlukla yerli halka göre daha düşük ücretli sektörlerde çalışmak zorunda kalmıştır. Bu dönem göçmen ve azınlıkların daha çok hizmet sektöründe istihdam edilerek düşük vasıf düzeyindeki işlerde, bir kısmının düşük ücretlerle çalıştığı belirtilmektedir[130]. Ayrıca göç eden kişiler, yerleştikleri ülkede sosyal dışlanma, şiddet, marjinalleşme gibi bir dizi haksızlıklara da uğrayabilmektedir. Dolayısıyla yaşam standartlarını yükseltme umuduyla göçen kişiler, yeni yerlerinde sosyal hakların korunamadığı ya da toplumdan dışlanma gibi

[129] Anthony Giddens, **Sosyoloji**, (Ed. Cemal Güzel), Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 407.
[130] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, ss. 204-205.

olumsuzlukların dışında yoksulluğun* değişik biçimlerine de maruz kalabilmektedir[131].

Sosyal dışlanmayı politik katılım ve iş gücü piyasasına katılım dışında tüm yönleriyle hisseden göçmenlerin ve azınlıkların farklı etnik yapıları, göçmen kabul eden kimi devletler tarafından çeşitli politikalarla kontrol altına alınmaya çalışılmıştır[132]. Bu politikalar genel olarak, "farklılaştırılmış dışlanma modeli" (the differantial exclusionary model), "asimilasyonu savunan model" (the assimilationist model) ve "çok kültürlü model" (the multicultural model) şeklinde üç kategoriye ayrılabilir. *Farklılaştırılmış dışlanma modelinde*, göç edilen kimi ülkedeki yerli topluluk ve hükümet, göçmenler ile çocuklarını istemediği için onlara özellikle aile birleşiminin sınırlandırılması, güvenli ikamet statüsü verilmemesi, vatandaşlığa kabul kurallarının kısıtlanması gibi dışlayıcı göçmenlik politikaları uygulayabilmektedir. Bu noktada göçmenlerin iş gücü piyasasına dahil edildiği ancak refah sistemleri, vatandaşlık ve siyasi katılım gibi haklardan mahrum edildiği söylenebilir. Böylece göçmenler sosyal, kültürel ve politik ilişkilere tam katılımın dışında tutulmakta ve etnik azınlık haline gelmektedir. Farklılaştırılmış dışlanma modeline Almanya, Avusturya gibi Batı Avrupa ülkelerinde geçici olarak çalışan yabancı uyruklu işçi alan ülkeler örnek verilebilir[133].

Asimilasyonu savunan model ise daha çok göçmenlerin ulusal dili öğrenmesi, yeni yerleştikleri toplumun sosyal ve kültürel özelliklerini olduğu gibi benimsemesi amacıyla yapılan telkinlere ya da vatandaşlık statüsünün değiştirilmesine dayanmaktadır. Asimilasyon politikası ile gelen göçmenlerin toplumdan farksız bir hale gelmesi amaçlanmaktadır[134]. Bu bağlamda asimilasyon, göçmenleri tek taraflı bir adaptasyon süreci yoluyla topluma dahil etme politikasıdır. Göçmenlerin kendilerine özgü dil, kültür ve sosyal özelliklerinden vazgeçmeleri; çoğunluk nüfustan ayırt

---

* Sosyal dışlanmanın göstergelerinden biri olan yoksulluk ile göç ilişkisi bağlamında kolay bir genelleme yapılması pek mümkün olmamaktadır. Çünkü, göç alan ve göç veren bölgelerin gerek sosyoekonomik gerekse demografik yapıları, göçün mevsimlik, sürekli olup olmaması, göçmenlerin eğitim durumu, yaş gibi kişisel özellikleri, göç sonrası istihdam edildikleri sektör veya konumları gibi faktörler göçün yoksulluk göstergeleri üzerindeki etkilerini değiştirebilmektedir (Şenses, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, ss. 163-164).

[131] Akasya Kansu Karadağ, "Göç, Yoksulluk ve İnsan Hakları", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 2, 2018, s. 485.

[132] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, ss. 203-204.

[133] Stephen Castles ve Mark J. Miller, **The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World**, Macmillan Press, London, 1998, ss. 244-245.

[134] Nermin Abadan Unat, **Bitmeyen Göç: Konut İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 281-282.

edilemez hale gelmeleri için kimi devletlerin göçmenleri baskın dili kullanmaları, göçmen çocukların normal okullara devam ettirilmeleri gibi uygulamalarının olduğu söylenebilir[135]. Asimilasyonu savunan modelin temeli, okullarda sadece ulusal dilin öğretilmesine dayanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde "eritme potası" (melting pot) olarak adlandırılan bu yaklaşım, 20. yüzyılın ortasından itibaren beklenen sonucu vermediği gibi sömürgeciliğin tasfiyesinden sonra Avrupa'ya farklı nedenlerle giren göçmenleri kabul eden ülkelerin büyük bir çoğunluğunda da başarısızlıkla sonuçlanmıştır[136].

Çok Kültürlü Modelde göçmenlerin belirli temel değerlere uygunluk sağlamasıyla birlikte onların çeşitliliklerinden vazgeçmemeleri ve eşit haklar elde etmeleri ifade edilmektedir[137]. Çok kültürlülük politikası ile toplumsal eşitsizliği kültürel farklılıkların bir sonucu olarak gösterme amaçlanmaktadır. Bu nedenle çok kültürlülüğü amaçlayan kuruluşlar, özellikle "kültürleşme" (culturalisation) sürecinde önemli rol oynamakta ve etnik azınlık grupların salt folklorik açıdan kabul edilmesine, ancak bu grupların bölüşüm ve paylaşım süreçlerinde dikkate alınmamasına neden olabilmektedir[138]. Çok kültürlü modelin iki temel değişkeni vardır. Bu değişkenlerden ilkini oluşturan ABD'de tipik olan "bırakınız yapsınlar" (laissez-faire) yaklaşımında, kültürel farklılık ve etnik grupların varlığı kabul edilir, ancak sosyal adaleti sağlamak ya da etnik kültürlerin sürdürülmesini desteklemek devletin rolü olarak görülmemektedir. İkinci değişken ise hem çoğunluğu oluşturan grubun kültürel farklılığını kabul etme isteğinin hem de azınlıklar için eşit hakları güvence altına alma durumunun devlet faaliyetini ifade eden çok kültürlülük yaklaşımına dayanmasıdır. Örneğin Kanada, Avusturya, İsveç ve diğer göç ülkeleri toplumun bazı politik alanlarında çok kültürlü yaklaşımları benimsemiştir[139].

---

[135] Castles ve Miller, **The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World**, ss. 245-248.
[136] Unat, **Bitmeyen Göç: Konut İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, s. 282.
[137] Castles ve Miller, **The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World**, ss. 245-248.
[138] Unat, **Bitmeyen Göç: Konut İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, s. 288.
[139] Castles ve Miller, **The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World**, s. 248.

1.4.3.2. Demokrasi, Haklar ve Yönetim

Demokrasi kavramı genel anlamda toplumu oluşturan yurttaşların temsilciler aracılığıyla kendilerini yönetmeleri şeklinde tanımlanabilir. Ancak demokrasi sadece halkın seçimden seçime oy verip temsilcilerini seçtikleri bir sistemden ibaret değildir[140]. Çünkü demokrasi için azınlıkların korunması, devletin ve ekonomik iktidar merkezlerinin iktidarının sınırlandırılması vb. gerekmektedir. Bu bağlamda demokrasi siyasal kurumlar açısından değerlendirildiğinde üç ilke önem kazanmaktadır. Bunlardan biri iktidarın saygı duyması gerektiği temel hakların kabulü, diğeri yöneticiler ve siyasetlerinin toplumsal temsiliyeti; bir diğeri ise hukuk üstüne kurulu bir topluluğa aidiyet bilincidir[141]. Aksi takdirde kişilerin siyasal sürece katılımı kısıtlanabilmekte ve kişiler siyasal dışlanmayla karşı karşıya kalabilmektedir.

Demokrasi, haklar ve yönetim noktasında dışlanma yurttaşlık hakları ve siyasal haklardan yeterince yararlanamama biçiminde olmaktadır. Demokrasi karşıtı olan siyasal dışlanma, hükümet politikalarından doğan siyasal bir süreçtir. Bu nedenle insani gelişmelerin sağlanması, özgürlüklerin korunması, siyasal katılımın artırılması ve demokrasinin genişletilmesi siyasal dışlanmanın olmaması açısından çok önemlidir. Siyasal anlamda dışlanmış kişiler hem seçmen hem de vergi mükellefi açısından pek de değerli görülmediğinden toplumsal değişimi etkileme konusunda yeterli kapasiteye sahip olmamaktadır. Ayrıca siyasal dışlanma, adalet ve güvenlik alanlarında da görülebilmektedir. Sistem kimi zaman belirli grup/gruplara ya da özel çıkarlara ayrıcalık tanıyarak diğer grupların adalet ve güvenliğe erişimleri noktasında dışlanmalarına neden olabilmektedir. Böylece sürece dahil olamayan kişiler hem kendilerine yarar sağlayan maddi hem de sosyal ilişkilerden mahrum kalabilmekte, haklarını savunma noktasında dayanışma ve siyasal eylem kapasitesinden yoksun olabilmektedir[142].

---

[140] Vehbi Bayhan, "Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm", **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 26, Sayı: 1, 2002, ss. 1-2.
[141] Alain Touraine, **Modernliğin Eleştirisi**, (Çev. Hülya Tufan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 358-360.
[142] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, ss. 196-197.

1.5. DEĞİŞEN BÜYÜME DİNAMİKLERİNİN SOSYAL DIŞLANMA İLE İLİŞKİSİ

Ekonomik büyüme, belirli bir dönemde yaşayan Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) değişimini ölçümlemekte[143] ve bir ülkedeki üretim kaynaklarının nitelik, nicelik, teknolojik düzeydeki gelişim sürecini içermektedir[144]. Örneğin bu dönem için geçen yılın içinde bulunduğumuz yılla ya da yılın şu anki çeyreğinin bir önceki çeyrekle karşılaştırılmasıdır. Ekonomik büyüme, GSYİH'de bir artışa işaret etmektedir. Ancak GSYİH ikiye katlansa da nüfus iki katına çıktığı takdirde ekonomik pastadan alınan ortalama payın büyüklüğü değişiklik göstermediğinden büyümede genellikle GSYİH'nin kendisinden ziyade, kişi başına düşen GSYİH'ye dikkat edilmektedir. Kişi başına GSYİH'nin artışı da tek başına ideal bir refah ölçümünü göstermemektedir. Örneğin artan üretimden toplumun sadece küçük bir kısmı pay aldığı durumlarda kişi başına GSYİH artsa da birçok insanın durumu kötüleşebilmektedir[145]. Dolayısıyla ekonomi büyürken refahı yükseltmek için üretimi gerçekleştiren birimler arasında gelirin adil dağıtılması gerekmektedir. Aksi takdirde üretimde yaşanan artış belli bir kesim, sektör, bölge ya da faktörün lehine gelişirken diğerlerinin aleyhine gelişecek ve ekonomik büyümenin sağladığı refah artışından her kesim faydalanamayacaktır. Ekonomik büyümenin sağladığı refah artışından sadece belli bir kesimin faydalanması sosyal dışlanma riskinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır[146].

Ekonomik büyüme sosyal dışlanmanın önemli göstergelerinden biri olan yoksulluk kavramı açısından da çok önemlidir. Yoksulluk kavramı ortalama gelir düzeyi, ekonomik büyüme ve gelir dağılımının eşitsizlik derecesiyle yakından ilgilidir. Başta Çin ve Güney Kore olmak üzere birçok ülke deneyimi ve yapılan çok sayıdaki uygulamalı araştırmanın sonuçları büyümenin yoksulluk düzeyinin azaltılmasına katkı sağladığını doğrulamaktadır[147]. Ancak ekonomide zengin yanlısı (pro-rich) bir büyümenin olması yüksek gelir gruplarındaki nüfusu avantajlı bir konuma

[143] Jeffrey D. Sachs, **Sürdürülebilir Kalkınma Çağı**, (Çev. Barış Gönülşen), Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2019, s. 33.
[144] Pınar Yardımcı, "İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri", **Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı: 10, 2006, s. 98.
[145] Sachs, **Sürdürülebilir Kalkınma Çağı**, ss. 33-34.
[146] Abdullah Takım, Ş. Mustafa Ersungur, Arzu Tural Dikmen ve Lütfü Efe Aksu, "Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı Arasındaki İlişki", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 34, Sayı: 1, 2020, s. 229.
[147] Şenses, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, ss. 149-150.

getirmesinden dolayı gelir adaletsizliğinin giderek artmasına neden olmaktadır. Fakir yanlısı (pro-poor) bir büyümede ise elde edilen gelirin düşük gelir gruplarındaki nüfus açısından daha adil bir biçimde dağılması sağlanmaktadır[148]. Bu nedenle her ekonomik büyümenin yoksulluğu azalttığı söylenemez. Nitekim büyüme, gelir dağılımı ve yoksulluk ilişkisi üzerine çeşitli ülkeler için yapılan çalışmaların sonucunda büyümenin yoksulluğun azaltılmasında gerekli olduğu ancak, yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır[149].

Sonuç olarak, ekonomik ve sosyal kalkınma temelinde yer alan kapsayıcı büyümeyi sağlama, düzgün ve kaliteli işler yaratma, sürdürülebilir istihdamı artırma, yaşam standartlarını yükseltme, ekonomik ve sosyal ilerlemeyi geliştirme amaçları toplumdaki sosyal dışlanma riskini de azaltmaktadır. Dolayısıyla günümüzde sosyal dışlanmanın azalması sadece büyüme ve kalkınmadaki ekonomik göstergeleri değil, sosyal gelişmişlik düzeyini ileriye taşıyan gelişmeleri de içermektedir[150]. Bu nedenle ekonomik büyümenin yeterli görülmediği, söz konusu büyümeden toplumdaki tüm kesimlerin eşit bir biçimde faydalanmasını savunan kapsayıcı büyüme ile çevresel iyileştirmelerle birlikte ekonomik büyüme arasındaki dengenin sağlanması gerektiğini savunan yeşil büyüme artan işsizlik ve beraberinde gelen sosyal dışlanma sorunu çözümünde önemli kavramlardır. Çalışmanın bu bölümünde kapsayıcı büyüme ile yeşil büyüme kavramları sosyal dışlanma bağlamında ele alınmış olup kapsayıcı büyüme ve yeşil büyümenin kavramsal çerçevesi çizilmiştir.

1.5.1. Kapsayıcı Büyüme

Kapsayıcı büyüme (inclusive growth) kavramı İkinci Dünya Savaşı sonrasında izlenen kalkınma politikaları ile birlikte gündeme gelmiştir. Kavramın gündeme gelmesi kurumlar ve hükümetlerin ekonomik büyümenin yeterli olmadığını, söz konusu büyümeden toplumdaki tüm kesimlerin eşit bir biçimde faydalanamadığını

[148] Nurgül Evcim, Sevcan Güneş ve Hacer Simay Karaalp Orhan, "Yoksulluk, Eşitsizlik ve Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Düzey-1 Örneği", **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 4, 2019, s. 147.
[149] M. Ward, **Dealing with Poverty Self-Employment for Poor Rural Women**, (Ed. Usha Jumani), Review of lncome and Wealth, (3), 1996, s. 368'den aktaran Şenses, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, s. 263.
[150] T.C. Kalkınma Bakanlığı, **İşgücü Piyasası ve Genç İstihdamı**, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2018, s. 1.

fark etmesi ile olmuştur[151]. Kapsayıcı büyüme kavramı, büyüme sürecine her kesimin dahil olduğu ve herkesin bu büyümeden payını aldığı bir büyüme modelini ifade etmektedir. Kapsayıcı büyüme modeli yoksullara, özellikle de gençlere ve kadınlara vurgu yaparak, nüfusun tüm kesimleri için fırsatlar sağlamayı amaçlayan bir büyümedir[152]. Özellikle ABD'de mortgage krizi ile başlayan 2008 finansal krizden sonra gelir dağılımının bozulması ve bu bozulmanın yeterli düzeyde iyileştirilememesi kapsayıcı büyümenin önemini ortaya koymuştur. Son yıllarda ise gerek gelişmiş ülkelerin gerekse gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ortak sorunu, büyüme performansında sergiledikleri olumlu tabloyu gelir dağılımı, yoksulluk, istihdam gibi konularda yakalayamamalarıdır. Çok yüksek büyüme performansı sergileyen kimi ülkelerde işsizlik, gelir eşitsizlikleri ve yoksulluk önemli bir sorun haline gelebilmektedir[153]. Dolayısıyla kapsayıcı büyüme kavramı gerek akademisyenler, politika yapıcılar gerekse uluslararası kurumlar tarafından giderek önem kazanmaya başlamıştır. Uluslararası kuruluşlardan olan DB ile Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD) dışında uluslararası finans kuruluşu olan Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund, IMF) da kapsayıcı büyümeyi gündemine almıştır[154].

OECD'nin kapsayıcı büyümeye yönelik politikası ekonomik büyümenin faydalarının sosyal gruplar arasında nasıl dağıldığını, politika ve kurumların onları nasıl etkilediğini ölçmeyi amaçlamaktadır. DB'nin kapsayıcı büyüme konusundaki yaklaşımı ise uzun vadeli bir bakış açısına dayanmaktadır. DB, kapsayıcılığın işletmeler ve kişiler için piyasalara, kaynaklara ve tarafsız düzenleyici ortamlara erişim noktasında fırsat eşitliğini savunan sürdürülebilir büyüme ile ilgilenmektedir. Mutlak yoksulluğun azaltılması için hızlı bir ekonomik büyümenin olması ve bu büyümenin uzun vadede sürdürülebilir olması için hem sektörler bazında geniş olması hem de bir ülkenin iş gücünün büyük bir bölümünü içermesi gerekmektedir. Çünkü büyümenin makro ve mikro belirleyicileri arasında doğrudan bir bağlantı

---

[151] Bağdat Sıla Avcı, **Kapsayıcı Büyüme Hedefine Ulaşmada Maliye Politikaları: Türkiye Üzerine Bir Araştırma**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2020, s. 51.

[152] Naila Kabeer, "Women's Economic Empowerment and Inclusive Growth: Labour Markets and Enterprise Development", **SIG Working Paper**, School of Oriental and African Studies, UK, 2012.

[153] Avcı, **Kapsayıcı Büyüme Hedefine Ulaşmada Maliye Politikaları: Türkiye Üzerine Bir Araştırma**, s. 51.

[154] Temel Taşkın, "Türkiye'de Kapsayıcı Büyüme", **Ekonomi Notları**, T.C. Merkez Bankası, Sayı: 2014-11, 2014, s. 2, https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Arastirma+Yayinlari/Ekonomi+Notlari/, (24.10.2021).

bulunmaktadır. Bu perspektifte, kapsayıcı büyüme başlı başına istihdam ya da gelirin yeniden dağılımından ziyade üretken istihdama odaklanmaktadır. İstihdam artışı sayesinde yeni işler ve gelir yaratılırken, verimlilik artışı işçilerin ücretleri ile serbest meslek sahiplerinin getirilerinin artmasını sağlamaktadır[155].

DB ise yoksulluğun hızlı ve sürekli olarak azalmasının, insanların ekonomik büyümeye katkıda bulunmasının, bu büyümeden yararlanmasının kapsayıcı büyüme sayesinde olduğunu belirtmektedir. Bunun için büyümenin uzun vadede olması, sektörler arasında geniş bir tabana yayılması ve ülkenin iş gücünün büyük bir bölümünü içermesi gerekmektedir[156]. DB'nin kapsayıcı büyüme tanımı daha çok OECD Kalkınma Yardım Komitesi (OECD Development Assistance Committe)'nin yoksul yanlısı büyüme politikasına benzemektedir. Ancak kapsayıcı büyüme ile yoksul yanlısı büyüme politikası arasındaki fark; yoksul yanlısı büyüme sadece yoksul kişilerin refahını kapsarken kapsayıcı büyüme hem yoksul hem de orta gelir grubundaki kişilere yönelik tüm fırsatlarla ilgilenmektedir[157]. Özellikle orta gelir tuzağında olan ve yeterli düzeyde sıçrama hamlesini gerçekleştiremeyen ülkelerde eşitsizliğin giderilmesi, temel altyapı unsurlarında iyileştirmeler, yoksulluğun azaltılması büyümenin kapsayıcılığı açısından çok önemlidir[158]. Çünkü kapsayıcı büyüme, ekonomik büyümenin önemli olduğu, ancak büyümenin faydalarının kişiler ve sosyal gruplar arasında adil bir biçimde paylaşılmadığı durumlarda refahta sürekli iyileşmelerin yeterli olmadığı fikriyle ilgilenmektedir[159].

Kapsayıcı büyüme modeli; kapsayıcı iş gücü piyasaları inşa etmek, iş dinamizmini teşvik etmek, daha adil vergi sistemi oluşturmak ve dezavantajlı grupların, küçük işletmelerin, uzak bölgelerin gelişmesini hedefleyen inovasyon politikaları ortaya koymayı amaçlamaktadır[160]. Ayrıca kapsayıcı büyüme açısından kamu harcamalarının nasıl kullanıldığı ve nüfuslar arasında nasıl dağıtıldığı da çok

---

[155] OECD, "Report on the OECD Framework for Inclusive Growth", **Meeting of the OECD Council at Ministerial Level**, Paris, 2014, s. 9.
[156] Elena Ianchovichina ve Susanna Lundstrom, "Inclusive Growth Analytics: Framework and Application", **The World Bank**, Economic Policy and Debt Department, Economic Policy Division, Policy Research Working Paper: 4851, 2009, s. 2.
[157] Avcı, **Kapsayıcı Büyüme Hedefine Ulaşmada Maliye Politikaları: Türkiye Üzerine Bir Araştırma**, s. 53.
[158] Nihat Doğanalp ve Mustafa Kartal, "Orta Gelir Grubundaki Ülkelerde Kapsayıcı Büyümenin Dinamikleri: Bir Panel Veri Analizi", **Türk Ekonomi Kurumu Uluslararası Ekonomi Konferansı**, 2016, s. 437.
[159] OECD, "Report on the OECD Framework for Inclusive Growth", s. 7.
[160] OECD, "Putting People's Well-being at the Top of the Agenda", https://www.oecd.org/wise/Peoples-well-being-at-the-top-of-the-agenda-WISE-mission.pdf, (22.10.2021).

önemlidir. Özellikle eşitliği daha fazla teşvik etme eğiliminde olan eğitim, sağlık gibi harcama türleri yoksulların yararına olmakla birlikte kapsayıcılığın da genişlemesine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda maliye politikası hem gelir hem de harcama yönünden eşitsizliği azaltma ve kapsayıcı büyüme hedeflerine ulaşma noktasında çok etkili olmaktadır[161].

Dünya Ekonomik Formu (World Economic Forum) tarafından yayımlanan kapsayıcı büyüme raporlarında genel politika çerçevesi yedi ana alan ve on beş alt alandan oluşmaktadır[162]. Tablo 2'de kapsayıcı büyüme kavramının temel bileşenlerini oluşturan yedi ana alan ve on beş alt alan bulunmaktadır.

Tablo 2. Kapsayıcı Büyüme Kavramının Temel Bileşenleri

Eğitim ve Beceriler	Erişim
	Kalite
	Eşitlik
Temel Hizmetler ve Altyapı	Temel ve Dijital Altyapı
	Sağlıkla ilgili Hizmetler ve Sağlık Altyapısı
Yolsuzluk ve Borçluluk	Mesleki ve Siyasi Etik
	Borçların Yoğunlaşması
Reel Ekonomi Yatırımının Finansal Aracılık Faaliyetleri	Finansal Sistemin Kapsayıcılığı
	İşletmelerin Yatırım Aracılık Faaliyetleri
Varlık Oluşturma ve Girişimcilik	Küçük İşletme Sahipliği
	Ev ve Finans Varlık Sahipliği
İstihdam ve İşçi Ödemeleri	Üretken İstihdam
	Ücret ve Ücret Dışı Ödemeler
Mali Transferler	Vergi Hukuku
	Sosyal Güvenlik

Kaynak: Samans, Blanke, Hanouz ve Corrigan, "The Inclusive Growth and Development Report 2017", s. viii.

Tablo 2 incelendiğinde, kapsayıcı büyümenin temel bileşenleri eğitim ve beceriler, temel hizmetler ve altyapı, yoksulluk ve borçluluk, reel ekonomi yatırımlarının finansal aracılık faaliyetleri, varlık oluşturma ve işçi ödemeleri ile mali transferlerden oluşmaktadır. Kapsayıcı büyümenin temel bileşenlerini de içeren kapsayıcı büyüme döngüsüne ise Şekil 3'te yer verilmiştir.

[161] Gemma Estrada, Sang-Hyop Lee ve Donghyun Park, **Fiscal Policy for Inclusive Growth: An Overview**, ADB Economics Working Paper Series, No. 423, Asian Development Bank, Manila, 2014, s. 5.

[162] Richard Samans, Jennifer Blanke, Margareta Drzeniek Hanouz ve Gemma Corrigan, "The Inclusive Growth and Development Report 2017", **World Economic Forum**, Geneva, 2017, s. vii, https://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2017.pdf, (13.10.2022).

Şekil 3. Kapsayıcı Büyüme Döngüsü

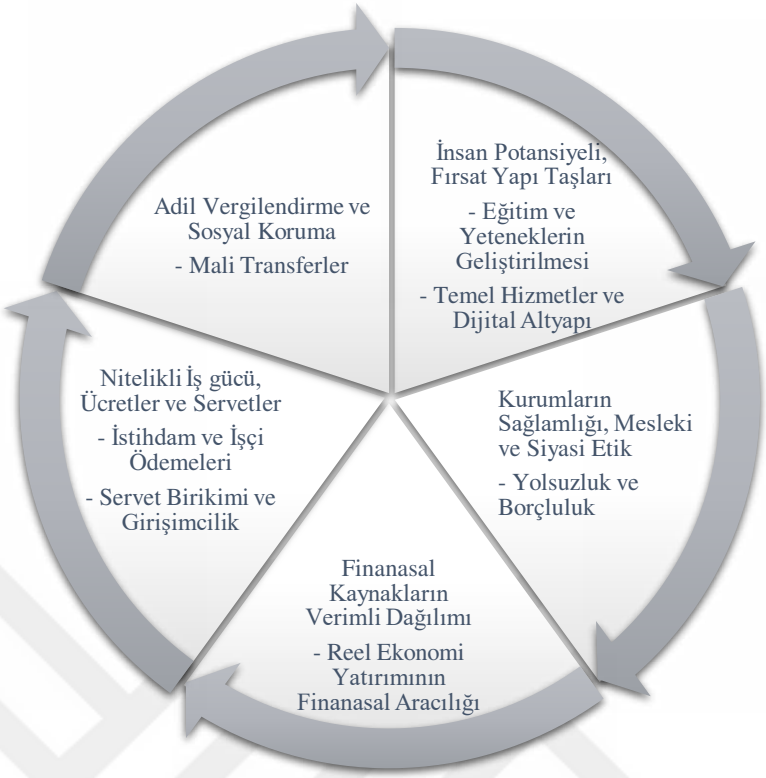

Kaynak: Samans, Blanke, Hanouz ve Corrigan, "The Inclusive Growth and Development Report 2017", s. 14.

Şekil 3'e göre, kapayıcı büyüme adil vergilendirme ve sosyal koruma, insan potansiyeli, kurumların sağlamlığı ile mesleki ve siyasi etik, finansal kaynakların verimli dağılımı, nitelikli iş gücü, girişimcilik, istihdam gibi koşulları sağlamayı amaçlamaktadır. Kapsayıcı büyüme için tüm vatandaşların temel hizmetlere eşit şekilde erişmeleri çok önemlidir. Kapsayıcı büyüme noktasında, hizmetlere eşit erişim dışında vergi ve sosyal koruma politikaları da ülkelerin dikkat etmesi gereken önemli hususlardandır. Özellikle vergi düzenlemeleri piyasa eşitsizliklerinin giderilmesi ve sosyal koruma politikalarının finanse edilmesine doğrudan kaynak sağlamakla birlikte ekonomik açıdan güçsüz olanlar lehine yeniden dağılımı amaçlamaktadır[163].

Kapsayıcı büyümenin merkezinde istihdam yaratma ve işsizliği azaltma hedefleri yer almasından dolayı kapsayıcı büyümenin temel yapı taşlarından birini beşeri sermaye oluşturmaktadır. Beşeri sermaye, bir ülkede fiziki sermayenin verimliliğini artırırken teknoloji yaratım ve yayılım noktasında aktif rol oynamakta, ekonomik büyümeyi de olumlu etkilemektedir. Bunun dışında kapsayıcı büyüme

[163] Bağdat Sıla Avcı ve Özgür Tonus, "Kapsayıcı Büyüme Üzerine Bir Değerlendirme", **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 4, 2020, ss. 48 ve 51.

hedeflerine önem veren ülkeler için iş ve işletmelerin kurallara uygun ve eşit bir biçimde yönetilmesi de çok önemlidir. Çünkü kapsayıcı büyüme, yolsuzlukların ortaya çıkmasını ve kamu gücünün özel çıkarlar doğrultusunda kullanılmasını engellemeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda ülkelerdeki kamu kurum ve kuruluşlarında rüşvet, yolsuzluk gibi olumsuz durumlardan uzaklaşılması, ürün ve sermaye piyasalarında adil rekabet ortamının yaratılması, piyasaya girişte uygulanan engellerin düşürülmesi için uluslararası rekabette uygulanan ticaret kısıtlamaları ile fiyat kontrollerinin yabancı yatırımcıları rüşvete yönlendirmeyecek şekilde ayarlanması gerekmektedir. Bunun nedeni ise rüşvet, yolsuzluk gibi durumların yoksulluk ve gelir dağılımını olumsuz etkilemesidir[164]. Yoksulluk ve gelir dağılımındaki bozulma ise toplumdaki sosyal dışlanma sorunun ortaya çıkmasına yol açabilmektedir.

Genel itibarıyla kapsayıcı büyüme, toplumdaki kişilerin ekonomiye katımlarını sağlama, onların ekonomide etkin ve üretken olabilmeleri için fırsat yaratma üzerine yoğunlaşmaktadır. Kişilere kredi erişim kolaylığının sağlanması ile birlikte kişilerin yatırım fırsatı yakalamaları ve yapılan yatırımdan olumlu sonuçlar alınması hedeflenmektedir. Böylece kişiler ve işletmelerin ödemeleri, tasarruf, kredi gibi ihtiyaçlarını gidermeleri açısından finansal araç ve hizmetlere erişim kolaylığı sağlanmaktadır. Bu erişim kolaylığı ise finansal kapsayıcılık olarak tanımlanmaktadır. Kapsayıcı büyüme hedefleri doğrultusunda yön alan ülkeler için girişimcilik ve servet birikimini destekleyici politikaların uygulanması da çok önemlidir. Çünkü girişimcilik sayesinde yeni fikirler ortaya çıkabilmekte ve yeni endüstriler kurulabilmektedir. Bu nedenle kapsayıcı büyümeyi hedefleyen ülkelerin özellikle istihdam noktasında girişimciliğe önem vermesi gerekmektedir[165].

Dünya Ekonomik Forumu, 2015 yılından itibaren kapsayıcı büyüme kavramı üzerine yoğunlaşarak 2015-2018 yılları arasında *Kapsayıcı Büyüme Raporu* adı altında üç rapor yayımlamıştır. Ancak yayımladığı bu üç raporda da ortak bir parametre kullanmamış olup raporu hazırlayan ekiplerin öneri ve yaklaşımlarıyla ülke analizleri yapılmıştır[166].

---

[164] Avcı ve Tonus, "Kapsayıcı Büyüme Üzerine Bir Değerlendirme", ss. 48-50.
[165] Avcı ve Tonus, "Kapsayıcı Büyüme Üzerine Bir Değerlendirme", ss. 49-50.
[166] Hatice Şehime Özütler, **Türkiye Ekonomisinde Kapsayıcı Büyüme ve Cari Açık İlişkisinin İncelenmesi**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018, s. 199.

Dünya Ekonomik Forumu'nun 2015 yılında yayımladığı ve toplam 112 ülke ekonomisini içeren Kapsayıcı Büyüme Raporu ülkelerin çalışma, tasarruf ve yatırım teşviklerini azaltmadan ekonomik büyümeyi sosyal olarak daha kapsayıcı hale getirebilmek adına çeşitli politika teşviklerini ve kurumsal mekanizmaları nasıl kullanabileceğine dair politikaları geliştirmelerini amaçlamaktadır[167]. 2015 yılı Dünya Ekonomik Forumu Kapsayıcı Büyüme Raporu'nda Türkiye, üst orta gelir (upper middle income) grubunda yer almıştır. Türkiye ile birlikte üst orta gelir grubunda yer alan diğer ülkeler ise Arjantin, Brezilya, Şili, Kosta Rika, Malezya, Meksika, Polonya, Rusya, Güney Afrika, Venezuela'dır. Raporda özellikle gençler arasındaki nispeten yüksek işsizlik oranını azaltmak amacıyla gerekli becerilerin geliştirilmesinin ve kadınların iş gücüne daha fazla katılımının sağlanmasının, kadınlar ile erkekler arasındaki çok geniş ücret farkının azaltılarak teşvik edilebilecek daha fazla yetenek ve yaratıcılığın önünün açılmasının, eğitim sisteminin iyileştirilmesinin orta sınıfı daha da geliştireceği belirtilmiştir[168].

Forumun 2017 raporunda ise 109 ülke değerlendirilmiştir. Türkiye 2015 yılında yayımlanan rapordaki gibi üst orta gelir düzeyinde yer almıştır. Raporda Türkiye'nin kendi kategorisindeki ülkeler içinde en yüksek iş gücü verimliliğine, GSYİH'nin ve yaşam standartlarının yüksekliğine, en düşük yoksulluğa sahip olduğu belirtilmiştir. Türkiye için bu olumlu sonuçlar, daha önceki raporda belirtildiği gibi rekabet ve yatırım sağlayan gelişmiş finans sektörünün varlığına bağlanmıştır. Raporda yine genç işsizliği oranının yüksekliğine, kadınların iş gücüne katılımı ile ücret noktasındaki dezavantajlı durumlarına vurgu yapılmıştır[169].

Dünya Ekonomik Forumu'nun 2018 raporunda ise 103 ülke gelişmiş ekonomiler ve yükselen ekonomiler şeklinde ikiye ayrılmıştır. Türkiye, yükselen ekonomiler kategorisinde bulunan 74 ülke arasından 16. sırada yer almıştır. Türkiye'nin yükselen ekonomiler arasında GSYİH'nin güçlü şekilde büyümeye devam etmesi ve mutlak yoksulluk oranının düşük olması ilk beşte birlik dilime yerleşmesini sağlamıştır. Ancak istihdamdaki %45 oranındaki düşüş Türkiye'nin yükselen ekonomiler arasında düşmesine neden olmuştur. Ayrıca, Türkiye'de sağlıklı

[167] Richard Samans, Jennifer Blanke, Gemma Corrigan ve Margareta Drzeniek, "The Inclusive Growth and Development Report: 2015", **World Economic Forum**, 2015, s. v, https://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth.pdf, (23.10.2021).
[168] Samans, Blanke, Corrigan ve Drzeniek, "The Inclusive Growth and Development Report 2015**"**, s. 44.
[169] Samans, Blanke, Hanouz ve Corrigan, "The Inclusive Growth and Development Report 2017", s. 55.

yaşam beklentisinin 2011-2015 döneminde iki yıl azaldığına, gelir ve özellikle servet eşitsizliğinin de çok yüksek olduğuna vurgu yapılmıştır. Raporda son yapılan OECD ülke araştırmasına atıfta bulunularak Türkiye'nin istihdam yaratma potansiyeline önem vermesi gerektiği belirtilmiştir[170].

1.5.2. Yeşil Büyüme

İkinci Dünya Savaşı sonrasında endüstriyel büyümenin hızlandırdığı çevre kirliliği, ekolojik yıkım, kaynak sorunu ile iklim değişikliklerinin sosyo-kültürel ve ekonomik etkileri sosyal problemlerin, bu problemler dolayısıyla katlanılmak zorunda kalınan maliyetlerin artmasına neden olmuştur. Bu durum ise söz konusu sorunlara çözüm arayışlarını hızlandırmış, ekolojik mücadelelerin gerçek anlamda toplumsallaşmasını bir zorunluluk haline getirmiştir[171]. Nitekim dünyada yaşanan ekonomik krizler, iklim değişikliği vb. çevresel ve ekonomik sorunlar, sürdürülebilir kalkınma çerçevesi yeşil büyüme ya da yeşil ekonomi kavramını ortaya çıkarmıştır. Yeşil büyüme ya da yeşil ekonomi OECD, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Programme, UNEP) gibi uluslararası örgütler tarafından "çevresel iyileştirmelere katkı sağlayan mal ve hizmetlerin yatırım ve tüketimini önceliklendiren bir anlayış" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımdan hareketle yeşil büyümenin hem çevresel sürdürülebilirliğe hem de ekonomik gelişme, gelir artışı, istihdam ve fakirliğin azaltılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yeşil büyüme kavramı üzerinde uzlaşılmış net bir tanım bulunmamakla birlikte ülkeler özgün koşullarına göre kendilerine özel tanımlar ortaya koymaktadır[172].

Dünya nüfusunun ve GSYİH'nin artmaya devam etmesiyle birlikte çevreden kaynaklanan baskılar gelecek dönemde azalma yerine daha da artma eğilimindedir. Dünyanın devam eden büyümesi ile dünyanın biyoçeşitliliğinin sürdürülebilirliği için hem ekonomik kalkınmanın sağlanması hem de çevresel sürdürülebilirliğin birlikte gelişmesi gerekmektedir. Ekonomik kalkınma ve çevresel sürdürülebilirlik çelişik kavramlar gibi görünse de doğru politikalar izlendiği takdirde birbirleriyle

[170] World Economic Forum, "The Inclusive Development Index 2018: Summary and Data Highlights", 2018, ss. 3 ve 11, https://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf, (23.10.2021).
[171] A. İdil Kacar, Burak Kartal ve Aysun Kahraman, "Türkiye'deki Çevreci Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Pazarlama Kampanyalarının İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi", **Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 14, 2014, ss. 48-49.
[172] T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2016/07/Yesil_Buyume.pdf, (10.12.2021).

bağdaşabilmektedir. Ancak büyüme ile sürdürülebilirliği uyumlu hale getirmek çok önemli ve son derece zorlu bir görevdir. Çünkü ekonomik büyüme devamlılığının peşinde koşularak iklim sistemi ve tatlı su rezervlerinin mahvedilmesi, okyanus asitlenmesinin artmasına neden olunması, diğer türlerin hayatta kalmalarına olumsuz etki edilmesi gibi olumsuzlukların olması durumunda büyüme dünyanın ekolojik gerçekleriyle uzlaşmayacaktır[173].

Dünya genelinde gerçekleşen büyümenin çevreye zarar vermeden tasarlanması çok önemlidir. Nitekim, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development)'nın 2019 yılında "Yeni Bir Küresel Yeşil Anlaşmayı Finanse Etmek" başlıklı Ticaret ve Kalkınma Raporu'nda "küresel ekonomik sistemin yaşadığı istikrarsızlaşma, artan borç, belirsizlik, gelirin kutuplaşması ve artan işsizlik gibi sorunların çözümü için yeni teknolojilerle ilgili fırsatları değerlendirmeye; temiz enerji, ulaşım ve gıda sistemlerine büyük yatırımlar yapmaya" ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir[174]. Çünkü çevresel bozulmalar uzun vadede sosyal dışlanmanın ölçüm göstergelerinden olan istihdamı, geliri, yoksulluğu hatta sağlığı bile etkileme gücüne sahiptir. Bu nedenle dünya genelinde hem çevresel iyileştirmelere katkı sunan hem de mal ve hizmetlerin yatırımını, tüketimini önceliklendiren anlayışın benimsenmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, dünyada yaşanan çevresel, teknolojik, ekonomik tüm değişim ve gelişmeler sürdürülebilir kalkınma perspektifi altında yeşil büyüme ya da yeşil ekonomi kavramını ortaya çıkarmıştır. Yeşil büyümenin gerek çevresel sürdürülebilirliğe gerekse ekonomik gelişmelere katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yeşil bir ekonominin oluşturulması için sürdürülebilir büyümenin sağlanması çerçevesinde istihdamın artırılması, yoksulluğun azaltılması amaçlanmaktadır. Nitekim çevresel koruma ile ekonomik büyüme arasındaki dengeyi sağlamada önemli bir araç olarak görülen yeşil büyüme yeni teknolojileri kullanma, yeni iş imkanları yaratma, sürdürülebilir üretim uygulamaları sayesinde istihdamın artırılması ve su, gıda, konut, eğitim, ulaşım gibi insan ihtiyaçlarının karşılanması noktalarında önemli rol oynamaktadır. Yeşil büyümenin özellikle istihdam noktasındaki hedefleri toplumdaki kişilerin ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan dışlanmamasına, dolayısıyla sosyal dışlanma riskinin azalmasına katkı sağlamaktadır. Çünkü işsizlik, bunun sonucunda oluşan sosyal dışlanma riskinin artması toplumdaki kişileri, özellikle

[173] Sachs, **Sürdürülebilir Kalkınma Çağı**, ss. 189, 191 ve 192.
[174] BEST for Energy, https://www.bestforenergy.org/yesil-buyume-i-1841, (10.12.2022).

gençleri hem ekonomik hem de psikolojik açıdan olumsuz etkilemektedir. Çünkü işsizliğin arttığı bir ülkede kişilerin sosyal dışlanma riskiyle daha fazla karşı karşıya kaldığı söylenebilir. Dolayısıyla sosyal dışlanma konusunda ülkelerin ekonomisindeki büyüme kadar istihdam yaratma noktasındaki başarıları da en önemli hususlardan biridir.

Özetle kapsayıcı büyüme, sürdürülebilir büyümenin sağlanması çerçevesinde istihdamın artırılmasını amaçlamaktadır. İstihdamın artırılmasını amaçlayan yeşil büyüme kavramında ise ekonomik ve sosyal kalkınma hedeflerine ulaşılarak istihdamın artırılması hedeflenmektedir. Çünkü istihdam yaratılmadığı takdirde özellikle gençler sosyal, siyasi ve medeni haklara katılım noktasında yoksunluk çekme ya da bu haklardan mahrum kalma durumunu ifade eden sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedir. Nitekim sosyal dışlanma kavramıyla ayrı düşünülmeyen ve sosyal dışlanmanın ölçüm göstergelerinden biri olan istihdam, genç bireylerin olduğu kadar devletlerin de önemli sorunlarından biridir. Özellikle son dönemde büyük bir sorun haline gelen genç işsizliği, Türkiye'nin de önemli sorunlarından biridir. Dolayısıyla Türkiye ve diğer ülkelerin genç işsizliğindeki genel görünümlerinin ortaya konulması, diğer ülkelerde uygulanan istihdam politikalarının incelenmesi çok önemlidir. Bu nedenle çalışmanın üçüncü bölümünde açıklanan Türkiye ve seçilen ülkelerdeki istihdam politikalarından önce ikinci bölümde sosyal dışlanma ve istihdam ilişkisi incelenmiş, Türkiye ile seçilen ülkelerdeki işsizlik, genç işsizliği genel görünümü ele alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL DIŞLANMA VE İSTİHDAM ARASINDAKİ İLİŞKİ

Çalışmanın birinci bölümünde sosyal dışlanma kavramının genel çerçevesinin çizilmesinin ardından ikinci bölümde ilk olarak sosyal dışlanmanın ölçümü ve uluslararası literatürde belirtilen ölçüm göstergeleri açıklanmıştır. Sosyal dışlanmanın ölçüm göstergeleri sıralandıktan sonra bu göstergelerinden biri olan istihdam ile sosyal dışlanma arasındaki ilişki incelenerek istihdam, işsizlik ve çalışmanın nüvesini oluşturan genç işsizliği kavramları açıklanmıştır. Konuya ilişkin genel kavramların açıklanmasının ardından devletin sosyal dışlanma ve istihdam sorunundaki rolü açıklanmış olup Türkiye ile seçilen ülkelerdeki genç işsizliği verilerine yer verilmiştir.

2.1. SOSYAL DIŞLANMANIN ÖLÇÜMÜ VE ÖLÇÜM GÖSTERGELERİ

Medeni, sosyal ve siyasi haklar ya da kabiliyetlerden mahrum olma duygusunu ifade eden sosyal dışlanma kavramının kesin olarak ölçümünü yapmak kolay değildir. Çünkü sosyal dışlanma kavramının kapsam ve yoğunluğunu içeren tek bir ölçüt bulunmamaktadır. Sosyal dışlanma kavramı genel olarak nesnel verilere dayandırılsa da konuyu sadece nesnel verilerle ele almak güç olabilir. Bu nedenle sosyal dışlanma konusu öznel değerlendirmeler kapsamında da ele alınmalıdır[175].

Genel olarak, sosyal dışlanmanın ölçülmesinde iki yaklaşım bulunmaktadır. Birinci yaklaşım, kavramın boyutlarını doğrudan ölçmeye yönelik girişleri kapsamaktadır. İkinci yaklaşım ise sosyal dışlanmanın temel nedenlerinin genişliğini ölçmeye odaklanmaktadır[176]. Sosyal dışlanma kavramının tanımlanması, verilerin toplanması, anketlerin düzenlenmesi, anketlerin yapılması ile bunların istatistiksel biçimde değerlendirilmesi gibi birtakım teknik konular nedeniyle doğrudan ölçüm yönteminin dezavantajları bulunmaktadır. İkinci yaklaşım ise doğrudan ölçüm yöntemiyle kıyaslandığında daha avantajlı görünmektedir. Çünkü yoksulluk, işsizlik, hastalık oranları gibi verilere daha kolay ulaşılabilmektedir[177].

[175] Stephan Klasen, **Social Exclusion and Children in OECD Countries: Some Conceptual Issues,** Department of Economics, University of Munichs, Germany, s. 9.
[176] Klasen, **Social Exclusion and Children in OECD Countries: Some Conceptual Issues, s**s. 9-10.
[177] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 62.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme, UNDP)'nın 1990 yılından itibaren ülkelerarası sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerini karşılaştırmak amacıyla oluşturduğu "İnsani Gelişme Endeksi" (Human Development Index, HDI) insani gelişmeyi gelir, eğitim ve sağlık göstergelerini dikkate alarak ölçmeyi hedefleyen bir endekstir[178]. HDI, sosyal dışlanma ile yakından ilgili olan gelir, eğitim ve sağlık alanında sunduğu göstergeler haricinde İnsani Yoksulluk Endeksi (Human Poverty Index, HPI) kapsamında gelişmekte olan ülkeler için Human Poverty Index-1 (HPI-1), gelişmiş ülkeler için Human Poverty Index-2 (HPI-2) hazırlamaktadır. HPI-1 göstergeleri 40 yaşına kadar yaşamama ihtimali ile ölçülen uzun yaşam beklentisi; okuma-yazma bilmeyen yetişkin oranı ile ölçülen bilgi; temiz içme suyuna erişemeyen insanların yüzdesi ve beş yaşının altında yeterli beslenemeyen düşük kilolu çocukların yüzdesini göstermektedir. HPI-2 göstergeleri ise 60 yaşına kadar yaşamama ihtimali, fonksiyonel açıdan okuma-yazma bilmeyen yetişkin nüfus yüzdesi, gelir yoksulluğu sınırı altında yaşayan insanların yüzdesi (harcanabilir hane geliri medyanının %50'sinden az) ve uzun süreli işsizlik (12 ay ve daha fazla) oranıdır[179]. Bu bağlamda HDI ülkelerin gelir, eğitim, sağlık göstergeleri ile temel ihtiyaçlara erişim noktasındaki durumlarını gösteren veriler sayesinde sosyal dışlanma ve yoksulluğun değerlendirilmesinde çok önemli bir veri kaynağı olmaktadır.

Sosyal dışlanmanın ölçülmesinde genellikle sayısallaştırılan, özellikle yoksulluk ve yoksunluğun gösterilmesinde kullanılan geleneksel araçlar ya da veriler gibi göstergeler üzerinde yoğunlaşılmaktadır. Çünkü sosyal dışlanma tanımında nesnel unsurların dışında sayıya dökülmesi zor olan öznel unsurların bulunması sosyal dışlanmanın ölçülmesini tartışılır hale getirmektedir. Ölçüm güçlüklerinin yanı sıra niceliksel kriterler ile niteliksel kriterler arasında bağlantı yönü ve derecesinin her zaman kesin olarak bilinmemesi bazı kuşkulara da yol açabilmektedir[180]. Ayrıca sosyal dışlanma kişisel bir deneyim olduğundan sadece nesnel göstergelere güvenmek, sosyal

[178] E. Muhsin Doğan ve Halim Tatlı, "İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Bağlamında Türkiye'nin Dünyadaki Yeri", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 28, Sayı: 1, 2014, ss. 99 ve 103.

[179] United Nations Development Programme, **Human Development Report 2001: Making New Technologies Work for Human Development**, Oxford Oxford University Press, New York, 2001, s. 14.

[180] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 62.

dışlanmaya maruz kalan kişilerin görüşlerinin göz ardı edilmesine de neden olabilmektedir[181].

Sosyal dışlanmanın birçok alanı kapsaması hem sosyal dışlanmanın temel nedenlerinin belirlenmesini hem de bu nedenlerin ölçülmesini zorlaştırmaktadır. Genel olarak uluslararası literatürde yer alan sosyal dışlanma biçimlerini ortaya çıkaran genel ölçüm göstergeleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir[182]:

- çevre (mahalle) ve ulaşım,
- eğitim ve beceriler,
- gelir ve yoksulluk,
- istihdam,
- konut/barınma,
- sağlık,
- suç ve suç korkusu.

Yukarıda yer alan sıralama genel olarak sosyal dışlanma ile ilişkilendirilen ana konuları kapsamakla birlikte sosyal dışlanma olgusunun bunların dışında örneğin finansal hizmetlerden, sosyal hizmetlerden, sivil katılımdan dışlanma gibi birçok faktörü de içerdiği söylenebilir. Sosyal dışlanmanın ölçüm göstergelerine ilişkin etmenler yukarıda yapılan sıralamanın dışında bir de gençler, kadınlar, çocuklar, engelliler, etnik azınlık grupları gibi hassas bazı grupları etkileyen süreçler şeklinde de sıralanabilmektedir[183]. Ancak çalışmanın bu bölümünde sosyal dışlanmanın ölçümü ve ölçüm göstergeleri kapsamında ele alınan başlık altında dışlanmanın hassas gruplar üzerindeki etkilerinden ziyade dışlanmanın genel anlamdaki etki alanı yaklaşımı üzerinde durulmuştur.

2.1.1. Çevre (Mahalle) ve Ulaşım

Çevre (mahalle) faktörünün sosyal dışlanma üzerindeki etkisini ortaya koymak çok güç olsa da yaşanılan çevrenin sağlık sorunlarını etkilediği göz önünde bulundurulduğunda, yoksul mahalleler ile sağlık koşullarının yetersiz olmasının doğru orantılı olduğu söylenebilir. Ayrıca yoksul mahallelerde eğitim ve çocuk gelişimi

[181] United Nations, **Analysing and Measuring Social Inclusion in a Global Context**, Department of Economic and Social Affairs, New York, 2010, s. 8.
[182] Jonathan Bradshaw, Peter Kemp, Sally Baldwin ve Abigail Rowe, **The Drivers of Social Exclusion: Review of the Literatüre for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series**, Office of the Deputy Prime Minister, London, 2004, s. 5.
[183] Bradshaw, Kemp, Baldwin ve Rowe, **The Drivers of Social Exclusion: Review of the Literatüre for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series**, s. 6.

noktalarında yaşanan sıkıntılar da sosyal dışlanmada etkili olmaktadır. Çocukların eğitimden faydalanması ulaşım sorunlarıyla da yakından ilgilidir. Çünkü yaşanılan mahalledeki pahalı ya da güvensiz ulaşım gibi güçlükler kişilerin sadece eğitim noktasında değil iş bulma, hizmetlere ve sosyokültürel faaliyetlere erişim gibi noktalarda zorluklar yaşamasına yol açabilmektedir[184].

Tablo 3'te ulaşımdan dışlanmanın boyutları ve ulaşım eksikliğinin etkileri gösterilmiştir.

Tablo 3. Ulaşımdan Dışlanmanın Boyutları ve Ulaşım Eksikliğinin Etkileri

Dışlama Boyutu	Ulaşım Eksikliğinin Etkisi: Örnek Dışlayıcı Faktörler
Ekonomik	İşsizlik-mülakata ve işyerine yeterli ulaşım sağlanamaması nedeniyle iş bulamama
Yaşam Alanı	Coğrafi izolasyon-izolasyonu güçlendiren hareket eksikliği
Hareketlilik	Toplu taşımanın maliyeti, rotası, zamanlaması, erişilebilirliği ile fırsatlara, sosyal ağlara, mallara, hizmetlere erişimi engelleyen özel taşımacılığın maliyeti ve erişilebilirliği
Örgütlü Politika	Düşük katılım-merkezi konumlarda olan toplantılara, genellikle akşamları, seyahat edememe
Kişisel Özellikler	Hareketlilik ile doğrudan bağlantılı olmayan haller: etik köken, kültür, cinsiyet
Kişisel Politikalar	Güçsüzlük-özellikle sosyal bakım ve sağlık hizmetleri karşısında bilgi düzeyinin düşüklüğü/bilgiye yetersiz erişim
Sosyal Ağlar	Yalnızlık, izolasyon-aileyi, arkadaşları ziyaret etmek için yeterli ulaşım eksikliği
Toplumsal	Yetersiz eğitim fırsatları-öğrenme mekanlarına seyahat edememe
Zamansal	Zaman yoksulluğu-seyahat etmek için geçen süre (faaliyetler için harcanan zamanı azaltır)

Kaynak: Susan Kenyon, Jackie Rafferty ve Glenn Lyons, "Social Exclusion and Transport: A Role for Virtual Accessibility in the Alleviation of Mobility-Related Social Exclusion?", **Journal of Social Policy**, Cilt: 32, Sayı: 3, 2003, s. 319.

Tablo 3 incelendiğinde, ulaşıma yetersiz erişim ve her boyuttaki potansiyel dışlayıcı faktörler arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkan azalan erişilebilirlik ulaşım eksikliğinin her boyutta oynadığı rolü göstermektedir. Ulaşım eksikliğinin olması aktif olarak dışlanmayı zorlayan ve pekiştiren bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla sosyal dışlanma ulaşım eksikliğinin doğrudan bir sonucu olabilir ya da ulaşım eksikliği mevcut dışlanma deneyimlerini artırabilir. Ulaşım eksikliğinin insanları ve

[184] Bradshaw, Kemp, Baldwin ve Rowe, **The Drivers of Social Exclusion: Review of the Literatüre for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series**, s. 102.

toplulukları orantısız bir biçimde etkilediği söylenebilir. Topluma katılımı sağlamak için gerekli hareketlilik düzeyi üzerindeki mekansal, zamansal, finansal ve kişisel kısıtlamalar en çok, dışlanma riski altında olan ya da şu anda dışlanmayı yaşayan kişiler (örneğin yaşlılar, yalnız ebeveynler, iş tecrübesi olmayan ve iş gücü piyasasından uzak kalan gençler, engelliler, işsizler ve düşük gelirli insanlar) tarafından hissedilmektedir[185].

Ulaşım sistemlerinin herkes tarafından eşit şekilde kullanılamaması gerek sosyal bütünleşme gerekse toplumsal entegrasyonu sekteye uğratmaktadır. Çünkü kişilerin toplumla entegrasyonunu sağlayan ulaşım iş, eğitim vb. alanlarda olumsuz dışsallıklara neden olmaktadır. Nitekim toplu taşım imkanlarının az olduğu ya da özel aracın zorunluluk haline geldiği merkez dışındaki yerlerde sosyal dışlanma tetiklenmektedir. Çünkü kişilerin eğitim, sağlık gibi gerekli hizmetlere, güvenli bir işe, sosyo-kültürel aktivitelere erişimleri güçleşmektedir[186].

İnsandan kaynaklanan ve doğal süreçler sonucunda oluşan çevresel etmenler dolaylı ya da dolaysız olarak birbirini etkilemektedir. Bu bağlamda herhangi bir çevresel etmenden kaynaklanan gelişme diğer tahribatı daha da artırabilmekte, yaşanan bölgede yaşamın zorlaşmasına neden olabilmektedir[187]. Sonuç olarak, insan faaliyetlerinden kaynaklanan ya da doğal süreçler sonunda meydana gelen çevresel sorunlar işsizliğe, yoksulluğa, toplumdan uzak kalmaya ve dolayısıyla sosyal dışlanmanın yaşanmasına neden olmaktadır.

2.1.2. Eğitim ve Beceriler

Eğitim, sosyal dışlanmanın önlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü eğitim toplumdaki bireylerin siyasi, toplumsal yaşama dahil olması, iş gücü piyasalarında başarının sağlanmasıyla yakından ilişkilidir. Dolayısıyla bir toplumda eğitim alma olanaklarının artması, eğitim düzeyinin yükselmesi sosyal dışlanmayı azaltmada etkili olan itici güçlerden biridir[188].

---

[185] Kenyon, Rafferty ve Lyons, "Social Exclusion and Transport: A Role for Virtual Accessibility in the Alleviation of Mobility-Related Social Exclusion?", s. 319.
[186] Seher Özkazanç ve Fahriye Nihan Özdemir Sönmez, "Ulaşım Perspektifinden Sosyal Dışlanma Kavramının Değerlendirilmesi", **Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 1, 2015, ss. 13 ve 17.
[187] Selim Kılıç, "Çevre Sorunları ve Yoksulluk", **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 1, 2013, s. 13.
[188] Bradshaw, Kemp, Baldwin ve Rowe, **The Drivers of Social Exclusion: Review of the Literatüre for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series**, s. 101.

Gençlerin genel beceriler kazanması, istihdama katılması ve sosyal dışlanma yaşamaması noktasında eğitim çok önemli bir etkendir. Ancak gençlerin genel beceriler ve resmi nitelikler kazanmasını, ilerleyen süreçte istihdama katılmasını etkileyen diğer alt faktörler de bulunmaktadır. Bu faktörler; gencin kişisel ve sosyoekonomik özellikleri, ebeveynlerin eğitim düzeyi, aile yapısı, etnik köken/dil ve diğer nedenler (ebeveyn ilgisi/katılımı/uygulaması gibi) şeklinde sıralanabilir[189]. Kişisel özellikler açısından eğitim faktörü değerlendirildiğinde; gencin sağlığının yerinde olmaması ya da sağlığını kaybetmesi, kronik hastalığının bulunması, psikolojik duygusal ve/veya davranış sorunları gibi problemler yaşaması eğitimde başarılı olmayı etkileyen faktörlerdir. Eğitim başarısını etkileyen sosyoekonomik özellikler ise düşük gelirli olmak, ebeveynin işsiz olması, dezavantajlı bölgelerde yaşamak gibi durumları içermektedir. Eğitimde başarı sağlayan diğer bir etken ise aile yapısıdır. Ailenin parçalanması ya da ölmesi gibi travmaya neden olabilecek olumsuz durumlar kişilerin eğitimlerindeki başarılarına da yansıyabilmektedir. Yine etnik köken ve ülkenin kullandığı dili akıcı konuşmanın eğitim başarısında önemli bir rol oynadığı açıktır[190]. Sonuç olarak, gençlerin eğitimini olumsuz etkileyen, beceri ve gelişimlerine engel olan her faktör onların istihdama katılmamasına ve sosyal dışlanma riski ile karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır.

Bir ülkedeki eğitim seviyesinin yükselmesi, bireysel anlamda gelişmenin yanı sıra toplumsal açıdan da olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Kişilerin gelirlerinin artmasını sağlayan, onların işsiz kalma riskini azaltan ya da işsiz durumdayken iş arama sürecini kısaltan eğitim, iş gücü teminini sağlarken ekonomik büyüme üzerinde de belirleyici bir rol oynamaktadır. Eğitimle gelir arasındaki ilişki, yüksek beşeri sermaye donanımına sahip olan kişilerin daha yüksek vasıf gerektiren işlerde çalışıp daha yüksek kazanç elde etmesine bağlıdır. Bu nedenle eğitimin kişisel kazançları artıran ve yoksulluğu azaltıcı etkileri bulunmaktadır. Ülkedeki eğitim seviyesinin yükselmesi yoksullaşmanın azalmasında etkili olacağından yoksullukla mücadelede eğitim önemli bir sosyal politika aracı olarak görülmektedir[191]. Yoksulluğu azaltmak, gençler arasında istihdamı artırmak, dolayısıyla sosyal dışlanmayı azaltmak sadece

[189] Sparkes, **Schools, Education and Social Exclusion**, s. 10.
[190] Bradshaw, Kemp, Baldwin ve Rowe, **The Drivers of Social Exclusion: Review of the Literatüre for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series**, ss. 40-46.
[191] Şadan Çalışkan, "Eğitim-İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi", **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 13, 2007, ss. 285, 286 ve 303.

eğitim seviyesinin yükseltilmesine değil eğitimin nitelikli ve iş gücü piyasası gereklerine uygun olmasına; gençlerin gelişen, yenilenen teknolojiyi takip etmesine de bağlıdır. Ayrıca ihtiyacın dışında çok sayıda üniversitenin açılması, iş gücü piyasasının ihtiyacı üzerinde kişinin yükseköğretim mezunu olması eğitim seviyesini artırırken eğitimli işsizlerin oluşmasına da yol açabilmektedir. Böylece politika geliştiricilerin toplumdaki eğitimli kişi sayısını artırmanın değil, piyasa taleplerindeki değişimlere uyum sağlayan, kişilerin edindikleri bilgi ve becerileri günlük hayata aktarabilen nitelikli bir eğitimin verilmesi üzerine yoğunlaşmaları gerekmektedir.

2.1.3. Gelir ve Yoksulluk

Düşük gelirle yaşama çabasının doğurduğu olumsuzluklara ve yoksulluğun yaşam standartlarını nasıl etkilediğine dair birçok nitel çalışma bulunmaktadır. Düşük gelirle yaşama çabası ve yoksulluğun meydana getirdiği olumsuzluklardan biri de sosyal dışlanmanın oluşması ya da var olan sosyal dışlanmanın artmasıdır. Yapılan çalışmalar ve incelemeler yoksulluğun aşağıdaki faktörlerle ilişkili olduğunu göstermektedir[192]:

- bazı doğumsal bozukluklar,
- bulaşıcı hastalıklar,
- düşük doğum ağırlığı,
- evsizlik,
- fiziksel şiddet (istismar),
- fiziksel aktivite eksikliği,
- genç hamilelik,
- gençlik intiharları,
- kötü çevre ve barınma koşulları,
- obezite ve kötü beslenme,
- yeni doğan ve çocuk ölümlerinde artış,
- zayıf (kötü) diş sağlığı,
- zayıf eğitim düzeyi,
- zihinsel (ruhsal) hastalık.

Sosyal dışlanmanın daha çok düşük gelir riski taşıyan gençler, kadınlar, çocuklar, tek ebeveynli haneler ve yoksulluk çeken hanelerde yaşandığı söylenebilir. Özellikle yoksulluk çeken hanelerde sosyal dışlanmanın daha fazla görüldüğü, bu

[192] Bradshaw, Kemp, Baldwin ve Rowe, **The Drivers of Social Exclusion: Review of the Literatüre for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series**, ss. 14-15.

durumundan da en fazla gençlerin etkilediği söylenebilir. Çok boyutlu bir niteliğe sahip olan yoksulluk kavramı, "toplam gelirin yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan en düşük ihtiyaçları karşılayamaması durumu" şeklinde tanımlanabilir[193]. Ancak yoksulluk tanımının sevgi, özgürlük, yaratıcılık gibi maddi nitelikte olmayan ihtiyaçları da içermesi kavramın tanımlanmasını güçleştirmektedir. Örneğin, çok varlıklı ama yalnız olan biri yoksul olarak nitelendirilebilir ya da kişinin evlenip çocuk sahibi olması durumunda gelir düzeyi aynı kalıyorsa kişi ve hane halkı yoksulluk riski altına girebilir. Bunun dışında insanlar sakat kalabilir, hastalanabilir, doğal afet, savaş gibi olumsuzluklardan etkilenip bireylerin üretim düzeyleri azalabilir veya aileye bakan kişi ya da kişiler işsiz kalabilir. Bu nedenle yoksulluk olgusunda yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan en düşük ihtiyaçların karşılanması kadar bu ihtiyaçların yaşam boyunca devam etmesi de çok önemlidir[194].

Bir ülkedeki yetersiz üretim faktörleri ile gelirin kişi, bölge ya da sektörler vb. arasındaki adaletsiz paylaşımı yoksulluğa neden olmaktadır. Yoksulluğa neden olan yetersiz üretim faktörüne ise doğal afetler, iklim ve doğa koşulları, hızlı nüfus artışı, adaletsiz vergi sistemi, işsizlik, yüksek faiz, enflasyon, piyasada tekelleşmenin olması gibi olgular yol açmaktadır[195]. Özellikle düşük ve ılımlı bir enflasyona ulaşmak yoksullukla mücadelede önemli bir etkendir[196]. Yüksek enflasyon dönemlerinde ücretler enflasyona tam endeksli olmadığında (özellikle emekli maaşları) ücretler fiyatlardan daha yavaş artmakta, bu durum da yoksulluğun artmasına neden olmaktadır. Ayrıca mevcut yoksullar enflasyon dönemlerinden daha fazla etkilenmektedir. Çünkü yoksul olmayan kesimin bir şekilde enflasyona karşı koruma sağlayan finansal araçlara daha iyi erişebilmesi ve nakit payına sahip olması muhtemeldir[197].

---

[193] Bradshaw, Kemp, Baldwin ve Rowe, **The Drivers of Social Exclusion: Review of the Literatüre for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series**, s. 23; Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD), **Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Avrupa Birliği ile Karşılaştırma**, Yayın No: TÜSİAD-T/2000-12/295, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 2000, s. 95.

[194] Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, "Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri", **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, (Ed. Coşkun Can Aktan), Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, 2002, http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-yoksulluk.pdf, (10.03.2021).

[195] A. Yılmaz Gündüz, "Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Üzerine Bir İnceleme", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 15, 2006, ss. 37-38.

[196] Ali Al-Eyd, David Amaglobeli, Bahrom Shukurov ve Mariusz Sumlinski, "Global Food Price Inflation and Policy Responses in Central Asia", **IMF Working Paper**, Middle East and Central Asia Department, 2012, s. 10.

[197] William Easterly ve Stanley Fischer, "Inflation and the Poor", **Policy Research Working Paper**, Development Research Group Macroeconomics and Growth and International Monetary Fund, The World Bank, 2000, s. 2.

Sosyal dışlanmanın ölçüm göstergelerinden biri olan yoksulluğa ekonomik krizler de neden olmaktadır. Ekonomik kriz, etki ettiği dönem ve sonrasında hem çalışanları hem de çalışmayan kesimi gerek ekonomik gerekse sosyal yönden olumsuz etkileyerek sosyal dışlanma riskini artırmaktadır. Ayrıca ekonomik kriz, ülkelerin büyüme oranlarının ve milli gelirlerinin hızla düşmesine neden olarak yoksulluğu tetikleyebilmektedir[198]. Ancak ekonomik krizin kişiler ve organizasyonlar için tehlike ve tehdit oluşturması dışında yeni fırsatlar yaratma özelliği de vardır. Bu açıdan bakıldığında ekonomik kriz tamamen olumsuz etki yaratan bir kavram değildir[199]. Çünkü bozulan bir ekonomik faktörün yerini yeni ekonomik oyuncu ya da faktörler alabilmektedir. Örneğin, ekonomik kriz nedeniyle kapanan bir endüstri kolunun yerini diğer bir endüstri kolunun alması yeni bir endüstri kolunun oluşmasını, yeni bir ekonomik oyuncunun katılmasını sağlamaktadır. Böylece yeni çalışma alanları ve kapasiteleri ortaya çıkmaktadır. Ekonomik kriz, firmalar açısından yeni açılımları beraberinde getirirken diğer taraftan gelir dağılımını bozarak mevcut yoksulları daha derinden etkilemektedir[200]. Örneğin işsizliğin arttığı, gelir yoksulluğunun yaşandığı ekonomik kriz döneminde işsizlik ödenekleri yeterli düzeyde olmadığında ya da işsizlik sigortasından yararlanma şartları ağır olduğunda yoksulluğun şiddeti de artmaktadır[201]. Yoksulluğun şiddetinin artması, işsizliğin yaşanması gibi olumsuzluklar toplumdaki bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalmasına yol açabilmekte ya da var olan sosyal dışlanmayı artırabilmektedir.

Atkinson (1998) sosyal dışlanma ile yoksulluk kavramlarının zaman zaman birbirinin yerine kullanıldığını, ancak bu iki kavramın aynı şeyleri ifade etmediğini vurgulamakta, insanların yoksul olmadan da sosyal olarak dışlanabileceğini ifade etmektedir[202]. Benzer şekilde Estivill (2003) de anket ve çalışmalarında dışlananların tümünün yoksul olmadığını, yoksul olunsa bile dışlanmamanın mümkün olduğunu

---

[198] Nermin Yalçın, **Sivil Toplum Kuruluşları ve Yoksulluk**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2008, s. 9.

[199] Coşkun Can Aktan ve Hüseyin Şen, "Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri", **Yeni Türkiye Dergisi**, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Sayı: 42, Cilt: II, 2001, s. 1225.

[200] Orhan Bilge, **Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerine Etkileri**, (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi), T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009, ss. 129-130.

[201] "Yoksulluğun Nedenleri", s. 3, https://dep.manas.edu.kg/img/files/11/Yoksullu%c4%9fun%20Nedenleri,%20T%c3%bcrleri,%20%c3%96l%c3%a7%c3%bcm%20Y%c3%b6ntemleri.pdf, (10.05.2021).

[202] Anthony B. Atkinson, "Social Exclusion, Poverty and Unemployment", **Exclusion, Employment and Opportunity**, (Ed. A. B. Atkinson, John Hills), London, 1998, https://sticerd.lse.ac.uk/dps/case/cp/Paper4.pdf, (07.06.2021), ss. v ve 9.

belirtmiştir[203]. Daha çok statik bir yapıyı temsil eden yoksulluk ile çok boyutlu, dinamik bir süreci ifade eden sosyal dışlanma kavramı arasındaki farklılıklara Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4. Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Arasındaki Farklılıklar

YOKSULLUK	SOSYAL DIŞLANMA
Maddi Kaynaklar	Topluma Katılım
Statik Sonuç	Dinamik Süreç
Ekonomik Haklar	Yurttaşlık Hakları
Tek Boyutluluk (Gelir)	Çok Boyutluluk (Ekonomik, Politik, Sosyal ve Kültürel Boyutlar)
Ölçüm Kolaylığı	Ölçüm Zorluğu

Kaynak: Susan Kenyon, Glenn Lyons ve Jackie Rafferty, "Transport and Social Exclusion: Investigating the Possibility of Promoting Inclusion Through Virtual Mobility", **Journal of Transport Geography**, Cilt: 10, Sayı: 3, 2002, s. 208; Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 60.

Tablo 4 incelendiğinde, yoksulluk ile sosyal dışlanma arasındaki en önemli farklılıklardan biri, yoksulluğun maddi kaynaklara; sosyal dışlanmanın ise topluma katılım sürecine vurgu yapmasıdır. Nitekim yoksulluk kavramının temel varsayımı düşük gelire; sosyal dışlanma kavramının temel varsayımı ise toplumsal katılımın sınırlılığına dayandırılmaktadır[204]. Yoksulluk ve sosyal dışlanma arasındaki diğer önemli fark ise yoksulluk statik sonucu; sosyal dışlanma ise dinamik bir süreci ifade etmektedir[205]. Mutlak yoksulluk biyolojik kişiyi; göreli yoksulluk ise sosyal varlık olarak bireyi ifade etmektedir. Çünkü bireyin ihtiyaçları sadece beslenme ile değil; barınma, giyim, güvenli içme suyu, kanalizasyon, elektrik, eğitim, sağlık, sigortalı bir işte çalışma, temel hak ve özgürlüklerden yararlanma gibi ihtiyaçlara da dayanmaktadır. Bu noktada sosyal dışlanma kavramı kilit rol oynamaktadır[206]. Çünkü sosyal dışlanma; sosyal, psikolojik, siyasal, ekonomik ve ilişkiler boyutları olan dinamik bir süreci ifade etmektedir. Bireyler yoksullukta daha çok ekonomik

[203] Jordi Estivill, **Concepts and Strategies for Combating Social Exclusion: An Overview**, International Labour Office, Geneva, 2003, s. 20.
[204] Petra Böhnke, "Nothing Left to Lose: Poverty and Social Exclusion in Comparison? Poverty and Social Exclusion in Comparison: Empirical evidence on Germany", **Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB) Discussion Paper**, No: FS III 01-402, WZB Berlin Social Science Center, Berlin, 2001, s. 11.
[205] Ali Erkul ve Mehmet Koca, "Yoksul Yardımlarını Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Bağlamında Yeniden Düşünmek", **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 3, 2016, s. 620.
[206] Asuman Altay, "Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu Mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme", **Sosyoekonomi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 2, 2005, s. 159.

haklardan mahrum kalırken; sosyal dışlanmada yurttaşlık haklarından mahrum kalmaktadır. Bu bağlamda yoksulluk, tek boyutlu olarak geliri; sosyal dışlanma ise çok boyutlu yapısıyla ekonomik, politik, psikolojik, sosyal ve kültürel olmak üzere pek çok değişkeni içermektedir. Dolayısıyla çok yönlü ve dinamik bir süreci ifade eden sosyal dışlanmanın ölçümü yoksulluğun ölçümüne oranla daha zordur[207].

Sonuç itibarıyla sosyal dışlanmanın yoksulluktan daha geniş bir kavramı ifade etmesi, sosyal dışlanma merkezlerinin kurulması, akademide sosyal dışlanma anabilim dallarının açılması gibi nedenlerden dolayı sosyal dışlanma kavramı hem AB sosyal politikaları bağlamında ele alınmakta hem de akademide kurumsallaştırılmaya çalışılmaktadır[208].

2.1.4. İstihdam

İş gücü piyasasına katılım eksikliği sosyal dışlanmanın önemli bir göstergesidir. Bununla birlikte yoksulluk, evsizlik, fiziksel ve zihinsel engellilik, uyuşturucu kullanımı, sosyal sermaye ve ulaşım gibi faktörler de sosyal dışlanmanın diğer önemli halkalarını oluşturmaktadır. Örneğin sağlıklı olamama durumu işsizlik ve ekonomik hareketsizlik riskini artırabilmekte, aynı zamanda bu durumun tersi de olabilmektedir. Diğer bir açıdan işsizlik, evsizlik riskini artırabilmekte; evsizlik de iş bulmanın önünde engel olabilmektedir. Yine uyuşturucu kullanan birçok kişi de işsiz ya da ekonomik olarak aktif konumda değildir. Özetle evsizlik, engellilik durumu, kötü ruh sağlığı, uyuşturucu ve alkol sorunları, erken çocuk sahibi olma, zayıf okuryazarlık ve dil becerileri kişilerin istihdamında zorluklara neden olmaktadır. Ayrıca iş gücü piyasasına katılım eksikliği, sosyal dışlanmanın itici gücünü oluşturduğu gibi kötü sağlık vb. diğer sorunlara da neden olmakta ya da bu sorunların şiddetlenmesiyle birlikte dışlanmanın artmasına yol açmaktadır[209].

Özellikle bazı gruplar diğerlerinden daha düşük ücret alma riski altındadır. Bu grup içinde düşük niteliklere sahip kişiler dışında; gençler, kadınlar, yaşlı erkek işçiler, uzun süredir hasta olan ya da engelli olan kişiler, etnik azınlıktaki kişiler, çok az ya da

---

[207] Erkul ve Koca, "Yoksul Yardımlarını Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Bağlamında Yeniden Düşünmek", s. 620.

[208] Gamze Yücesan Özdemir, "AB Sosyal Politikasının Kavramlarını Yeniden Düşünmek: Güvenceli Esneklik, Sosyal Diyalog ve Sosyal Dışlanma Üzerine Notlar", **Memleket Siyaset Yönetim Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 7, 2008, s. 74.

[209] Bradshaw, Kemp, Baldwin ve Rowe, **The Drivers of Social Exclusion: Review of the Literatüre for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series**, ss. 25, 30 ve 31.

hiç iş tecrübesi olmayanlar yer almaktadır[210]. Belirtilen dezavantajlı bu kişilere evsizlik, engellilik durumu, kötü ruh sağlığı, uyuşturucu ve alkol sorunları, erken çocuk sahibi olma, zayıf okuryazarlık ve dil becerileri gibi durumların da eklenmesi bu kişilerin iş bulmasını daha da güçleştirmekte ve sosyal dışlanmaya maruz kalmalarına yol açabilmektedir. Bu nedenle bu grupta yer alan kişiler daha çok yarı zamanlı, geçici işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Düşük ücretli, niteliksiz ve yarı zamanlı istihdam kadrolarının oluşması ve bunun gibi geçici istihdam şekillerinin yaygınlaşması sosyal dışlanmanın türü olan yoksulluğa yol açabilmektedir[211]. Yoksulluk kavramı da bir ülkede istihdam, işsizlik ve ücret gibi iş gücü piyasaları değişkenleri ile yakından ilişkilidir. Dolayısıyla işsizlik sigortası ve yardımı, ailede başka çalışanın olmaması, yoksul olup çalışmak isteyen kişi sayısına göre açık işlerin nitelik ve nicelik bakımından yetersiz olması yoksulluk-iş gücü piyasası ilişkisinin önemli halkalarını oluşturmaktadır[212].

Sonuç olarak, işsizlik yoksulluğun oluşmasında önemli nedenlerden biri olsa da düşük ücretli ve düzensiz istihdam da yoksulluğa dolayısıyla sosyal dışlanmaya yol açabilmektedir[213]. Nitekim, 1970'li yılların ilk yarısında başlayan ve birçok sanayileşmiş ülkeyi etkileyen ekonomik kriz, uluslararası rekabetin de etkisiyle gerçek ücretler ve sosyal ücret üzerinde bir baskı oluşturmuştur. Bu durum bir taraftan özellikle niteliksiz işçilerin iş gücü piyasaları içindeki konumunun kötüleşmesine yol açarken diğer taraftan da işçi sendikalarının giderek etkisizleşmesi sürecini hızlandırmıştır[214]. Sendikaların, yoksulluk sınırının altında çalışanların yoksul duruma düşmemeleri ve daha yüksek ücretlerde çalışmalarını sağlamak için birtakım faaliyetlerinin olduğu söylenebilir. Bu faaliyetler yoksulluk oranlarıyla doğrudan ilişkili olmasa da üyelerin daha yüksek gelir elde etmesini amaçlamaktadır. Dolayısıyla sendikalaşma oranının düşük olması dolaylı bir biçimde iş gücü piyasasında yoksulluğu olumsuz yönde etkilediği gibi bazı kesimlerinde dışlanmasına da neden olabilmektedir[215].

---

[210] Bradshaw, Kemp, Baldwin ve Rowe, **The Drivers of Social Exclusion: Review of the Literatüre for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series**, s. 28.
[211] Sümer İncedal, **Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları**, (Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi), T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2013, s. 34.
[212] Şenses, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, ss. 167-170.
[213] İncedal, **Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları**, s. 34.
[214] Şenses, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, s. 169.
[215] İncedal, **Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları**, s. 34.

2.1.5. Konut/Barınma

Evsizler ya da konut piyasasının dışında kalan insanlar sosyal dışlanmayla karşı karşıyadırlar. Barınmadan yoksun olan özellikle evsiz kişiler uyuşturucu ve alkol bağımlılığı ya da akıl hastalığı gibi sorunlarla karşılaştıklarında kendi başlarına yaşamaya hazır olmadıklarından sosyal dışlanmaya daha fazla maruz kalabilmektedir. Bu bağlamda evsizlik, sosyal dışlanmanın daha karmaşık bir sorununun tezahürü olarak kabul edilmektedir[216]. Evsizlik, kişi ya da kişilerin, kalıcı barınma imkanının olmadığı ve bunun beraberinde getirdiği hem maddi hem de manevi mahrumiyetlerin bu kişiler üzerinde yarattığı olumsuz sonuçlarına işaret eden bir durumdur. Evsizlik konusunda iki temel nokta göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bunlardan birincisi, evsizlik durumu toplumda sadece belirli bir toplumsal grup veya insan kümesine ait bir sorunlar bütününü oluşturmamaktadır. Çünkü evsizlik halinde, evsiz olan insanların yanı sıra, çok daha geniş bir toplumsal grubu ilgilendiren bir "risk altında olma" durumu söz konusudur. İkincisi, evsiz kalma durumu hem barınma imkanına erişimi ortadan kaldırmakta hem de çok daha geniş bir boyutu olan mahrumiyet sürecini ifade etmektedir[217]. Bu nedenle evsizlik durumu kişilerin sosyal dışlanmaya maruz kalmasına, dolayısıyla toplumsal sorunların artmasına yol açabilmektedir.

2.1.6. Sağlık

Kişilerin sağlık durumları sosyal konumlarının belirleyicisi olduğundan sağlık, çeşitli şekillerde sosyal dışlanma ile ilişkili olmaktadır. Kişisel sağlık durumunun bozulması sosyal dışlanmayı tetikleyebilmekte ya da sosyal dışlanmanın kendisi ve diğer itici güçleri sağlığın bozulmasına neden olabilmektedir. Sağlık noktasında uyuşturucu-alkol kullanımı, akıl sağlığı sorunları gibi faktörler işsizlik, evsizlik, suç gibi olumsuz sonuçlar doğurduğunda kişilerin sosyal dışlanmaya maruz kalması kaçınılmaz olabilmektedir. Özellikle bireyin sağlığını yitirmesi alkol, uyuşturucu kullanımı, suç, antisosyal davranış ve aile içi şiddetle birleştiğinde kişilerde sosyal

[216] Bradshaw, Kemp, Baldwin ve Rowe, **The Drivers of Social Exclusion: Review of the Literatüre for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series**, s. 76.
[217] T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, **Kentleşme Şûrası 2009: Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu**, ss. 12-13.

dışlanmışlık hissi daha ağır basmaktadır. Aynı şekilde akıl sağlığı sorunları da genellikle istihdamda kötü sonuçlara yol açmakta ve bu da akıl hastalığına bağlı sosyal dışlanma riskini büyük ölçüde artırabilmektedir[218].

Sağlık, sosyal dışlanma ölçümlerinden biri olan yoksulluğu da etkilemekte; özellikle yüksek doğurganlık hızları, salgın hastalıklar bu noktada önem kazanmaktadır[219]. Ortalama üzerinde çocuk sahibi olma davranışını ifade eden yüksek doğurganlık hızları yoksulluğun önemli nedenlerinden biri olarak görülmektedir[220]. Ayrıca salgınlar da kitlesel ölüm, büyüme oranlarını etkilemede birbiriyle bağlantılı ve etkileşim halindeki farklı krizleri içinde barındırmaktadır. Örneğin, Büyük Influenza pandemisinin kitlesel ölümlere ve gençleri etkileyerek iş gücü kaybına neden olması salgının ekonomik etkisini artırmasına yol açmıştır[221]. Nitekim 2019 yılının Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan Covid-2019 salgını yoksulluk ve gelir dağılımında etkilerini göstermeye başlamıştır. Yaşanan salgından dolayı devletler (ülkeler) hem ekonomik dengenin bozulmaması hem de yoksulluk oranının artmaması için geçici ekonomik destek paketleri hazırlamıştır. Ancak salgının uzun sürmesi, ekonomik ve sosyal yaşama etkilerinin belirsizliği gibi nedenler yoksul kişiler ile yoksul toplumların dışlanmasına, toplumlararası ilişkilerin daha da kırılgan bir hal almasına yol açmaktadır[222]. Bu nedenle ülkelerin salgının yayılma hızını azaltmak için aldıkları birtakım önlemler ekonomide küçülmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Daralan ekonomi ile birlikte bazı işverenler uyguladıkları politikaları değiştirerek iş yerlerinde küçülme kararı almışlardır. Bu tür uygulamalar işsizliğin ve yoksulluğun artmasına, dolayısıyla sosyal dışlanmanın yaşanmasına neden olmuştur. Nitekim salgın sürecinden en fazla gündelik yaşamda temel ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlanan mevcut yoksullar etkilenmiştir[223].

---

[218] Bradshaw, Kemp, Baldwin ve Rowe, **The Drivers of Social Exclusion: Review of the Literatüre for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series**, s. 101.
[219] Berna Ak Bingül, Armağan Türk ve Rengin Ak, "Covid-19 Bağlamında Tarihteki Büyük Salgınlar ve Ekonomik Sonuçları", **Turkish Studies Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 4, 2020, s. 197.
[220] Lütfü Öztürk, "Türkiye'de İllerin Yoksulluk Nedeni Olarak Toplam Doğurganlık Hızları: Yatay Kesit Bir Analiz, 1990-2000", **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: XXXI, Sayı: 1, 2012, ss. 206-207.
[221] Bingül, Türk ve Ak, "Covid-19 Bağlamında Tarihteki Büyük Salgınlar ve Ekonomik Sonuçları", s. 197.
[222] Hasan Alpago ve Derya Oduncu Alpago, "Pandemik Salgınlar, Yoksulluk ve Sosyoekonomik Denge", **Covid-19 Pandemisinde Yönetim ve Ekonomi**, (Ed. Erdal Şen, Duygu Hıdıroğlu, Osman Yılmaz), Gazi Kitabevi, Ankara, 2020, s. 35.
[223] Tuğba Kestel, "Pandeminin Yoksulluğa Etkileri", **Sosyal Hizmet: "Social Work"**, (Ed. Abidin Özdemir), Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını, 2020, s. 22.

2.1.7. Suç ve Suç Korkusu

Sosyal dışlanmanın suç faktörünü etkileyen birçok etmen bulunmaktadır. Bu etmenler kısaca şunlardır[224]:

- ailesel etmenler,
- kişisel etmenler,
- topluluk (bölge) düzeyindeki etmenler,
- yapısal etmenler.

Sosyal dışlanmanın suç faktörünü sadece ailesel, kişisel ya da yapısal etmenler değil topluluk düzeyindeki etmenler de etkilemektedir. *Topluluk düzeyindeki etmenler*, kişinin yaşadığı bölgede suç oranının yüksek olması ile ilişkilidir. Suç oranının yüksek olduğu bölgelerin sakinleri genellikle ekonomik kaynaklardan yoksundur ve sosyal ya da kiralık konutlarda yaşamaktadır. Ayrıca suç oranının en yüksek olduğu bölgelerde yoksul genç ailelerin, giderek artan çocuk ve gençlerin, yalnız ebeveynlerin, eski mahkumlar ile siyasi sığınmacıların yoğunluğu dikkat çekmektedir[225]. Farrington, sosyoekonomik yoksunluğun suçun önemli belirleyicisi olduğunu, bu tür yoksunluk çeken toplumlarda yaşayan kişilerin suça karışma riskinin daha yüksek olduğunu belirtmiştir[226].

Sosyal dışlanmaya neden olan suç faktörü üzerinde *yapısal ve ailesel faktörler* de çok etkilidir. Özellikle işsizlik ve suç arasındaki ilişki, uzun zamandır ekonomistler ve kriminologlar tarafından yapılan birçok araştırmanın odak noktası olmuştur. Araştırma bulgularında ise işsizliğin suç nedeni olduğuna ve sabıka kaydına sahip olmanın işsizlik nedeni olduğuna inanılan iki yönlü bir ilişkinin olduğu belirtilmiştir. Yapısal nedenlerin dışında *evsizlik, ailesel ve kişisel etmenlerin* de sosyal dışlanmanın suç faktörü üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Bu bağlamda evsiz kişilerin suça sürüklenme olasılığının daha yüksek olduğu, eski suçlarının cezalarını tamamladıktan sonra gidecekleri evleri olmadığında yeniden suç işleme olasılıklarının yüksek olduğu yapılan araştırma ve istatistikler sonucu ortaya konulmuştur. Yapılan çalışmalar kapsamında gençlik suçları ile ebeveynliği yetersiz olan ailelerde büyüme arasında bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Cambridge çalışması kapsamında suçluluğun çocukluk

[224] Bradshaw, Kemp, Baldwin ve Rowe, **The Drivers of Social Exclusion: Review of the Literatüre for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series**, s. 90.
[225] Bradshaw, Kemp, Baldwin ve Rowe, **The Drivers of Social Exclusion: Review of the Literatüre for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series**, s. 90.
[226] David Farrington, Understading and Preventing Youth Crime, 1996, https://www.jrf.org.uk/report/understanding-and-preventing-youth-crime, (09.11.2021).

dönemindeki en önemli göstergeleri; doğum öncesi ya da doğum esnasındaki faktörler (erken çocuk doğurma, hamilelik sırasında madde kullanımı gibi olumsuzlukların yaratabileceği komplikasyonlar), kişilik, zeka ve başarı (düşük okul performansı), yetersiz ebeveyn denetimi ve disiplini (sürekli aile denetimi eksikliği), ebeveyn çatışması ve boşanma kaynaklı bozulan aileler, aile suçluluğu, sosyoekonomik durum (ekonomik yoksunluk ya da aile yoksunluğu), suç faaliyetine karışan arkadaş çevreleri, yoksun şehir içi alanlarda yaşamak gibi topluluk etkileridir. Ailesel etmenlerin dışında kişisel etmenler de sosyal dışlanma da suç faktörünü etkilemektedir. Örneğin yapılan bazı araştırmalar sonucu uyuşturucu kullanımı ve suç arasında güçlü bir ilişki olabileceği, eroin gibi ağır uyuşturuculara bağımlı birçok kişinin suç faaliyetinde bulunduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra hiç eğitim görmemiş ya da düşük eğitim düzeyine sahip olma durumu da suç ile birleşince bu kişilerin yeniden suç işleme, işsiz kalma ve sosyal dışlanmaya maruz kalma ihtimallerini güçlendirmektedir[227].

Özetle sosyal dışlanma kavramı birbiriyle bağlantılı ve birbirini güçlendiren demografik, ekonomik, sosyal ve davranışsal faktörlerin karmaşık etkileşimi tarafından yönlendirilmektedir. Toplumda sosyal dışlanma riski altında bulunan gruplar daha çok yoksul kişilerden oluştuğu için sağlıklı bir iş gücü piyasası, azaltılmış demografik baskılar ve politika gelişmelerinin kombinasyonu sosyal dışlanma üzerinde etkili olmaktadır[228].

2.2. SOSYAL DIŞLANMA İLE İSTİHDAM İLİŞKİSİ

Sosyal dışlanma, iş gücü piyasası ile yakından ilişkili bir kavram olmakla birlikte; iş gücü piyasasında istihdama katılmak, katılmamak ya da istihdama katılma biçimi sosyal dışlanmayı belirleyen önemli faktörlerden sayılmaktadır. Genel olarak

[227] D. P. Farrington, "Early developmental prevention of juvenile delinquency", **Criminal Behaviour and Mental Health**, 4, 3, 1994, ss. 209-227; D. P. Farrington, "The development of offending and antisocial behaviour from childhood: Key findings from the Cambridge Study in Delinquent Development", **Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines**, 36, 6, September, 1995, ss. 929-964; D. P. Farrington, **Understanding and Preventing Youth Crime**, Social Policy Research 93, York: Joseph Rowntree Foundation, 1996; D. P. Farrington & D. J. West, "Criminal, penal and life histories of chronic offenders: Risk and protective factors and early identification", **Criminal Behaviour and Mental Health**, 3, 4, 1993, ss. 492-523; J. P. Shepherd & D. P. Farrington, "Preventing crime and violence", **British Medical Journal**, 310, 6975, 4 February, 1995, ss. 271-272'den aktaran Bradshaw, Kemp, Baldwin ve Rowe, **The Drivers of Social Exclusion: Review of the Literatüre for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series**, ss. 91-99.

[228] Bradshaw, Kemp, Baldwin ve Rowe, **The Drivers of Social Exclusion: Review of the Literatüre for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series**, s. 103.

sosyal dışlanmanın iş gücü piyasaları ile olan ilişkisi iki temel başlıkta değerlendirilebilir. Bunlardan birincisi, istihdamdan dışlanma diğeri ise iş gücü piyasası içinde ortaya çıkan sosyal dışlanmadır[229]. Dolayısıyla sosyal dışlanma ve istihdam ilişkisi birinci alt başlıkta iş gücü piyasasından dışlanma bağlamında ele alınmıştır. İkinci alt başlık altında ise iş gücü piyasasında yer almasına rağmen dışlanan; sağlam olmayan güvencesiz/eğreti (precarious) istihdam ile çalışan yoksullar ve kayıt dışı çalışanlar (working poor) değerlendirilmiştir. Sosyal dışlanma ile istihdam arasındaki ilişkinin son alt başlığında ise durumun psiko-sosyal dışlanma boyutu değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2.2.1. İş gücü Piyasasından Dışlanma

İş gücü piyasasından dışlanma ile sosyal dışlanma arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü iş gücü piyasasından dışlanan kişiler işsiz kalmaktadır. Böylece insanlar kendi istekleri dışında istihdamdan çekilmeye zorlandığı takdirde eşitsizlikle karşılaşmakta, sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedir. Ancak, iş gücü piyasasından dışlanma ile istihdam arasında her zaman bire bir ilişki söz konusu olmayabilir. Örnek olarak, evli bir kadının eşinin geliri aile ihtiyaçlarını karşılamak için yeterliyse bu durumda söz konusu kadın ev işlerini görerek sosyal olarak dışlanmış sayılmamaktadır. Çünkü iş gücü piyasasından dışlanma ile sosyal dışlanma arasındaki ilişki kurabilmek için işsiz kalan kişi ya da kişilerin statü korumasından yoksun olması ve aynı zamanda şiddetli bir mali sıkıntıyla karşı karşıya olması gerekmektedir[230].

Sosyal dışlanmanın en belirgin biçimini oluşturan işsizlik, üretimden dışlanmayı ifade etmektedir. İşsizliğin karşıtı olan çalışma ise kişilere gelir ve sosyal statü kazandırmaktadır. Çünkü gelir, tüketim yoluyla toplumsal katılımın temelini oluşturduğu gibi ekonomik açıdan bireylerin gücünü de yansıtmaktadır. Dolayısıyla uzun süreli işsizlerin, eğitimlerini tamamlayarak ilk kez iş arayan ancak iş gücü piyasasında niteliklerine uygun olan işleri bulamayan gençlerin, işletmelerin yeni teknoloji uygulamaları gibi nedenlerle işten çıkardığı kişilerin, tekrardan iş bulma ihtimalleri düşük olan kişilerin sosyal dışlanma yaşadıkları söylenebilir[231].

---

[229] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 142.
[230] Gerit Van Kooten, "Social Exclusion and the Flexibility of Labour", **Social Exclusion In Europe: Problems and Paradigms**, (Ed. Paul Littlewood, Ignace Glorieux, Sebastian Herkommer, Ingrid Jönsson), Ashgate Publishing, New York, 1999, s. 60.
[231] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, ss. 143-144.

Yapılan çalışmalar kapsamında eğitim, sağlık, iş gücü piyasaları gibi unsurlar sosyal dışlanmanın önemli göstergelerinden olan yoksulluk oranıyla da ilişkilendirilmiştir. Eğitim seviyesi yükseldikçe gelir seviyesinin yükselmesi yoksulluk ile eğitim arasındaki ters yönlü ilişkiyi göstermektedir. Böylece kişilerin hem işsiz kalma riski azalmakta hem de işsizlik durumunda iş bulabilme süreleri kısalmaktadır. Sağlık ve yoksulluk arasında ise doğru orantılı bir ilişki olmakla birlikte sağlıksız koşullarda yaşama, tedavi imkanlarından yoksun olma, yetersiz beslenme gibi nedenler dolayısıyla yoksulların hasta olma riski artmakta ve yoksullar hastalığa karşı savunmasız kalmaktadır[232].

Sosyal dışlanmanın önemli göstergelerinden olan yoksulluk ile iş gücü piyasaları da ilişkilendirilmiştir. İş gücü piyasaları ile yoksulluk arasındaki ilişki ise işsizler, iş gücüne katılmayanlar, çalıştıkları halde yoksul olanlar şeklinde değerlendirilebilir. İşsizlikle yoksulluk arasındaki ilişki genel olarak işsizliğin durumuna bağlı olmaktadır. Kimi ülkelerde işsizler çalışacakları iş konusunda seçici davranabilirken kimi ülkelerde özellikle resesyon döneminde işini kaybeden yoksullar, yoksulluğa aniden itilenler, iş aradığı halde bulamayanlar mevcuttur. Bunların yanı sıra işsizlik ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi etkileyen unsurlar arasına işsizliğin süresi, işsizlik sigortası, düşük ücretler de eklenmektedir. Dolayısıyla gerek yoksulluğun gerekse sosyal dışlanmanın nedenlerinin daha net anlaşılabilmesi ve bu konudaki politikaların başarılı olabilmesi için kişilerin gelir durumunda belirleyici rol oynayan unsurların da incelenmesi gerekmektedir[233].

2.2.2. İş gücü Piyasası Dahilinde Yaşanan Dışlanma

İşsizliğin düşük oranda olması sosyal dışlanma sürecinin olmadığı anlamına gelmemektedir. Çünkü iş gücü piyasasının dışında kalan işsizler kadar iş gücü piyasasının içinde yer alıp dışlanmış olanlar da bulunmaktadır. İş gücü piyasası içinde sosyal dışlanma yaşayan grup daha çok sağlam olmayan, eğreti (precarious) istihdam ile çalışan yoksullar (working poor) kapsamında yer alan kesimdir[234]. Bunun dışında kayıt dışı istihdam edilen kişiler de yine sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedir.

[232] Tuğba Türk ve Hidayet Ünlü, "Yoksullukla Mücadele Politikaları: 2000 Sonrası Türkiye Örneği", **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 14, 2016, s. 94.
[233] Türk ve Ünlü, "Yoksullukla Mücadele Politikaları: 2000 Sonrası Türkiye Örneği", ss. 94-95.
[234] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, s. 152.

Eğreti istihdam biçimlerini *belirli süreli istihdam*, *kısmi süreli istihdam, kendi hesabına çalışma* ve *yasadışı ücretli istihdam* gibi istihdam biçimleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla eğreti istihdam, güvencesizlik, istikrarsızlık ve kırılganlığı içeren bir yapıyı ifade etmektedir[235]. Güvencesiz çalışma ilişkilerinden ve güvencesizlik karşıtı mücadeleden türetilen ve "güvencesizlik" (precarious) ve "proleterya" (proletariat) kelimelerinin birleşiminden oluşan prekarya (precarity/precariousness)[236] kavramı ise eğretiliği oluşturan tüm boyutların aslında belirsizlikten kaynaklanan güvencesizliğin eseri olduğunu göstermektedir[237]. Prekerleşme (prekarizasyon), kişilerin iş piyasasının acımasız rekabet koşullarında her an sistemin dışına itilme korkusu nedeniyle vasıflarının önemsizleştirilmesine, haklarının çiğnenmesine ve sömürüyü içselleştirmeye razı gelecek şekilde sindirildikleri süreci ifade etmektedir[238]. İşini kaybetme korkusuyla haklarının ihlaline boyun eğen, vasıflarının önemsizleştirildiği ve sömürüye razı kişilerin yer aldığı oluşum sürecindeki bir sınıf şeklini ifade eden prekaryanın en dikkat çeken özelliği, kişilerin güvencesiz ve esnek çalışma koşullarında istihdam edilmesidir. Özellikle beyaz yakalılar açısından iş ve ücret esnekliğinden dolayı hak ihlalleri yaşanabilmektedir[239]. Sonuç itibarıyla eğreti istihdam, kişiler üzerinde maddi olduğu kadar maddi olmayan fayda ve tanınma yoksunluğuna da yol açmaktadır. Düşük ücretli güvencesiz işler, kararsız bir istihdam, işini kaybetme riski ile evlilik-aile başarısızlıkları, sosyal ilişki yetersizlikleri arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu durum güvencesiz istihdam ile sosyal dışlanma arasındaki ilişkisel boyutu ortaya koymaktadır[240].

2.2.3. Psiko-Sosyal Dışlanma

İşsizlik bir taraftan ekonomik anlamda dışlanmaya neden olurken diğer taraftan kişilerin sosyal ve psikolojik açıdan dışlanmalarına da neden olabilmektedir. Çünkü

---

[235] Hasan Ejder Temiz, "Eğreti İstihdam: İşgücü Piyasasında Güvencesizliğin ve İstikrarsızlığın Yeni Yapılanması", **Çalışma ve Toplum**, Sayı: 2, 2004, s. 58.
[236] Denizcan Kutlu, "Prekarya ve "Prekarya Bildirgesi Üzerine Bir Kaç Soru, Gözlem ve Görüş", **Sosyal Yardım Alanlar: Emek, Geçim, Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet**, s. 1860, file:///C:/Users/wind/Downloads/calisma-toplum-1763-a3afe1ac.pdf, (02.01.2022).
[237] Aysun Akgün ve Yücel Demiral, "İş Güvencesizliği ve Eğreti Çalışmanın Çalışan Sağlığı Üzerine Etkileri", **Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, Nisan -Eylül 2016, s. 13.
[238] Aslı Vatansever, "Prekarya Geceleri: 21. Yüzyıl Dünyasında Geleceği Olmayan Beyaz Yakalıların Rüyası", **Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, 2013, s. 7.
[239] Birsen Özalp, "Beyaz Yakalılar Bir Prekaryalaşma Sürecinde mi?", **İşletme Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 12, Sayı:4, 2020, s. 4397.
[240] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, ss. 165-166.

ekonomik açıdan dışlanan birey bir süre sonra sosyalleşebileceği aktivitelerden uzak kalabilmekte, bu durum ise bireyin giderek yalnızlaşmasına, psikolojik sorunlar yaşamasına yol açabilmektedir. İş gücü piyasasında yaşadığı dışlanmayı ekonomik anlamda hissetmeye başlayan birey, toplumsal yaşam içindeki sosyal faaliyetlere erişimde de bazı sorunlar yaşayabilmektedir. Bu durum zamanla kişilerin toplumsal yaşamdan soyutlanmasına, umudunu ve öz güvenini kaybedip depresyona girmesine hatta intihar vakalarının yaşanmasına bile neden olmaktadır. Bu bağlamda istihdamın sadece gelir kaynağının değil sosyal olarak bütünleşmenin de temelini oluşturduğu söylenebilir. Özellikle uzun süre işsiz kalan ya da eğitim düzeyleri doğrultusunda iş bulamayan kişiler ileriye dönük umutlarını kaybedip ülkeyi terk etme duygusu içerisine girebilmektedir.

İşsizliğin psikolojik boyutu dışında klinik olarak tanımlanabilir hastalıklara ve ölüm oranlarının (sadece intihar değil) artmasına da neden olduğu söylenebilir. Bu hastalıklar uzun süreli işsizlik sonucunda maddi yetersizlik nedeniyle oluşabileceği gibi işsiz kalan kişilerin sigorta, sağlık korunması gibi haklardan mahrum kalmasına ve tedavi altına alınamamasına da neden olmaktadır. Dolayısıyla özellikle uzun vadede yaşanan işsizlik birçok hastalığa neden olabileceği gibi ruhsal sağlığın bozulmasına, mutsuzluğa, kişinin kendine olan güven ve saygısının kaybolmasına neden olmaktadır. Nitekim işsizliğe ilişkin ampirik çalışmaların çoğu, yüksek işsizliğin intihar oranlarını artırdığını göstermektedir. Özellikle gençler arasında işsizlik, kişinin kendisine olan saygısının ve motivasyonunun azalmasına, ciddi ruhsal sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Ayrıca işsizlik toplum içinde cinsiyet bölünmesine ve etnik gerilimlerin artmasına da sebep olabilir. Örneğin sunulan işlerin yetersiz olduğu ve bu işlerin dağıtımında etnik ayrımcılığın yaşanması toplumda gerginliklerin artmasına yol açabilir. Dolayısıyla işsizliğin arttığı dönemlerde belirli toplumsal değerler de zayıflayabilmektedir. Sürekli işsiz kalan kişilerde sosyal düzenlemelerin doğruluğu ve güvenilirliği hakkında birtakım endişeler söz konusu olmaktadır. Bunun dışında işsizlik, kişileri kimi zaman suç işleme eğilimi içerisine de sokabilmektedir[241].

İşsizlik hem ekonomik hem de sosyal boyutları olan bir sorundur. Çünkü işsizlik durumunda aile yapısının bozulması, yoksulluk, suç, intihar gibi diğer sosyal problemler de görülmektedir. Dolayısıyla işsizlik, iş ve sosyal hayatın önemli bir problemi olduğundan sadece ekonomik bir olgu olarak değil, sosyal-psikolojik bir

[241] Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, ss. 146-147.

sorun olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle işsizliğin yaratabileceği sosyal çözülme ve bozulmanın önlenmesi için öncelikle işsizlerin yaşadığı problemlerin derinleşmeden çözüm yollarının bulunup gerekli politikaların uygulanması gerekmektedir[242].

2.3. BİR SOSYAL DIŞLANMA TÜRÜ OLARAK GENÇ İŞSİZLİĞİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bir ülkede üretim faktörlerinin etkin olarak kullanılması o ülkedeki ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla üretim faktörlerinden biri olan iş gücünün verimli bir şekilde kullanılması ekonomik gelişmede potansiyel insan kaynağındaki artışın bir göstergesi olmaktadır. İş gücüne katılım dinamiklerinin belirlenmesi insan kaynağının etkin biçimde kullanılmasında çok önemli bir husustur. Bu kapsamda kişilerin çalışma konusunda istekli olmasını gösteren iş gücü katılım oranı, ülke ekonomisi için önemli bir gösterge olmaktadır[243].

İş gücüne katılma oranı, nüfusun iş gücü olan kısmının kurumsal olmayan* çalışma çağındaki nüfusa (15 ve üstü yaş grubuna) oranını ifade etmektedir[244]. İş gücüne katılma oranı formülü aşağıdaki şekildedir[245]:

$$\text{İş gücüne Katılma Oranı (\%)} = \frac{\text{Çalışanlar} + \text{İşsizler}}{\text{Aktif Nüfus (15} - \text{65 yaş arası nüfus)}} \text{ x 100}$$

Formülden anlaşılacağı üzere, iş gücüne katılma oranı, işsizlik ve istihdam gibi diğer göstergelerin de incelenmesini gerektirmektedir[246]. Ayrıca iş gücüne katılma oranı, nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı dışında okullaşma oranı, emeklilik yaşı,

---

[242] Nurşen Adak, "Sosyal Bir Problem Olarak İşsizlik ve Sonuçları", **Toplum ve Sosyal Hizmet**, Cilt: 21, Sayı: 2, 2010, s. 114.

[243] Rahmi Yamak, Zehra Abdioğlu ve Nilcan Mert, "Türkiye'de İşgücüne Katılımı Belirleyen Faktörler: Mikro Ekonomik Analiz", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 2, 2012, s. 41.

* Kurumsal olmayan nüfus, üniversite yurtları, yetiştirme yurtları (yetimhane), huzurevi, özel nitelikteki hastane, hapishane, kışla gibi yerlerde ikamet edenler dışında kalan nüfusu ifade etmektedir. Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus ise kurumsal olmayan nüfus içerisindeki 15 ve daha yukarı yaştaki nüfustur (TÜİK, **İşgücü İstatistikleri Mikro Veri Seti, 2020**, Yayın No: 4617, 2021, s. 10).

[244] Nazım Çatalbaş, "Türkiye Ekonomisinin Temel Özellikleri ve Dünya Ekonomisindeki Yeri", **Türkiye Ekonomisi**, (Ed. Metin Toprak, Nazım Çatalbaş), Anadolu Üniversitesi, 2019, s. 10, https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/IKT402U/ebook/IKT402U-13V3S1-8-0-1-SV1-ebook.pdf, (05.01.2022).

[245] Hilmi Etci ve Veysel Karagöl, "Türkiye'de İstihdam ve İşsizlik: 2000-2018", **Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 14, 2019, s. 61.

[246] Etci ve Karagöl, "Türkiye'de İstihdam ve İşsizlik: 2000-2018", s. 61.

kişi başına gelir düzeyi gibi birçok ekonomik ve sosyal değişkene bağlıdır. Bir ülkede iş gücüne katılım oranı düştükçe, hem bağımlılık oranı* hem de işsizlik artmaktadır[247]. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde öncelikle istihdam, sonrasında işsizlik ve genç işsizliği kavramları açıklanmıştır.

İstihdam kavramı dar anlamda işçilerin ücret (gelir) karşılığında çalıştırılmasını ifade etmektedir. İstihdam kavramında kilit nokta emek faktörü olsa da istihdamda emek faktöründen başka toprak ve sermaye faktörlerinin kullanımı da çok önemlidir[248]. Bu bağlamda üretim faktörlerinin (emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişimci) tamamının üretimde istihdam edilmesi durumu tam istihdam kavramı ile açıklanmaktadır[249].

İstihdam edilen nüfus, işbaşında olanlar** ve işbaşında olmayanlar*** grubuna dahil olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusu ifade etmektedir[250]. İstihdam oranı ise ülke ekonomisinde belirli bir dönemde çalışma çağındaki kurumsal olmayan nüfusun içindeki istihdam edilenlerin oranını vermektedir. İstihdamın oranının formülü ise aşağıdaki gibidir[251]:

$$\text{İstihdam Oranı (\%)} = \frac{\text{İstihdam edilenler}}{\text{Aktif Nüfus (15 – 65 yaş arası nüfus)}} \text{ x } 100$$

İstihdam ve işsizlik kavramları birbirinden farklı kavramlar olmasına rağmen birbirini tamamlayan ayrılmaz parçalardır. İstihdam kavramı, uygulanan politikalar sonucu ulaşılmak istenen hedefi ifade ederken işsizlik kavramı, kaçınılmak istenen tarafı oluşturmaktadır. Dolayısıyla işsizlik kavramından bahsedilmeden istihdam politikalarını değerlendirmek mümkün olamayacağı gibi istihdamdan bahsedilmeden

* "Bağımlılık oranı, ülkede çalışan (15- 64 yaş arası) her 100 kişinin bakmakla yükümlü olduğu çalışmayan (0-14 ile 65+) kişi sayısı ile ölçülmektedir. Bu oran gençler ve yaşlılar için ayrı ayrı hesaplanmaktadır. Aktif çağdaki nüfus ne kadar çok üretim sürecine katılırsa, bağımlılık oranı o derece düşer." (Çatalbaş, "Türkiye Ekonomisinin Temel Özellikleri ve Dünya Ekonomisindeki Yeri", s. 10).

[247] Çatalbaş, "Türkiye Ekonomisinin Temel Özellikleri ve Dünya Ekonomisindeki Yeri", s. 10.

[248] Mehmet Ragıp Görgün, "Milli Gelir ve İstihdam", **İktisadi ve İdari Bilimlerde Güncel Araştırmalar**, (Ed. Yüksel Akay Unvan, Faruk Kalay), Karadağ, 2020, s. 476.

[249] Ulusoy, **Maliye Politikası**, ss. 26-27.

** İşbaşında olanlar kavramını TÜİK şöyle tanımlamıştır: "Ücretli, maaşlı, yevmiyeli, kendi hesabına, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemi içinde en az bir saat bir iktisadi faaliyette bulunan kişilerdir." (TÜİK, **İşgücü İstatistikleri Mikro Veri Seti, 2020**, s. 10).

*** İşbaşında olmayanlar kavramını TÜİK şöyle tanımlamıştır: "İşi ile bağlantısı devam ettiği halde, referans haftası içinde çeşitli nedenlerle işinin başında olmayan kendi hesabına veya işveren olarak çalışanlar istihdamda kabul edilmektedir." (TÜİK, **İşgücü İstatistikleri Mikro Veri Seti, 2020**, s. 10).

[250] TÜİK, **İşgücü İstatistikleri Mikro Veri Seti, 2020**, s. 10.

[251] Etci ve Karagöl, "Türkiye'de İstihdam ve İşsizlik: 2000-2018", s. 62.

de işsizliğin incelenmesi pek mümkün değildir[252]. Bu bağlamda istihdam kavramının ardından işsizlik kavramını da genel hatlarıyla açıklamak gerekmektedir.

Bir ülkede çalışma gücüne sahip olan ve çalışma arzusu taşıyan kişilerin bir bölümünün iş sahibi olmaması durumuna işsizlik, bu durumda olan kişilere işsiz denilmektedir[253]. İşsizlik kavramının uluslararası standart tanımı ise On Üçüncü Uluslararası Çalışma İstatistikleri Konferansı (1983)'nda üç ölçüte dayandırılmıştır. Bu ölçütler aşağıda sıralanmıştır[254]:

- *İşi olmama*: referans döneminde, ücretli ya da ücretsiz olarak veya kâr karşılığı hiçbir işte bir saat bile çalışmamış ve bir iş bağlantısı da olmayan
- *İş arıyor olma*: kendi hesabına bir iş kurmak ya da ücretli olarak çalışmak amacıyla son 6 ay içinde bir iş aramış
- *İşbaşı yapmaya hazır*: on beş gün içinde işbaşı yapmaya engel bir hali olmayan.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son 4 hafta içinde iş arama kanallarından en az birini kullanan ve 15 gün içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm kişileri işsiz nüfus olarak

[252] Sema Ay, "Türkiye'de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme", **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 2, 2012, s. 322.
[253] Mehmet Muharrem Kasapoğlu ve Sedat Murat, "Türkiye'de İstihdam, İşsizlik ve İstihdam Politikalarında Yerelleşme: İİMEK'e Dair Kısa Bir Değerlendirme", **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 18, 2018, ss. 250 ve 252.
[254] Hüseyin Mualla Yüceol, "Bir Politika Değişkeni Olarak İşsizliğin Ölçülmesi Sorunu ve Türkiye'de Gerçek İşsizlik Oranı", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 12, 2005, s. 121.

nitelendirmektedir. İşsiz nüfusun iş gücü içindeki* oranı ise işsizlik oranı olarak adlandırılmaktadır[255]. İşsizlik oranının formülü ise aşağıdaki gibidir[256]:

$$\text{İşsizlik Oranı (\%)} = \frac{\text{İşsizler}}{\text{İş gücü}} \text{ x } 100$$

Genç işsizliği ise 15-24 yaş grubunda olan ve işi olmayan tüm gençleri ifade eden bir kavramdır[257]. Çalışma isteği ve gücünde olup makul ve uygun bir iş bulamayan 15-24 yaş arasındaki kişilere genç işsiz denilmektedir[258]. Dolayısıyla genç işsizliği kavramı "genç nüfusun maruz kaldığı işsizlik" şeklinde tanımlanabilir[259]. ILO ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlar ile TÜİK'in gençlik dönemini 15-24 yaş grubu olarak kabul etmesinden hareketle 15-24 yaş grubunda olan ve bir hizmet akdine dayalı olarak ücret karşılığı çalışan kişiye ise genç iş gücü denilmektedir[260]. Dünyada giderek artan genç işsizliği günümüzde sadece belirli ülkelerin sorunu olmaktan çıkarak küresel bir sorun haline gelmiştir. Grafik 1'de 2000-2021 yılları arasında dünyada genç işsizliği oranları gösterilmiştir.

---

* İş gücü içinde yer almayanlar; işsiz veya istihdamda olmayan 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusu kapsar. "1. İş aramayıp çalışmaya hazır olanlar: Çeşitli nedenlerle bir iş aramayan, ancak 2 hafta içinde işbaşı yapmaya hazır olduğunu belirten kişilerdir. İki alt başlıkta ele alınmaktadır:
a) İş bulma ümidi olmayanlar: Daha önce iş aradığı halde bulamayan veya kendi vasıflarına uygun bir iş bulabileceğine inanmadığı için iş aramayan ancak işbaşı yapmaya hazır olduğunu belirten kişilerdir.
b) Diğer: Mevsimlik çalışma, ev kadını olma, öğrencilik, irat sahibi olma, emeklilik ve çalışamaz halde olma gibi nedenlerle iş aramayıp ancak işbaşı yapmaya hazır olduğunu belirten kişilerdir.
2. Mevsimlik çalışanlar: Mevsimlik çalışması nedeniyle iş aramayan ve işbaşı yapmaya da hazır olmayan kişilerdir.
3. Ev işleriyle meşgul: Kendi evinde ev işleriyle meşgul olması nedeniyle iş aramayan ve işbaşı yapmaya da hazır olmayan kişilerdir.
4. Öğrenci: Bir öğrenim kurumuna devam etmesi nedeniyle iş aramayan ve işbaşı yapmaya da hazır olmayan kişilerdir.
5. Emekli: Bir sosyal güvenlik kuruluşundan emekli olduğu için iş aramayan ve işbaşı yapmaya da hazır olmayan kişilerdir.
6. Çalışamaz halde: Bedensel özür, hastalık veya yaşlılık nedeniyle iş aramayan ve işbaşı yapmaya da hazır olmayan kişilerdir.
7. Diğer: Ailevi ve kişisel nedenler ve bunun dışındaki diğer nedenler ile iş aramayan ve işbaşı yapmaya da hazır olmayan kişilerdir." (TÜİK, **İşgücü İstatistikleri Mikro Veri Seti, 2020**, ss. 11-12).

[255] TÜİK, **İşgücü İstatistikleri Mikro Veri Seti, 2020**, s. 11.

[256] Etci ve Karagöl, "Türkiye'de İstihdam ve İşsizlik: 2000-2018", s. 64.

[257] Eurostat, **Glossary: Youth Unemployment**, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Youth_unemployment, (16.12.2022).

[258] Sedat Murat, "Gençlerin İşsizliğine Genel Bir Bakış", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 40, 1995, s. 179.

[259] Fatma Merve Ekiz ve Sibel Örk Özel, "Genç İşsizliğini Belirleyen Unsurlar: Türkiye Örneği", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 39, 2020, s. 1022.

[260] Sedat Murat ve Levent Şahin, "Nedenleri ve Sonuçları Bakımından Gençler Arasında Yaygınlaşan İşsizlik", Sayı: 44, **Journal of Economy, Culture and Society Dergisi**, 2011, s. 7.

Grafik 1. 2000-2021 Yılları Arası Dünyada Genç İşsizliği (%)

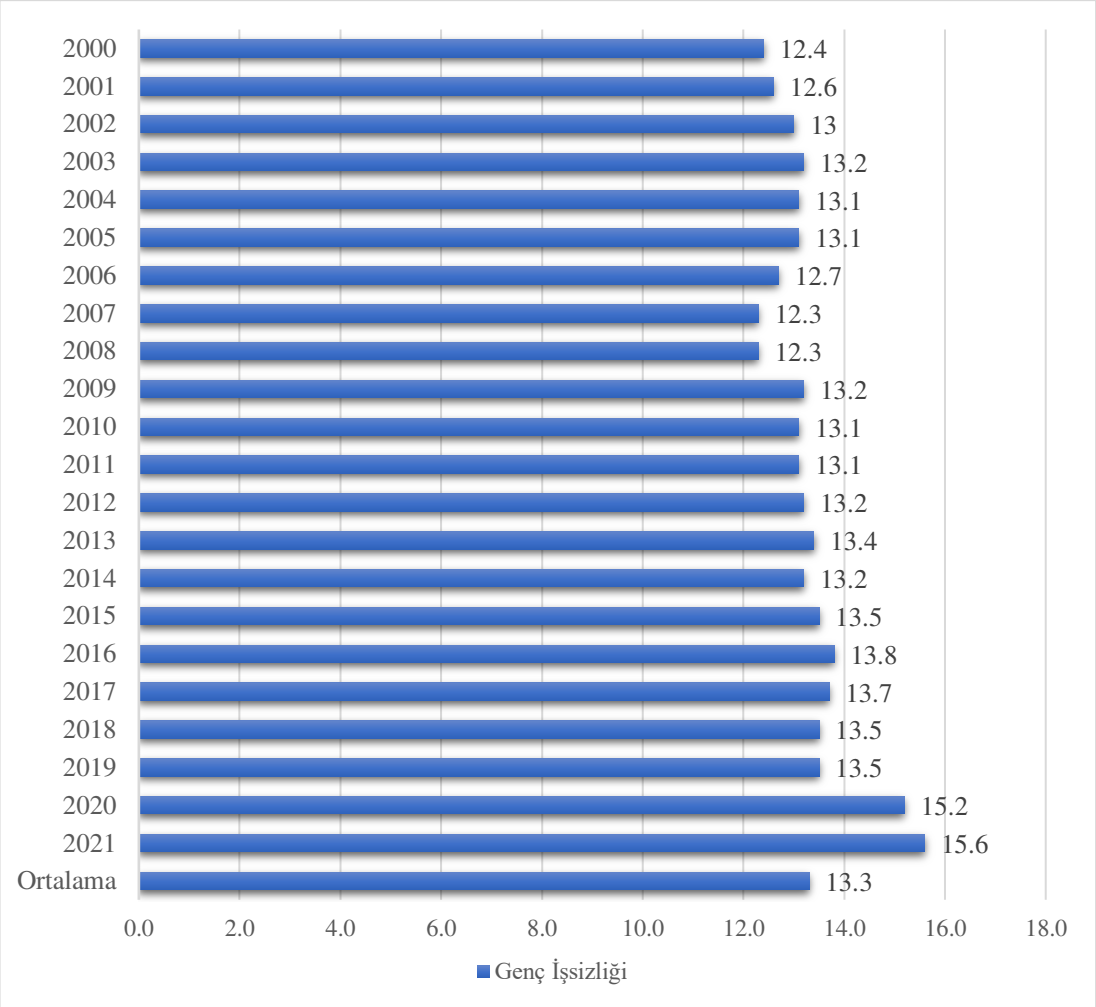

Kaynak: ILOSTAT, https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer59/?lang=en&segment=indicator&id=UNE_2EAP_SEX_AGE_RT_A, (02.06.2022).

Grafik 1 incelendiğinde, genç işsizliği özellikle Covid-19 salgınından sonra dünya genelinde artış göstermiştir. Bu bağlamda küresel bir sorun haline gelen genç işsizliğinin nedenlerinin irdelenmesi ve kısa sürede önlemlerin alınması çok önemlidir. Genç işsizliği inceleyen Clark ve Summers (1982), genç işsizliğin büyük kısmının piyasa dinamikleri ile açıklanamayacağını belirtmektedir. Ayrıca çalışmada toplam talebin gençlerin iş beklentileri ile iş deneyimleri üzerindeki güçlü etkisine ve iş bulmada cazip iş imkanlarının eksikliğine dikkat çekilmektedir[261]. Freeman (1979) ise genç işsizliğin yüksek olmasını arz ve talep yönünden incelemiştir. Tablo 5'te arz ve talep yönünden genç işsizliğin yüksek olmasının nedenleri gösterilmiştir.

[261] Kim B. Clark ve Lawrence H. Summers, "The Dynamics of Youth Unemployment", **The Youth Labor Market Problem: Its Nature, Causes, and Consequences**, (Ed. Richard B. Freeman, David A. Wise, eds.), 1982, ss. 229-230.

Tablo 5. Talep ve Arz Yönünden Genç İşsizliği

Genç İşsizliğin Yüksek Olma Nedenleri	Talep Yönü	Arz Yönü
Mevcut İşler	Ekonomik koşullardan dolayı gençlerin iş imkanlarının kısıtlı olması	Çok sayıda düşük düzeyli boş işlerin olması
Ücretler	Asgari ücret ve diğer katı düzenlemelerin düşük düzeyli işlerin sayısını azaltması	Gençlerin gerçekçi olmayan ücret beklentilerinin olması
Mobilite	Kısa vadeli olan geçici işlerin yüksek işsizlik oranlarının temelini oluşturması	Genç işsizlerin yüksek mobiliteye sahip olması
Davranışlar	Gençlerin geleceği olan işleri istemesi İşveren ayrımcılığının talebi azaltması	Cari ücret düzeyinde gençlerin boş zamanı seçmesi ve iş etiği yoksunluğu
Nitelikler/Yetenekler	Niteliklerin/Yeteneklerin çalışırken öğrenilmesi	Gençlerde eğitim ve tecrübe eksikliğinin olması
Genç Nüfustaki Hızlı Artış	İş gücü piyasasının gençler için birçok yeni iş imkanı yaratması	Genç işsizliğin kısmen genç nüfustaki artıştan kaynaklanması
Alternatif İş Faaliyetleri	Gençlerin yasa dışı yeraltı faaliyetlerinden yollardan yüksek kazanç elde etmesi	

Kaynak: Richard B. Freeman, **Why is There a Youth Labor Market Problem?**, NBER Working Paper Series, Working Paper No: 365, Cambridge, 1979, s. 7.

Tablo 5 incelendiğinde, genç işsizliği oranının yükselmesindeki nedenler arz ve talep yönünden incelenmiştir. Toplam talepteki değişiklikler genel işsizlik oranını etkilediği gibi genç işsizliği de etkilemektedir. Toplam talepteki düşme genç işsizliğin yetişkin işsizliğinden çok daha fazla artmasına neden olmaktadır. Çünkü işverenler işçi çıkarmada tercihlerini daha az tecrübeye sahip olan genç işçilerden yana kullanmaktadır. Bunun dışında genç iş gücü mobilitesinin yüksek olması genç iş gücüne olan talebin daha çok kısa dönemli, geçici ve düşük ücretli işlerde yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Genç işsizliği sorununda önemli olan hususlardan biri de gençlerin geleceği olan meslekleri tercih etmeleri; diğeri ise gençlerin iş ile ilgili nitelik/yetenekleri çalışırken öğrenmeleridir. Ayrıca genç işsizliğin yükselmesini genç nüfusun hızlı bir biçimde artmasına bağlayan görüşler de mevcuttur[262]. Korenman ve Neumark (1996) tarafından 15 OECD ülkesi kapsamında yapılan çalışmada, genç nüfusun oranındaki %10'luk nispi bir artışın genç işsizliği %5 civarında artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada genç grubun büyüklüğünün genç işsizliği oranı üzerinde önemli etkilere sahip olduğu, ancak genç işsizliğinde toplam iş gücü piyasası

[262] Naci Gündoğan, "Genç İşsizliği ve Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Uygulanan Genç İstihdam Politikaları", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 54, Sayı: 1, 1999, s. 69.

koşullarının daha önemli etkilerinin olduğu vurgulanmıştır[263]. Şekil 4, genç nüfusta yüksek işsizlik oranının neden-sonuç ilişkisini ortaya koymaktadır.

Şekil 4. Gençler Arasında İşsizlik Oranının Yüksek Olmasıyla İlgili Neden-Sonuç İlişkisi

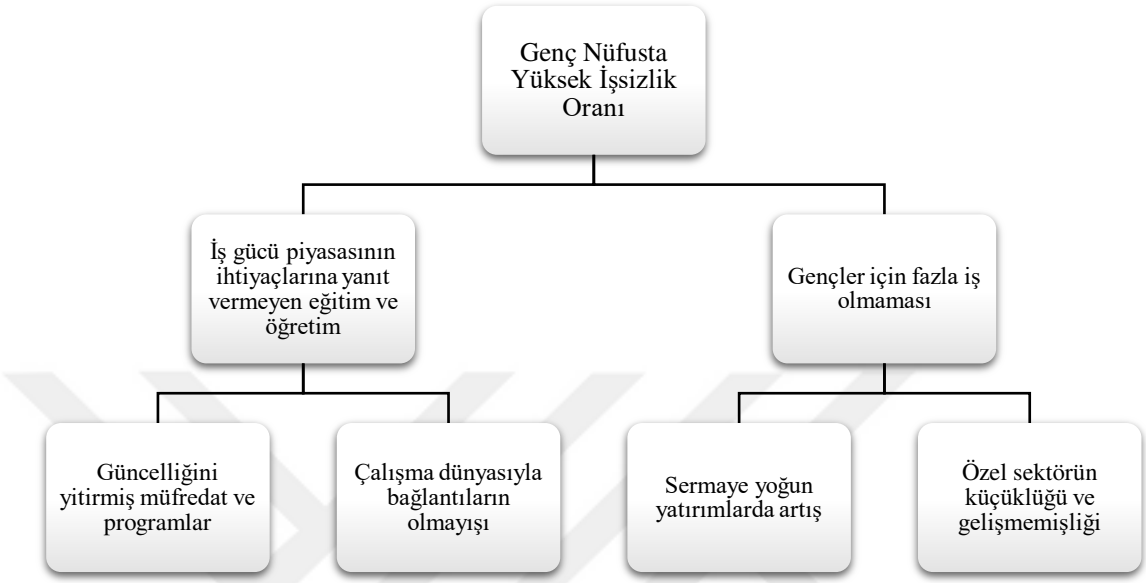

Kaynak: Gianni Rosas ve Giovanna Rossignotti, **Gençlerin İstihdamıyla İlgili Ulusal Eylem Planlarının Hazırlanmasına Yönelik Kılavuz**, Uluslararası Çalışma Ofisi Yayınları, ILO, Ankara, 2010, s. 39.

Şekil 4'e göre, genç işsizliğinin yüksek olması iki temel faktöre dayanmaktadır. Bunlardan biri, iş gücü piyasasının ihtiyaçlarına yanıt vermeyen eğitim ve öğretim, diğeri ise gençler için fazla iş imkanlarının olmamasıdır. İş gücü piyasasının ihtiyaçlarına cevap vermeyen eğitim ve öğretim sorunun nedeni güncelliğini yitiren müfredat ve programlar ile çalışma dünyasıyla bağlantıların olmamasıdır. Gençler için fazla iş imkanı olmamasının nedeni ise sermaye yoğun yatırımlardaki artış ile özel sektörün küçüklüğü ya da gelişmemiş olmasına bağlanmaktadır[264]. Özellikle genç işsizliği oranı yüksek olan ülkelerin bu soruna yönelik neden-sonuç ilişkisini belirlemesi ve bunlar arasındaki ilişkileri doğru bir biçimde ortaya koyması çok önemlidir. Çünkü genç işsizliği ekonomik, sosyal ve psikolojik açıdan yetişkin işsizliğe göre daha ağır sonuçlar doğurabilmektedir.

[263] S. Korenman, ve D. Neumark, "Cohort Crowding and Youth Labor markets: A Cross-National Analysis", **Paper Presented at the NBER Conference on Youth Unemployment and Employment in Advanced Countries**, Winston-Salem, December 12-14, 1996'dan aktaran Niall O'Higgins, **The Challenge of Youth Unemployment**, Employment and Training Papers: 7, Employment and Training Department International Labour Office, Geneva, 1997, s. 34.
[264] Rosas ve Rossignotti, **Gençlerin İstihdamıyla İlgili Ulusal Eylem Planlarının Hazırlanmasına Yönelik Kılavuz**, s. 39.

Dolayısıyla genç işsizliği konusunun nedenleri kadar sonuçları da birlikte değerlendirilmelidir.

İşsizliğin yarattığı sorunlar genel olarak ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak üçe ayrılabilir. Genç işsizliği ekonomik yönden değerlendirildiğinde, işsizlik öncelikle bir gelir kaybı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla genç işsizliği, hiç işe girememiş ya da çalışmış olduğu işi kaybeden bir gencin hem kendisi hem de ailesi açısından gelir yoksunluğu çekmesi anlamına gelmektedir. Söz konusu bu durum genç işsizliğin mikro ekonomik etkilerinin olduğunu göstermektedir. Genç işsizliğin mikro ekonomik sonuçları dışında toplumun tamamını etkileyen makro ekonomik sonuçları da bulunmaktadır. Gençlerin üretime katılmaması ülke üretiminde önemli bir kayıp ve eksik istihdam durumunun oluşması sonucunu doğurmaktadır[265]. Ayrıca genç işsizliği ekonomik açıdan gençlerin eğitimleri için ayırdıkları kaynakların israf olmasına da yol açmaktadır[266].

Sosyal dışlanma noktasında genç işsizliğinin ekonomik sonuçları dışında sosyal ve psikolojik sonuçları da bulunmaktadır. Genç işsizliği sosyal açıdan gençlerin; toplumdan, çevrelerinden ve çalışma hayatından uzaklaşması, kendilerini toplumdan soyutlanmış hissetmesi, topluma ve sisteme karşı öfkeli hale gelmesi, ülkeyi terk etmeleri, politik sisteme ve düzene duydukları güvenin azalması, alkol, uyuşturucu gibi madde kullanımının artması ve suç oranlarının yükselmesi gibi sonuçlara yol açmaktadır[267]. Genç işsizliğin ekonomik ve sosyal sonuçları olduğu kadar psikolojik açıdan da birçok sonuçları bulunmaktadır. Çünkü genç bir birey işsiz kalıp yeni bir kimlik ve istediği statüyü kazanamadığında kendisini başarısız görmekte ve bu durum kişiyi psikolojik anlamda olumsuz etkilemektedir. Ayrıca kişi çalışmadığı için gelir kaybına uğradığından toplum içinde sosyalleşmesi güçleşmekte ve kişi zamanla kendini toplumdan dışlanmış hissetmektedir. Bunun yanı sıra işsiz kalan gençlerin çalışma hayatı ve iş tecrübesinden uzak kalması da onların sosyalleşme sürecine zarar vermektedir[268].

---

[265] Murat ve Şahin, "Nedenleri ve Sonuçları Bakımından Gençler Arasında Yaygınlaşan İşsizlik", s. 35; H. Mehmet Taşçı ve Burak Darıcı, "Türkiye'de İşsizliğin Mikro Veri ile Farklı Tanımlar Altında Cinsiyet Ayrımına Göre Analizi", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 28, 2009, s. 140.
[266] Ekiz ve Özel, "Genç İşsizliğini Belirleyen Unsurlar: Türkiye Örneği", s. 1030.
[267] Gündoğan, "Genç İşsizliği ve Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Uygulanan Genç İstihdam Politikaları", ss. 70-71; Ekiz ve Özel, "Genç İşsizliğini Belirleyen Unsurlar: Türkiye Örneği", s. 1030; Murat ve Şahin, "Nedenleri ve Sonuçları Bakımından Gençler Arasında Yaygınlaşan İşsizlik", s. 35.
[268] Gündoğan, "Genç İşsizliği ve Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Uygulanan Genç İstihdam Politikaları", ss. 70-71.

2.4. DEVLETİN SOSYAL DIŞLANMA VE İSTİHDAM SORUNUNDAKİ ROLÜ

Sosyal dışlanma çalışma, eğitim, beceri edinme fırsatlarının olmaması, çocukluk dönemindeki yoksunluk, dağılan aileler, yaşlıların aktif ve sağlıklı yaşamasının önündeki engeller, sağlık alanında yaşanan eşitsizlikler, sağlıksız barınma koşulları gibi birçok faktörden etkilenmektedir[269]. Burchardt ve diğerleri (1999) sosyal dışlanma kavramını siyasal faaliyet, sosyal faaliyet, tasarruf aktivitesi, tüketim faaliyeti, üretim faaliyeti çerçevesinde ele almıştır. Söz konusu bu yaklaşımın temeli aşağıdaki gibidir[270]:

- *Siyasal faaliyet:* Yakın ya da daha geniş sosyal veya fiziksel çevreyi genişletmek için toplu çaba sarf etmeyi amaçlamaktadır. Örneğin oy verme, siyasi partilere üyelik, ulusal ya da yerel seçim kampanyalarına katılım gibi.
- *Sosyal faaliyet:* Aile ya da arkadaşlarla sosyal etkileşim ve kültürel bir grup ya da toplulukla özdeşleşmeyi ifade etmektedir. Kişilerin geniş bir topluluğun parçası olma ve duygusal destek görme arzuları temel insan ihtiyaçları arasında yer almaktadır.
- *Tasarruf aktivitesi:* Toplumdaki kişilerin biriktirme, emeklilik hakları ya da mülk sahibi olmasını ifade etmektedir.
- *Tüketim faaliyeti:* Toplum için kabul edilen mal ve hizmetleri en azından asgari bir düzeye kadar tüketebilme kapasitesini göstermektedir.
- *Üretim faaliyeti:* Ekonomik ya da sosyal açıdan değerli bir faaliyette bulunma (kişinin ücretli bir işte çalışması, eğitim-öğretim görmesi, emeklilik hakkı kazanması ya da bir aileye bakması gibi) durumudur. Toplumda üretken faaliyette bulunan kişiler çalışanları, serbest meslek sahiplerini, emeklileri, öğrencileri, ebeveynleri (bekar ebeveynler dahil) ve bir aileye bakmakla yükümlü olan kişileri içermektedir. Bunların dışında kalan işsizler, uzun süredir hasta olanlar ya da çalışamayan engelliler, erken emekli olanlar gibi kişiler bu grup içinde yer almamaktadır.

Tüketim, tasarruf, üretim, siyasal ya da sosyal faaliyetlerin hepsi birbiriyle etkileşim halinde ve kişiden kişiye değişen seviyelerde gerçekleşmektedir[271]. Dolayısıyla işsizlik, yoksulluk, kayıt dışı çalışma, sosyal güvenceden yoksunluk dışında kişilerin eğitim nitelikleri, yaşadıkları bölgelerin fiziksel özellikleri, bölgedeki işsizliğin yoğunluğu gibi çeşitli etkenler de kişilerin ihtiyacı olan mal ve hizmetlere

[269] Department of Social Security, **Opportunity for All: Tackling Poverty and Social Exclusion**, The Stationery Office, London, 1999, ss. 24-25.
[270] Tania Burchardt, Julian Le Grand ve David Piachaud, "Social Exclusion in Britain 1991-1995", **Social Policy & Administration**, Cilt: 33, No: 3, 1999, ss. 231-232.
[271] Burchardt, Grand ve Piachaud, "Social Exclusion in Britain 1991-1995", s. 232.

erişme noktasında engeller çıkarabilmektedir. Bu durum zamanla kişilerin tüketim faaliyetlerinin dışında kalmasına yol açarak depresyona girmelerine, sosyal etkileşimlerinin bozulmasına ve toplumdan izole bir biçimde yaşamalarına sebep olmaktadır[272]. Özellikle uzun süreli işsizlik, gelirde azalma dışında üretim, özgürlük, sağlık, beceri, motivasyon kayıpları, aile ve toplumsal ilişkilerin bozulması, psikolojik açıdan zarar görme, sosyal değerler ile sorumluluk duygusunun zedelenmesi gibi birçok olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. İşsizlikten maddi ve manevi olarak etkilenen, sosyal dışlanmaya maruz kalan kişilerin tüketim faaliyetine katılımında azalmalar, aile, yakın çevreleriyle olan sosyal ilişkilerinde bozulmalar, kendilerine güvenleri noktasında sorunlar yaşadıkları söylenebilir[273].

Sosyal dışlanma kişilerin yaşamını olumsuz etkilediği gibi toplumun geleceğini de tehdit edebilecek niteliktedir. Çünkü yoksulluk, uzun süreli işsizlik ve sosyal dışlanma toplumda kişileri suça eğilimli hale getirebileceği gibi toplumsal kurum ve normların etkinliğini yitirmesine de neden olabilir[274]. Dolayısıyla bazı kişilerin dışlanmaya maruz kalması, toplumda yabancılaşması, gerekli sağlık, eğitim olanaklarından yararlanamaması ya da üretime dahil olamaması sonucu artan suçluluk eğilimleri, kötü alışkanlıklar vb. durumlar toplumları derinden etkileyerek toplumda onarılması zor etkiler bırakabilir.

Günümüzde devletlerin asli görevlerinden biri de hem toplumsal hem de ekonomik açıdan ülkelerde büyük sorunlara neden olan işsizliğin olumsuzluklarından vatandaşları korumaktır. İstihdam olanağını oluşturmakla yükümlü tutulan siyasi otorite, iş gücü piyasalarına aktif ve pasif politikalar ile müdahale ederek işsizliğin ortaya çıkaracağı olumsuzlukları azaltmaya çalışmaktadır[275]. Bu bağlamda işsizliğe neden olan faktörleri en aza indirmeye yönelik tedbirleri içeren aktif istihdam politikaları ile işsizliğin ekonomik baskılarını kısa vadede azaltmayı amaçlayan pasif istihdam politikaları sosyal dışlanmanın önlenmesinde önemli uygulamalardır.

---

[272] Hatipler, "Boyut ve Etkenleriyle Sosyal Dışlanmanın Yoksullukla Karşılaştırmalı İlişkisi", ss. 59-60.

[273] Amartya Sen, "Inequality, Unemployment and Contemporary Europe", **International Labour Review**, Cilt: 136, No: 2, 1997, ss. 160-164.

[274] Çakır, "Sosyal Dışlanma", s. 100.

[275] Mehmet Muharrem Kasapoğlu ve Sedat Murat, "Aktif İstihdam Politikaları ve Türkiye'de İŞKUR Tarafından Uygulanan Aktif İstihdam Politikalarına Güncel Bir Bakış", **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 25, 2018, s. 486.

2.4.1. Devletin Sosyal Dışlanma ve İstihdama Yönelik Çözüm Arayışları

Genç işsizliğin yüksek düzeyde seyretmesi veya istihdamın beklenen ölçüde gerçekleşmemesi durumunda hükümetlerin işsizlik sorununa yönelik olarak makroekonomik politikalar oluşturmaları gerekmektedir. Makroekonomik politikalar maliye ve para politikalarından oluşmaktadır. Para politikası çeşitli makroekonomik hedefleri sağlayabilmek için para arzını kontrol etme esasına dayanmakta ve bu amaca yönelik çeşitli parasal araçları kullanmaktadır. Maliye politikası ise devlet tarafından yürütülen, kamu kesiminin gelir, gider, borçlanma kalemlerini kontrol etme esasına dayanmakta, öncelikli olarak tam istihdamı ve fiyat istikrarını sağlamayı hedeflemektedir[276]. Para politikasının esasını para arzında meydana getirilecek değişiklikler oluşturmakta iken maliye politikası daha çok devlet bütçesi aracılığıyla gerçekleşmektedir[277]. Devlet bütçesi aracılığıyla gerçekleşen maliye politikasının araçları kamu harcamaları ve kamu gelirleridir. Dolayısıyla kamu harcamalarının fazlalığı, kamu yatırımlarının büyüklüğü ve vergi oranları gibi unsurlar devletin ekonomideki ağırlığını göstermektedir[278].

Devletin ekonomideki rolü ve ağırlığının ne olması gerektiği konusu iktisatçılar tarafından tartışma konusu olmuştur. Klasik düşüncede ekonomi, piyasa mekanizmasının etkin çalışması nedeniyle kendiliğinden tam istihdam üretim ve gelir düzeyinde dengededir. Bu yaklaşımda, ücret ve fiyat esnekliklerinin varlığı nedeniyle aksaklıkların giderilmesi piyasa ekonomisine bırakılmakta ve kamunun ekonomiye müdahalesi gereksiz görülmektedir. Böylece hükümetin işsizlikle mücadele için piyasanın işleyişine müdahale ederek aktif bir rol üstlenmesine gerek olmadığı, piyasadaki para hacminin üretim ve istihdam düzeyini etkilemeyeceği bu yaklaşımın temelini oluşturmaktadır. Keynesyen teori ise ekonominin kendiliğinden tam istihdam düzeyinde dengede olmayacağını, arz ve talep şokları karşısında piyasa mekanizmasının yetersiz kalacağını savunmaktadır. Keynesyen model sürecin kamunun özellikle toplam talep yönlü maliye politikaları ile ekonomiye müdahalesine dayalı olarak işlediğini ve kamu kesimi büyüklüğündeki artışın durgunluğa karşı

[276] Mehmet Bölükbaş, "Para ve Maliye Politikalarının İşgücüne Katılım ile İlişkisi: Türkiye için Bir Araştırma", **Geleceğin Dünyasında Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar: Sosyal ve Beşeri Bilimler**, (Ed. Kubilay Özyer, Doğan Bozdoğan), Ekin Yayınevi, Bursa, 2019, ss. 245-246.
[277] Ulusoy, **Maliye Politikası**, ss. 40 ve 130.
[278] Mustafa Acar, "Serbest Ticaret, Ekonomik Özgürlükler ve Refah", **Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 53, 2010, s. 11.

koyabileceğini öne sürmektedir[279]. Böylece model, toplam talepteki yetersizlikler, piyasa başarısızlıkları, yatırımlardaki dalgalanmalar gibi sorunları işsizliğin kaynağı olarak nitelendirmekte ve işsizliğin çözümünde devletin piyasa müdahalesini gerekli görmektedir[280].

Devletin ekonomiye müdahale anlayışı özellikle 1929 Büyük Buhran ile değişmeye başlamış; devletin sadece kamu hizmeti üretmek ve bunları finanse etmek değil, dünya buhranıyla yaygınlaşan işsizlik sorununun giderilmesinde aktif görev üstlenmesi gerektiği dile getirilmiştir. Özellikle 1929 yılında yaşanan Büyük Buhrandan sonra maliye politikasının konusunda (kamu harcamaları ve vergilerin boyutlarında) bir genişlemenin olduğu söylenebilir. Vergi ve harcamaların kullanılması temeline dayanan maliye politikası uygulamalarıyla öncelikli olarak ekonomik istikrar, ekonomik kalkınma ve büyüme, gelir dağılımında adaletin sağlanması amaçlanmaktadır. Tam istihdam ve fiyat istikrarının aynı anda gerçekleşmesini ifade eden ekonomik istikrar, özellikle gelişmiş ülkelerde büyük önem taşımaktadır. Söz konusu ülkelerde tam istihdama ulaştıktan sonra çeşitli sebeplerle harcamaların artması fiyatlar genel düzeyini hızla yükseltebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise temel sorun âtıl kapasitelerin (eksik istihdam) harekete geçirilmesidir. Bunun için optimal üretim faktörleri bileşimi sağlanarak hızlı bir gelişme süreci başlatmak gerekmektedir. Bu görev de devlete yüklenmektedir[281].

Bir ekonomide belirlenmiş ekonomik, sosyal ve politik amaçlara ulaşmada maliye politikası etkin araçlara sahiptir. Maliye politikası büyük ölçüde devlet bütçesi aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Böylece maliye politikasının amaçlarına ulaşma noktasında kullandığı araçlar genel olarak kamu gelirler politikası ve kamu harcaması politikasından oluşmaktadır. Kamu gelirler politikası vergi politikası, borçlanma politikası, borç yönetimi politikası, diğer gelirlerden oluşmaktayken kamu harcaması politikası reel harcamalar (cari harcamalar, yatırım harcamaları) ve transfer harcamalarından oluşmaktadır[282].

Devletin istihdam ve sosyal dışlanma konusuna yaklaşımı ve çözüm yolları değerlendirildiğinde, bazı görüşlerin devletin maliye politikası araçlarını etkin

[279] Mehmet Durkaya ve Servet Ceylan, "İşsizliğin Azaltılmasında Kamu Kesimi Büyüklüğünün Rolü", **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt: 53, Sayı: 615, 2016, ss. 26-27.
[280] Bölükbaş, "Para ve Maliye Politikalarının İşgücüne Katılım ile İlişkisi: Türkiye için Bir Araştırma", s. 246.
[281] Ulusoy, **Maliye Politikası**, ss. 23-25.
[282] Ulusoy, **Maliye Politikası**, s. 40.

kullanması yönünde olduğu söylenebilir. Bu noktada devletin vergi politikalarını belirleme ve kamu harcamalarını yapma aşamasında gençlerin istihdamına yönelik politikaları artırması, gelir dağılımında adaleti sağlaması, istihdamı artıran böylece sosyal dışlanmayı da azaltan tedbirleri içeren önlemleri artırması gerekmektedir. Çünkü devlet, makroekonomik politikalardan biri olan maliye politikası ile gençlere yönelik uygulanan aktif ve pasif istihdam politikalarını belirlemekte, bunların uygulanması için gerekli destekleri sağlamaktadır. Bu sayede devlet, genç işsizliğin azalmasını sağlayarak gençlerin sosyal dışlanmaya maruz kalmalarını da önlemiş olur.

2.4.2. Kamu Harcamaları ile Gelirlerin Sosyal Dışlanma ve İstihdam Açısından Değerlendirilmesi

Kamu otoritesi toplumsal ihtiyaçları karşılamak ya da ekonomik ve sosyal hayata yönlendirmede (müdahale) bulunmak üzere harcama yapmaktadır. Bir ekonomide makro iktisadi amaçlardan en önemlisi tam istihdamı sağlamak, böylece işsizlik oranını azaltmaktır. Bu bağlamda iktisadi gelişme çıtası yükselerek belirli bir ekonomik gelişmişlik düzeyine varılabilmektedir. Kamu harcamaları ile işsizlik arasında iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan birincisi klasik yaklaşım, ikincisi Keynesyen yaklaşımdır. Klasik yaklaşımda, devletin kamu harcamaları vasıtasıyla yaptığı müdahaleler piyasa içerisinde oluşacak fiyatları etkilemekte ve kaynak dağılımını bozucu etkiye neden olmakta, böylece ekonomide büyüme engellenmekte, işsizlik artmaktadır. Keynesyen yaklaşım ise kamu kesimi faaliyetlerinin talebi besleyici, tam istihdamı tesis edici şekilde piyasayı etkilediğini savunmakta, kamu harcamalarının işsizliği önlemek için aktif bir rol üstlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Keynesyen yaklaşımda ekonomik canlanmanın oluşması için maliye politikasıyla müdahale yapılmalı; bu kapsamda yapılan yatırım, cari ve transfer harcamaları ekonomideki istihdam düzeyinin belirleyicisi durumunda olmaktadır[283].

Devlet tarafından yapılan yatırım harcamalarını harekete geçiren en temel güdülerden biri, ülkedeki istihdam düzeyinin geliştirilerek işsizlik oranının düşürülmesini sağlamaktır. Kamu yatırım harcamaları ya da kamu kesimi ağırlığıyla işsizlik oranı arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığı, yönü ve derecesine ilişkin

[283] Osman Cenk Kanca ve Metin Bayrak, "Kamu Harcamaları Bileşenleri ile İşsizlik Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği", **Gazi İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2015, ss. 58-59.

olarak literatürde bulunan çalışmalar değerlendirildiğinde, ülkeler bazında farklı bulgulara ulaşıldığı görülmektedir. Kişi başına düşen gelir düzeyi, kişilerin tasarruf alışkanlıkları, kamu harcamalarının finansmanında özel sektör için ortaya çıkabilecek dışlama etkisi, kamu yatırım harcamalarının bileşimi, ülke nüfusunun demografik yapısı ve ülkeler açısından söz konusu olan yapısal sorunlar bu farklılıkların nedenleri arasında gösterilebilir[284].

Genel olarak yatırım harcamaları üretim hacmini artırabileceği gibi üretim faktörü kullanımının artmasına da katkıda bulunmaktadır. Nitekim yatırımın yapılmasında seçilen teknoloji, "emek-yoğun" bir teknoloji olduğu takdirde yapılacak olan harcama da iş gücüne daha fazla istihdam alanı doğurabilmektedir. Kamu yatırım harcamaları gelişmekte olan ülkelerde istenilen seviyede olmadığı için, söz konusu ülkelerdeki kamu sektörü, özel kesim yatırımlarına çeşitli maddi desteklerle (yatırım indirimi, hızlandırılmış amortisman, gümrük vergi ve resimleri muafiyeti gibi) canlılık kazandırmaya çalışmaktadır. Böylece devletin sağladığı bu kaynaklar kısa dönemde ekonominin istihdam kapasitesini artırmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla yatırım harcamalarının bir taraftan kaynakların etkin ve verimli kullanımı diğer taraftan kalkınma ve istihdam düzeyinin yükseltilmesi noktalarında çok önemli olduğu söylenebilir. Toplam harcamalar içinde önemli yeri olan diğer bir harcama kalemi cari harcamalardır. İşsizliğin yüksek olduğu bir ekonomide kamu kesiminin yapmış olduğu bu tür harcamalar ile mal ve hizmet satın alınması söz konusu olduğundan toplam talep artıp işsizlik seviyesi azalabilir. Üretken kaynakları canlandırması nedeniyle yatırım ve cari harcamaların (reel harcamalar) üretimi artırması ve bu sayede işsizliği azaltması beklenmektedir[285].

Transfer harcamaları ise işsizliğe karşı bir önlem olarak kullanılabileceği gibi bu harcamaların işsizliğe etki eden bir faktör olduğu da söylenebilir. Nitekim Barbanchon (2016), kamu kesimi tarafından pasif istihdam politikaları çerçevesinde oluşturulan politikaların (iş bulmayanlara yönelik asgari gelir ödemesi vb. işsizlik ödenekleri) ve güvencelerin uzun süreli devam etmesinin işsiz kişilerin var olan işsizlik koşullarını devam ettirme eğilimlerini artırdığı ve bu durumun kamu transfer

[284] Aytekin Bektaş, "Türkiye'de Kamu Harcamaları ile İşsizlik Arasındaki Nedensellik İlişkisi", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 21, Sayı, 1, 2020, s. 3.
[285] Kanca ve Bayrak, "Kamu Harcamaları Bileşenleri ile İşsizlik Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği", s. 59.

harcamalarının istihdamı artırıcı yönüyle etkinsizliğe yol açtığını belirtmektedir[286]. Transfer harcamaları bağlamında işsizlik konusu değerlendirildiğinde, işsizlik ödemelerinin işsizliği artırabildiği, işsizlerin iş bulup işe yerleşme isteklerini azaltabildiği, çalışanların ise iş bırakma eğilimini güçlendirebildiği söylenebilir. Ancak devlet, sübvansiyon politikası aracılığıyla ekonomide bazı üretim dallarının gelişmesine katkıda bulunabilir. Bu uygulamanın üretim alanlarında bir artışın yaşanmasını sağladığı ve böylece istihdamı da artırdığı söylenebilir. Ancak sürekli artan kamu harcamaları kimi zaman zorunlu olarak vergi ve vergi dışı finansman kaynaklarının aşırı kullanımına yol açabilir. Kamu harcamalarının finansmanında vergi yoluna başvurulması ise piyasa ekonomisi üzerinde olumsuzluklara yol açabilmektedir[287]. Nitekim kamu harcamalarında meydana gelen bir artış, vergi ya da borçlanma yoluyla finanse edilmesi durumunda ödünç verilebilir fonlara olan talep artacağından faiz oranlarında bir artış meydana getirebilecektir. Bu durum faiz oranlarının yükselmesi, özel yatırım harcamalarının azalmasına neden olacaktır. Faiz oranlarının yükselmesi sonucu özel yatırım harcamalarının azalması ile birlikte kamu yatırımlarının özel sektör yatırımlarını dışlama etkisi (crowding-out effect) oluşmaktadır. Dışlanma etkisi sonucunda genç işsizliği ve vergi yükü artabilmekte, bu durum da sosyal dışlanmaya neden olabilmektedir.

Abrams (1999)*, kamu kesiminin büyümesinin işsizlik üzerindeki artış sebeplerini; kamu harcamalarındaki artışı finanse etmek için artan vergi yükünün ikame etkisi, kamu harcamalarının özel yatırımlar üzerindeki dışlama etkisi, kamu sağlık sigortası ödemeleri, işsizlik sigortası ödemeleri ve iş gücü piyasasını etkileyecek yoğun düzenlemelerin özel sektöre yönelik kamusal ihlalleri arttırarak ekonomik

---

[286] T. L. Barbanchon, **The Effect of the Potential Duration of Unemployment Benefits on Unemployment Exits to Work and Match Quality in France**, Labor Economics, 42, 2016, ss. 16-29'den aktaran Ersin Nail Sağdıç ve Fazlı Yıldız, "Bölgesel Düzeyde Kamu Harcamalarının İşsizlik Düzeyi Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 64, 2020, s. 214.

[287] Kanca ve Bayrak, "Kamu Harcamaları Bileşenleri ile İşsizlik Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği", s. 60.

* Abrams (1999), 1984-1993 dönemini kapsayan çalışmasında öncelikle 7 sanayileşmiş ülkede kamu harcamaları ile işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Söz konusu ülkeler arasında Japonya gibi kamu harcamalarının düşük olduğu ülkelerde işsizlik oranının da düşük olduğu, İtalya ve Fransa gibi kamu harcamalarının yüksek olduğu ülkelerde ise işsizlik oranının da yüksek olduğunu tespit etmiştir. Daha sonra çalışmasını 15 ve 20 OECD ülkesini kapsayacak şekilde genişleterek, değişkenler arasındaki ilişkiyi regresyon yöntemi ile incelemiştir. Çalışmada analiz edilen bütün ülke grupları için kamu harcamalarındaki artışın işsizlik oranının artmasına yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır (Mustafa Orhan Özer, "Kamu Harcamaları ve İşsizlik Oranı Arasındaki İlişki: Abrams Eğrisinin Türkiye İçin Sınanması", **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 20, 2020, s. 308.

etkinliği azaltması sonucu iş gücü piyasası üzerindeki bozucu etkide bulunması olarak belirtmektedir[288]. Nitekim Christopouos, Loizides ve Tsionas (2005), 1961-1999 dönemini kapsayan 10 Avrupa ülkesi özelinde yaptıkları çalışmada kamu büyüklüğü ve işsizlik arasındaki pozitif ilişkiyi dışlama etkisi sonucunda özel yatırımlardaki azalışın işsizliğe neden olması, kamu harcamalarındaki artışın yüksek vergileri zorunlu kılması ve işsizlik ödemeleri ile kamu sağlık sigortası ödemelerindeki artışın işsizlik maliyetleri üzerindeki azaltıcı etkisi ile ilişkilendirmiştir[289].

Kamu harcamalarındaki artışın özellikle artan vergi politikaları doğrultusunda belirlenmesi hem piyasa ekonomisi hem de kişilerin yatırım, tasarruf, çalışma kararları üzerinde etkileri olduğu söylenebilir. Özellikle artan vergi yükü, çalışma kararlarını sekteye uğratabilmekte, işsizliği artırabilmektedir. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde Türkiye'deki genç işsizliği genel görünümünden önce Türkiye'de kamu harcamaları ile gelirlerinin GSYİH'ye oranını gösteren veriler Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Türkiye'de Kamu Harcamalarının ve Gelirlerinin GSYİH'ye Oranı (2000-2021, %)

Yıllar	Toplam Harcama	Yatırım Harcamaları	Transfer Harcamaları	Toplam Gelir	Vergiler
2000	35,92	3,32	20,50	28,81	17,70
2001	41,51	3,44	25,39	30,05	18,50
2002	40,39	3,53	23,37	29,97	17,02
2003	38,00	2,77	21,90	30,39	17,97
2004	34,11	2,33	18,74	30,21	17,40
2005	31,48	2,76	15,95	31,42	17,78
2006	31,85	2,82	15,16	33,13	17,83
2007	32,12	3,01	14,87	31,93	17,63
2008	32,78	3,22	14,69	31,22	17,18
2009	37,96	3,12	18,06	32,79	17,50
2010	36,20	3,22	16,90	33,36	18,51
2011	33,96	3,08	15,50	33,63	18,52
2012	34,80	3,15	15,99	33,88	18,07
2013	34,94	3,61	15,88	34,30	18,34
2014	34,16	3,26	15,59	33,64	17,61
2015	34,09	3,45	15,43	33,99	17,81
2016	35,81	3,48	16,09	34,43	17,91
2017	34,64	3,67	15,65	32,81	17,54
2018	35,31	3,77	15,72	32,95	16,83

[288] B. A. Abrams, **The Effect of Government Size on the Unemployment Rate**, Public Choice, 99 (3/4), 1999, ss. 395-401'den aktaran Sağdıç ve Yıldız, "Bölgesel Düzeyde Kamu Harcamalarının İşsizlik Düzeyi Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği", s. 209.

[289] Dimitris K. Christopoulos, John Loizides, Efthymios G. Tsionas, **The Abrams Curve of Government Size and Unemployment: Evidence from Panel Data**, Applied Economics, 37 (10), 2005, ss. 1193-1199'den aktaran Sağdıç ve Yıldız, "Bölgesel Düzeyde Kamu Harcamalarının İşsizlik Düzeyi Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği", s. 214.

2019	36,20	2,67	17,00	33,16	15,92
2020	36,36	2,58	17,57	32,43	16,77
2021	33,53	2,57	16,54	30,90	16,29

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, https://www.sbb.gov.tr/yillar-bazinda-genel-devlet-istatistikleri/, (16.12.2022).

Tablo 6'da Türkiye'nin 2000-2021 dönemindeki işsizlik oranları ile kamu kesimi büyüklüğünü ifade eden kamu harcamalarının GSYİH'ye oranları gösterilmiştir. Buna göre 2000-2021 dönemi içinde Türkiye'nin kamu harcamalarının GSYİH'ye oran ortalaması %35,28'dir. 2000-2021 yılları arasında kamu harcamalarının GSYİH'ye oranının en düşük olduğu yıl 2005 (%31,48), en yüksek olduğu yıl ise 2001 (%41,51)'dir. Bu oran 2000 yılında %35,92 iken 2001 yılında %41,51'e yükselmiş; 2009 yılında %37,96'ya; 2018 yılında %35,31'ye inmiştir. Söz konusu oran, 2019 yılında %36,20'ye 2020 yılında %36,36'ya yükselmiş, 2021 yılında %33,53'e düşmüştür. Kamu harcamalarının GSYİH'ye oranına bakıldığında, özellikle 2008 küresel ekonomik krizin ve 2019 yılında yaşanan Covid-19 salgının ekonomi üzerinde yarattığı olumsuzluklardan dolayı bu dönemlerde kamu harcamalarında artış gözlenmiştir. Çünkü kriz dönemlerinin kamu harcamaları düzeyini genel olarak artırdığı ve politika uygulayıcıların kararlarının kamu harcamalarının değişimi yönünde etkin rol oynadığı söylenebilir. Nitekim Türkiye'de yaşanan Şubat 2001, 2008 küresel ekonomik kriz ve 2019 yılındaki Covid-19 salgını nedeniyle ekonomide meydana gelen olumsuzlukları azaltmak, iç talebi canlandırmak için kamu harcamalarının artırıldığı gözlenmektedir. Ayrıca söz konusu kriz dönemlerinde kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki farkın diğer yıllara kıyasla daha fazla olduğu söylenebilir. Tablo 6'da vergilerin GSYİH'ye oranı incelendiğinde ise özellikle 2001 ve 2010 yıllarında bu oranın %18'lere yükseldiği, 2019 yılında %15'lerden 2020 ve 2021 yıllarında %16'lar düzeyine yükseldiği görülmektedir.

Kamu harcama ve gelirlerinin GSYİH'ye oranı dışında işsizliği yakından ilgilendiren diğer bir nokta ise sosyal harcamaların GSYİH'ye oranıdır. Türkiye'de alt kalemler itibarıyla sosyal harcamaların GSYİH'ye oranı Grafik 2'de gösterilmiştir.

Grafik 2. Türkiye'de Alt Kalemler İtibarıyla Sosyal Harcamaların GSYİH'ye Oranı (%)

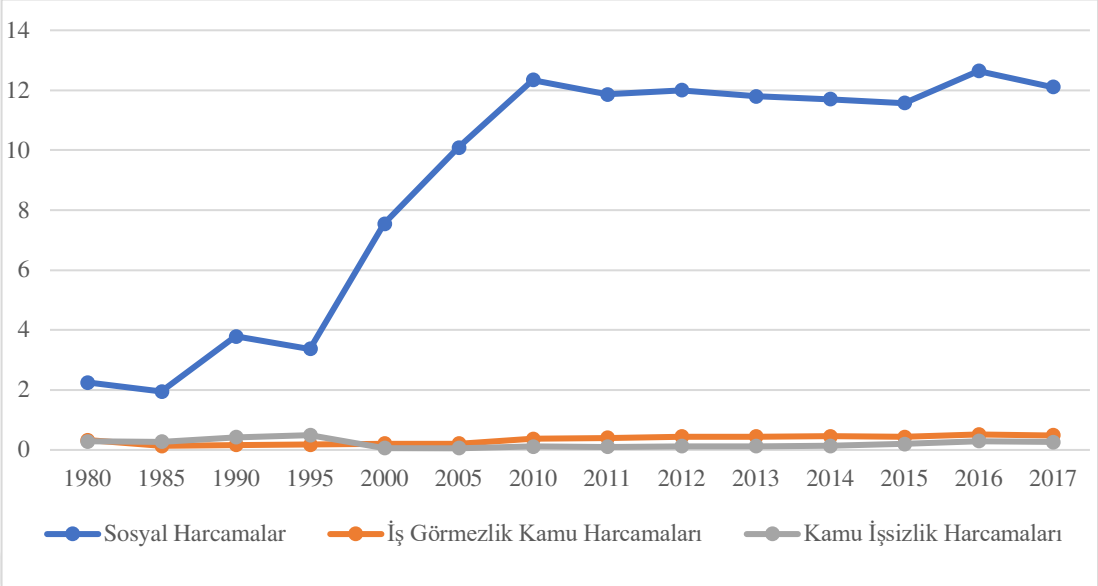

Kaynak: OECD, https://data.oecd.org/socialexp/public-spending-on-incapacity.htm#indicator-chart, (16.12.2022).

Grafik 2 incelendiğinde, nakit yardımları, doğrudan ayni mal ve hizmet sunumları ve sosyal amaçlı vergi indirimlerini içeren sosyal harcamaların GSYİH'ye oranının özellikle 1995 yılından sonra 2010 yılına kadar sürekli olarak arttığı görülmektedir. Bu yardımlar gençleri, işsizleri, düşük gelirli haneleri, yaşlıları, engellileri, hastaları hedef almaktadır. Sosyal yardımlardan hükümet ile ilgili olan tüm mali akışlar "kamu"; devlet tarafından sağlanmayan tüm sosyal yardımlar "özel" kabul edilmektedir. Grafik 2'de yer alan iş görmezlik kamu harcamaları ise hastalık, sakatlık ve mesleki yaralanma sebebiyle yapılan harcamaları ifade etmektedir. Bu gösterge, engellilik durumu olan kişilerin gençlik döneminde iş gücü piyasasına tamamen ya da kısmen katılamama nedeniyle aldıkları nakit ödemelerden oluşan sakatlık nakit yardımlarını da içermektedir. Ayrıca gösterge, engellilere yönelik sosyal harcamalar, gündüz bakım ve rehabilitasyon hizmetleri, evde yardım hizmetleri ve diğer ayni yardımları da kapsamaktadır. Bunun dışında söz konusu gösterge, ücretli hastalık izni, özel ödenekler gibi tüm nakit ödemeleri ile belirli mesleki yaralanmalar ve hastalık harcamalarını da içermektedir. İş görmezlik kamu harcamalarının GSYİH'ye oranında yıllar itibarıyla çok büyük değişiklikler görülmemektedir. Grafik 2'de yer alan diğer gösterge ise kamu işsizlik harcamalarıdır. İnsanlara işsiz dönemlerini telafi etmeleri amacıyla ayrılan ve nakit yardımlarına yönelik harcamaları kapsayan kamu işsizlik harcamalarının GSYİH'ye oranına bakıldığında, en yüksek oranın 1995 yılında yaşandığı, diğer yıllarda çok değişim yaşanmadığı görülmektedir.

Sosyal harcamaların GSYİH'ye oranları genel olarak değerlendirildiğinde, bu oranın özellikle 2010 yılından sonra arttığı görülmektedir. Ancak işsizlik oranlarının arttığı ve giderek büyük sorun haline geldiği günümüzde, işsizlik sorunun çözümü noktasında bu kaynakların arttırılmasından ziyade etkin kullanılması, istihdam politikalarının doğru belirlenip kaynakların bu yönde harcanması gerektiği söylenebilir.

2.5. TÜRKİYE'DE GENÇ İŞSİZLİĞİ

Gençlerin yetişkinlere göre daha az tecrübeye sahip olması ya da okulu bırakan gençlerin iş bulmada güçlük yaşaması gençleri işsizlik karşısında daha savunmasız hale getirmektedir. Dolayısıyla gençler hem eğitim hayatı hem de ilk iş bulma arasındaki süreçte işsizliğe karşı son derece hassastır. Türkiye gibi genç nüfus oranı yüksek olan ülkelerde genç işsizliği daha fazla önem kazanmaktadır. Nitekim genç işsizliğinin hem Türkiye'de hem de dünyada genel işsizlik oranlarından fazla olması, genç işsizliğinin ciddi bir sorun olduğunu göstermektedir[290].

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de genç işsizliği Türkiye'de genç işsizliği ve Türkiye'de eğitim durumuna göre genç işsizliği şeklinde ele alınmıştır. Türkiye'de genç işsizliğinin genel görünümü kapsamında Türkiye'de işsizlik ve genç işsizliği oranları, 15-24 yaş arası cinsiyete göre iş gücü durumu incelenmiştir. Türkiye'de eğitim durumuna göre genç işsizliği alt başlığında ise 15 yaş üstü eğitim durumuna göre işsizlik oranları, 15 yaş üstü yüksekokul ve fakülte mezunlarının en son mezun oldukları alana göre işsizlik oranları, Türkiye'de 15-24 ve 15-29 yaş grubunda olup eğitimde ya da istihdamda olmayanların oranı verilmiştir.

2.5.1. Türkiye'de Genç İşsizliğinin Genel Görünümü

Genç işsizliği kişilerde ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak birçok soruna neden olmaktadır. Çünkü herhangi bir işte ya da niteliklerine uygun olan bir işte çalışamayan genç; çalışma hayatı ve iş tecrübesinden uzak kalmakta, gelir elde edememekte, bunun sonucunda kendisini toplumdan dışlanmış hissetmektedir.

[290] Seda Bayrakdar ve Ahmet İncekara, "Türkiye'nin Genç İşsizlik Profili", **Çalışma İlişkileri Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2013, s. 19.

Dolayısıyla gençlerin işsiz kalması onların sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmalarına yol açabilmektedir. Toplumsal ve bireysel birçok sorunu beraberinde getiren genç işsizliğinin Türkiye'deki genel görünümünün ortaya konulması sorunun çözümüne yönelik adımların atılması açısından çok önemlidir. Grafik 3'te TÜİK verilerine göre Türkiye'nin 1988-2021 yılları arasındaki toplam işsizlik oranları ile genç işsizliği oranlarına yer verilmiştir.

Grafik 3. 1988-2021 Yılları Arası Türkiye'de İşsizlik ve Genç İşsizliği Oranları (%)

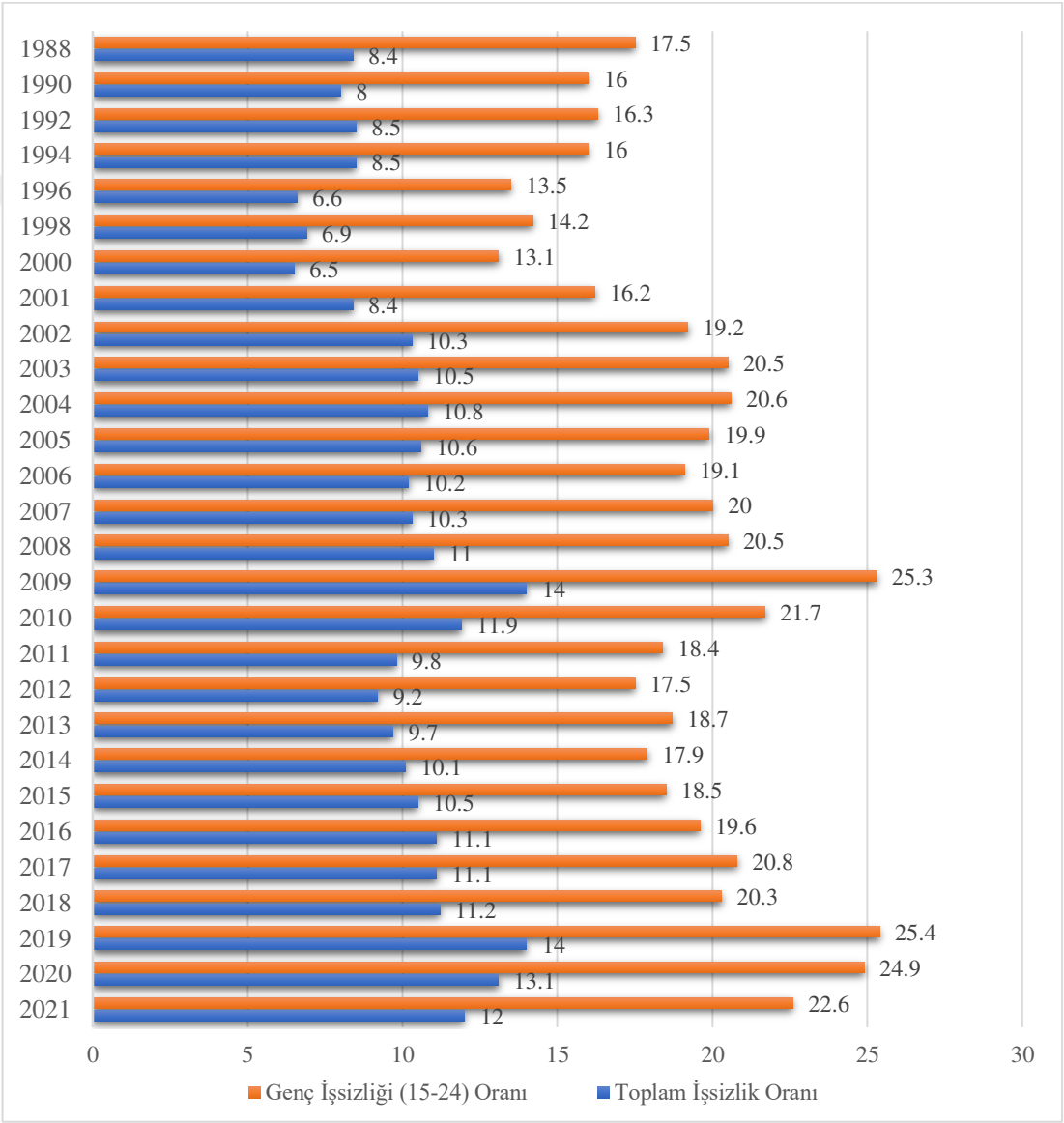

Kaynak: Volkan Işık, "Türkiye'de Genç İşsizliği ve Genç Nüfusta Atalet", **Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 11, 2016, s. 139; Şuayip Durak ve Vedat Kaya, "Türkiye'de İşsizlik ve İşsizliği Azaltmaya Yönelik Politikalar: Tarihsel Bir Bakış", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 28, Sayı: 2, 2014, s. 58; Ayşe Tekin, "2000'li Yıllardan Günümüze Türkiye Ekonomisinde Genç İşsizlik Sorunu ve Çözüm Önerileri", **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt: 28, Sayı: 3, 2021, s. 452; TÜİK, https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1, (29.09.2022) verileri kullanılarak yazar tarafından derlenmiştir.

Grafik 3 incelendiğinde hem toplam işsizlik oranının hem de genç işsizliği oranının 1988'den günümüze kadar geçen sürede arttığı görülmektedir. 1988 yılında %8,4 olan toplam işsizlik oranı 1996 yılında %6'lar düzeyine düşse de 2010 yılında %11'ler, 2020 yılında ise %13'ler düzeyine yükselmiştir. Genç işsizliği oranının ise 1988 yılından 2002 yılına kadar düştüğü ancak 2001 krizinin de etkisiyle tekrar yükselme eğilimine girdiği gözlenmektedir. 2012 ve 2014 yıllarında genç işsizliği seviyesi %17'ler seviyesine düşmüş, ancak 2020 yılında Covid-19 salgının yarattığı ekonomik kriz etkisiyle tarihteki en yüksek seviyesine ulaşarak %24,9 olmuş, 2021 yılında bu oran %22,6'ya inmiştir.

Türkiye'nin Cumhuriyet döneminden itibaren işsizlik profili yorumlandığında, Cumhuriyet'in başlarında yüksek bir seviyede olan işsizliğin planlı dönemin başlangıcına kadar hafif iniş çıkışlar gösterdiği söylenebilir. Planlı dönemin başında ise işsizlik oranı %3,4 olmuştur. 1949-1952 yılları arasında ise işsizlik oranı %2'nin altına düşmüştür. 1960'lı yılların yarısına kadar düşük seviyelerde seyreden işsizlik oranları, o dönemden itibaren artarak 1978 yılında %10,1 seviyelerine yükselmiştir. 1970'li yılların sonlarında ise artan enflasyon, büyüyen dış ticaret açıkları, endüstri ilişkilerinde düşen kapasite kullanım oranları, tıkanan ithal ikameci sanayileşme stratejisi ile birlikte işsizlik oranları da artmıştır. 1980'li yılların sonlarında ise işsizlik oranı %8'lere, 1996, 1997 ve 1998 yıllarında %6'lar düzeyine gerilemiştir. 2000 yılında %6,5 olan işsizlik oranı 2001 yılında %8,4'e yükselmiştir[291]. Türkiye'de 2001 krizinin etkisiyle 2003 yılında %10,5'e çıkan işsizlik oranı 2004-2006 döneminde ulaşılan yüksek büyüme rakamlarına ve aradan geçen yedi yıla rağmen kriz öncesi değerlere inememiştir. Bu durum, krizin iş gücü piyasalarındaki etkilerinin uzun sürmesi, işsizlik oranlarının uzun süre yüksek seyretmesi ve 2001 krizi sonrası Türkiye'de hızlanan yapısal dönüşüme bağlı olarak tarımdan kopan iş gücünün sanayi ya da hizmetler sektörü tarafından istihdam edilememesi şeklinde açıklanabilir[292]. 2001 krizinin etkileri ile birlikte 2001 yılından sonra 2006 yılına kadar Türkiye'de işsizlik %10 seviyelerinde olmuştur. 2006 ve 2007 yıllarında %9,9'a inen işsizlik oranı 2009 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin etkisiyle birlikte %14'lere çıkmıştır[293].

[291] Durak ve Kaya, "Türkiye'de İşsizlik ve İşsizliği Azaltmaya Yönelik Politikalar: Tarihsel Bir Bakış", ss. 57-58.
[292] Sumru Öz, **Kriz ve İşsizlik: Başarı Örnekleri ve Çözüm Önerileri**, Working Paper, No: 1024, TÜSİAD-Koç University Economic Research Forum, İstanbul, 2010, s. 10.
[293] Durak ve Kaya, "Türkiye'de İşsizlik ve İşsizliği Azaltmaya Yönelik Politikalar: Tarihsel Bir Bakış", s. 58.

Türkiye'de 2000 yılından itibaren işsizlik oranlarında bazı yıllarda düşüşler yaşansa da toplam işsizlik oranı giderek arttığı görülmektedir. Özellikle son dönemde yaşanan Covid-19 salgını ile birlikte 2019 yılı genç işsizliği oranı %25'lere kadar çıkmıştır. Ayrıca çalışmada seçilen ülkelerin işsizlik oranları ILOSTAT verileri kapsamında 15 yaş üzeri, 15-24 yaş aralığı ve 25 yaş üzeri olmak üzere üç kategori şeklinde verilmesinden dolayı Tablo 7'de Türkiye'nin ILOSTAT verilerine göre işsizlik oranlarına yer verilmiştir.

Tablo 7. 2000-2021 Yılları Arası Türkiye İşsizlik Oranları (%)

YILLAR	TOPLAM			ERKEK			KADIN		
	15+	15-24	25+	15+	15-24	25+	15+	15-24	25+
2000	6,5	13,0	4,5	6,6	13,4	4,6	6,3	12,0	4,0
2001	8,4	16	6	8,7	16,8	6,5	7,5	14,5	4,8
2002	10,4	18,9	7,8	10,7	19,9	8,3	9,5	17,1	6,6
2003	10,5	20,2	7,9	10,7	20,9	8,2	10,1	18,9	7,1
2004	10,8	20,3	8,2	10,8	20,1	8,5	11	20,7	7,4
2005	10,6	19,6	8,2	10,5	19,2	8,3	11,2	20,5	7,9
2006	8,7	16,2	6,8	8,6	15,6	6,9	9,1	17,4	6,4
2007	8,9	16,9	6,8	8,8	16,7	6,9	9,2	17,4	6,5
2008	9,7	18,1	7,6	9,6	17,9	7,7	10	18,7	7,3
2009	12,6	22,4	10,2	12,5	22,5	10,3	12,6	22,4	9,8
2010	10,7	19,5	8,7	10,4	18,9	8,6	11,4	20,7	8,9
2011	8,8	16,5	7,1	8,3	15,3	6,8	10,1	18,9	7,8
2012	8,2	15,4	6,6	7,6	14,3	6,3	9,4	17,7	7,4
2013	8,7	16,6	7,0	7,9	15,2	6,4	10,5	19,6	8,4
2014	9,9	17,6	8,2	9,0	16,3	7,4	11,8	20,1	9,8
2015	10,2	18,2	8,5	9,2	16,2	7,7	12,6	22,0	10,2
2016	10,8	19,2	9,0	9,5	17,0	8,0	13,6	23,3	11,2
2017	10,8	20,1	8,8	9,3	17,4	7,7	13,8	25,3	11,1
2018	10,9	19,8	8,9	9,5	17,2	7,8	13,7	24,7	11,2
2019	13,7	24,7	11,2	12,3	21,9	10,3	16,4	29,8	13,2
2020	13,1	24,5	10,8	12,3	22,1	10,4	14,8	29,3	11,7
2021	13,4	24,3	11,1	12,3	21,4	10,5	15,6	29,9	12,4

Kaynak: ILOSTAT, https://ilostat.ilo.org/data/#, (30.01.2022).

Tablo 7'de işsizliğin yaş gruplarına göre dağılımları incelendiğinde, 15-24 yaş arası nüfusun işsizlikte en yüksek grubu oluşturduğu görülmektedir. Türkiye'de genç işsizliği oranları değerlendirilirken göz ardı edilmemesi gereken diğer bir konu da iş gücüne katılım ve istihdam oranlarıdır. Tablo 8'de ise TÜİK verileri kapsamında Türkiye'nin genç nüfusunun 2010-2020 yılları arası cinsiyete göre iş gücüne katılma, işsizlik ve istihdam oranlarını göstermektedir.

Tablo 8. 2010-2021 Yılları Arası 15-24 Yaş Arası Nüfusun Cinsiyete Göre İş Gücü Durumu (%)

YILLAR	İş Gücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı	İş Gücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı
	Erkek			Kadın		
2000	57,6	13,7	49,7	28,1	11,9	24,8
2001	56,3	17,2	46,7	28,5	14,4	24,4
2002	53,3	20,3	42,4	29,0	17,1	24,1
2003	50,6	21,4	39,7	26,8	18,9	21,7
2004	51,3	20,5	40,8	25,0	20,7	19,8
2005	51,7	19,5	41,6	24,5	20,5	19,4
2006	51,1	18,3	41,8	24,4	20,6	19,3
2007	51,6	19,6	41,5	24,4	20,8	19,3
2008	51,7	20,1	41,3	25,1	21,2	19,8
2009	52,2	25,4	39,0	25,8	25,0	19,3
2010	50,9	21,0	40,2	26,3	23,0	20,3
2011	52,3	17,1	43,4	26,8	20,7	21,2
2012	50,8	16,3	42,5	25,9	19,9	20,7
2013	51,9	17,0	43,1	27,5	21,9	21,5
2014	54,0	16,6	45,0	27,7	20,4	22,0
2015	54,2	16,5	45,2	29,8	22,2	23,2
2016	54,3	17,4	44,8	30,4	23,7	23,2
2017	55,2	17,8	45,4	31,1	26,1	23,0
2018	56,3	17,6	46,4	31,3	25,3	23,4
2019	55,9	22,5	43,4	32,6	30,6	22,6
2020	50,3	22,4	39,1	27,7	29,7	19,5
2021	53,1	19,4	42,8	29,7	28,7	21,2

Kaynak: Işık, "Türkiye'de Genç İşsizliği ve Genç Nüfusta Atalet", s. 138; Muharrem Es ve Gülhan Güven, "2015 Yılı Ulusal İstihdam Strateji Bağlamında Genç İşsizliğini Azaltmaya Yönelik Politikaların Değerlendirilmesi", **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 18, 2018, ss. 225-227; TÜİK, https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1, (24.09.2022).

Tablo 8 incelendiğinde, 2004 yılına kadar kadın genç işsizliği oranlarının erkek genç işsizliği oranlarından daha düşük olduğu görülmektedir. 2004 yılı ve sonrasında (2009 yılı hariç olmak üzere) günümüze kadar kadın genç işsizliği oranı, erkek genç işsizliği oranlarının üzerinde takip etmiştir[294]. 2021 yılında yine kadın genç işsizliği erkek genç işsizliği oranından fazla olmuştur. Dolayısıyla son yıllarda erkeklerin iş gücü piyasasında kadınlara göre daha avantajlı olduğu söylenebilir. Şöyle ki, 2010 yılı 15-24 yaş nüfusta erkeklerde iş gücüne katılma oranı %50,9 iken kadınlarda 26,3; aynı yıl istihdam oranı ise erkeklerde %40,2; kadınlarda %20,3'tür. Türkiye'de 2021 yılında ise iş gücüne katılma oranı kadınlarda %29,7; erkeklerde %53,1 olmuştur. 2021 yılı istihdam oranı ise kadınlarda %21,2; erkeklerde %42,8'dir. İş gücünün ekonomik faaliyetlere ne oranda katılabildiğini gösteren istihdam oranı ise Türkiye'de 2000

[294] Es ve Güven, "2015 Yılı Ulusal İstihdam Strateji Bağlamında Genç İşsizliğini Azaltmaya Yönelik Politikaların Değerlendirilmesi", s. 225.

yılında erkeklerde %49,7; kadınlarda, %24,8 iken 2021 yılında bu oran kadınlarda %21,2; erkeklerde %42,8 olmuştur.

Türkiye'de geçmiş yıllarda yaşanan ekonomik krizlerin sayıca çokluğu, ekonominin istikrar yapısının bozulmasına ve yeterli istihdam yaratacak büyüme oranlarına erişilememesine neden olmuştur. Nitekim 2001 ekonomik krizini izleyen dönemde Türkiye'nin büyüme oranlarında artış gözlense de bu artış istihdamda gerçekleşmemiş, istihdam yaratmayan bir büyüme yaşanmıştır[295]. Oysaki ekonomideki büyüme doğrultusunda işsizliğin azalması da beklenmektedir. Ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişki ilk olarak 1962 yılında Arthur M. Okun tarafından ortaya konulmuştur. Okun tarafından Amerikan ekonomisinin incelendiği bir çalışmada reel büyüme ile işsizlik oranı arasında ters yönlü bir ilişki bulunduğu belirtilmiş ve bu da literatüre Okun Yasası olarak geçmiştir[296]. Ancak bazı çalışmalarda 1980 sonrası birçok OECD ülkesinde ekonomik büyüme ile istihdam arasında doğrusal bir ilişki bulunmadığı belirtilmiştir[297]. Türkiye ekonomisindeki büyüme ile işsizlik seyrinin birlikte değerlendirilebilmesi açısından Grafik 4'te Türkiye'nin 1990-2021 yılları arasındaki yıllık büyüme, GSYİH büyüme, kişi başına GSYİH ve enflasyon (Tüketici Fiyat Endeksi, TÜFE) oranları gösterilmiştir.

Grafik 4. 1990-2021 Yılları Arası Türkiye İktisadi Göstergeleri (%)

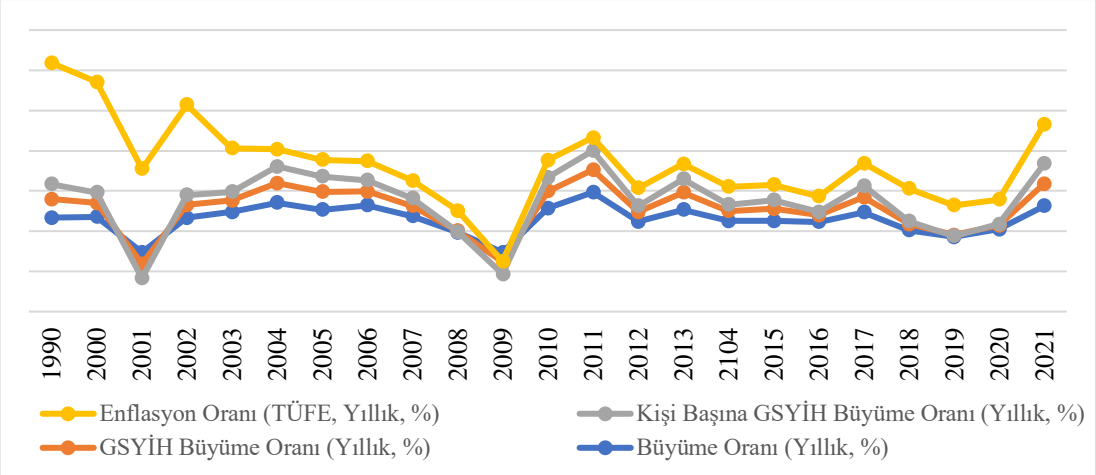

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators, https://databank.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators, (26.09.2022).

[295] Işık, "Türkiye'de Genç İşsizliği ve Genç Nüfusta Atalet", s. 136.
[296] Salih Öztürk ve Serhat Sezen, "Ekonomik Büyüme ile İşsizlik Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Örneği", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 41, 2018, s. 4.
[297] Gürdal Aslan, "Türkiye'de Genç İstihdamı, Genç İşsizliği ve NEET Oranları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", **Ekonomi ve Siyaset Üzerine Yazılar**, (Ed. R. Kutlu Korlu, Gökhan Duman), Ekin Yayınevi, Bursa, 2019, s. 2.

Grafik 4'te Türkiye'nin iktisadi göstergeleri incelendiğinde, 2000-2010 yılları arasındaki süreçte Kasım 2000, Şubat 2001 ile 2008-2012 küresel ekonomik kriz dönemlerinde yaşanan krizlerin ekonomide istikrarsızlığa yol açtığı gözlenmektedir. Özellikle 2010-2020 yılları arası incelendiğinde, 2019 yılında dünya geneline yayılan Covid-19 salgının bütün ülkelerdeki gibi Türkiye ekonomisi üzerinde de olumsuz etkilere neden olduğu söylenebilir.

İşsizlikle mücadelede ülkelerin önem verdikleri en etkin yöntem ekonomik büyümeyi istikrarlı bir biçimde artırmaktır. Ancak Grafik 4 incelendiğinde, Türkiye'deki büyüme oranlarının özellikle Kasım 2000, Şubat 2001 ve 2008-2012 küresel ekonomik kriz dönemlerinde çok istikrarsız ve oynak olduğu görülmektedir. Söz konusu dönemlerde, Türkiye'nin işsizlik oranlarının da çok yüksek olduğu ve kriz yılları dışında da işsizlik sorununda ciddi bir düzelme yaşanmadığı görülmektedir[298]. Türkiye'de özellikle tarım sektöründeki işçilerin köyden kente göç etmesiyle sektörler arası iş gücü kayması meydana gelmiştir. Ancak bu iş gücü kaymasının ekonomik büyümeye katkısı olmamıştır. Çünkü tarım sektöründeki işçilerin doğrudan hizmetler sektörüne geçmesi verimlilik artışını sağlamamıştır[299]. Ayrıca tarım sektörü istihdamında yaşanan düşüşe rağmen diğer sektörlerdeki payların göreli olarak yavaş artması da ekonomide risk faktörünü artırmaktadır[300]. Bu nedenle tarımın istihdam içindeki payının artırılması, bu sektördeki kayıt dışılığın azaltılması ve üretimin artırılması hem iş gücü piyasasının sorunlarının giderilme hem de tarımın ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin artması noktasında önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda tarım sektöründe çalışanlarla birlikte üretim yapanlara eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesi üretim aşamasında kayıtlı çalışma ve verimlilikte önemli kazanımlar sağlayabilir[301].

Genç işsizliğinde istihdamın sektörel dağılımı, kayıtlı çalışma, verimlilik haricinde önem arz eden diğer bir nokta ise ülke ekonomisi ve hukukun ekonomideki rolüdür. Çünkü toplumsal yaşamı düzenlemeye çalışan hukuk ile yaşamın temelini

---

[298] Utku Altunöz, "Reel Büyüme ve İşsizlik Bağlamında Türkiye İçin Okun Yasası Analizi", **Kamu-İş Dergisi,** Cilt: 14, Sayı: 1, 2015, ss. 31, 34 ve 35.

[299] Yusuf Muratoğlu, **Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Arasındaki Asimetrik İlişki ve Türkiye'de Okun Yasasının Sınanması**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 2011, s. 32.

[300] Oytun Meçik ve Muharrem Afşar, "Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşümler ve İşgücü Piyasasındaki Gelişmeler", **Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2014, s. 10.

[301] Ferhat Şentürk, "Türkiye'de İşgücü Piyasası ve İstihdamın Yapısı", **Sosyal Güvence Dergisi**, Sayı: 7, 2015, s. 141.

oluşturan maddi gereksinimlerin elde edilmesini sağlayan ekonominin birbiriyle bağlantılı olduğu söylenebilir[302]. Dolayısıyla işsizliği azaltma noktasında iktisadi göstergeler kadar ülkelerin ekonomik ve sosyal alanda gelişmişliklerinde etkili olan hukukun üstünlüğü performansı da çok önemlidir. Bu doğrultuda Türkiye'nin 1990-2020 yılları arasındaki temel iktisadi göstergelerini içeren yıllık büyüme, GSYİH büyüme, kişi başına GSYİH, enflasyon (TÜFE) yüzdesi ile DB tarafından hazırlanan Hukukun Üstünlüğü Endeksi (Rule of Law Index)* puanlarının bulunduğu Tablo 9 hazırlanmıştır.

Tablo 9. 1990-2021 Yılları Arası Türkiye İktisadi Göstergeleri (%) ve Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerleri (-2,5 ile 2,5 arası)

Yıllar	Büyüme Oranı (Yıllık, %)	GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık, %)	Kişi Başına GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık, %)	Enflasyon Oranı (TÜFE, Yıllık, %)	Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri (-2,5 ile 2,5 arası)
1990	6,6	9,3	7,4	60,3	-
2000	7,1	6,9	5,3	54,9	-0,1
2001	-10,5	-5,8	-7,1	54,4	-
2002	6,6	6,4	4,9	45,0	-0,1
2003	9,5	5,8	4,3	21,6	0,1
2004	14,1	9,8	8,3	8,6	0,1
2005	10,6	9,0	7,6	8,2	0,1
2006	12,8	6,9	5,6	9,6	0,0
2007	7,5	5,0	3,8	8,8	0,0
2008	-0,7	0,8	-0,4	10,4	0,0
2009	-10,5	-4,8	-6,0	6,3	0,0
2010	11,4	8,4	6,9	8,6	0,0
2011	19,3	11,2	9,5	6,5	0,0
2012	4,7	4,8	3,1	8,9	0,0
2013	10,7	8,5	6,7	7,5	0,0
2104	5,1	4,9	3,2	8,9	-0,1
2015	5,0	6,1	4,3	7,7	-0,2
2016	4,6	3,3	1,6	7,8	-0,3
2017	9,3	7,5	5,8	11,1	-0,3

[302] Ahmet Ulvi Türkbağ, "Hukuk ve Ekonomi Anlayışı ya da Hukukun Ekonomik Analizi, **Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi**, (Haz. Hayrettin Ökçesiz), 8. Kitap, İstanbul Barosu Yayını, İstanbul, 2003, s. 59.

* Dünya Bankası tarafından yürütülen ve ülkelerin yönetişim performansını ölçen Küresel Yönetişim Göstergeleri (Worldwide Governance Indicators) 6 temel bileşenden oluşmaktadır. Bu 6 temel bileşenlerden birini oluşturan Hukukun Üstünlüğü Endeksi ise kurum ve kuruluşların toplum kurallarını ne ölçüde benimsediği ve güvendiği ile ilgilenmektedir. Ayrıca Hukukun Üstünlüğü Endeksi ile mülkiyet hakları, suç ve şiddet olasılığı, mahkeme ve kolluk kuvvetlerinin kalitesine ilişkin koşullar da değerlendirilmektedir (Hakan Gökhan Gündoğdu ve Ahmet Aytekin, "Yönetişim Göstergeleri Bağlamında Ülkelerin Kümeleme Analizi ve ARAS ile Değerlendirilmesi", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 66, 2020, ss. 303-304). Ülkelerin yönetişim değerleri, bir standart sapma değeri ile her yıl için standardize hale getirilmektedir. Değerler -2,5 ile 2,5 puan aralığında yer almakta olup yüksek puanlar daha iyi bir yönetişim çıktılarını ifade etmekte; negatif puanlar ise yönetişimin kötü olduğunu göstermektedir. (İlter Ünlükaplan ve Ebru Canıkalp, "Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri ile Türkiye'nin Yönetişim Kalitesi Konumunun Belirlenmesi: Kümeleme Analizi", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi**, Cilt: XXXVII, Sayı: II, 2015, s. 412).

2018	0,5	3,0	1,4	16,3	-0,4
2019	-2,9	0,9	-0,4	15,2	-0,3
2020	1,0	1,8	0,7	12,3	-0,4
2021	12,5	11,0	10,1	19,6	-0,4

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators, https://databank.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators, (26.09.2022); Dünya Bankası, Worldwide Governance Indicators, https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=worldwide-governance-indicators (25.09.2022).

Tablo 9'da Türkiye'nin 1990-2020 yılları arasındaki büyüme, GSYİH büyüme, kişi başına GSYİH, enflasyon oranları ile hukukun üstünlüğü endeks değerleri gösterilmektedir. Tablo 9'da yer alan iktisadi göstergeler değerlendirildiğinde, Türkiye'de ekonomik büyüme oranlarının dalgalı bir seyir izlediği, özellikle ekonomik kriz ya da ekonomik yapısal dönüşüm dönemlerinde negatif büyüme yaşandığı görülmektedir. Bu durumun en temel nedenlerinden biri de Türkiye'nin her ekonomik kriz ve darboğazdan çıkma girişimlerinde IMF tarafından destek alma çabasıdır. IMF politikalarının en önemli özelliklerinin kamu tarafından tasarruf politikalarının artması ve kamu harcamalarının azalması şeklinde olduğu söylenebilir. Kamu harcamalarının azalması, tasarruf tedbirlerinin artırılması ekonomide talebi azalttığından üretim ve istihdam olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu bağlamda IMF desteği alınan zamanlarda genellikle ekonomik büyümenin kısa dönemli düşüş trendine girdiği ve uygulanan politikaların istihdamdaki düşüşü eski durumuna getirmesinin zaman aldığı söylenebilir[303]. Ekonomik büyüme ile işsizlik oranları arasındaki ters yönlü ilişki Türkiye açısından değerlendirildiğinde, 2001 kriziyle birlikte ekonomi %6 seviyelerinde küçülmüş; ekonomi 2002 yılından 2008 küresel finans krizine kadar sürekli olarak büyümüş olmasına rağmen bu dönemde işsizlik oranlarında ciddi bir düşüş yaşanmamıştır. Türkiye'de 2008 krizinin etkisiyle ekonomi yeniden küçülmüş ve izleyen yıllarda büyüme rakamları tekrar pozitife dönmüştür. Ancak ekonomideki büyüme trendine rağmen işsizlik oranlarının istenilen oranlara düşmediği, ekonomideki büyümenin istihdama yansımadığı görülmektedir[304].

Tablo 9'da yer alan hukukun üstünlüğü endeks değerleri incelendiğinde, Türkiye'de 2013 yılından sonra hukukun üstünlüğü performansının düştüğü gözlemlenmektedir. Ancak ülkelerin 2010-2021 yılları arasında genç işsizliği ortalamalarıyla çalışmadaki diğer seçilen ülkelerin 2010-2021 yılları hukukun

[303] Melike Buse Akcan, **İstihdam Oluşturmayan Büyümenin Sektörel Analizi: Türkiye Örneği**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale, 2021, s. 30.

[304] Öztürk ve Sezen, "Ekonomik Büyüme ile İşsizlik Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Örneği", s. 2.

üstünlüğü performans ortalamaları değerlendirildiğinde; Türkiye'nin genç işsizliği ortalamasında hukukun üstünlüğü performansı kadar başarı göstermediği söylenebilir. Nitekim Türkiye'nin 2010-2021 yılları arası genç işsizliği ortalaması 19,7 iken; bu ortalama ile seçilen ülkelerden sadece Arjantin'den daha düşük genç işsizliği ortalamasına sahip olduğu görülmektedir. Ancak Türkiye'nin 2010-2021 yılları arası hukukun üstünlüğü endeks değer ortalamasının -0,2 çıkmasıyla birlikte bu noktada çalışmada seçilen ülkelerden Çin, Arjantin, Meksika ve Rusya'dan daha iyi bir performans sergilediği belirtilmelidir. Bu doğrultuda Türkiye'nin genç işsizliği noktasında daha kalıcı çözümler üretmesi gerektiği söylenebilir.

Türkiye'deki işsizlik profili değerlendirildiğinde, özellikle yaşanan ekonomik kriz dönemlerinde işsizlikten en fazla etkilenenlerin eğitim seviyesi düşük, iş tecrübesi az ya da hiç iş tecrübesi olmayan gençler olduğu söylenebilir. Genç işsizliğinin bu kadar fazla olmasının nedenlerinden biri de Türkiye'de genç nüfus oranının yüksek olmasıdır. Bu bağlamda Türkiye'deki genç nüfusun eğitim-öğretim yoluyla istihdama dahil edilmesi ve her alanda dijitalleşme eğilimine giren dünya düzenine uyum sağlaması çok önemlidir[305]. Ancak Türkiye'nin içinde bulunduğu demografik fırsat penceresinden* faydalanabilmesi gençlere sunulan nitelikli ve kapsamlı politikalara bağlıdır. Yeterli düzeyde ve etkili politikalar geliştirilmediği takdirde demografik yapı bir engele dönüşebilmektedir. Sayısal çokluk; iş piyasası, sosyal katılım, sağlık hizmetlerine ulaşım, eğitim, toplumsal içerme araçları ve imkanlarında kaliteyi olumsuz etkileyebilmektedir. Bu durum "merkezden çevreye", "batıdan doğuya", "erkekten kadına" doğru artan eşitsizlik sorunlarına yol açabilmekte ve özellikle gençler açısından sosyal dışlanma riskini artırabilmektedir[306].

Türkiye'de genç işsizliğini etkileyen bir diğer önemli unsur ise özellikle son yıllarda Türkiye'ye göç eden nüfustur. Türkiye'ye gelen göç sayısı 2016 yılında 15-19 yaş grubundan 28,123 kişi, 20-24 yaş grubundan 44,210 kişi; 2017 yılında 15-19 yaş grubundan 33,275 kişi, 20-24 yaş grubundan 53,903 kişi; 2018 yılında 15-19 yaş

[305] Remzi Bulut ve Coşkun Çınar, "Covid-19 Pandemisi Döneminde Türkiye'de İstihdam ve İşsizlik", **Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 2, 2020, s. 223.

* Çalışma çağındaki nüfusun, genç ve yaşlı nüfusun toplamından fazla olduğu dönem şeklinde tanımlanan demografik fırsat penceresinin en önemli özelliği, belli bir süre (30-40 yıl kadar) devam etmesidir. Kalkınma açısından önemli olan demografik fırsat penceresi döneminde istihdam yaratılması ve kaynakların daha rasyonel kullanılması çok önemlidir (Burhan Can ve Sedat Avcı, "Demografik Fırsat Penceresi Türkiye İçin Demografik Kriz Penceresine Dönüşecek mi?", **1. Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı**, 2019, s. 211).

[306] Helga Rittersberger Tılıç ve Kezban Çelik, **Genç Nüfusa Genel Bir Bakış**, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), Nüfusbilim Derneği, Elma Teknik Basım Matbaacılık, Ankara, 2016, s. 9.

grubundan 45,553 kişi, 20-24 yaş grubundan 66,542 kişi; 2019 yılında 15-19 yaş grubundan 49,273 kişi, 20-24 yaş grubundan 82,442 kişidir[307]. Son yıllarda Türkiye'nin aldığı göç hem iş gücü piyasalarında hem de istihdam yapısında önemli değişikler meydana getirmiştir. Ücretlerin düşmesi, kayıt dışı istihdamın artması, iş gücü piyasasının göçmen iş gücü ile paylaşılması, ülkenin sahip olduğu kendi genç nüfus avantajlarından tam anlamıyla istifade edememesi gibi olumsuz etkilerinin yanı sıra göçmenlerin girişimcilik ve nüfus yapısına olumlu katkılarından söz edilebilir. Şöyle ki Türkiye'ye göç edenler sadece emek arzı olarak değil girişimcilik yetenekleri ile de ekonomik aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kişilerin Türkiye'de işletme kurması, yatırım yapması gençlerin istihdamı noktasında olumlu katkı sağlamaktadır. Bunun dışında Türkiye'ye gelen genç nüfusun Türkiye'nin demografik fırsat penceresini etkileme potansiyeline sahip olduğu söylenebilir[308]. Çünkü Türkiye'nin 2010 yılından itibaren girdiği demografik fırsat penceresinin 2050 yılı itibarıyla son bulacağı, fırsat olmaktan çıkacağı öngörülmektedir. Türkiye'deki 1940-2080 yılları arasında genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranını gösteren Grafik 5 hazırlanmıştır.

Grafik 5. 1940-2080 Yılları Arasında Türkiye'de Genç Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı (%)

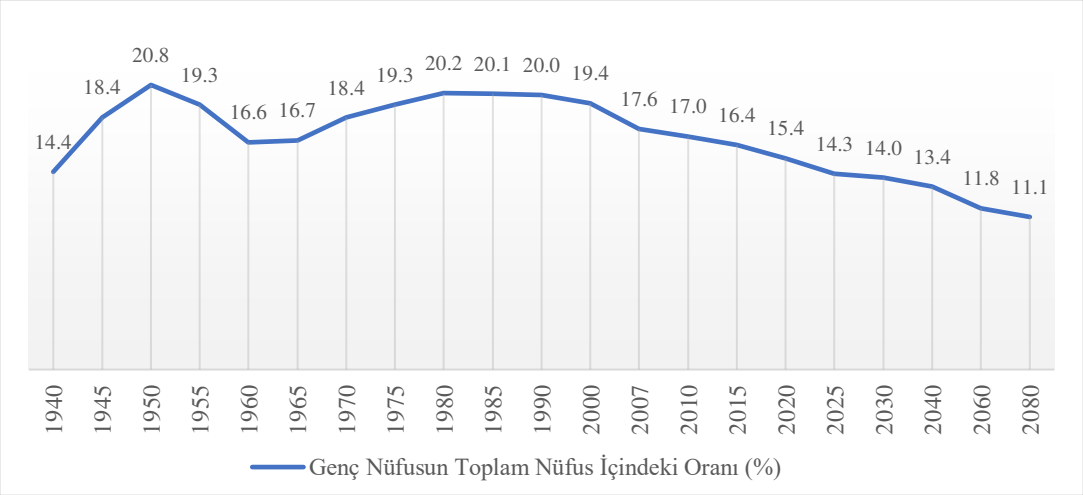

Kaynak: TÜİK, **İstatistiklerle Gençlik, 2020**, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2020-37242&dil=1, (10.02.2022).

[307] TÜİK, **Uluslararası Göç İstatistikleri**, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararasi-Goc-Istatistikleri-2019-33709, (19.12.2022).
[308] Büşra Uslu Ak, **Türkiye'de Farklı Koruma Statüsündeki Göçmenlerin İstihdam Deneyimleri**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2021, ss. 136-137.

Grafik 5'e göre, Türkiye'de genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranının giderek azaldığı görülmektedir. Böylece Türkiye'nin 2010 yılından itibaren girdiği demografik fırsat penceresinin 2050 yılı itibarıyla son bulacağı, fırsat olmaktan çıkacağı öngörülmektedir. Bu durum Türkiye'nin fırsat penceresinden yararlanmak için fazla zamanının olmadığını, bu pencereden krize dönüşmeden yararlanabilmesi için en uygun politikaları seçmesi gerektiğini göstermektedir[309]. Grafik 5 incelendiğinde, Türkiye'de genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %14,4; 1960 yılında %16,6; 1980 yılında %20,2; 2000 yılında %19,4; 2020 yılında %15,4; 2040 yılında %13,4; 2060 yılında %11,8; 2080 yılında %11,1 olarak açıklanmıştır. Dolayısıyla genç nüfus potansiyeline sahip Türkiye'nin gençlere yönelik uyguladığı ve uygulayacağı politikaların gözden geçirilmesi istihdamın yaratılması açısından çok önemlidir.

2.5.2. Türkiye'de Eğitim Durumuna Göre Genç İşsizliği

Gençler arasında işsizlik olgusu sadece ülkenin ekonomisi ya da büyümesiyle değil, onların çalışma hayatına katılma ya da eğitimlerine devam etme kararlarıyla da yakından ilgilidir. Bu nedenle genç işsizliği sorununda eğitim faktörü çok etkilidir. Nitekim genç işsizlerin bir bölümü üniversite mezunları arasından çıkmaktadır. Hatta kimi gençler, iş bulamadıklarında ya da niteliklerine uygun iş bulamadıklarında kendilerini yetersiz görmekte, yüksek lisans programlarına yönelebilmektedir[310].

Arı ve Yıldız (2017) tarafından yapılan çalışmada yükseköğretim okullaşma oranı ve nüfus artış hızının uzun dönemde genç işsizliği üzerinde pozitif yönde bir ilişki bulunduğu ortaya konulmuştur. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular sonucu, yükseköğretim okullaşma oranın artmasıyla birlikte nitelikli iş gücü arzının arttığı ve genç işsizliği oranlarının yükseldiği belirtilmiştir[311]. Tablo 10'da 2004-2020 yılları arasında Türkiye'de 15 yaş üzeri nüfusun eğitim durumuna göre işsizlik oranları verilmiştir.

---

[309] Hüseyin Yılmaz ve Abdullah Elmas, "Türkiye'de Demografik Fırsat Penceresi Üzerine Bir İnceleme", **Innovation and Global Issues: Congress III**, (Ed. Nurettin Bilici, Ragıp Pehlivanlı, Karlygash Ashirkhanova), Extended Abstracts Book, Antalya, 2018, s. 79.

[310] Berna Balcı İzgi, "Genç İşsizliği ve Eğitim ile Olan İlişkisi", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 41, 2012, s. 303.

[311] Erkan Arı ve Ayşegül Yıldız, "Eşbütünleşme Analizi ile Genç İşsizliği Etkileyen Değişkenlerin Araştırılması", **Alphanumeric Journal**, Cilt: 5, Sayı: 2, 2017, ss. 309-315.

Tablo 10. 2004-2021 Yılları Arası 15 Yaş Üstü Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranı (%)

YILLAR	OKUR-YAZAR OLMAYANLAR	LİSE ALTI EĞİTİMLİLER	LİSE	MESLEKİ VEYA TEKNİK LİSE	YÜKSEK ÖĞRETİM
2004	4,3	9,7	14,7	16,0	12,2
2005	4,9	10,1	13,9	13,6	10,0
2006	4,8	9,8	14,0	11,8	9,6
2007	5,2	9,8	13,9	12,0	9,7
2008	6,3	10,7	14,1	11,7	10,3
2009	8,0	13,9	18,0	15,6	12,1
2010	6,0	11,6	15,9	13,2	11,0
2011	4,6	9,3	12,6	11,0	10,4
2012	3,9	8,7	11,8	10,1	10,1
2013	4,9	9,3	12,0	10,5	10,3
2014	6,3	9,4	11,9	10,6	10,6
2015	5,3	10,0	12,4	10,2	11,0
2016	5,7	10,2	13,4	11,6	12,0
2017	5,8	9,8	13,3	11,9	12,7
2018	5,8	10,1	13,1	11,4	12,4
2019	9,2	13,2	16,1	15,3	13,7
2020	9,2	12,7	15,5	14,3	12,8
2021	8,2	11,1	14,1	12,9	12,4
ORTALAMA	6,0	10,5	13,9	12,4	11,3

Kaynak: Halil Yapraklı, Taner Taş, Kubilay Yılmaz, "Genç İşsizlik, Eğitim Düzeyi ve Suç İlişkisi: Türkiye Örneği", **Gençlerle 360 Derece: 3. Uluslararası Öğrenci Kongresi**, 2016; TÜİK, https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1, (30.09.2022) verileri kullanılarak yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 10'da verilen eğitim durumlarına göre işsizlik oranları işsizlik ile eğitim arasındaki ilişkiyi görebilmek açısından önemlidir. Türkiye'de yıllara göre eğitim düzeyine göre işsizlik oranlarına bakıldığında, en yüksek işsizlik oranı ortalamasının lise; en düşük işsizlik oranı ortalamasının ise okur-yazar olmayanlardan oluştuğu görülmektedir. Tablo 10'a göre, yükseköğretim mezunlarının yıllara göre işsizlik oranına bakıldığında bu oranın giderek arttığı görülmektedir. Yükseköğretim okullaşma oranındaki hızlı artışın uzun vadede genç işsizliğe yansımasını dikkatle takip etmek ve bu anlamda gerekli önlemleri almak Türkiye açısından çok önemlidir. Tablo 10 incelendiğinde, okur-yazar olmayanlar ile lise altı eğitimlilerin işsizlik oranı lise, mesleki veya teknik lise ile yükseköğretim mezunu olanlardan daha az olduğu görülmektedir. Bu noktada Türkiye'nin temininde güçlük çekilen iş kollarına daha fazla yönelmesi; bu noktada gençlere eğitim, nitelik ve yetkinlik kazandırılması çok önemlidir.

Yükseköğretim mezunu işsizlerin cinsiyete göre oranlarına bakıldığında ise bu oranın kadınlarda çok yüksek olduğu görülmektedir. Grafik 6'da 2004-2021 yılları arasında Türkiye'de 15 yaş üzeri yükseköğretim mezunu işsizlerin cinsiyete göre oranları gösterilmiştir.

Grafik 6. 2004-2021 Yılları Arası 15 Yaş Üstü Yükseköğretim Mezunu İşsizlik Oranının Cinsiyete Göre Dağılımı (%)

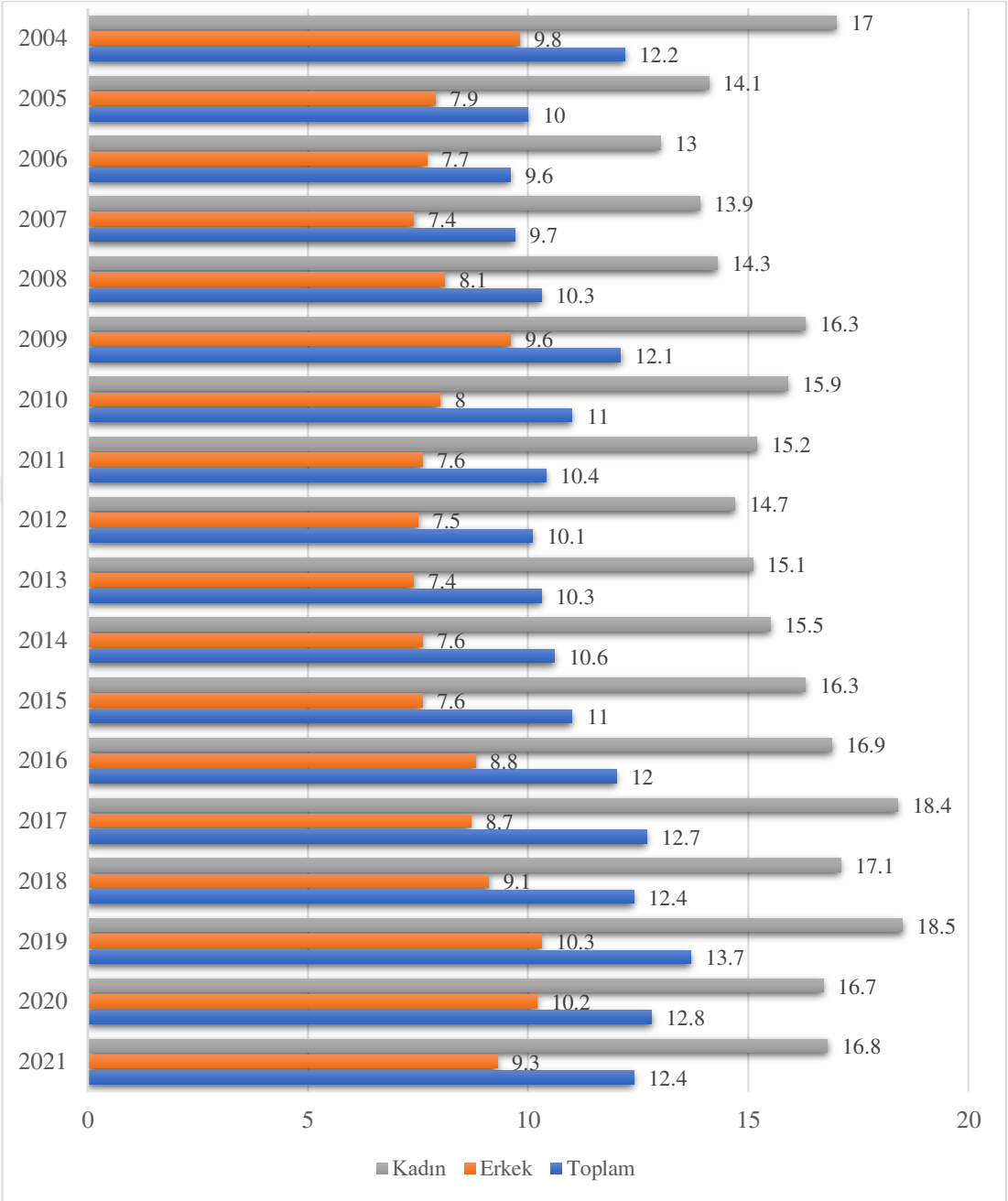

Kaynak: TÜİK, https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1, (08.01.2022) verileri kullanılarak yazar tarafından derlenmiştir.

Grafik 6'da yer alan yükseköğretim mezunu işsizlik oranlarının cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde, genel işsizlik oranında olduğu gibi yükseköğretim mezunları arasındaki işsizlik oranlarında da kadınların erkeklerden daha yüksek işsizlik oranına sahip olduğu gözlenmektedir. Ayrıca yükseköğretim mezunu işsizlerin son dönemde arttığı ve özellikle kadınlarda bu oranın %18'lere (2019) kadar çıktığı görülmektedir.

Genç işsizliği oranları ile ilgili olarak yükseköğretim mezunlarının cinsiyete göre dağılımları kadar gençlerin en son mezun oldukları alanlar da çok önemlidir. Tablo 11'de 15 yaş üzeri yüksekokul ve fakülte mezunlarının en son mezun oldukları alana göre işsizlik oranlarına yer verilmiştir.

Tablo 11. 2014-2021 Yılları Arası 15 Yaş Üstü Yüksekokul ve Fakülte Mezunlarının En Son Mezun Oldukları Alana Göre İşsizlik Oranı (%)

BÖLÜMLER	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Ortalama
Eğitim	7,4	7,8	8,6	9,7	9,8	10,2	9,5	10,5	9,2
Sanat	16,3	16,2	21,2	20,4	17,8	19,7	18,0	19,4	18,6
Beşeri Bilimler	6,7	9,0	10,5	13,2	13,2	15,8	13,2	15,2	12,1
Diller	8,1	10,7	13,8	16,4	14,9	14,7	13,5	13,0	13,1
Sosyal Bilimler ve Davranış Bilimleri	11,2	11,6	13,5	15,2	15,3	16,1	16,2	15,1	14,3
Gazetecilik ve Enformasyon	29,2	17,4	19,2	19,1	23,8	21,8	28,2	18,3	22,1
İş ve Yönetim	13,6	13,3	13,8	13,2	13,3	14,3	13,4	12,0	13,4
Hukuk	7,3	6,8	6,0	11,2	8,3	8,4	8,6	8,1	8,1
Biyoloji, Çevre ve İlgili Birimler	14,7	20,2	14,1	16,0	16,9	14,5	11,6	12,4	15,1
Fiziki Bilimler	14,3	12,7	12,0	15,7	16,9	16,5	13,6	11,3	14,1
Matematik ve İstatistik	9,3	9,7	14,1	14,0	9,9	12,6	7,4	6,8	10,5
Bilişim ve İletişim Teknolojileri	16,8	17,1	17,0	19,9	14,0	16,7	13,7	15,8	16,4
Mühendislik ve İşleri	8,8	8,8	9,4	9,0	10,3	12,1	12,1	10,6	10,1
İmalat ve İşleme	13,2	12,3	18,4	14,2	11,9	17,1	13,8	13,3	14,3
Mimarlık ve İnşaat	10,9	10,2	12,6	13,5	13,7	18,0	17,9	15,9	14,1
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	11,6	15,3	12,7	12,4	12,0	14,6	7,9	10,1	12,1
Veterinerlik	6,7	8,2	7,3	10,7	8,9	11,2	8,3	13,8	9,4
Sağlık	3,1	5,0	6,3	9,6	9,6	11,4	9,6	11,9	8,3
Refah (Sosyal Hizmetler)	19,2	23,8	24,0	26,4	24,3	24,0	27,6	27,1	24,6
Kişisel Hizmetler	12,9	15,4	16,7	14,3	12,2	11,0	17,2	15,8	14,4
İş Sağlığı ve Ulaştırma Hizmetleri	12,5	18,8	23,5	18,0	17,0	18,6	19,2	16,5	18,0
Güvenlik Hizmetleri	2,5	3,3	4,7	5,0	6,3	5,8	6	4,6	4,8

Kaynak: TÜİK, https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1, (09.01.2022).

Tablo 11'de yer alan 2014-2021 yılları arasındaki ortalamaya bakıldığında en yüksek işsizlik oranlarının sosyal hizmetler (%24,6); gazetecilik ve enformasyon (%22,1); sanat (%18,6); iş sağlığı ve ulaştırma hizmetleri (%18,2); bilişim ve iletişim teknolojileri (%16,4) alanlarında olduğu görülmektedir. En az işsizlik oranı ise güvenlik hizmetleri (%4,8); hukuk (%8,1); sağlık (%8,3); eğitim (9,2); veterinerlik

(%9,4) alanlarındadır. Tablo 11 incelendiğinde, işsizlik oran ortalaması yüksek olan gazetecilik ve enformasyon alanında, 2021 yılı işsizlik oranının bir önceki yıla göre düşük olduğu görülmektedir. Tablo 11'de dikkat çeken bir diğer nokta ise işsizlik oran ortalamasının düşük olduğu veterinerlik alanında yaşanan işsizlik oran artışıdır. Veterinerlik alanında 2020 yılında işsizlik oranı %8,3 iken bu oran 2021 yılında %13,8 olmuştur. Ayrıca, Tablo 11'de yer alan tarım, ormancılık ve balıkçılık alanının son iki yıl işsizlik oranları incelendiğinde, bu oranın 2020 yılında %7,9 iken 2021 yılında %10,1'e yükseldiği görülmektedir. İklim çeşitliliği ve coğrafi özellikleri bakımından önemli bir potansiyeli olan Türkiye'nin tarım, ormancılık ve balıkçılık alanında daha fazla sayıda nitelikli bireyler yetiştirip, bu alanlarda daha fazla istihdam sağlaması gerekmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de tarım, ormancılık ve balıkçılık gibi alanlarda eğitimin yeni teknolojik imkanlarla birleştirilerek gençlere istihdam yaratılması Türkiye'de bu alanların ilerlemesine de katkı sağlayacaktır. Bunun dışında Türkiye'de özellikle gazetecilik ve enformasyon, sanat, iş sağlığı gibi alanlarda artan işsizliğin nedenlerinin kapsamlı bir şekilde araştırılması ve gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Genç istihdama yönelik ülke performanslarının ölçülmesi açısından genç işsizliği ve genç istihdam oranları gibi klasik göstergeler kadar literatürde genç işsizliği dışında İngilizce "not in education, employment, or training (NEET)", Türkçe "ne eğitimde ne istihdamda ne de yetiştirmede (NEİY)" şeklinde ifade edilen gruba da odaklanılması gerektiği belirtilmektedir. Çünkü iş gücü piyasasındaki gençleri istihdamda olanlar ya da işsiz olanlar şeklinde kategorize etmek gençlik politikalarının yetersiz kalmasına neden olmaktadır[312]. Nitekim işsizlik oranları yüksek ise gençler emek piyasasından ayrılarak eğitime devam etmeye karar verebilir ya da kimi zaman bunu başaramaz ve ne eğitimde ne de istihdamda yer almazlar. Dolayısıyla bu durum gençlerin sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalma riskinin artmasına yol açmaktadır[313]. Bu nedenle NEET kavramı birçok araştırmacı, ulusal otorite ve uluslararası kuruluşların eğitimden, çalışma hayatından kopan gençlerin iş gücü piyasasındaki riskli durumları ile sosyal dışlanma durumlarını inceleyen çalışmalarda başvurdukları bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Avrupa İstihdam Komitesi Göstergeler Grubu,

[312] Yalın Kılıç, "Türkiye'de Ne Eğitimde Ne İstihdamda Ne de Yetiştirmede (NEİY) Yer Alan Gençler", **Eğitim ve Bilim Dergisi**, Cilt: 39, Sayı: 175, 2014, s. 122.
[313] Rabihan Yüksel Arabacı, "Türkiye'de Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan Gençlerin Sosyo-Demografik Yapısı ve İşgücü Piyasası ile Bağlantısı", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 53, Sayı: 3, Eylül 2020, s. 105.

NEET kavramı için 15-24 yaş arası ne eğitimde ne istihdamda ne de yetiştirmede yer alan gençler tanımını yapmıştır[314]. Dolayısıyla işsizlik oranı, iş bulamayan genç nüfusun ekonomik olarak aktif bireylerini ifade ederken NEET oranı, çalışmayan, eğitimde ya da yetiştirmede olmayan gençlerin genç nüfus içindeki payını ifade etmektedir. Son yıllarda gerek uluslararası kuruluşlar gerekse araştırmacılar tarafından giderek artan bir biçimde kullanılan NEET göstergesi hesaplanırken ilk zamanlar 15-24 yaş arasındaki gençler dikkate alınmaktaydı. Ancak eğitim sürelerinin uzamasından dolayı bu yaş aralığı 15-29 yaş aralığındaki gençleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir[315]. Genç nüfus açısından NEET verileri OECD veri tabanında 15-19 yaş, 20-24 yaş ve 15-29 yaş; Avrupa İstatistik Ofisi (EUROSTAT) istatistiklerinde ise 15-24 yaş ve 15-29 yaş aralıkları şeklinde verilmektedir. EUROSTAT istatistiklerine göre 2006-2021 yılları arası Türkiye'nin NEET oranları Grafik 7'de gösterilmiştir.

Grafik 7. 2006-2020 Yılları Arası 15-24 Yaş ve 15-29 Yaş NEET Oranları (%)

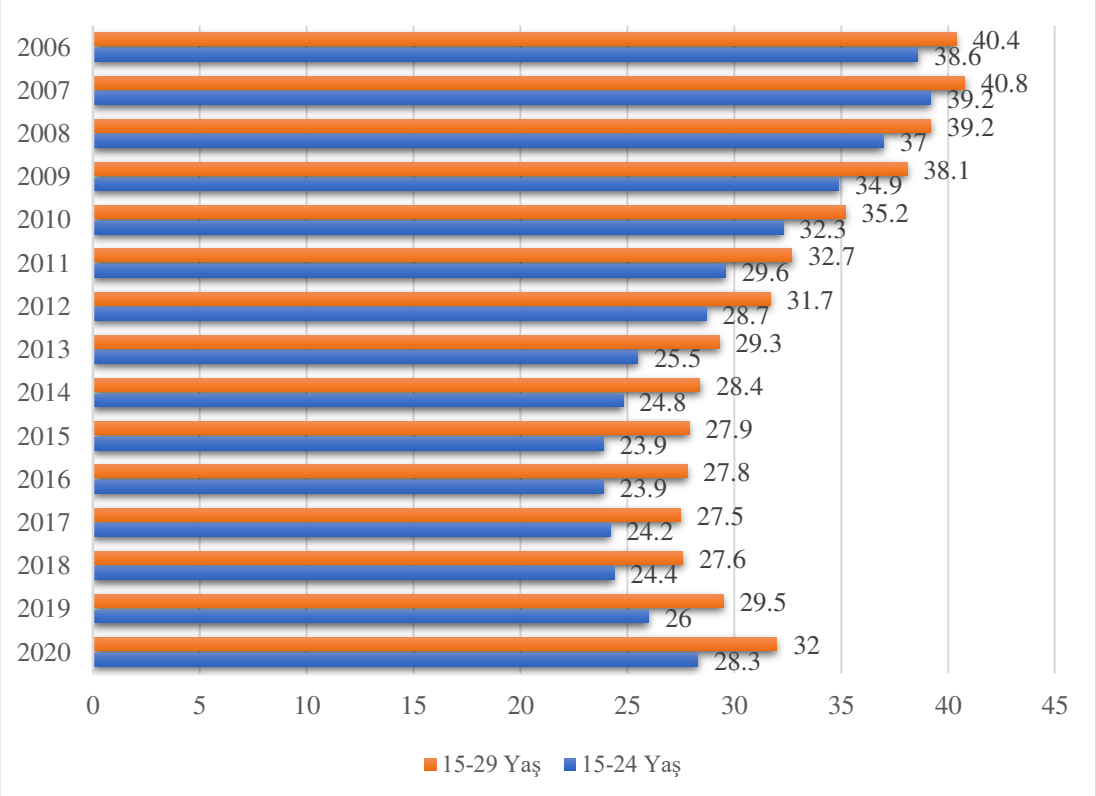

Kaynak: EUROSTAT, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSI_NEET_A__custom_2030165/default/table?lang=en, (03.02.2022).

[314] Kılıç, "Türkiye'de Ne Eğitimde Ne İstihdamda Ne de Yetiştirmede (NEİY) Yer Alan Gençler", ss. 122-123.
[315] Aslan, "Türkiye'de Genç İstihdamı, Genç İşsizliği ve NEET Oranları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", s. 5.

Grafik 7 incelendiğinde, Türkiye'de 15-29 yaş aralığı NEET oranı 2006 yılında %40'lar seviyesindeyken özellikle 2011 yılından sonra bu oranda ciddi düşüler yaşanmıştır. 15-29 yaş aralığı NEET oranı 2020 yılında %28'ler düzeyine düşmüştür. Türkiye'de 15-29 yaş aralığındaki NEET oranının azalmasının en önemli nedeni, son on yılda eğitime kayıt oranının artması, gençlerin eğitime daha uzun süre devam etme eğilimde olmasıdır[316]. Nitekim bu duruma son yıllarda açılan üniversitelerin büyük etkisi olduğunu da ifade etmek gerekmektedir.

Gençler açısından istihdamın sosyal dışlanma riski için yeterli bir kalkan oluşturmadığı, halen eğitimde olan, bütünleşme ya da sosyal içerilme beklentisi olmayan, istikrarsız bir durumda olan gençlerin de sosyal dışlanma riski ile karşı karşıya kaldıkları söylenebilir. Dolayısıyla NEET olmak ile sosyal dışlanma arasında nedensellik döngüsü olduğu iddia edilmemekle birlikte, NEET olmanın sosyal dışlanma riskini artırabileceği vurgulanmaktadır[317]. Dolayısıyla sosyal dışlanma riskinin yüksek olduğu ne eğitimde ne de istihdamda yer alamayan gençlerin profil araştırmasının yapılması, ülkelerin uyguladıkları ya da uygulayacakları politikaların başarılı olması açısından önem taşımaktadır[318].

2.6. SEÇİLEN ÜLKELERDE GENÇ İŞSİZLİĞİ

Günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler ve üretim yapısındaki değişiklikler ekonomik süreci ve iş gücü piyasası üzerinde etkili olmaktadır. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan değişimler, iş gücü piyasalarında teknoloji kullanımını her geçen gün artırdığı gibi mal ve hizmet üretimindeki nitelik düzeyinin artmasında da etkili olmaktadır. Teknolojik gelişmelerin dışında yaşanan ekonomik krizler de iş gücü piyasasını çok yoğun bir şekilde etkilemektedir. Örneğin, 2008 yılı sonlarına doğru Amerikan ekonomisinde başlayan ve kısa sürede küresel ekonomiyi etkisi altına alan kriz, birçok sektörde mevcut işlerin azalmasına neden olmuştur. Bu durumdan da en çok etkilenen kesim ise gençler ve kadınlar olmaktadır. Krizden

[316] OECD, **Society at a Glance 2016: A Spotlight on Youth**, Society at a Glance, 2016, https://www.oecd.org/turkey/sag2016-turkey.pdf, (04.02.2022).
[317] Yüsra Ak, Kübra Polat, Demet Toktaş ve Sevilay Şahin Söylemez, "Neden ve Etki Boyutlarıyla 'Ne Eğitimde Ne İsithdamda Ne de Yetiştirmede (NEİY)' Olan Gençler", **Türkiye'de Eğitim, İstihdam ve Yetiştirmede Olmayan Gençler**, (Ed. Levent Şahin, M. Erkam Kocakaya, Osman Akgül), İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 2021, ss. 50-52.
[318] Eurofound, **Exploring the Diversity of NEETs**, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2016, ss. 31-32.

sonraki son on yıllık süreç değerlendirildiğinde, genç işsizliğinde yaşanan gerilemeye rağmen istihdam ve işsizlik eğilimleri açısından gençler ve yetişkinler arasındaki farklılaşma çok değişmemiştir. Nitekim, ILO verilerine göre gençlerin yetişkinlere oranla işsizlikle ortalama olarak 3 kat daha fazla karşı karşıya kaldığı göz önünde bulundurulduğunda, gençlerin iş gücü piyasasında dezavantajlı durumda olduğu söylenebilir[319].

Çalışmada yer alan ülkeler seçilirken Türkiye'nin de içinde bulunduğu G-20*, BRICS-T**, MIKTA*** üyesi ülkeler dikkate alınmıştır. Bu kapsamda çalışmada genç işsizliği verileri ve istihdama yönelik politikalar kapsamında tüm ülkeler G-20 üyesi olmakla birlikte Rusya ve Çin BRICS-T; Güney Kore MIKTA üyesi ülkelerdir. Çalışmada seçilen tüm ülkelerin G-20 üyesi olmasından dolayı 2010-2021 yılları arası G-20 ülkelerindeki genç işsizliği oranları Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12. 2010-2021 Yılları Arası G-20 Ülkeleri Genç İşsizliği Oranları (%)

Ülkeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Ortalama
Güney Afrika	50,8	50,1	51,7	51,5	51,5	50,4	53,7	53,5	53,7	57,4	59,6	64,2	54,0
İtalya	27,9	29,2	35,4	40,2	42,8	40,4	37,8	34,8	32,3	29,2	29,5	30,9	34,2
Suudi Arabistan	29,1	29,1	28,4	29,6	30,9	29,8	25,1	28	28,8	23	28,2	28,8	28,2
Brezilya	15,9	15,4	15,9	15,7	15,5	19,5	26,8	28,9	28,1	27,3	30,5	31,9	22,6
Arjantin	19,3	18,6	18,3	19,5	19,1	20,1	21,8	22,8	23,8	25,7	30,3	29,9	22,4
Fransa	22,4	21,9	23,6	24	24,2	24,6	24,4	22,1	20,8	19,5	20,2	20,1	22,3
Hindistan	19,5	19,7	20,2	20,7	21,2	21,7	22,2	22,6	23	22,7	24,9	28,3	22,2

[319] T.C. Kalkınma Bakanlığı, **İşgücü Piyasası ve Genç İstihdamı**, ss. 1 ve 18.

* G-20 ülkeleri dünyanın en büyük ekonomileri arasında yer alan 19 ülkeden ve Avrupa Birliği Komisyonu'ndan oluşmaktadır. G-20 ülkeleri şunlardır: Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Avustralya, Brezilya, Çin, Endonezya, Fransa, Güney Afrika, Güney Kore, Hindistan, İngiltere, İtalya, Japonya, Kanada, Meksika, Rusya, Suudi Arabistan, Türkiye ve Avrupa Birliği Komisyonundan oluşmaktadır.

** BRICS-T, Brezilya (Brazil), Rusya (Russia), Hindistan (India), Çin (Chinese), Güney Afrika (South Africa) ve Türkiye (Turkey) ülke isimlerinin İngilizce baş harflerinden oluşmaktadır. BRICS-T ile hızlı bir gelişim içinde olan bu ülkelerin ekonomileri kastedilmektedir.

*** MIKTA, Meksika (Mexican), Endonezya (Indonesia), Güney Kore (South Korea), Türkiye (Turkey) ve Avustralya (Australia) ülke isimlerinin İngilizce baş harflerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. MIKTA ülkelerinin hepsi aynı zamanda G-20 üyesidir ve G-20 içerisindeki (gelişmiş ve gelişmekte olan) ekonomiler arasında diplomatik, coğrafi ve siyasi açılardan köprü görevi görmektedir. Ayrıca MIKTA ülkelerinin bölgelerinde aktif rol üstlenmeleri, gelişmekte olan ülke statüsünde bulunmaları, farklı yönetim biçimlerine rağmen çoğulcu bir sistemle yönetilmeleri, açık ekonomik model yapısını benimsemeleri diğer ortak özellikleridir (Fevzi Kırbaşoğlu ve Özgür Tüfekçi, "Avrupa Birliği'nin Yükselen Güçler Politikası: BRICS ve MIKTA Ülkelerinin Meydan Okumaları", **Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2020, s. 47).

Avrupa Birliği	21,4	21,7	23,6	24,3	23,4	21,7	20	17,9	16	15	16,7	17	19,9
Türkiye	19,5	16,5	15,4	16,6	17,6	18,2	19,2	20,1	19,8	24,7	24,5	24,3	19,7
Rusya	17,1	15,5	14,9	14,2	14	16,4	16,7	16,5	17,1	15,2	17	16,9	16,0
Endonezya	17,7	18,4	15,7	16	15,9	17	15,7	14,6	16	13,4	14,5	16	15,9
Birleşik Krallık	19,7	21,1	21,1	20,5	16,9	14,6	12,9	12	11,2	11,1	13,5	13,2	15,7
Kanada	14,9	14,3	14,4	13,7	13,5	13,2	13,1	11,6	11,1	11	20,3	14	13,8
ABD	18,3	17,2	16,2	15,5	13,3	11,6	10,4	9,2	8,6	8,3	14,9	9,6	12,8
Avustralya	11,5	11,3	11,7	12,2	13,3	13,1	12,7	12,6	11,9	11,8	14,3	10,8	12,3
Çin	9,8	9,9	10,1	10,3	10,5	10,7	10,5	10,4	10,1	10,7	11,9	11,4	10,5
Güney Kore	8,5	8,3	7,7	7,9	8,6	9,9	10,2	9,8	10,1	9,9	10,2	7,8	9,1
Meksika	9,7	9,8	9,4	9,4	9,4	8,5	7,6	6,8	6,8	7,1	8	8,1	8,4
Almanya	9,8	8,5	8	7,8	7,7	7,2	7	6,8	6,2	5,8	7,2	6,9	7,4
Japonya	9,4	8,3	8,2	6,8	6,3	5,5	5,1	4,6	3,6	3,9	4,6	4,4	5,9

Kaynak: ILOSTAT, https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer4/?lang=en&segment=indicator&id=UNE_2EAP_SEX_AGE_RT_A, (12.06.2022).

Tablo 12 incelendiğinde, Japonya, Almanya, Meksika, Güney Kore ve Çin'in 2010-2021 yılları arası genç işsizliği ortalaması en düşük olan G-20 üyesi ülkeler olduğu görülmektedir. Bu kapsamda 2010-2021 yılları arası genç işsizliği en düşük olan G-20 ülkeleri ile 2010-2021 yılları arası genç işsizliği oranı Türkiye'ye en yakın olan Rusya, 2010-2021 yılları arası genç işsizliği Türkiye ortalamasından yüksek olan Arjantin çalışmada incelenmek üzere seçilmiştir. Bunun dışında çalışmada seçilen ülkelerden Almanya, Japonya, Güney Kore DB tarafından yapılan sınıflandırmada yüksek gelirli ülke grubunda yer alırken Türkiye, Arjantin, Çin, Meksika, Rusya üst-orta gelirli ülke grubu kategorisindedir. Dolayısıyla yüksek gelirli ülkelerin genç işsizliği ile mücadelede uyguladıkları politikalar ile Türkiye gibi üst-orta gelirli ülkelerde uygulanan politikaların birlikte değerlendirilmesi, Türkiye'nin genç işsizliği profilinin oluşturulmasında ve çözüm önerilerinin geliştirilmesinde çok önemlidir.

2.6.1. Almanya

En önemli yapısal problemlerden biri olan işsizlik, Alman ekonomisinin de özellikle bir dönem çok büyük sorunu olmuştur. 1970 yılında toplam işsiz sayısı 150 bin düzeyinde iken Deutsche Bundesbank verilerine göre 2004 yılı ocak ayı sonu itibarıyla 4 milyon 597 bin olmuştur. Bunlardan 2 milyon 927 bini batı eyaletleri, 1 milyon 670 bini doğu eyaletlerinde bulunmaktadır. Rakamlardaki fark, doğu ve batı

eyaletlerindeki farkın dikkat çekici boyutta olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu dönem için 1990 yılından sonra doğu eyaletlerinde yapılan birçok teşvik ve sübvansiyonların işsizliğe önemli ölçüde etkisinin olmadığı söylenebilir[320]. Ancak günümüze yaklaşıldığında, Doğu ve Batı Almanya'nın 1990 yılındaki birleşmesinden bu yana Almanya'da görülen en düşük işsizlik oranı 2019 yılı Nisan ayında gerçekleşerek %4,9 olmuştur[321]. Grafik 'de Deutsche Bundesbank verilerine göre Almanya'da 2000-2021 yılları arası takvime göre kayıtlı ve mevsimsellikten arındırılmış işsizlik oranları (ocak ayı sonu itibarıyla) verilmiştir.

Grafik 8. Deutsche Bundesbank Verilerine Göre 2000-2021 Yılları Arası Almanya İşsizlik Oranı (%)*

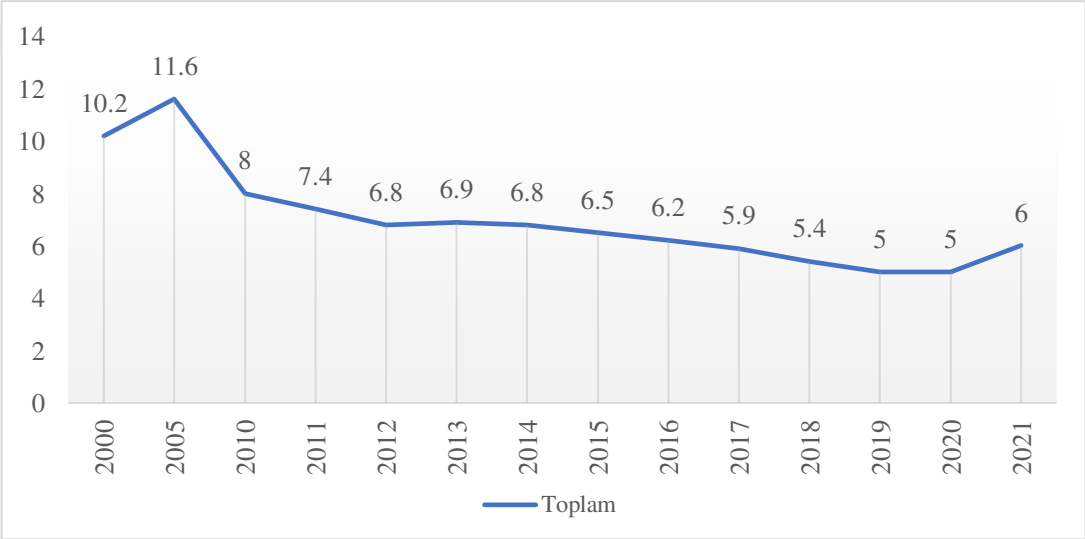

Kaynak: Deutsche Bundesbank, https://www.bundesbank.de/de/statistiken/konjunktur-und-preise/beschaeftigung-und-arbeitsmarkt/beschaeftigung-und-arbeitsmarkt-772908#tar-4, (31.01.2022).
* Her yılın ocak ayı oranları verilmiştir.

Haftada bir saatten az çalışan, sonraki iki hafta içinde işe başlayabilen ve önceki dört hafta boyunca aktif şekilde iş arayanları işsiz olarak tanımlayan Deutsche Bundesbank, Euro Bölgesinde sadece 15 ile 74 yaş arasındaki kişileri işsiz olarak saymaktadır. Deutsche Bundesbank verilerine göre, 2016 yılından sonra düşüş yaşayan işsizlik oranları 2021 yılında tekrar yükselmiştir. 2016 yılı (ocak ayı) 2 milyon 738 bin, 2017 yılı (ocak ayı) 2 milyon 608 bin, 2018 yılı (ocak ayı) 2 milyon 417 bin,

[320] Ömer Şanlıoğlu, "Almanya'da Ekonomik Durgunluğun Sebepleri ve Geleceği", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1, 2005, ss. 352-353.
[321] Deutsche Bundesbank, https://www.bundesbank.de/dynamic/action/de/statistiken/zeitreihen-datenbanken/zeitreihen-datenbank/723454/723454?listId=www_s311_b4_am_deutschland&tsTab=1&tsId=BBDL1.M.DE.Y.UNE.UBA000.A0000.A01.D00.0.R00.A&statisticType=BBK_ITS&startDate=1990&endDate=&startVintage=&endVintage=, (31.01.2022).

2019 yılı (ocak ayı) işsiz sayısı 2 milyon 266 bin, 2020 (ocak ayı) 2 milyon 293 bin ve 2021 yılı (ocak ayı) 2 milyon 752 bin olmuştur[322].

Almanya'daki 2000-2021 yılları arasındaki işsizlik oranları 15 yaş üzeri, 15-24 yaş arası ve 25 yaş üzeri nüfusun cinsiyete göre dağılımıyla birlikte Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13. 2000-2021 Yılları Arası Cinsiyete Göre Almanya İşsizlik Oranları (%)

YILLAR	TOPLAM			ERKEK			KADIN		
	15+	15-24	25+	15+	15-24	25+	15+	15-24	25+
2000	7,9	8,5	7,8	7,6	9,5	7,4	8,3	7,4	8,4
2001	7,8	7,8	7,8	7,8	9	7,6	7,8	6,4	8
2002	8,5	9,3	8,4	8,7	11,1	8,4	8,2	7,2	8,3
2003	9,8	11	9,6	10,2	13,6	9,7	9,3	8	9,5
2004	10,7	13	10,4	11,3	15,3	10,7	10,1	10,2	10,1
2005	11,2	15,5	10,6	11,4	16,8	10,7	10,9	14,0	10,5
2006	10,2	13,8	9,8	10,3	14,8	9,7	10,2	12,6	9,9
2007	8,7	11,9	8,2	8,5	12,6	8,0	8,8	11,1	8,5
2008	7,5	10,6	7,1	7,4	11,0	6,9	7,6	10,0	7,3
2009	7,7	11,2	7,3	8,1	12,5	7,5	7,3	9,8	7,0
2010	7,0	9,8	6,6	7,4	10,7	7,0	6,5	8,8	6,2
2011	5,8	8,5	5,5	6,0	9,2	5,6	5,6	7,8	5,3
2012	5,4	8,0	5,1	5,6	8,7	5,2	5,2	7,3	4,9
2013	5,2	7,8	4,9	5.5	8,5	5,2	4,9	7,1	4,7
2014	5,0	7,7	4,7	5,3	8,3	4,9	4,6	7,0	4,4
2015	4,6	7,2	4,3	5,0	7,9	4,7	4,2	6,5	4,0
2016	4,1	7,0	3,8	4,5	7,8	4,1	3,7	6,1	3,5
2017	3,8	6,8	3,4	4,1	7,6	3,7	3,3	5,8	3,0
2018	3,4	6,2	3,1	3,8	7,1	3,4	2,9	5,1	2,7
2019	3,1	5,8	2,8	3,5	6,6	3,1	2,7	4,8	2,5
2020	3,8	7,2	3,4	4,2	7,9	3,8	3,4	6,4	3,0
2021	3,5	6,9	3,1	3,9	7,2	3,4	3,2	6,6	2,8

Kaynak: ILOSTAT, https://ilostat.ilo.org/data/# (30.01.2022).

Tablo 13'te her yaş grubundaki işsizliğin 2020 yılı hariç hemen hemen her yıl azaldığı görülmektedir. Almanya'da 2021 yılında 2010 yılındaki kadar yüksek işsizlik oranları görülmemektedir. Özellikle genç işsizliği (15-24 yaş arası) 2010 yılında %9,8; 2012 yılında %8; 2016 yılında %7 seviyelerine ve 2019 yılında %5,8 seviyelerine gerilese de 2020 yılında %7,2 olmuştur.

Ülkelerin işsizlik oranları değerlendirilirken önemli olan yıllık büyüme, GSYİH büyüme, kişi başına GSYİH ve enflasyon (TÜFE) oranları ise Grafik 9'da gösterilmiştir.

[322] Deutsche Bundesbank, https://www.bundesbank.de/de/statistiken/konjunktur-und-preise/beschaeftigung-und-arbeitsmarkt/beschaeftigung-und-arbeitsmarkt-772908#tar-4, (31.01.2022).

Grafik 9. 1990-2021 Yılları Arası Almanya İktisadi Göstergeleri (%)

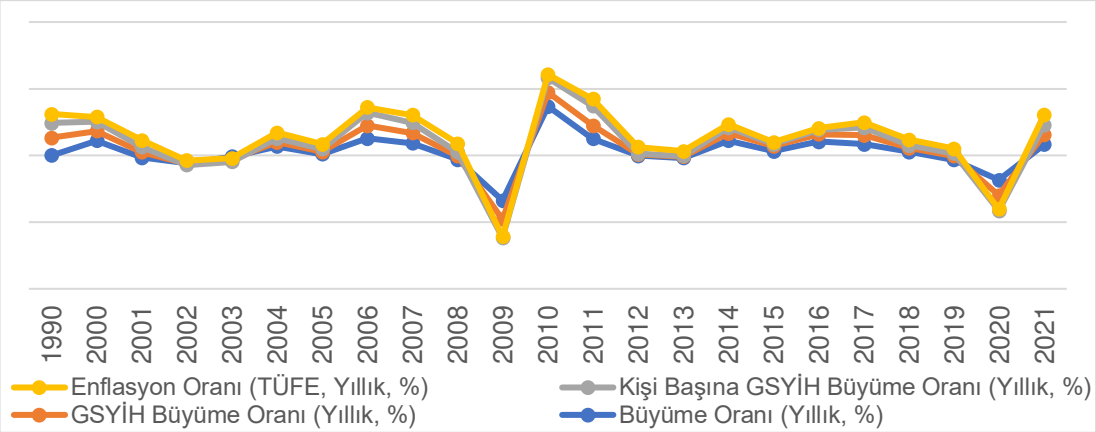

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators, https://databank.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators, (26.09.2022).

Grafik 9'da yer alan iktisadi göstergeler Tablo 14'te rakamsal olarak ve hukukun üstünlüğü endeks değerleriyle birlikte ayrıntılı bir biçimde verilmiştir.

Tablo 14. 1990-2021 Yılları Arası Almanya İktisadi Göstergeleri (%) ve Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerleri (-2,5 ile 2,5 arası)

Yıllar	Büyüme Oranı (Yıllık, %)	GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık, %)	Kişi Başına GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık, %)	Enflasyon Oranı (TÜFE, Yıllık, %)	Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri (-2,5 ile 2,5 arası)
1990	-	5,3	4,4	2,7	-
2000	4,4	2,9	2,8	1,4	1,6
2001	-0,7	1,7	1,5	2,0	-
2002	-2,3	-0,2	-0,4	1,4	1,6
2003	-0,4	-0,7	-0,8	1,0	1,6
2004	2,7	1,2	1,2	1,7	1,6
2005	0,4	0,7	0,8	1,5	1,7
2006	5,1	3,8	3,9	1,6	1,8
2007	3,7	3,0	3,1	2,3	1,8
2008	-1,2	1,0	1,2	2,6	1,7
2009	-13,5	-5,7	-5,5	0,3	1,6
2010	14,7	4,2	4,3	1,1	1,6
2011	5,0	3,9	5,9	2,1	1,6
2012	-0,1	0,4	0,2	2,0	1,7
2013	-0,8	0,4	0,2	1,5	1,6
2014	4,4	2,2	1,8	0,9	1,9
2015	1,3	1,5	0,6	0,5	1,8
2016	4,1	2,2	1,4	0,5	1,6
2017	3,4	2,7	2,3	1,5	1,6
2018	1,1	1,1	0,8	1,7	1,6
2019	-1,3	1,1	0,8	1,4	1,6
2020	-7,4	-4,6	-4,6	0,5	1,5
2021	3,3	2,9	2,9	3,1	1,6

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators, https://databank.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators, (26.09.2022); Dünya Bankası, Worldwide Governance Indicators, https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=worldwide-governance-indicators (25.09.2022).

Tablo 14 ile işsizlik verileri ülke bazında değerlendirildiğinde, Almanya'da son yıllarda özellikle 2019 yılında genç işsizliği oranının %5,8'e; 2020 yılında bu oranın %7,2'ye yükseldiği; 2019 yılı reel GSYİH oranının 1,1; 2020 yılında ise bu oranın %-4,6'ya düştüğü gözlenmiştir. Bu bağlamda Alman ekonomisinde özellikle 2020 yılında yaşanan daralma ve son yıllarda 15-24 yaş arası nüfusta artan işsizlik Covid-2019 salgının ekonomi üzerindeki etkilerini göstermektedir. Tablo 14'te yer alan hukukun üstünlüğü performansı incelendiğinde, 2010-2021 dönemleri arası hukukun üstünlüğü endeks değeri ortalamasının çalışmada yer alan diğer ülkelere kıyasla Almanya'da (2010-2021 yılları arası hukukun üstünlüğü endeks değeri Almanya'nın 1,6'dır) daha iyi bir seviyede olduğu söylenebilir. Almanya'nın son yıllardaki genç işsizliği oranları ile hukukun üstünlüğündeki performansı birlikte değerlendirildiğinde Almanya'nın çalışmada seçilen diğer ülkelere göre son yıllardaki genç işsizliği ortalamasının düşük olduğu (Japonya'dan sonra) ve hukukun üstünlüğü endeks değerlerinde daha iyi durumda olduğu görülmektedir.

2.6.2. Arjantin

Arjantin'de zengin yer altı ve yer üstü kaynakları, bölgedeki entegrasyon ve büyüme potansiyeli, tarım ve tarıma dayalı sanayi gibi hususlar ülke ekonomisi ve istihdamı açısından çok önemlidir[323]. Ancak Arjantin, 2010-2021 yılları arası genç işsizliği ortalamasında %22,4 ile çalışma içinde seçilen ülkeler arasında en yüksek genç işsizliği oranına sahip ülke olmuştur. Arjantin'de yaşanan genç işsizliğin yüksek olması, uygulanan istihdam politikalarının başarılı olup olmadığından ziyade ülkedeki ekonomi politikalarının sıklıkla değişimine ve ülkenin çok sayıda iktisadi kriz yaşamasına bağlanabilir.

Arjantin işsizliği en belirgin şekilde ilk kez 1982 Meksika borç krizinin etkilerinin ülkeye ulaşmasıyla birlikte yaşamıştır. Arjantin'de 1980'lerin ikinci yarısında tarihsel olarak dalgalanan işsizlik %2-4 aralığından %6'lara yükselmiştir. İşgücüne katılımın arttığı bu dönemde istihdam da artmasına rağmen GSYİH sabit kalmıştır. Dolayısıyla başta verimlilik giderek düşmüş, kamu ve şirket zararları büyümüştür. Hiperenflasyona varan bu dönem sonrasında 1989-90 krizinin ardından işsizlik oranı %8'lere ulaşmıştır. 1992'den itibaren artışa geçen işsizlik oranı, Meksika

[323] T.C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/arjantin-ekonomisi.tr.mfa, (05.02.2021).

mali krizinin de etkisiyle 1995 yılında %18'e ulaşmıştır. 1996-98 yılları arasında hızlı bir biçimde toparlanan Arjantin'de işsizlik oranı %12'ye kadar gerilemiştir. Ancak 2001 sonunda tarihinin en büyük krizinin yaşanmasıyla birlikte işsizlik oranı %20'ye dayanmıştır. Arjantin bu dönemdeki işsizlik oranını ciddi ölçüde azaltmayı başarmış ve 2001 krizinin ardından 2002'de %20'ye yükselen işsizlik oranını 2008 yılında %7,3'e düşürmüştür[324].

Arjantin'deki 2000-2021 yılları arasındaki işsizlik oranları 15 yaş üzeri, 15-24 yaş arası ve 25 yaş üzeri nüfusun cinsiyete göre dağılımıyla birlikte Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15. 2000-2021 Yılları Arası Arjantin İşsizlik Oranları (%)

YILLAR	TOPLAM			ERKEK			KADIN		
	15+	**15-24**	**25+**	**15+**	**15-24**	**25+**	**15+**	**15-24**	**25+**
2000	15,0	31,8	11,1	14,0	29,6	10,4	16,3	34,8	12,2
2001	17,3	36,6	12,9	17,4	36,7	12,9	17,2	36,5	12,8
2002	19,6	41	14,6	20,1	41,9	14,9	18,8	39,6	14,1
2003	15,4	33,2	11,3	13,8	29,8	10,1	17,6	38,1	13
2004	13,5	29,5	10	11,9	25,9	8,8	15,8	34,6	11,7
2005	11,5	26,2	8,5	10,0	23,1	7,2	13,6	30,7	10,2
2006	10,1	23,7	7,3	8,4	19,8	6,0	12,4	29,2	9,0
2007	8,5	20,2	6,1	7,0	17,3	5,0	10,5	24,4	7,7
2008	7,8	18,9	5,7	6,5	16,6	4,5	9,7	22,1	7,4
2009	8,7	21,1	6,3	7,8	18,9	5,6	9,9	24,5	7,2
2010	7,7	19,3	5,6	6,7	16,6	4,8	9,2	23,5	6,7
2011	7,2	18,6	5,1	6,2	16,5	4,3	8,5	22,0	6,2
2012	7,2	18,3	5,3	6,1	15,3	4,3	8,8	23,0	6,5
2013	7,1	19,5	4,9	6,1	17,1	4,1	8,5	23,3	6,1
2014	7,3	19,1	5,3	6,5	17,0	4,6	8,4	22,3	6,2
2015	7,5	20,1	5,4	6,7	17,8	4,8	8,6	23,6	6,3
2016	8,1	21,8	5,9	7,3	19,3	5,2	9,2	25,7	6,7
2017	8,3	22,8	6,0	7,5	20,1	5,3	9,5	27,0	6,8
2018	9,2	23,8	6,9	8,2	21,0	6,1	10,5	27,9	7,9
2019	9,8	25,7	7,4	9,2	23,8	6,8	10,7	28,5	8,1
2020	11,5	30,3	8,9	10,8	27,1	8,4	12,4	35,1	9,4
2021	10,9	29,9	8,1	9,1	25	6,6	13,3	37,1	9,9

Kaynak: ILOSTAT, https://ilostat.ilo.org/data/#, (30.01.2022).

Tablo 15'e göre, Arjantin'de genç işsizliği oranı 2000 yılında %31,8 iken bu oran 2010 yılında %19,3'e düşmüş ve 2020 yılında tekrar yükselerek %30,3 olmuştur. Arjantin'de diğer yıllara göre 2020 yılında genç işsizliği oranı hızlı bir artış göstermiştir. Ülkede genç işsizliğin yanı sıra her yaş grubunda işsizlik oranının hem kadın hem de erkek nüfusta yıllara göre artış gösterdiği söylenebilir. Arjantin özellikle 2021 yılında artan genç işsizliği kadın nüfusta kendini belirgin şekilde göstermiştir.

[324] Öz, **Kriz ve İşsizlik: Başarı Örnekleri ve Çözüm Önerileri**, ss. 14-15.

Kadınlarda 15-24 yaş arası nüfusun işsizlik oranı 2019 yılında %28,5 iken bu oran 2020 yılında %35,1'e, 2021 yılında 37,1'e yükselmiştir.

Arjantin, 1990'lı yıllarda birçok ülke için başarılı bir model olarak görülmesine rağmen 2000'li yılların başında bu başarısını sürdürememiştir. Özellikle Brezilya parasının çöküşü Arjantin'in ihracat gelirlerinde çok keskin bir düşüş yaşamasına neden olmuştur. Bu gelişme sonrasında Arjantin'de ekonomik büyüme üst üste negatif seviyelerde seyretmiştir[325]. Grafik 10'da Arjantin'in 1990-2021 yılları arasındaki yıllık büyüme, GSYİH büyüme, kişi başına GSYİH ve enflasyon (TÜFE) oranları gösterilmiştir.

Grafik 10. 1990-2021 Yılları Arası Arjantin İktisadi Göstergeleri (%)

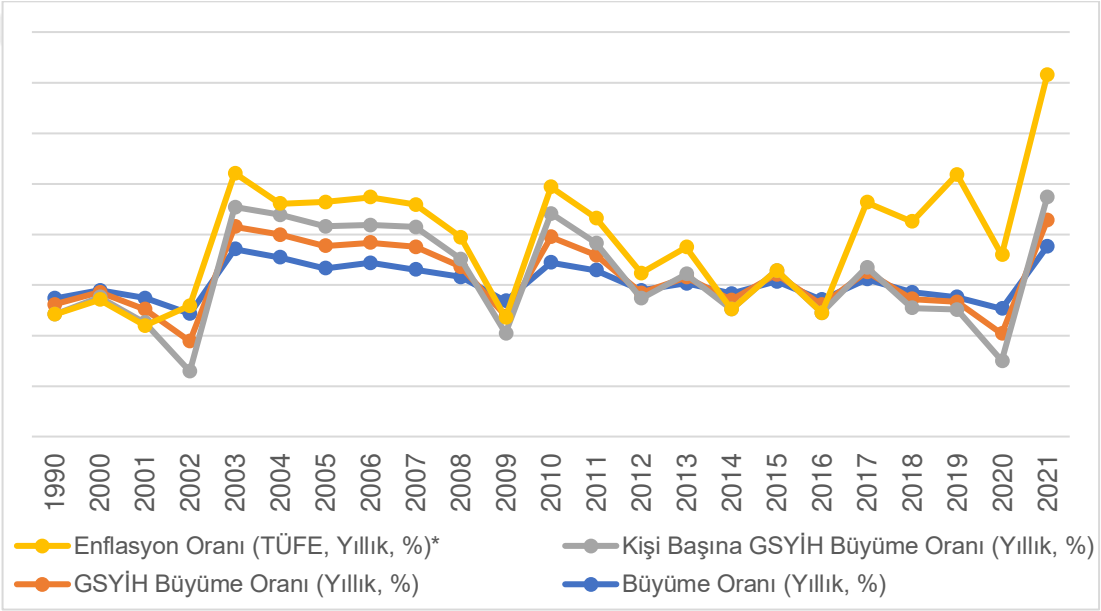

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators, https://databank.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators, (26.09.2022); Dünya Bankası, Worldwide Governance Indicators, https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=worldwide-governance-indicators (25.09.2022); IMF, https://www.imf.org/en/Countries/ARG#countrydata, (26.09.2022).
* IMF verilerinden alınmıştır.

Grafik 10'da yer alan iktisadi göstergeler Tablo 16'da rakamsal olarak ve hukukun üstünlüğü endeks değerleriyle birlikte ayrıntılı bir biçimde verilmiştir.

[325] Suzan Ergün, "Arjantin'in Ekonomik İstikrarsızlık Tarihi: İnişler ve Çıkışlar", **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 20, 2010, s. 12.

Tablo 16. 1990-2021 Yılları Arası Arjantin İktisadi Göstergeleri (%) ve Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerleri (-2,5 ile 2,5 arası)

Yıllar	Büyüme Oranı (Yıllık, %)	GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık, %)	Kişi Başına GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık, %)	Enflasyon Oranı (TÜFE, Yıllık, %)*	Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri (-2,5 ile 2,5 arası)
1990	-5,3	-2,5	-3,9	-	-
2000	-2,2	-0,8	-1,9	-0,9	-0,2
2001	-5,2	-4,4	-5,4	-1,1	-
2002	-11,4	-10,9	-11,9	25,9	-0,8
2003	14,2	8,8	7,7	13,4	-0,8
2004	10,8	9,0	7,9	4,4	-0,8
2005	6,5	8,9	7,7	9,6	-0,6
2006	8,7	8,0	7,0	10,9	-0,6
2007	6,0	9,0	7,9	8,8	-0,6
2008	3,1	4,1	3,0	8,6	-0,7
2009	-6,4	-5,9	-6,9	6,3	-0,7
2010	8,8	10,1	9,3	10,5	-0,6
2011	5,8	6,0	4,8	9,8	-0,6
2012	-2,2	-1,0	-2,1	10,0	-0,6
2013	0,6	2,4	1,3	10,6	-0,7
2014	-3,5	-2,5	-3,6	-	-0,9
2015	1,4	2,7	1,6	-	-0,7
2016	-5,8	-2,1	-3,1	-	-0,3
2017	2,3	2,8	1,8	25,7	-0,2
2018	-3,0	-2,6	-3,6	34,3	-0,2
2019	-4,8	-2,0	-3,0	53,5	-0,4
2020	-9,4	-9,9	-10,8	42,0	-0,5
2021	15,2	10,3	9,2	48,4	-0,5

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators, https://databank.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators, (26.09.2022); Dünya Bankası, Worldwide Governance Indicators, https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=worldwide-governance-indicators (25.09.2022); IMF, https://www.imf.org/en/Countries/ARG#countrydata, (26.09.2022).

* IMF verilerinden alınmıştır.

Arjantin yetişmiş insan gücü, şehirleşme, yer altı ve yer üstü kaynakları, teknolojik gelişme, bölgedeki entegrasyon ve büyüme potansiyeli gibi faktörler göz önüne alındığında bölgedeki ekonomik potansiyeli yüksek ülkelerden biridir[326]. Ancak, Arjantin'in siyasal tarihindeki istikrarsızlıklar ve ülkedeki ekonomi politikalarının sürekli değişimi ülkeyi çok sayıda iktisadi kriz deneyimi ile karşı karşıya bırakmıştır[327]. Nitekim, Arjantin'de yaşanan çok sayıdaki iktisadi krizlerin ekonomiye olumsuz etkileri ile ülkedeki ekonomik istikrarın sağlanamadığı Tablo 16'daki iktisadi göstergelerde açıkça görülmektedir. Arjantin'de 2001 yılı sonunda yaşanan krizin etkisiyle 2002 yılında kişi başına GSYİH büyüme oranı %-11,9'e düşürmüştür. Tablo 16'da görüldüğü üzere, kişi başına GSYİH oranı 2003 yılından

[326] T.C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/arjantin-ekonomisi.tr.mfa, (05.02.2021).
[327] Ergün, "Arjantin'in Ekonomik İstikrarsızlık Tarihi: İnişler ve Çıkışlar", s. 1.

sonra toparlanmaya başlasa da 2008 krizi sonrasında bu oran, %-6,9'a gerilemiştir. Tablo 16 incelendiğinde, Arjantin'de özellikle Covid-19 salgını sonrası 2020 yılında kişi başına GSYİH büyüme oranının %-10,8'e düştüğü görülmektedir. Tablo 16'da yer alan hukukun üstünlüğü değerlerine bakıldığında ise ülkede ekonomik istikrarsızlık ve genç işsizliği noktalarında yaşanan sorunların hukukun üstünlüğü noktasında da yaşandığı söylenebilir. 2010-2021 yılları arası hukukun üstünlüğü endeks değeri Arjantin'in -0,5'tir. Bu oranla Arjantin 2010-2021 yılları arası hukukun üstünlüğü endeks değer ortalamasında çalışmada seçilen Almanya, Japonya, Güney Kore, Türkiye ve Çin ortalamasının gerisinde kalmıştır. Nitekim Arjantin'in 2010-2021 yılları arası genç işsizliği ortalaması, çalışmada seçilen diğer tüm ülkelerden daha yüksek çıkmıştır.

2.6.3. Çin

Kalabalık nüfusu ve büyük iş gücüne sahip olan Çin, sanayi devrimi öncesinde dönemin koşullarında gelişmiş üretim yeteneği sayesinde hem bölge ülkeleri hem de etkileşimde olduğu diğer ülkeler arasında seçkin bir yere sahip olmuştur[328]. Ancak köklü ticaret yollarının coğrafi keşifler ile birlikte önemini kaybetmesi, sanayileşme sonrasında hammadde arayışına gidilmesi, sömürgecilik yarışı Çin'in ekonomik ve siyasi olarak gerilemesine zemin oluşturmuştur. Ayrıca Çin Hanedanlığı'nın yıkılması, ülkedeki iç savaş ve İkinci Dünya Savaşı da ülkede ekonomik, toplumsal ve siyasal krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. Ancak Çin, 1970'lerin sonlarında başlayan köklü politik-ekonomik reformlarla birlikte tekrar ayağa kalkmaya başlamış ve 1978 sonrasında ihracat oranında sürekli olarak büyüme trendi yakalamıştır[329]. Çin, 1981-2007 yılları arasında ortalama %10 oranında büyüme gerçekleştirmiştir[330]. Çin'de 1990'lı yılların başına gelindiğinde ise dışa açılım siyasetiyle birlikte küreselleşmenin özellikle ekonomik boyutunu pragmatik bir biçimde ele alan Deng Xiaoping, "Çin Modeli Reform" sistemi şekillendirilerek uygulamaya koymuş; böylece istihdam politikalarında önemli değişiklikler yapılmasının önü açılmıştır[331].

[328] Atilla Sandıklı, "Geleceğin Süper Gücü Çin", **Bilge Strateji Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2009, s. 41.
[329] Samed Aktaş, **Bir Kuşak Bir Yol Projesi Özelinde Çin'in Yeni Süper Güç Olabilme Kapasitesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2019, ss. 45 ve 67.
[330] Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, **Çin 2009: Yükselişi Anlamak**, 2009, s. 7, https://www.deik.org.tr/uploads/cin.pdf, (20.02.2022).
[331] Aktaş, **Bir Kuşak Bir Yol Projesi Özelinde Çin'in Yeni Süper Güç Olabilme Kapasitesi**, s. 67.

Reform dönemi başlarında, genç nüfusun köyden kente göç etme eğilimi ülkede işsizlik sorununun yaşanmasına neden olmuştur. Ancak hızlı büyümenin bir sonucu olarak 1980'lerin ortalarına doğru tam istihdam sağlanmış ve 1996'ya kadar bu durum korunmuştur[332]. Nitekim Çin, büyük bir ekonomik güç olma yolunda ilerlemiş ve 2008'e kadar dış ticaretini sürekli geliştirmiştir. 2008 küresel kriz sonrasında ise ABD başta olmak üzere batılı birçok devletin aksine iktisadi gelişmelerini sürdüren Çin, uluslararası camiada yeni süper güç olarak algılanmaya başlamıştır[333]. Ancak yakın zamanda yaşanan Covid-19 salgınının Çin ekonomisini doğrudan etkilediği ve işsizlik oranlarını yükselttiği gözlenmiştir[334].

Çin'deki 2000-2021 yılları arasındaki işsizlik oranları 15 yaş üzeri, 15-24 yaş arası ve 25 yaş üzeri nüfusun cinsiyete göre dağılımıyla birlikte Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17. 2000-2021 Yılları Arası Çin İşsizlik Oranları (%)

YILLAR	TOPLAM			ERKEK			KADIN		
	15+	15-24	25+	15+	15-24	25+	15+	15-24	25+
2000	3,3	6,9	2,4	3,6	7,7	2,8	2,8	6,0	2,0
2001	3,8	8	2,9	4,2	8,9	3,2	3,3	7	2,4
2002	4,2	8,9	3,2	4,7	10	3,6	3,7	7,9	2,7
2003	4,6	9,6	3,4	5,1	10,7	3,9	4	8,5	2,9
2004	4,5	9,4	3,4	5	10,5	3,8	3,9	8,3	2,8
2005	4,5	9,5	3,4	5,0	10,5	3,8	3,9	8,3	2,8
2006	4,4	9,3	3,3	4,9	10,3	3,7	3,8	8,2	2,8
2007	4,3	9,2	3,3	4,8	10,2	3,7	3,8	8,1	2,7
2008	4,6	9,7	3,5	5,1	10,8	3,9	4,0	8,6	2,9
2009	4,7	10,1	3,6	5,2	11,1	4,0	4,1	8,9	3,0
2010	4,5	9,8	3,5	5,0	10,8	3,9	3,9	8,6	2,9
2011	4,6	9,9	3,5	5,0	10,9	4,0	3,9	8,8	3,0
2012	4,6	10,1	3,6	5,1	11,1	4,0	4,0	9,0	3,1
2013	4,6	10,3	3,7	5,1	11,3	4,1	4,0	9,2	3,1
2014	4,6	10,5	3,7	5,1	11,4	4,2	4,0	9,4	3,2
2015	4,6	10,7	3,8	5,1	11,6	4,2	4,0	9,5	3,3
2016	4,5	10,5	3,7	5,0	11,4	4,2	3,9	9,4	3,2
2017	4,4	10,4	3,7	4,9	11,2	4,1	3,9	9,3	3,2
2018	4,3	10,1	3,6	4,7	10,9	4,0	3,7	9,1	3,1
2019	4,5	10,7	3,8	5,0	11,5	4,2	3,9	9,6	3,3
2020	5,0	11,9	4,2	5,5	12,8	4,7	4,3	10,7	3,7
2021	4,8	11,4	4,1	5,3	12	4,5	4,3	10,4	3,6

Kaynak: ILOSTAT, https://ilostat.ilo.org/data/#, (30.01.2022).

[332] Mehmet Ozan Saray ve Levent Gökdemir, "Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005)", **Yaşar Üniversitesi E-Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 7, 2007, s. 672.
[333] Aktaş, **Bir Kuşak Bir Yol Projesi Özelinde Çin'in Yeni Süper Güç Olabilme Kapasitesi**, ss. 67-69.
[334] Orhan Şanlı, "Keynesyen Model Bağlamında Covid-19 Pandemisinin Küresel Ekonomiye Muhtemel Etkileri: ABD ve Çin Ekonomileri Üzerine Bir Araştırma", **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 5, 2020, s. 615.

Tablo 17'ye göre, Çin'de genç işsizliği yıllara göre artış göstermekle birlikte en yüksek oranına 2020 yılında (%11,9) ulaştığı görülmektedir. Çin'de vaka sayılarındaki artış sonucunda enerji kesintileri sebebiyle bazı bölgelerdeki fabrikaların geçici olarak kapanması, küresel tedarik zincirindeki sıkıntılar ve tüketici güveninin azalması ekonomik aktiviteyi olumsuz yönde etkilemiştir[335]. Çin'de Aralık 2019'da salgına yönelik alınan önlemler nedeniyle Çin ekonomisinin ciddi kayıplar yaşadığı söylenebilir. Ancak Mart 2020 itibarıyla imalat sanayinde büyümedeki düşüş oranı azalmış ve istihdam tekrar artmaya başlamıştır[336]. Çin ekonomisinde Covid-19 salgını ile birlikte önemli boyutta kilitlenmeler yaşanmış olup bu durum üretim ve tüketimde azalmalara yol açmıştır. Dolayısıyla bu durum küresel tedarik zincirlerinin bozulmasına, dünyadaki birçok şirketin bu durumdan olumsuz etkilenmesine, birçok insanın gelecekte işlerini kaybedecek duruma gelmesine neden olmuştur. Bunun dışında tüketicilerin tüketim kalıpları değişmiş, küresel finans piyasalarında keskin düşüşler kaydedilmiş, piyasalardaki oynaklık 2008-2009 mali krizine benzer bir seyir izlemiştir[337]. Tablo 17'ye bakıldığında, 2009 yılında genç işsizliğin %10,1'e yükseldiği; Covid-19 salgını etkisiyle de genç işsizliğinin 2020 yılında %11,9 olduğu görülmektedir. Grafik 11'de Çin'in 1990-2021 yılları arasındaki yıllık büyüme, GSYİH büyüme, kişi başına GSYİH ve enflasyon (TÜFE) oranları gösterilmiştir.

Grafik 11. 1990-2021 Yılları Arası Çin İktisadi Göstergeleri (%)

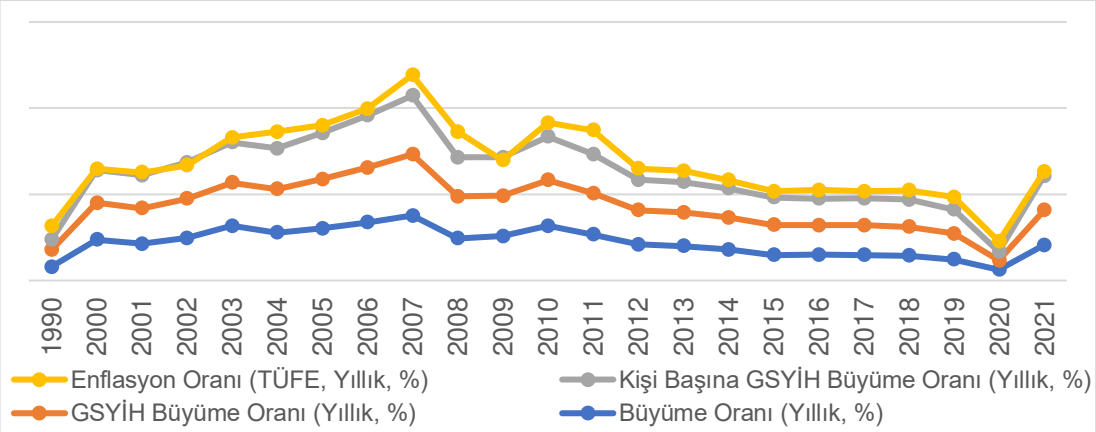

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators, https://databank.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators, (26.09.2022).

[335] T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, **Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler Bülteni**, 2021, s. 3, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/01/Dunya-Ekonomisindeki-Son-Gelismeler-2021-Yili-3-Ceyrek.pdf, (02.02.2021).

[336] Şanlı, "Keynesyen Model Bağlamında Covid-19 Pandemisinin Küresel Ekonomiye Muhtemel Etkileri: ABD ve Çin Ekonomileri Üzerine Bir Araştırma", s. 611.

[337] Emek Aslı Cinel, "Covid-19'un Küresel Makroekonomik Etkileri ve Beklentiler", **Politik Ekonomik Kuram Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2020, s. 126.

Grafik 11'de yer alan iktisadi göstergeler Tablo 18'de rakamsal olarak ve hukukun üstünlüğü endeks değerleriyle birlikte ayrıntılı bir biçimde verilmiştir.

Tablo 18. 1990-2021 Yılları Arası Çin İktisadi Göstergeleri (%) ve Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerleri (-2,5 ile 2,5 arası)

Yıllar	Büyüme Oranı (Yıllık, %)	GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık, %)	Kişi Başına GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık, %)	Enflasyon Oranı (TÜFE, Yıllık, %)	Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri (-2,5 ile 2,5 arası)
1990	3,2	3,9	2,4	3,1	-
2000	9,5	8,5	7,6	0,3	-0,5
2001	8,5	8,3	7,6	0,7	-
2002	9,9	9,1	8,4	-0,7	-0,5
2003	12,7	10,0	9,4	1,1	-0,6
2004	11,1	10,1	9,5	3,8	-0,6
2005	12,1	11,4	10,7	1,8	-0,7
2006	13,5	12,7	12,1	1,6	-0,7
2007	15,1	14,2	13,6	4,8	-0,6
2008	9,8	9,7	9,1	5,9	-0,5
2009	10,3	9,4	8,9	-0,7	-0,5
2010	12,7	10,6	10,1	3,2	-0,5
2011	10,7	9,6	9,0	5,6	-0,5
2012	8,4	7,9	7,1	2,6	-0,5
2013	8,0	7,8	7,1	2,6	-0,5
2014	7,2	7,4	6,8	1,9	-0,4
2015	5,9	7,0	6,4	1,4	-0,4
2016	6,0	6,8	6,2	2,0	-0,3
2017	5,9	6,9	6,3	1,6	-0,2
2018	5,8	6,7	6,3	2,1	-0,2
2019	4,9	6,0	5,6	2,9	-0,2
2020	2,5	2,2	2,0	2,4	-0,1
2021	8,2	8,1	8,0	1,0	0,0

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators, https://databank.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators, (26.09.2022); Dünya Bankası, Worldwide Governance Indicators, https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=worldwide-governance-indicators (25.09.2022).

Tablo 18'de yer alan iktisadi göstergeler değerlendirildiğinde, Covid-19 salgının Çin ekonomisine etkilerinin 2008 küresel krizinden daha ağır olduğu görülmektedir. Çin'in 2003 yılında dünya ekonomisinin %3'ünü temsil etmekte olduğu ve günümüzde bu oranın %16'nın üzerine çıkmış olması göz önünde alındığında; Çin'deki faaliyetlere yönelik oluşan bir şokun dünya pazarları ile birçok sektörde güçlü bir biçimde hissedileceği söylenebilir[338]. Tablo 18'de yer alan hukukun üstünlüğü endeks değerleri 2010-2021 yılları arasında ortalama olarak -0,3'tür. Çin'in hukukun üstünlüğü performansı ile genç işsizliği birlikte değerlendirildiğinde, seçilen

[338] Cinel, "Covid-19'un Küresel Makroekonomik Etkileri ve Beklentiler", s. 129.

ülkeler arasında Çin'in hukukun üstünlüğü performansı ile genç işsizliği noktasında yaklaşık olarak aynı sıralamada olduğu söylenebilir.

2.6.4. Güney Kore

Güney Kore'de özellikle 1980'lerden günümüze Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) harcamalarında yapılan kayda değer artışın, üretim ve ihracattaki yüksek katma değer getiren ileri teknoloji ürünlerine doğru hızlı geçişin ülkenin hem sektörel değişimi ve hızlı ekonomik büyümesine hem de işsizlik oranlarına olumlu şekilde katkı sağladığı söylenebilir[339].

1950-1953 yılları arasında yaşanan Kore Savaşı ile birlikte dünyanın en fakir ülkelerinden birisi haline gelen Güney Kore, 1953-1961 yılları arasında ABD'den aldığı yardımlar sayesinde ekonomisini toparlamaya çalışmıştır. ABD'nin dış yardımları sayesinde toparlanmaya çalışan Güney Kore, 1960'lı yıllardan sonra üstün bir başarı göstererek fakirlik çeken bir ülke konumundan yeni endüstrileşmiş ülke konumuna ulaşmıştır[340]. 1962 yılında planlı kalkınma dönemini başlatan Güney Kore, 1962-1997 yılları arasında toplam yedi adet Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı başarılı bir şekilde uygulamıştır. Bu planların başarısı büyük ölçüde eğitim ve özellikle teknik eğitim gibi beşeri sermaye, Ar-Ge, teknoloji parkları gibi teknolojiyi geliştirmek için oluşturulan altyapı kurumlarına öncelik vermesine bağlıdır[341].

Güney Kore, 1960 ve 1970 yıllarında yüksek ekonomik performans göstermiş olsa da 1980 yılında kendini krizin içinde bulmuştur. Güney Kore, 1981 yılında Brezilya, Meksika ve Arjantin'den sonra dünyanın dördüncü büyük borçlu ülkesi olmuştur. Alınan önlemler ve uygulanan politikalar kapsamında 1980 krizini hızla atlatan Güney Kore, tekrardan ihracat eliyle ikinci büyük patlamasını 1980'lerin ikinci yarısından sonra gerçekleştirmiştir. 1990'lı yıllarda ise Güney Kore'nin temel amacının global ekonomiye geçişi sağlamak ve ileri teknoloji mallarını üreten endüstrileri gerçekleştirmek olduğu söylenebilir. 1997 Asya Krizi'ni de iki yıl gibi kısa

---

[339] Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, **Güney Kore İnovasyondaki Başarısını Nelere Borçlu? Türkiye için Çıkarımlar**, 2010, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1285828695-5.Guney_Kore_Inovasyondaki_Basarisini_Nelere_Borclu_Turkiye_icin_Cikarimlar.pdf, (02.10.2022).

[340] Umut Çakmak, "Güney Kore'nin Ekonomik Kalkınmasının Temel Dinamikleri (1960-1990)", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 1, 2016, ss. 151-152.

[341] Çakmak, "Güney Kore'nin Ekonomik Kalkınmasının Temel Dinamikleri (1960-1990)", ss. 151-152.

sürede atlatan Güney Kore, 2000 yılından sonra hızlı bir büyüme trendi göstermiştir. Böylece kısa sürede dünya pazarından en fazla rekabet gücüne sahip ülkelerden biri durumuna gelmeyi başaran Güney Kore'nin bu başarısının altında önemli ölçüde 1960'lı yıllardan itibaren oluşturduğu sağlam üretim ve teknoloji altyapısının yattığı söylenebilir[342].

Güney Kore'deki 2000-2021 yılları arasındaki işsizlik oranları 15 yaş üzeri, 15-24 yaş arası ve 25 yaş üzeri nüfusun cinsiyete göre dağılımıyla birlikte Tablo 19'da verilmiştir.

Tablo 19. 2000-2021 Yılları Arası Güney Kore İşsizlik Oranları (%)

YILLAR	TOPLAM			ERKEK			KADIN		
	15+	15-24	25+	15+	15-24	25+	15+	15-24	25+
2000	4,1	10,0	3,4	4,6	12,0	4,0	3,2	8,4	2,4
2001	3,7	9,4	3	4,2	10,9	3,6	3	8,1	2,1
2002	3	7,9	2,5	3,4	9,2	3	2,5	7	1,8
2003	3,4	9,5	2,7	3,6	10,7	3	3	8,5	2,2
2004	3,4	9,9	2,7	3,7	10,9	3,1	3,1	9	2,2
2005	3,5	9,4	2,9	3,7	10,7	3,3	3,1	8,3	2,4
2006	3,2	8,9	2,8	3,6	10,1	3,2	2,7	8,1	2,1
2007	3,0	7,9	2,6	3,4	9,8	3,1	2,4	6,3	2,0
2008	3,0	8,7	2,6	3,4	10,6	3,0	2,4	7,2	1,9
2009	3,4	9,2	3,0	3,8	10,7	3,5	2,7	8,1	2,2
2010	3,3	8,5	3,0	3,7	9,8	3,4	2,8	7,6	2,4
2011	3,0	8,3	2,6	3,2	9,8	2,9	2,6	7,1	2,2
2012	2,8	7,7	2,5	3,0	8,1	2,7	2,6	7,4	2,1
2013	2,8	7,9	2,4	3,0	7,9	2,7	2,5	7,9	2,0
2014	3,1	8,6	2,7	3,2	9,3	2,8	3,0	8,0	2,5
2015	3,5	9,9	3,1	3,6	9,9	3,2	3,5	9,9	2,9
2016	3,6	10,2	3,2	3,7	10,3	3,4	3,5	10,0	2,9
2017	3,6	9,8	3,2	3,8	10,1	3,4	3,5	9,5	2,9
2018	3,8	10,1	3,4	3,9	10,3	3,6	3,7	9,9	3,2
2019	3,8	9,9	3,4	3,9	10,2	3,6	3,6	9,6	3,1
2020	3,9	10,2	3,6	3,9	10,8	3,6	4,0	9,6	3,6
2021	3,5	7,8	3,3	3,5	8,8	3,3	3,6	6,9	3,3

Kaynak: ILOSTAT, https://ilostat.ilo.org/data/# (30.01.2022).

Güney Kore 1997 Asya Krizi sonrası uyguladığı istihdam artırıcı politikalar sayesinde yükselen işsizlik oranlarını kısmen düşürmeyi başarmıştır. Bu başarıda Güney Kore hükümetinin emek piyasalarına yönelik kapsamlı önlem paketini yürürlüğe koymasının önemi büyüktür. Güney Kore'de Asya krizi ile birlikte işsizlik oranı 1998 yılında %7'ye çıktıktan sonra bu oran dört yıl içinde %3'lere düşmüştür[343]. 1997 yılında Asya Krizi yaşayan Güney Kore'nin 2000 yılı genç işsizliği oranı %10'dur. Sonraki yıllarda Güney Kore'nin genç işsizliği oranlarında dalgalanmalar

[342] Çakmak, "Güney Kore'nin Ekonomik Kalkınmasının Temel Dinamikleri (1960-1990)", s. 152.
[343] Öz, **Kriz ve İşsizlik: Başarı Örnekleri ve Çözüm Önerileri**, ss. 10 ve 12.

yaşansa da 2000 yılına en yakın genç işsizliği oranı ülkede 2016 yılında %10,2; 2018 yılında %10,1 ve 2020 yılında %10,2 şeklinde gerçekleşmiştir. Tablo 19 incelendiğinde, Güney Kore için dikkat çekici olan diğer bir nokta ise kadın genç işsizliği oranının erkek genç işsizliği oranından kısmen daha düşük olmasıdır. Erkek genç işsizliği 2000 yılında %12,0 iken bu oran kadınlarda %8,4; 2010 yılında erkeklerde %9,8 iken kadınlarda %7,6; 2020 yılında erkeklerde 10,8 iken kadınlarda %9,6 ve 2021 yılında erkeklerde 8,8 iken kadınlarda 6,9'dur.

Güney Kore'de özellikle 2008 yılının ikinci yarısında ekonomik üretim hızlı bir biçimde azalmış ve iş bulmada en fazla zorlanan kesim genç nüfus olmuştur. Ancak Güney Kore de Almanya gibi küresel ekonomik kriz öncesini kapsayan ve kriz süresince sürdürülen çeşitli iş gücü piyasası politikaları geliştirmesi sayesinde dönemde başarılı sonuçlar elde etmiştir[344]. Grafik 12'de Güney Kore'nin 1990-2020 yılları arasındaki yıllık büyüme, GSYİH büyüme, kişi başına GSYİH ve enflasyon (TÜFE) oranları gösterilmiştir.

Grafik 12. 1990-2021 Yılları Arası Güney Kore İktisadi Göstergeleri (%)

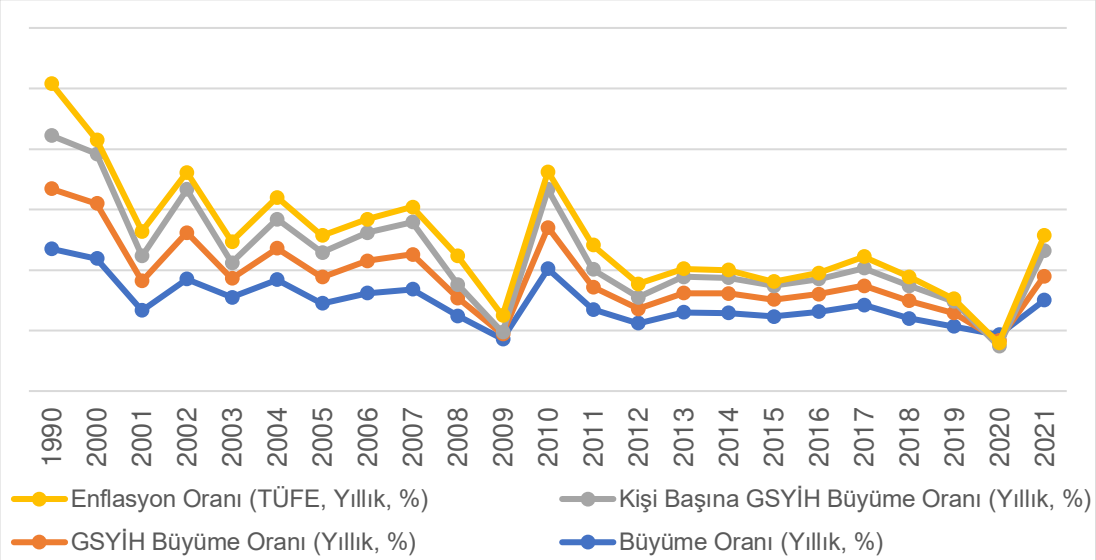

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators, https://databank.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators, (26.09.2022).

Grafik 12'de yer alan iktisadi göstergeler Tablo 20'de rakamsal olarak ve hukukun üstünlüğü endeks değerleriyle birlikte ayrıntılı bir biçimde verilmiştir.

[344] T.C. Kalkınma Bakanlığı, **İstihdam ve Çalışma Hayatı**, Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2014, ss. 7, 14 ve 17.

Tablo 20. 1990-2021 Yılları Arası Güney Kore İktisadi Göstergeleri (%) ve Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerleri (-2,5 ile 2,5 arası)

Yıllar	Büyüme Oranı (Yıllık, %)	GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık, %)	Kişi Başına GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık, %)	Enflasyon Oranı (TÜFE, Yıllık, %)	Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri (-2,5 ile 2,5 arası)
1990	13,5	9,9	8,8	8,6	-
2000	11,9	9,1	8,2	2,3	0,8
2001	3,3	4,9	4,1	4,1	-
2002	8,5	7,7	7,1	2,8	0,9
2003	5,5	3,1	2,6	3,5	0,8
2004	8,4	5,2	4,8	3,6	0,9
2005	4,5	4,3	4,1	2,8	1,0
2006	6,2	5,3	4,7	2,2	0,8
2007	6,8	5,8	5,3	2,5	1,0
2008	2,4	3,0	2,2	4,7	0,9
2009	-1,4	0,8	0,3	2,8	1,0
2010	10,2	6,8	6,3	2,9	1,0
2011	3,5	3,7	2,9	4,0	1,0
2012	1,2	2,4	1,9	2,2	0,9
2013	3,0	3,2	2,7	1,3	1,0
2014	2,9	3,2	2,6	1,3	0,9
2015	2,3	2,8	2,3	0,7	1,2
2016	3,1	2,9	2,5	1,0	1,2
2017	4,2	3,2	2,9	1,9	1,2
2018	2,0	2,9	2,5	1,5	1,2
2019	0,7	2,2	1,9	0,4	1,2
2020	-0,7	-0,9	-1,0	0,5	1,2
2021	5,0	4,0	4,2	2,5	1,1

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators, https://databank.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators, (26.09.2022); Dünya Bankası, Worldwide Governance Indicators, https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=worldwide-governance-indicators (25.09.2022).

Tablo 20 incelendiğinde, Güney Kore'nin reel GSYİH oranında en fazla düşüşün 2020 yılında olduğu görülmektedir. Güney Kore'nin tarihi incelendiğinde yaşamış olduğu birçok yıkım ve krizden güçlenerek çıktığı görülmektedir. Çünkü kalkınmanın ilk aşamasında ihracata dayalı bir strateji benimseyen ve tarımdan sanayiye geçişle birlikte iş gücü piyasasında kalifiye elemana ihtiyaç duyan Güney Kore, bu aşamada kaliteli insan kaynağı yetiştirmeyi amaç edinerek özellikle gençlere beceri kazandırmayı amaçlamıştır. İlerleyen yıllarda Güney Kore'nin ekonomik olarak ciddi atılımlar yaparak emek yoğun ekonomiden bilgi/teknoloji yoğun ekonomiye geçişiyle birlikte iş gücü piyasalarının istediği becerilerde değişmiştir. Bu noktada yine hükümet beceri geliştirme sistemi kurarak önemli gördüğü sektörlerde güncel ihtiyaçları takip edebilmeyi öngörmüştür. Güney Kore'nin tarihsel süreci boyunca düşük işsizlik oranının her zaman öncelikli politikası olduğu söylenebilir. Bu kapsamda ülkede yaşanılan krizlerin iş gücü piyasalarına yönelik eylem planları her

defasında hızlı bir şekilde uygulamaya konulmuştur[345]. Tablo 20'de Güney Kore'nin hukukun üstünlüğü endeks değerlerinin 2010-2021 yılları arasındaki ortalaması ise 1,1'dir. Hukukun üstünlüğü noktasında genel bir ortalama tutturan Güney Kore'nin 2010-2021 yılları arası genç işsizliği oranları da çalışmada seçilen Çin, Rusya, Türkiye ve Arjantin'e göre daha düşüktür.

2.6.5. Japonya

Japonya'da geleneksel olarak işsizlik düşük düzeydedir. Japonya'da özellikle 1970'li ve 1980'li yıllarda işsizlik sorunun göreli istikrarı, kısmen güçlü makroekonomik performansın rolünü ve uzun vadeli istihdam sisteminin önemini yansıtmaktadır. Uzun vadeli istihdam sistemi iki temel özellikle karakterize edilmektedir: Bunlardan ilki, işverenlerin istikrarlı istihdam seviyelerini korumaya ve iş koşullarındaki döngüsel değişikliklere karşı işten çıkarmalardan kaçınmaya çalışması; ikincisi ise yaşam boyu kazanç eğrilerinin uluslararası standartlara göre daha dik olduğu ve bunun da çalışma için güçlü teşviklere yol açmasıdır. Japonya'da 1970'lerin başında yaklaşık %1 gibi çok düşük düzeylerde olan işsizlik oranları, 1970'lerde ilk petrol şokundan sonra çok az bir artışla %2'ye, ikinci petrol şokundan sonra neredeyse %3'e yükselmiştir. Sonuç olarak, Japonya'daki işsizlik oranının istikrarlı bir seviyede gittiği[346] ancak Japon ekonomisinde durgunluğun meydana gelmesiyle birlikte yıllar boyunca istikrarını koruyan istihdamdaki artışın yavaşlayıp işsizliğin artış göstermeye başladığı söylenebilir. Japonya'da işsizlik özellikle 2008 küresel krizi döneminde daha da artmış; 2009 yılında 15-25 yaş arası nüfustaki işsizlik %9,2; 2010 yılında %9,4 olmuştur. Japonya'da işsizlik ile mücadelede alınan önlemler, işsizlikte oluşabilecek ciddi artışı önlemesine rağmen ülke ekonomisinde düzensiz ve yarı zamanlı işlerin yaygınlaşmasına neden olmuştur[347].

Japonya'daki 2000-2021 yılları arasındaki işsizlik oranları 15 yaş üzeri, 15-24 yaş arası ve 25 yaş üzeri nüfusun cinsiyete göre dağılımıyla birlikte Tablo 21'de verilmiştir.

---

[345] Ömer Can Çevik, "Güney Kore Kalkınmasında Mesleki Eğitim Sisteminin Rolü", **İş ve Hayat Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2015, s. 90.

[346] Alexander Hijzen, Ryo Kambayashi, Hiroshi Teruyama ve Yuji Genda, **The Japanese Labour Market during the Global Financial Crisis and the Role of Non-Standard Work: A Micro Perspective**, Working Paper, IZA Discussion Papers, No. 9391, 2015, ss. 4-5.

[347] Özlem Toplu Yılmaz ve Akyol Şahin, "Japonya'da Deflasyon Döneminde İşsizlik ve İşsizlikle Mücadele", **Lectio Socialis Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2020, s. 37.

Tablo 21. 2000-2021 Yılları Arası Japonya İşsizlik Oranları (%)

YILLAR	TOPLAM			ERKEK			KADIN		
	15+	15-24	25+	15+	15-24	25+	15+	15-24	25+
2000	4,8	9,2	4,2	4,9	10,3	4,3	4,5	8,0	4,0
2001	5	9,6	4,5	5,2	10,7	4,7	4,7	8,5	4,2
2002	5,4	10	4,9	5,6	11,4	5	5,1	8,7	4,6
2003	5,2	10,2	4,7	5,5	11,6	4,9	4,9	8,6	4,4
2004	4,7	9,5	4,2	5	11	4,4	4,4	8	3,9
2005	4,4	8,7	4,0	4,6	10,0	4,1	4,2	7,3	3,8
2006	4,2	8,3	3,8	4,4	9,2	4,0	3,9	7,3	3,5
2007	3,9	7,8	3,5	4,0	8,3	3,6	3,8	7,3	3,3
2008	4,0	7,3	3,7	4,1	7,9	3,8	3,9	6,7	3,5
2009	5,1	9,2	4,7	5,3	10,2	4,9	4,8	8,2	4,4
2010	5,1	9,4	4,7	5,5	10,8	5,0	4,6	8,1	4,2
2011	4,6	8,3	4,2	4,8	9,4	4,5	4,1	7,2	3,8
2012	4,4	8,2	4,0	4,6	8,9	4,3	4,1	7,5	3,7
2013	4,0	6,8	3,8	4,3	7,5	4,0	3,7	6,1	3,4
2014	3,6	6,3	3,4	3,7	7,1	3,5	3,4	5,5	3,2
2015	3,4	5,5	3,2	3,6	5,9	3,4	3,1	5,1	2,9
2016	3,1	5,1	2,9	3,3	5,7	3,1	2,8	4,4	2,6
2017	2,8	4,6	2,6	2,9	4,7	2,8	2,6	4,5	2,5
2018	2,4	3,6	2,3	2,6	4,1	2,5	2,2	3,1	2,1
2019	2,4	3,9	2,3	2,5	4,0	2,4	2,2	3,8	2,1
2020	2,8	4,6	2,6	3,0	5,0	2,9	2,5	4,2	2,3
2021	2,8	4,4	2,7	3	4,6	2,9	2,5	4,1	2,4

Kaynak: ILOSTAT, https://ilostat.ilo.org/data/#, (30.01.2022).

Tablo 21'e göre, 2009 yılında küresel boyutta meydana gelen talep daralmasının Japonya'da yüksek işsizlik oranı ile sonuçlandığı görülmektedir. Bu oran 2009 yılında 15 yaş üstü nüfusta %5,1; 15-24 yaş arası nüfusta %9,2 olmuştur. Japonya'da özellikle 2009 yılında yaşanan işsizlik artışındaki temel sebep, yaşanan küresel durgunluktur. Çünkü küresel boyutta, talep yetersizliğinin ortaya çıkmasıyla meydana gelen deflasyon sonucu, işsizlik artış göstermiştir. 2009 yılı sonrası deflasyon oranında meydana gelen azalış ile birlikte işsizlik oranında genel olarak azalma gözlenmiştir. Japonya, ilk kez 2013 yılında ılımlı enflasyon yaşamış ve ülkedeki işsizlik oranında meydana gelen düşüş devam etmiştir. Ülkede 2016 yılında çok düşük oranda deflasyon yaşansa da GSYİH'de büyüme devam etmiş, alınan önlemlerle işsizlik oranı azalışını sürdürmüştür[348]. Salgın sonrasında ise Japonya'da işsizlik oranı artışa geçerek %2 olan uzun dönem ortalamasından sonra 2020 yılında işsizlik oranı %2,8'e yükselmiştir. 2021 yılı Haziran ayında Covid-19 yeni delta varyantının ortaya çıkmasıyla birlikte Japonya'da yaşanan kapanma etkisi sonucu

[348] Yılmaz ve Şahin, "Japonya'da Deflasyon Döneminde İşsizlik ve İşsizlikle Mücadele", ss. 29 ve 37.

işsizlik oranı %3'e yükseldikten sonra Eylül ayında hafif bir düşüş kaydederek %2,9 olmuştur[349].

Dünyada en hızlı yaşlanmanın görüldüğü ve ortalama yaşam süresinin en hızlı arttığı ülke olan Japonya'da 65 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfus içindeki payı 1950 yılında %4,9 iken bu rakam 1990 yılında %10,2'ye yükselmiş ve bu rakamın 2050 yılında %35,6'ya yükseleceği öngörülmüştür[350]. Japonya'da doğum oranının düşük seviyede seyretmesi, özellikle yaşlı kesimde artan ölüm oranları ve ülke dışından gelecek göçün sınırlı kalması (dışarıdan göç sadece göç edecek kişilerin nitelikli olması halinde kabul edilmektedir), aktif nüfustaki düşüşün en önemli nedenleri olarak gösterilmektedir. Japonya'da 2050 yılı içinde ekonomik açıdan aktif nüfusun %53,1'e düşeceği öngörülmekte olup yapılan projeksiyonlar sonucu 0-14 yaş arası nüfusun toplumun %8,6'sını, 65 yaş ve üzeri nüfusun da toplumun %39,5'inin oluşturacağı tahmin edilmektedir. Nüfus yapısının işsizlik üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, Japonya'da hızla artan yaşlı nüfus, ülkede iş gücü yetersizliğinin olduğunu da göstermektedir[351]. Nüfus yapısı dışında işsizlik oranlarını etkileyen diğer önemli unsurlar olan yıllık büyüme, GSYİH büyüme, kişi başına GSYİH ve enflasyon (TÜFE) oranları Grafik 13'te gösterilmiştir.

Grafik 13. 1990-2021 Yılları Arası Japonya İktisadi Göstergeleri (%)

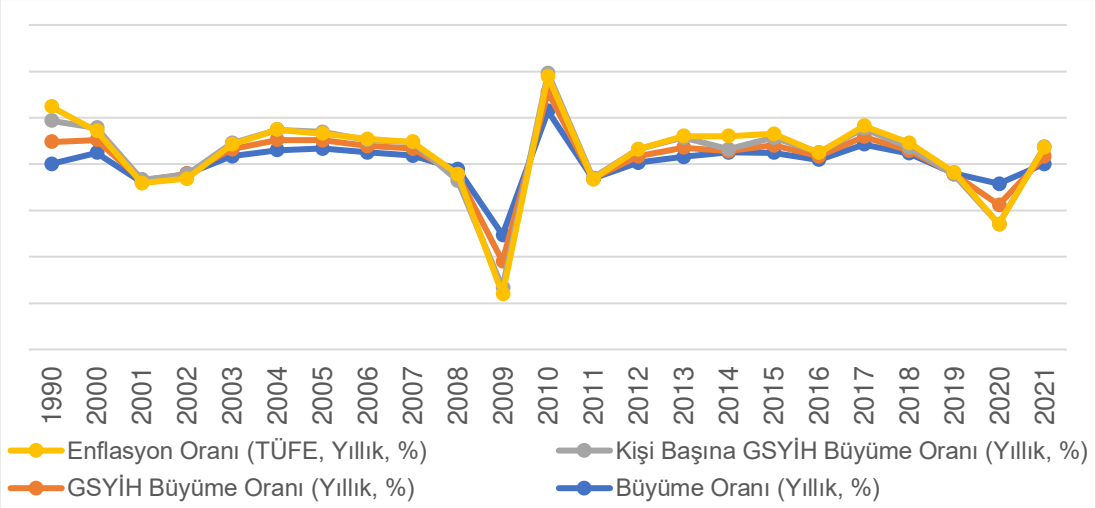

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators, https://databank.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators, (26.09.2022).

[349] T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, **Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler Bülteni**, s. 9.
[350] Ali Rıza Gökbunar, Alparslan Uğur ve Selim Duramaz, "Yaşlı Nüfusa Yönelik Sağlık Harcamalarının Azaltılmasında Kamusal Politikaların Önemi", **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 1, 2016, s. 112.
[351] Yılmaz ve Şahin, "Japonya'da Deflasyon Döneminde İşsizlik ve İşsizlikle Mücadele", s. 28.

Grafik 13'te yer alan iktisadi göstergeler Tablo 22'de rakamsal olarak ve hukukun üstünlüğü endeks değerleriyle birlikte ayrıntılı bir biçimde verilmiştir.

Tablo 22. 1990-2021 Yılları Arası Japonya İktisadi Göstergeleri (%) ve Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerleri (-2,5 ile 2,5 arası)

Yıllar	Büyüme Oranı (Yıllık, %)	GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık, %)	Kişi Başına GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık, %)	Enflasyon Oranı (TÜFE, Yıllık, %)	Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri (-2,5 ile 2,5 arası)
1990	-	4,8	4,5	3,1	-
2000	2,4	2,8	2,6	-0,7	1,3
2001	-3,9	0,4	0,1	-0,7	-
2002	-2,1	0,0	-0,2	-0,9	1,1
2003	1,7	1,5	1,3	-0,3	1,2
2004	3,0	2,2	2,2	0,0	1,2
2005	3,3	1,8	1,8	-0,3	1,2
2006	2,5	1,4	1,3	0,2	1,4
2007	1,8	1,5	1,4	0,1	1,3
2008	-1,1	-1,2	-1,3	1,4	1,3
2009	-15,3	-5,7	-5,7	-1,4	1,3
2010	11,4	4,1	4,1	-0,7	1,3
2011	-3,2	0,0	0,2	-0,3	1,3
2012	0,3	1,4	1,5	0,0	1,4
2013	1,5	2,0	2,2	0,3	1,4
2014	2,5	0,3	0,4	2,8	1,6
2015	2,4	1,6	1,7	0,8	1,5
2016	0,9	0,8	0,8	-0,1	1,4
2017	4,2	1,7	1,8	0,5	1,6
2018	2,3	0,6	0,7	1,0	1,5
2019	-2,0	-0,2	-0,1	0,5	1,5
2020	-4,3	-4,5	-4,2	0,0	1,5
2021	-	1,6	2,1	-0,2	1,6

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators, https://databank.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators, (26.09.2022); Dünya Bankası, Worldwide Governance Indicators, https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=worldwide-governance-indicators (25.09.2022).

Tablo 22 incelendiğinde, Japonya'da 2016 yılında meydana gelen deflasyona rağmen reel GSYİH'de büyümenin devam ettiği görülmektedir. Ancak Covid-19 salgını diğer birçok ülke gibi Japon ekonomisini de olumsuz etkilemiştir. Nitekim IMF tarafından yapılan tahminler, Covid-19 salgınının ekonomik etkilerinin 1929 Büyük Buhranı sonuçlarından daha ağır olacağı yönündedir[352]. Son verilere göre 2020 yılında Japonya ekonomisi %4,8 oranında küçülmüş olmakla birlikte 2020 yılı son çeyreğinde toparlanmaya başlamıştır[353]. Tablo 22'de yer alan hukukun üstünlüğü endeks değeri

[352] Mahmut Sami Duran ve Mustafa Acar, "Bir Virüsün Dünyaya Ettikleri: Covid-19 Pandemisinin Makroekonomik Etkileri", **International Journal of Social and Economic Sciences**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2020, s. 64.

[353] T.C. Ticaret Bakanlığı, **Ülke Profili**, https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/dogu-asya/japonya/ulke-profili, (10.04.2022).

ise 2010-2021 yılları arasında ortalama olarak 1,5'tir. Japonya'nın hukukun üstünlüğü endeks değer ortalaması, çalışmada seçilen ülkeler içine Almanya'dan sonra gelen en iyi ülke olma özelliğini taşımaktadır. 2010-2021 yılları arası hukukun üstünlüğü endeks değer ortalaması Almanya'da 1,6 iken Japonya'da 1,5'tir. Japonya hukukun üstünlüğü endeksinde gösterdiği başarıyı genç işsizliği ortalamasında da göstererek 2010-2021 yılları arasında seçilen ülkeler içinde en düşük genç işsizliği oranı olan ülkedir (2010-2021 yılları arası Japonya genç işsizliği ortalaması %5,9).

2.6.6. Meksika

Meksika'da uzun süreli işsizliğin genel olarak istikrarlı bir seyir izlediği[354] ve Meksika'nın düşük işsizlik oranlarına sahip bir ülke olduğu söylenebilir. Çünkü işsizlik oranlarının düşük olduğu ülkelerde uzun süreli işsizlik neredeyse görülmemekte, bu ülkelerde mevcut işsizlik büyük oranda bir işten diğer işe geçiş ve okuldan iş gücü piyasasına girişte ortaya çıkan geçici işsizliği temsil etmektedir[355]. Ayrıca 12 Ağustos 1992 yılında ABD, Kanada ve Meksika'nın North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması, NAFTA)* imzalamasıyla birlikte ticaret ve yatırım engellerinin ortadan kalkması; ABD ve Kanada'nın Meksika'ya yatırımlarını çoğaltmaları durumunda, bu iki ülkenin ucuz iş gücünden faydalanması işsizliğin düşmesi noktasında çok önemli olmuştur.

Meksika'daki 2000-2021 yılları arasındaki işsizlik oranları 15 yaş üzeri, 15-24 yaş arası ve 25 yaş üzeri nüfusun cinsiyete göre dağılımıyla birlikte Tablo 23'te verilmiştir.

---

[354] Bilal Akyol, **Yükselen Ekonomilerde Emek Piyasası Kurumları ve Politikaları: Türkiye-Meksika Karşılaştırması**, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli, 2021, s. 93.

[355] Sosyal Siyaset, **Sosyal Politika Yararlanıcıları: Özel Politika Gerektiren Kesimler ve Sosyal Politika**, https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_Bahar/sosyal_siyaset/14/index.html, (20.02.2022).

* 1994 yılında yürürlüğe giren NAFTA, Meksika için çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. NAFTA Meksika'da ABD ile yapılan dış ticaret hacminin gelişmesinde ciddi bir artışın yaşanmasını, sonraki yıllarda ise Meksika, AB ve çeşitli ülkelerle serbest ticaret anlaşmalarının imzalanarak dışa açık liberal ekonomiye sahip olma özelliğinin pekişmesini sağlamıştır. Ayrıca, Meksika NAFTA sayesinde ABD'ye komşu ülke olma avantajını daha fazla kullanma imkanına erişmiştir. Bu sayede ABD piyasası için üretim yapmak isteyen ABD'li firmalar ve diğer ülke firmaları, Meksika'nın ucuz iş gücünden yararlanmak amacıyla bu ülkeye yatırım yapmaktadır (Aslı Dolu ve Türkmen Göksel, "NAFTA'nın Meksika Ekonomisi Üzerindeki Etkileri: Sentetik Kontrol Metot Yaklaşımı", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 22, Sayı: 3, 2017, s. 924).

Tablo 23. 2000-2021 Yılları Arası Meksika İşsizlik Oranları (%)

YILLAR	TOPLAM			ERKEK			KADIN		
	15+	15-24	25+	15+	15-24	25+	15+	15-24	25+
2000	2,6	5,2	1,7	2,3	4,6	1,5	3,4	6,4	2,2
2001	2,6	5	1,8	2,2	3,9	1,7	3,4	6,9	2,2
2002	3	6,1	2	2,6	4,9	1,9	3,8	8,2	2,4
2003	3,5	7,1	2,4	2,9	5,6	2,1	4,5	9,8	2,8
2004	3,9	8,2	2,7	3,2	6,4	2,3	5,3	11,6	3,5
2005	3,6	6,9	2,6	3,4	6,2	2,6	3,9	8,2	2,7
2006	3,6	7	2,6	3,4	6,4	2,5	3,9	8,1	2,7
2007	3,6	7,1	2,7	3,4	6,6	2,5	4	8,2	2,8
2008	3,9	7,6	2,9	3,8	7,0	2,9	4	8,7	2,8
2009	5,4	10	4,1	5,4	9,4	4,3	5,4	11,2	3,9
2010	5,3	9,7	4,1	5,4	9,3	4,3	5,2	10,5	3,9
2011	5,2	9,8	4,0	5,2	9,3	4,1	5,1	10,7	3,8
2012	4,9	9,4	3,8	4,9	8,8	3,9	4,9	10,3	3,6
2013	4,9	9,4	3,8	4,9	8,6	3,9	5,0	10,7	3,6
2014	4,8	9,4	3,7	4,8	8,7	3,8	4,8	10,6	3,6
2015	4,3	8,5	3,3	4,2	7,7	3,4	4,4	9,9	3,3
2016	3,9	7,6	3,0	3,8	7,1	3,1	3,9	8,6	2,9
2017	3,4	6,8	2,7	3,3	6,2	2,6	3,6	7,9	2,7
2018	3,3	6,8	2,5	3,2	6,4	2,5	3,4	7,6	2,6
2019	3,5	7,1	2,7	3,5	6,7	2,7	3,5	8,0	2,7
2020	4,4	8,0	3,7	4,7	7,7	4,0	4,1	8,6	3,3
2021	4,4	8,1	3,6	4,5	7,9	3,7	4,2	8,6	3,4

Kaynak: ILOSTAT, https://ilostat.ilo.org/data/#, (30.01.2022).

Tablo 23'te görüldüğü üzere Meksika'da genç işsizliği oranı 2000 yılında %5,2 iken bu oran 2005 yılında %6,9'a; 2010 yılında %9,7'ye yükselmiştir. 2015 yılından itibaren ise genç işsizliği oranı %8,5'e gerileyerek 2016 yılında %7,6; 2017 ve 2018 yılarında %6,8; 2019 yılında %7,1; 2020 yılında %8, 2021 yılında ise %8,1 olmuştur.

Meksika'da tarımdan sanayiye geçiş sürecinde iş gücüne katılım oranının özellikle kadınlarda önemli derecede artırmış olması dikkat çekicidir[356]. Ülkede "Maquiladora" adı verilen ve ABD-Meksika sınırında ihracata yönelik sanayi üretimi yapan tesisler petrol dışı ihracatın büyük kısmını gerçekleştirmekle birlikte kadın iş gücü katılımının da önemli ölçüde artırmasını sağlamıştır[357]. Ancak López ve Flores (2020)'in Meksika'nın iş gücü piyasalarında cinsiyet farkının boyutlarını ve büyüklüğünü incelediği çalışmasında, aslında Latin Amerika ülkeleri içinde kadın iş gücüne katılım oranı en düşük olan ülkenin Meksika olduğu belirtilmiştir. Çalışmada kadınların kayıt dışı sektörde erkeklerden daha fazla temsil edildiği ve kadınların çocuk sahibi olduktan sonra (özellikle beş yaşının altında çocuğu olan kadınların) iş

[356] Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, **Coğrafya Ne Kadar Fark Yaratır? Meksika ve Türkiye**, 2010, s. 8, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1283841491-3.Cografya_Ne_Kadar_Fark_Yaratir_Meksika_ve_Turkiye.pdf, (20.02.2022).

[357] Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, **Coğrafya Ne Kadar Fark Yaratır? Meksika ve Türkiye**, s. 7.

gücü piyasasına katılma olasılığının azaldığı belirtilmiştir[358]. Nitekim Tablo 23'te kadın genç işsizliği oranının erkek genç işsizliği oranından daha fazla olduğu görülmektedir.

Meksika ekonomisinin tarihsel gelişimine bakıldığında, ülke 1950'lerin ortasında 1970'lere kadar olan dönem içerisinde finansal istikrar ve büyüme sembolü olarak gösterilmekteydi. Ülkede döviz kurunun ABD dolarına sabitlendiği, enflasyonun orta düzeyde seyrettiği, konvertibilite üzerinde herhangi bir kısıtın bulunmadığı ve kişi başına düşen reel milli gelirin yüksek olduğu bir ortam mevcuttu. Ancak Meksika, 1982 yılının Ağustos ayında yaşadığı ekonomik kriz ile birlikte dış borçlarını ödeyemeyeceğini açıklamıştır. Petrol ihraç eden bir ülke olan Meksika'nın içine düştüğü borç krizi, ülkede uzun yıllar hissedilecek olan ekonomik zorlukların da başlangıcını oluşturmuştur. Sonraki süreçte Meksika'da ekonominin her alanında kapsamlı bir reform süreci başlatılmış ve kamu sektörünün rolü azaltılarak özel sektörün daha aktif bir rol üstlenmesi yönünde çaba sarf edilmiştir. Özelleştirmeler, kontrollerin kaldırılması, vergi reformu, devletin ekonomideki rolünü önemli derecede sınırlandırmıştır. Ayrıca Meksika'nın NAFTA'ya katılma kararı, piyasaları dışa açma, gelecekte ekonominin özel sektöre dayandırılması konusundaki niyetin ciddiyeti ve yapılan reformların geri dönülmez olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. Bu dönemde büyüme oranlarında fazla bir artış yaşanmasa da enflasyon düşürülmüş, mali istikrar sağlanmış, ithalat ve temel özelleştirmeler serbestleştirilmiştir. 1990'lara gelindiğinde ise Meksika, gerçekleştirdiği ekonomik reformların başarısı ile örnek gösterilmiştir[359].

Meksika'da 1970'li ve 1980'li yıllar boyunca yavaş bir yükseliş gösteren kişi başına düşen GSYİH, 1990'lı yılların ortalarından itibaren çalışma çağındaki nüfusun artmasıyla birlikte ciddi bir yükseliş trendine girmiştir[360]. 2000'li yıllara gelindiğinde ise birçok ülkede olduğu gibi Meksika'da da 2008 küresel ekonomik krizi ve Covid-19 salgının yarattığı olumsuzluk ekonomiye yansımıştır. Grafik 14'te Meksika'nın

[358] López Moreno Flores Isaac, "Gender Gaps and Poverty Traps in México's Labor Markets", **Master's Programme in Economic Development & Growth**, Lund University, 2020, ss. 1 ve 29. https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/9019617, (20.02.2022).
[359] Burçin Hacıhasanoğlu, **Meksika 1994 ve Arjantin 2001-2002 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye İçin Önemi**, (Uzmanlık Yeterlilik Tezi), T.C. Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2005, ss. 20, 21 ve 28.
[360] Akyol, **Yükselen Ekonomilerde Emek Piyasası Kurumları ve Politikaları: Türkiye-Meksika Karşılaştırması**, s. 80.

1990-2021 yılları arasındaki yıllık büyüme, GSYİH büyüme, kişi başına GSYİH ve enflasyon (TÜFE) oranları gösterilmiştir.

Grafik 14. 1990-2021 Yılları Arası Meksika İktisadi Göstergeleri (%)

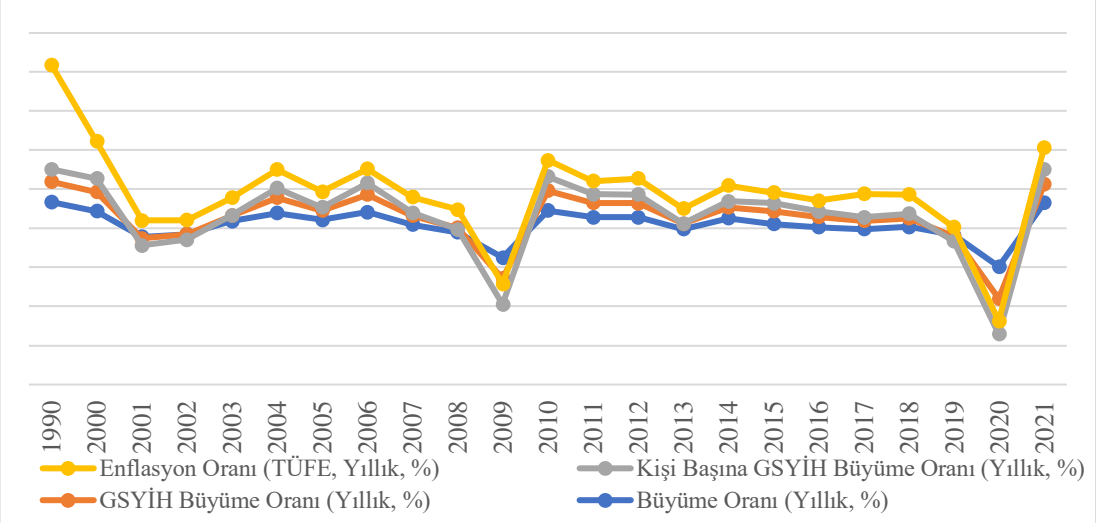

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators, https://databank.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators, (26.09.2022).

Grafik 14'te yer alan iktisadi göstergeler Tablo 24'te rakamsal olarak ve hukukun üstünlüğü endeks değerleriyle birlikte ayrıntılı bir biçimde verilmiştir.

Tablo 24. 1990-2021 Yılları Arası Meksika İktisadi Göstergeleri (%) ve Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerleri (-2,5 ile 2,5 arası)

Yıllar	Büyüme Oranı (Yıllık, %)	GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık, %)	Kişi Başına GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık, %)	Enflasyon Oranı (TÜFE, Yıllık, %)	Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri (-2,5 ile 2,5 arası)
1990	6,7	5,2	3,2	26,7	-
2000	4,4	4,9	3,4	9,5	-0,4
2001	-2,2	-0,4	-1,8	6,4	-
2002	-1,5	0,0	-1,4	5,0	-0,3
2003	1,8	1,4	0,1	4,5	-0,4
2004	3,9	3,9	2,5	4,7	-0,4
2005	2,2	2,3	0,9	4,0	-0,4
2006	4,1	4,5	3,0	3,6	-0,5
2007	0,9	2,3	0,8	4,0	-0,5
2008	-1,0	1,1	-0,4	5,1	-0,7
2009	-7,5	-5,3	-6,7	5,3	-0,6
2010	4,5	5,1	3,6	4,2	-0,6
2011	2,8	3,7	2,2	3,4	-0,5
2012	2,8	3,6	2,2	4,1	-0,5
2013	-0,2	1,4	0,0	3,8	-0,5
2014	2,6	2,8	1,5	4,0	-0,4
2015	1,1	3,3	2,0	2,7	-0,4
2016	0,3	2,6	1,4	2,8	-0,6
2017	-0,2	2,1	0,9	6,0	-0,6

2018	0,4	2,2	1,1	4,9	-0,6
2019	-1,8	-0,2	-1,3	3,6	-0,6
2020	-9,8	-8,2	-9,1	3,4	-0,6
2021	6,5	4,8	3,7	5,7	-0,8

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators, https://databank.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators, (26.09.2022); Dünya Bankası, Worldwide Governance Indicators, https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=worldwide-governance-indicators (25.09.2022).

Meksika'nın iktisadi göstergelerine bakıldığında ülke ekonomisinin özellikle salgından olumsuz etkilendiği görülmektedir. Latin Amerika'nın en fazla nüfusuna sahip ülkesi olan Meksika'nın bölgede Brezilya'dan sonra salgından en fazla etkilenen ülke olduğu söylenebilir. Dolayısıyla salgının bu olumsuz etkisi Meksika'nın ekonomik büyüme hızında yavaşlamaya neden olmuştur. Meksika yaklaşık 2,6 trilyon Amerikan doları (United States Dollar, USD) olan GSYİH'si ile dünyanın en büyük ilk 15 ekonomisi arasında olup Latin Amerika'nın sanayileşmiş birkaç ülkesinden biri olsa da ülkede ekonomik eşitsizlik ve yoksulluğun önemli ölçüde sorun olması ülkenin salgından daha fazla etkilenmesine neden olmuştur. Dolayısıyla salgınla birlikte ülkede ekonomik büyüme hızı da yavaşlamaya başlamıştır[361]. Meksika'da artan vaka sayıları haricinde yabancı ülkelerden istihdamı kısıtlayan yasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte ekonomik faaliyetler de giderek yavaşlamıştır[362]. Ulusal İstatistik ve Coğrafya Enstitüsü (Instituto Nacional de Estadística y Geografía) İşletme Demografisi Üzerine Çalışma (Estudio sobre la Demografía de los Negocios) 2020 verilerine göre, Meksika'da Covid-19 salgın döneminde her beş işletmeden biri (yaklaşık 1.010.857 işletme, toplamın %20,81'i) süresiz olarak kapanmıştır. Özellikle kayıt dışı işletmeler (kapanan işletmelerin %5,6'sı kayıtlı, %12,8'i kayıtlı olmayan işletmelerdir) ile KOBİ (Küçük ve Orta Ölçekli İşletme)'ler krediye erişimdeki güçlük ve kendi kendine devam edebilecek finansal kaynağa sahip olmamaları nedeniyle salgından daha fazla etkilenmiştir[363]. Ayrıca salgının Meksika ekonomisini olumsuz etkilediği kadar var olan sınıfsal uçurumu derinleştirdiği, sosyoekonomik olarak dezavantajlı kesimler üzerinde daha fazla hissedilmesine neden olduğu da

[361] Ceren Uysal Oğuz ve E. Nur Sezek, "Latin Amerika'da Covid-19 Pandemisinin Sosyoekonomik Etkileri: Brezilya ve Meksika Örnekleri, **Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 5 (Özel Sayı), 2020, ss. 173 ve 177.

[362] T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, **Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler Bülteni**, s. 3.

[363] T.C. Ticaret Bakanlığı, **Covid-19 Gelişmeleri**, https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-amerika/meksika/ulke-profili/kovid-19-gelismeleri, (08.04.2022).

söylenebilir[364]. Tablo 24'te yer alan hukukun üstünlüğü endeks değerlerine bakıldığında ise Meksika'nın 2010-2021 yılları arasında hukukun üstünlüğü endeks değer ortalaması -0,6'dır. Böylece Meksika, hukukun üstünlüğü endeks değer ortalamasında, çalışmada seçilen Almanya, Japonya, Güney Kore, Türkiye, Çin, Arjantin'in gerisinde kalmaktadır. Meksika, 2010-2021 yılları arası genç işsizliği ortalamasında seçilen ülkeler içinde yer alan Japonya ve Almanya'dan sonra en düşük orana sahip ülke olmuştur.

2.6.7. Rusya

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasıyla birlikte ekonomide köklü ve hızlı bir değişim süreci başlamıştır. Rusya için önemli bir yıl olan 1991 yılında ekonomik anlamda dışarıya kapalı olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dağılmış ve Rusya piyasa ekonomisine geçiş yapmıştır. Ayrıca bu dönemde yaşanan ABD ve SSCB arasındaki soğuk savaşın olması da ülkede ekonomik durgunluğa neden olmuştur. Bu dönemdeki sorunları çözebilmek için ülkede birçok yasak kaldırılmış, devlete ait olan işletmelerin önemli bir kısmı özel mülkiyete dönüştürülmüştür. Ancak bu politikalar yaşanan sorunları çözmede yeterli olamamış ve SSCB 1991 yılında dağılmıştır[365]. 1991 yılında ilk demokratik seçimini yapan Rusya, 1992 yılında döviz kurunu serbest hale getirilmiş ve 1995 yılında kur bandı uygulamasına başlamış, 1998 yılı Ağustos ayına kadar kur bandı politikasını sürdürmüştür. Bu dönemde dış dünya ile ilişkilerini geliştiren Rusya için Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ilk kez 1997 yılında büyüme toparlanma eğilimine girmiş ve Rusya'da ekonomik büyüme gözlenmiştir. Ancak 1998 yılında Rusya'nın vadesi gelen kısa vadeli dış borcu ülkede ödemeler dengesi açığı sorununun daha da ciddileşmesine neden olmuş ve 1998 yılında Rusya'da bir döviz krizi yaşanmıştır[366]. Rusya'da 2000 yılı sonrasında, geçiş döneminde yaşanan olumsuzluklar kısmen de olsa geride kalmış ve uluslararası piyasalarla entegrasyon hızlanmıştır[367]. 2008 krizine

[364] Oğuz ve Sezek, "Latin Amerika'da Covid-19 Pandemisinin Sosyoekonomik Etkileri: Brezilya ve Meksika Örnekleri, s. 177.
[365] Serhat Yüksel, "Rusya Ekonomisinde Büyüme, İşsizlik ve Enflasyon Arasındaki Nedensellik İlişkileri", **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt: 53, Sayı: 614, 2016, ss. 44-45.
[366] Mustafa Volkan Güran, "1998 Rusya Finansal Krizinin Gelişimi ve Etkileri", **Journal of Academic Value Studies Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 4, 2021, ss. 516-523.
[367] Yılmaz Aydın, "Rusya'da İşgücü Piyasasında Temel Eğilimler ve Fiyat Uyumu", **Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 4, 2020, s. 166.

giden on yıl içinde Rusya'da güçlü bir ekonomik büyüme, artan üretkenlik ve reel ücretler, azalan işsizlik oranları gözlenmiştir[368]. Ancak 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizle birlikte Rusya, 2009 yılında %10,31 oranında küçülmüştür[369]. Rus ekonomisini 2008 küresel ekonomik krizinden sonra son yıllarda yaşanan Covid-19 salgını da olumsuz etkilemiştir. Salgının önlenmesi için devletler sınırlarını kapatmış ve ülke içindeki insanların hareketliliğini kısıtlayıcı yasaklar getirmiştir. Salgında alınan bu önlemler, ekonomik hareketliliğin kısıtlanması ve girişimcilerin birçok sorunla karşı karşıya kalması nedeniyle iş gücü arzının daralmasına da yol açmıştır[370].

Rusya'daki 2000-2021 yılları arasındaki işsizlik oranları 15 yaş üzeri, 15-24 yaş arası ve 25 yaş üzeri nüfusun cinsiyete göre dağılımıyla birlikte Tablo 25'te verilmiştir.

Tablo 25. 2000-2021 Yılları Arası Rusya İşsizlik Oranları (%)

YILLAR	TOPLAM			ERKEK			KADIN		
	15+	15-24	25+	15+	15-24	25+	15+	15-24	25+
2000	10,6	20,7	9,0	10,8	19,5	9,3	10,4	22,2	8,6
2001	9	18	7,6	9,3	17	8	8,6	19,2	7,1
2002	7,9	15,6	6,7	8,1	14,5	7,1	7,6	16,9	6,3
2003	8,2	17,5	6,8	8,5	16,5	7,1	7,9	18,8	6,5
2004	7,8	17,2	6,3	8	16	6,7	7,5	18,6	6
2005	7,1	15,5	5,9	7,3	14,4	6,1	6,9	16,8	5,6
2006	7,1	16,3	5,7	7,4	15,7	6,1	6,7	17,1	5,3
2007	6,0	14,4	4,8	6,3	14,4	5,1	5,6	14,4	4,5
2008	6,2	14,0	5,1	6,5	13,2	5,4	5,9	15,1	4,8
2009	8,3	18,4	6,9	8,9	18,1	7,5	7,7	18,8	6,2
2010	7,4	17,1	6,1	7,9	16,8	6,6	6,8	17,4	5,6
2011	6,5	15,5	5,4	7,0	15,3	5,8	6,1	15,8	5,0
2012	5,4	14,9	4,4	5,8	14,6	4,7	5,1	15,4	4,1
2013	5,5	14,2	4,6	5,8	13,6	4,9	5,1	15,0	4,3
2014	5,2	14,0	4,4	5,5	13,7	4,7	4,8	14,5	4,0
2015	5,6	16,4	4,7	5,8	15,6	4,9	5,3	17,3	4,4
2016	5,6	16,7	4,7	5,8	16,1	4,9	5,3	17,6	4,5
2017	5,2	16,5	4,4	5,4	15,9	4,5	5,0	17,2	4,3
2018	4,8	17,1	4,0	4,9	16,3	4,1	4,8	18,0	4,0
2019	4,5	15,2	3,8	4,7	14,9	3,9	4,3	15,7	3,7
2020	5,6	17,0	4,9	5,6	16,0	4,9	5,5	18,2	4,8
2021	5	16,9	4,2	5	15,7	4,2	5	18,4	4,2

Kaynak: ILOSTAT, https://ilostat.ilo.org/data/#, (30.01.2022).

[368] ILO, **Jobs and Skills for Youth: Review of Policies for Youth Employment of the Russian Federation**, International Labour Organization 2014, s. vii, https://www.ilo.org/employment/Whatwedo/Publications/WCMS_393861/lang--en/index.htm, (10.04.2022).

[369] Yüksel, "Rusya Ekonomisinde Büyüme, İşsizlik ve Enflasyon Arasındaki Nedensellik İlişkileri", s. 46.

[370] Akif Abdullah, "COVID-19 Koronavirüs Pandemisinin Rusya'da Sosyo-Ekonomik Eşitsizliğe ve Yoksulluğa Etkisinin Değerlendirilmesi", **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 3, 2021, ss. 622, 623 ve 635.

Tablo 25'te yer alan Rusya'nın işsizlik oranları incelendiğinde, toplam işsizlik oranlarına kıyasla genç işsizliğindeki yükseklik ve dalgalanma dikkat çekicidir. Rusya'da en yüksek işsizliği %20,7 ile 2000 yılında yaşanmıştır. Rusya'da 2010 yılı genç işsizliği %17,1; 2020 yılı genç işsizliği %17,0; 2021 yılı genç işsizliği ise %16,9'dur. Ayrıca Tablo 25'te birçok ülkedeki gibi kadın genç işsizlerin oranının erkek genç işsizlerin oranından daha fazla olduğu görülmektedir. Rusya'da 2000 yılında erkek genç işsizliği %19,5 iken kadın genç işsizliği %22,2; 2010 yılında erkek genç işsizliği %16,8 iken kadın genç işsizliği %17,4; 2020 yılı erkek genç işsizliği %16,0 iken kadın genç işsizliği %18,2 olmuştur. Özellikle son dönemde Covid-19 salgının da ekonomiyi olumsuz etkilemesiyle birlikte kadın genç işsizliği oranında artış yaşandığı görülmektedir.

Tüm dünyada olduğu gibi Rusya'da da Covid-19 salgını büyüme beklentilerini olumsuz yönde etkilemiş, nüfusun gelir düzeyinde önemli boyutta bir düşüşe yol açmış, yoksulluk, işsizlik ve sosyoekonomik ekonomik sorunu şiddetlenmiştir[371]. Rusya'nın iktisadi göstergelerini içeren yıllık büyüme, GSYİH büyüme, kişi başına GSYİH ve enflasyon (TÜFE) oranları Grafik 15'te gösterilmiştir.

Grafik 15. 1990-2021 Yılları Arası Rusya İktisadi Göstergeleri (%)

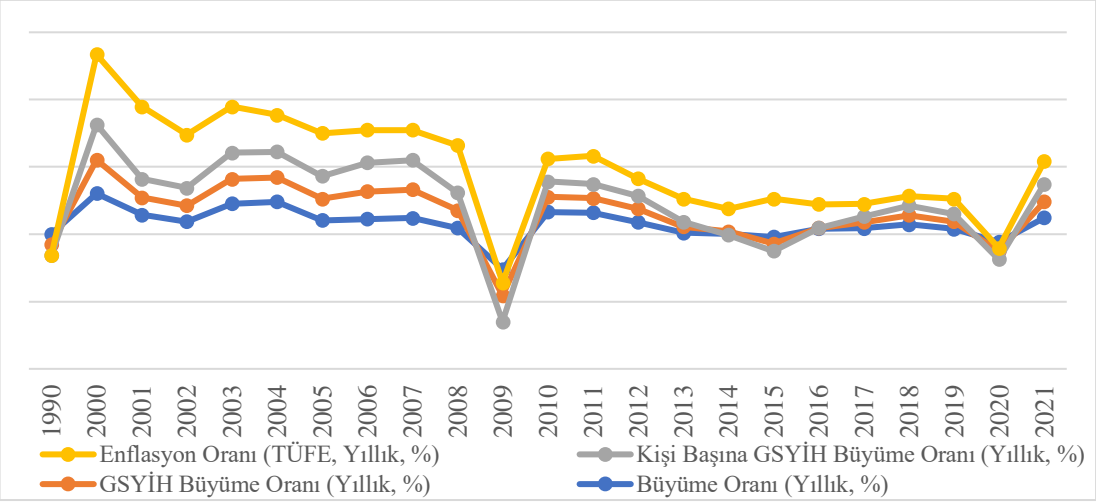

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators, https://databank.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators, (26.09.2022).

Grafik 15'te yer alan iktisadi göstergeler Tablo 26'da rakamsal olarak ve hukukun üstünlüğü endeks değerleriyle birlikte ayrıntılı bir biçimde verilmiştir.

[371] Abdullah, "COVID-19 Koronavirüs Pandemisinin Rusya'da Sosyo-Ekonomik Eşitsizliğe ve Yoksulluğa Etkisinin Değerlendirilmesi", s. 623.

Tablo 26. 1990-2021 Yılları Arası Rusya İktisadi Göstergeleri (%) ve Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerleri (-2,5 ile 2,5 arası)

Yıllar	Büyüme Oranı (Yıllık, %)	GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık, %)	Kişi Başına GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık, %)	Enflasyon Oranı (TÜFE, Yıllık, %)	Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri (-2,5 ile 2,5 arası)
1990	-	-3,0	-3,2	-	-
2000	12,1	10,0	10,5	20,8	-1,1
2001	5,8	5,1	5,5	21,5	-
2002	3,8	4,7	5,2	15,8	-0,9
2003	9,1	7,3	7,8	13,7	-1,0
2004	9,7	7,2	7,6	10,9	-0,9
2005	4,1	6,4	6,8	12,7	-1,0
2006	4,5	8,2	8,6	9,7	-1,0
2007	4,8	8,5	8,7	9,0	-1,0
2008	1,9	5,2	5,2	14,1	-1,0
2009	-10,4	-7,8	-7,8	11,6	-0,8
2010	6,6	4,5	4,5	6,8	-0,8
2011	6,4	4,3	4,2	8,4	-0,7
2012	3,6	4,0	3,8	5,1	-0,9
2013	0,4	1,8	1,5	6,8	-0,8
2014	0,1	0,7	-1,0	7,8	-0,8
2015	-0,8	-2,0	-2,2	15,5	-0,8
2016	1,7	0,2	0,0	7,0	-0,8
2017	1,8	1,8	1,7	3,7	-0,8
2018	2,9	2,8	2,8	2,9	-0,8
2019	1,6	2,2	2,2	4,5	-0,8
2020	-2,3	-2,7	-2,5	3,4	-0,8
2021	4,9	4,8	5,2	6,7	-0,9

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators, https://databank.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators, (26.09.2022); Dünya Bankası, Worldwide Governance Indicators, https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=worldwide-governance-indicators (25.09.2022).

Tablo 26'ya göre Rusya ekonomisi incelendiğinde, 1998 yılında yaşanan krizin ülkede durgunluk sürecinin yaşanmasına neden olduğu, ancak 2000'lerin başında Rusya'da durgunluktan çıkış sürecinin başladığı söylenebilir. Krizle birlikte ulusal para biriminin önemli boyutta devalüasyonu ve kısa süre sonra petrol-gaz fiyatlarının artmaya başlaması makroekonomik ortamın değişmesine yol açmıştır. Bu durum Rusya ekonomisinin büyüme sürecine girmeye başlamasını sağlamıştır. Bu bağlamda Rusya ekonomisi, 1998 yılında yaşanan küresel kriz sonrasında %5,3 küçüldükten sonra 1999 yılında %6,4; 2000 yılında ise %10 büyüme oranına ulaşmıştır[372]. Ancak 2000'lerin başında yaşanan etkileyici büyüme ücret artışını hızlandırmış olsa da orantılı olarak daha fazla iş imkanı getirmemiştir. Bu nedenle Rusya'nın işsizlik oranına bakıldığında 2000 yılının yüksek olduğu görülmektedir. Söz konusu bu duruma benzer bir dönem 2008-2009 küresel krizinde de yaşanmıştır. Özetle

[372] Aydın, "Rusya'da İşgücü Piyasasında Temel Eğilimler ve Fiyat Uyumu", s. 171.

makroekonomik şokların doğası ve nedenleri farklı olsa da bunlara verilen tepkilerin kısmen benzer olduğu söylenebilir[373]. Bu noktadan hareketle Rusya'nın ekonomi ve işsizlik noktalarında diğer ülkeler gibi küresel ekonomik kriz ile Covid-19 salgınından olumsuz etkilendiği söylenebilir. Günümüzde Covid-19 salgınının neden olduğu üretim ve tüketimdeki düşüş, döviz kuru istikrarsızlığı, işletme kredisi sorunları gibi büyük ölçekli olumsuz faktörler, ana makroekonomik göstergelerde de düşüşe neden olmuştur. Dolayısıyla Rusya'nın bütün bölgelerinde 2019 yılı sonu ve 2020 yılı başlarında Covid-19 salgını nedeniyle kişi başına düşen gelirde azalma görülmüştür. Ayrıca, Rusya'da işsizliğin en önemli sosyoekonomik sorun olarak yer aldığı göz önüne alındığında, salgına yönelik getirilen kısıtlamaların bu sorunu ciddi ölçüde şiddetlendirdiği söylenebilir[374]. Salgına yönelik getirilen kısıtlamaların dışında Rusya-Ukrayna Savaşı'nın da ülke ekonomisine günlük maliyetinin 20 milyon dolara yakın olduğu tahmin edilmektedir[375]. Tablo 26'da verilen hukukun üstünlüğü değerlerine bakıldığında ise Rusya'nın 2010-2021 yılları arası hukukun üstünlüğü endeks değer ortalaması -0,8'dir. Böylece Rusya'nın 2010-2021 yılları arası hukukun üstünlüğü endeks değer ortalamasının çalışmada seçilen diğer ülkelerden daha kötü olduğu söylenebilir.

Şekil 5'te Türkiye ve seçilen ülkelerin ILOSTAT verileri kapsamında 2010-2021 yılları arasındaki genç işsizliği ortalaması %10 altında olan ülkeler, %10-20 arası olan ülkeler ve %20 üzerinde olan ülkeler şeklinde kategorize edilerek gösterilmiştir.

[373] Vladimir Gimpelson ve Rostislav Kapeliushnikov, **Labor Market Adjustment: Is Russia Different?**, Discussion Paper No. 5588, 2011, s. 2, https://ftp.iza.org/dp5588.pdf, (22.02.2022).
[374] Abdullah, "COVID-19 Koronavirüs Pandemisinin Rusya'da Sosyo-Ekonomik Eşitsizliğe ve Yoksulluğa Etkisinin Değerlendirilmesi", ss. 623, 624 ve 626.
[375] Bilal Bağış, **Rusya-Ukrayna Savaşının Küresel Ekonomiye Etkileri**, SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Yayınları, İstanbul, 2022, s. 47.

Şekil 5. ILOSTAT Verilerine Göre Seçilen Ülkelerde Genç İşsizliği Ortalaması (2010-2021, %)

2010-2021 yılları genç işsiz ortalaması %10'un altında olan ülkeler:

- Japonya, Almanya, Meksika ve Güney Kore. Gençler arasındaki işsizlik oranının 2010-2021 yılları arası ortalaması şöyledir: Japonya %5,9; Almanya: %7,4; Meksika: %8,4; Güney Kore: %9,1.

2010-2021 yılları genç işsiz ortalaması %10-20 arası olan ülkeler:

- Çin, Rusya ve Türkiye. Gençler arasındaki işsizlik oranının 2010-2021 yılları arası ortalaması şöyledir: Çin: %10,5; Rusya: %16; Türkiye: %19,7.

2010-2021 yılları genç işsiz ortalaması %20 üzerinde olan ülkeler:

- Arjantin. Gençler arasındaki işsizlik oranının 2010-2021 yılları arası ortalaması şöyledir: Arjantin: 22,4.

Kaynak: ILOSTAT, https://ilostat.ilo.org/data/#, (30.01.2022), 15-24 yaş arası nüfusun işsizlik oranları verilerinden yararlanılarak yazar tarafından derlenmiştir.

Şekil 5'te son 12 yılın ILOSTAT verileri kapsamında genç işsizliği oranlarının ortalaması gösterilmiştir. Buna göre, son 12 yılın genç işsizliği ortalamaları alındığında Japonya, Almanya, Meksika ve Güney Kore %10'un aşağısında; Çin, Rusya ve Türkiye %10-20 arasında; Arjantin ise %20 üzerindedir. Bu noktada özellikle Türkiye gibi genç işsizliği yüksek ülkelerdeki politika uygulayıcılarının diğer ülkelerde gençlere yönelik uygulanan istihdam politikalarını incelemesi ve kendi istihdam politikalarını bu doğrultuda güncellemesi çok önemlidir. Dolayısıyla çalışmanın üçüncü bölümünde genç işsizliği oranlarında başarılı ve başarısız olan ülkelerin istihdam politikalarına yer verilerek Türkiye için önerilerde bulunulmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE VE SEÇİLEN ÜLKELERDE SOSYAL DIŞLANMA TÜRÜ OLARAK: GENÇ İŞSİZLİĞİ

Çalışmanın üçüncü bölümünde Manisa Celal Bayar Üniversitesi (MCBÜ) İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) bölümlerinde öğrenim gören potansiyel genç işsizlere yönelik yapılan anket çalışmasına, Türkiye ve seçilen ülkelerde genç işsizliğe yönelik uygulanan istihdam politikalarına yer verilmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında ise genç işsizliği verileri ile alan araştırması doğrultusunda Türkiye'nin genç işsizliğine yönelik istihdam politikaları değerlendirilerek öneriler sunulmaya çalışılmıştır.

3.1. GENÇ İŞSİZLİĞİ ÜZERİNE SAHA ÇALIŞMASI

Çalışmanın üçüncü bölümünde, MCBÜ İİBF'de (işletme, iktisat, maliye, kamu yönetimi, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, ekonometri bölümleri) öğrenim gören (18-24 yaş arası) öğrenciler üzerinde yapılan anket çalışmasının konusu, amacı, kapsamı, önemi, kullanılan anket formu ve ölçeği ile bulgu ve önerilere yer verilmiştir. Çalışmanın bu bölümünün önemi, gençlerin tecrübe eksikliği, liyakat sorunu gibi nedenlerle istihdam edilememesi ve sosyal dışlanma riskiyle karşılaşması sorununa yönelik olarak hem Türkiye hem de seçilen ülkelerde uygulanan istihdam politikalarının incelenmesidir.

3.1.1. Araştırma Konusu ve Amacı

Araştırmanın konusunu sosyal dışlanma bağlamında genç işsizliği oluşturmaktadır. Bu araştırma, sosyal dışlanma boyutuyla genç işsizliği konusunu incelenmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda henüz mezun olmayan, T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi tarafından açıklanan üniversitelerdeki bölümlere göre niteliklerde uygun işlerde çalışma oranı en düşük ve iş bulma süreleri en uzun olan İİBF bölümlerinde öğrenim gören potansiyel genç işsizlere yönelik alan araştırması yapılmıştır. Alan araştırmasının örneklemini ise MCBÜ İİBF'nin tüm bölümlerinde öğrenim gören 18-24 yaş arası öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma

kapsamında örneklemi oluşturan MCBÜ İİBF öğrencilerinin işsizlikle ilgili kaygı, beklenti, plan ve düşüncelerine ilişkin sonuçlar elde edilmiştir.

Araştırmanın amacı, potansiyel genç işsizlerin sosyal dışlanmaya neden olduğu bilinen işsizlikle ilgili düşüncelerini ortaya koymaktır. Ayrıca araştırmada işsizliğin gençler üzerinde ortaya çıkardığı kaygılar ve bu kaygıların sonucunda gençlerin gelecekle ilgili beklenti ve planlarının tespit edilmesi hedeflenmiştir.

3.1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Önemi

Araştırma kapsamında incelenen genç işsizliği kavramı işsizlik ve sosyal dışlanma kavramlarıyla yakından ilgilidir. Çünkü sosyal dışlanma bağlamında en riskli gruplardan olan gençler, özellikle tecrübe eksikliği nedeniyle eğitim gördükleri alanlarda çalışamamakta ya da işsiz kalabilmektedir. Kişilerin özellikle üniversite eğitiminden sonra kendi alanlarında çalışma istekleri gerek tecrübe eksikliği gerekse liyakat sorunu gibi nedenlerle amacına ulaşamamakta ve işsiz kalan gençler maddi kazanç elde edemediği gibi bir süre sonra toplumdan da soyutlanmaktadır. Bu durum onları hem ekonomik hem de psikolojik sorunlara sürükleyebilmekte, sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmalarına neden olabilmektedir.

Grafik 16'da T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi tarafından açıklanan üniversitelerdeki bölümlere göre niteliklerde uygun işlerde çalışma oranı en yüksek olan meslekler gösterilmiştir.

Grafik 16. Bölümlere Göre Niteliklerde Uygun İşlerde Çalışma Oranı Yüksek Olan Meslekler (%)*

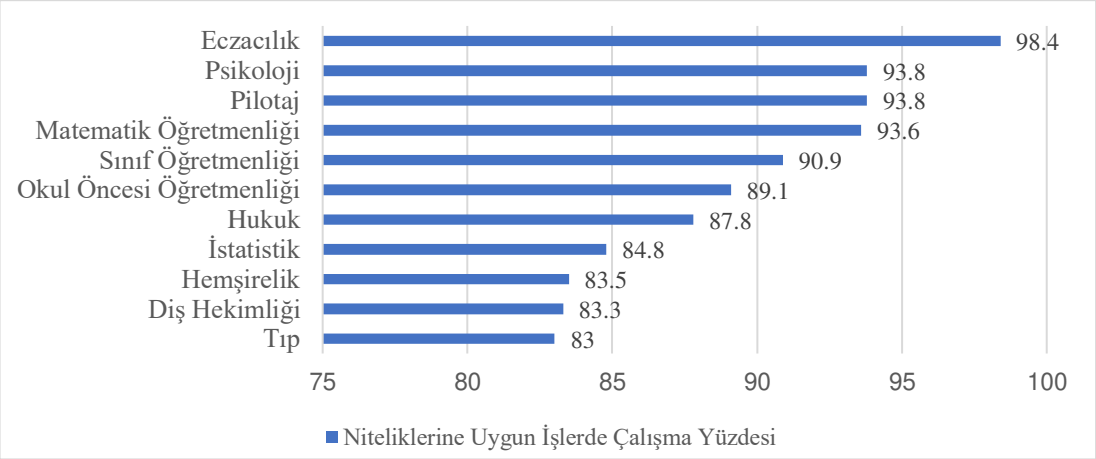

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi, https://www.cbiko.gov.tr/, (31.01.2022).

* Bölümlerin sınıflandırmaları için ayrıca bknz.: https://www.cbiko.gov.tr/cms-uploads/2021/07/uni-veri-yontem.pdf.

Grafik 16'da görüldüğü üzere, bölümlere göre niteliklerde uygun işlerde çalışma oranı sıralandığında ilk 11 arasına eczacılık, psikoloji, pilotaj, matematik öğretmenliği, sınıf öğretmenliği, okul öncesi öğretmenliği, hukuk, istatistik, hemşirelik, diş hekimliği ve tıp girmektedir. Grafik 17'de ise T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi tarafından açıklanan üniversitelerdeki bölümlere göre niteliklerde uygun işlerde çalışma oranı en düşük olan meslekler gösterilmiştir.

Grafik 17. Bölümlere Göre Nitelik Uyuşmazlığı (Niteliklerine Uygun İşlerde Çalışma Oranı Düşük Meslekler, %)

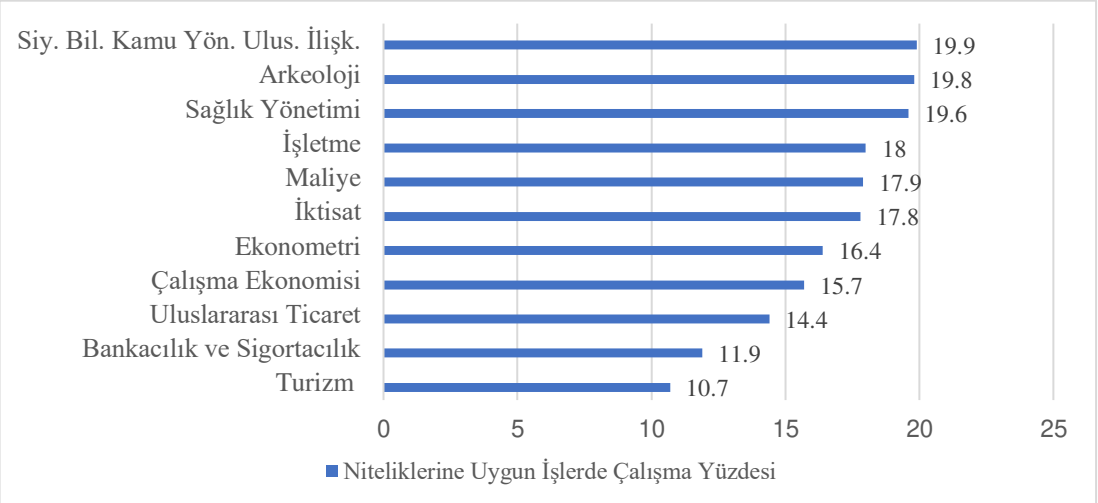

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi, https://www.cbiko.gov.tr/, (31.01.2022).

Grafik 17'de üniversitelerdeki bölümlere göre niteliklerde uygun işlerde çalışma oranı en düşük 11 bölüm incelendiğinde, genel olarak üniversitelerin İİBF bölümlerini oluşturan siyaset bilimi, kamu yönetimi, işletme, maliye, iktisat, ekonometri, çalışma ekonomisinin olduğu görülmektedir. Ayrıca alan araştırmasının örneklemini oluşturan İİBF öğrencilerinin T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi tarafından hazırlanan bölüm bazında iş bulma sürelerine göre oranları Tablo 27'de verilmiştir.

Tablo 27. İİBF Bölümlerinin İş Bulma Sürelerine Göre Oranları (%)

Bölümler	Mezuniyetten 6 ay öncesine kadar işe girenler	Mezuniyetten sonra ilk 6 ayda işe girenler	6-12 ay	12+ ay
Maliye	9,9	35,9	13,8	40,4
Siy. Bil. Kamu Yön. Ulus. İliş.*	10,7	41,1	13,8	34,4
İktisat**	12,2	42,9	14,7	30,2
Çalışma Ekonomisi***	12,3	44	15,6	28,1
İşletme****	13,2	45,1	14,7	27
Ekonometri*****	13,4	45,1	14,6	26,9

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi, https://www.cbiko.gov.tr/, (09.01.2022).
* Siyaset Bilimi Kamu Yönetimi Uluslararası İlişkiler (Siy. Bil. Kamu Yön. Ulus. İliş.): Avrupa Birliği İlişkileri, Kamu Yönetimi, Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler, Küresel ve Uluslararası İlişkiler, Siyaset Bilimi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Toplumsal ve Siyasal Bilimler, Uluslararası Çalışmalar, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği, Uluslararası İlişkiler ve Deniz Güvenliği bölümlerini kapsamaktadır.
** İktisat: Ekonomi, Ekonomi ve Finans, İktisat, İşletme-Ekonomi bölümlerini kapsamaktadır.
*** Çalışma Ekonomisi: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümlerini kapsamaktadır.
**** İşletme: İşletme, Yönetim Bilimleri (İşletme Fakültesi) bölümlerini kapsamaktadır.
***** Ekonometri: Ekonometri, Finansal Ekonometri bölümlerini kapsamaktadır.

Tablo 27 incelendiğinde, İİBF bölümlerinde mezun olduktan sonra ilk 6 ayda işe girenlerin oranı 6 ay ve sonrasında işe girenlerin oranından daha azdır. Ayrıca Grafik 17'de gösterildiği üzere, bu bölümlerin niteliklerine uygun işlerde çalışma oranı da çok düşüktür. Türkiye genelindeki genç işsizliğin artması ve son yıllarda %25'ler düzeyine çıkması göz önünde bulundurulduğunda, özellikle İİBF bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin işsiz kalma endişeleri ve gelecek kaygıları üzerine alan araştırmalarının artırılması hem literatüre hem de politika yapıcılara yol göstermesi bakımından çok önemlidir. Çünkü genç işsizliği oranının düşürülmesi noktasında gerekli önemlerin derhal alınmaması, aynı zaman da gençlerin sosyal dışlanmaya maruz kalması hem gençleri hem de ülkeyi uzun vadede olumsuz etkileyecektir. Bu doğrultuda çalışma kapsamında giderek artan genç işsizliğin potansiyel genç işsizler üzerindeki etkileri, potansiyel genç işsizlerin beklenti ve düşünceleri ortaya konulmuş olup genç işsizliğe yönelik Türkiye ve seçilen ülkelerdeki uygulanan istihdam politikaları incelenmiştir. Elde edilen bulguların konu hakkındaki literatüre katkı sağlayacağı ve gelecek çalışmalara yol göstereceği düşünülmektedir.

3.1.3. Araştırmada Kullanılan Anket Formu ve Ölçek

Anket formu oluşturulurken anket cevaplandırılma oranında önemli belirleyicilerden olan anketin uzunluğu noktasına dikkat edilmiştir. Online şekilde yapılan anket, toplam 33 sorudan oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan anket soruları Tatar (2019); Dursun ve Aytaç (2009); Mütevellioğlu, Zanbak ve Mert (2010)'in çalışmalarından yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Ankette yer alan ilk 24 soruda öğrencilerin okudukları bölüm ve işsizlikle ilgili düşünceleri ölçülmek istenmiş olup bu sorular Tablo 29'da belirtilen ifadelerden oluşmuştur. Öğrencilerin bu ifadelere katılım derecelerini belirtmek üzere 5'li likert tipi ölçek (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum) kullanılmıştır. Anket formunda yer alan 25. soruda ise işsiz kalma korkusuna 1'den 10'a kadar değer verilerek öğrencilerin işsiz kalma korkusu ölçülmek istenmiştir. Anketin 26. sorusunda öğrencilerin mezun olduktan sonra ortalama maaş tahminleri ne kadar olduğu, 27. sorusunda ise mezun olduktan sonra maaşlarının ne kadar olmasını istedikleri sorularına yer verilmiştir. Diğer sorular ise öğrencilerin demografik özelliklerini belirlemek için oluşturulan yaş, cinsiyet, okudukları bölüm, sınıf, aylık ortalama kişisel gelir, aylık ortalama toplam hane gelirlerinden oluşmaktadır. Anket formu iki bölüme ayrılarak Ek-1'de verilmiştir.

Anketin geçerliliği ve güvenilirliği ile cevap oranı konusundaki yakın bir ilişki olduğu dikkate alınarak, anketin tasarımı ile ankette yer alan soruların düzenlenmesi ve pilot çalışmanın yapılması işlemleri özenli bir biçimde yapılmıştır. Anket ilk olarak MCBÜ İİBF maliye bölümünde öğrenim gören 90 öğrenciye uygulanarak pilot test yapılmıştır. Pilot test aşamasından başarılı şekilde geçen anket çalışmasına online şekilde yapılmaya devam edilmiştir. MCBÜ İİBF'de öğrenim gören 18-24 yaş arasındaki öğrencilerin verdiği cevapları içeren anket çalışması 389 kadın, 249 erkek olmak üzere toplamda 638 kişiye online şekilde uygulanmıştır. MCBÜ İİBF işletme bölümünden 90 kişi (%14,1), iktisat bölümünden 81 kişi (12,7), maliye bölümünden 112 kişi (%17,6), kamu yönetimi bölümünden 88 kişi (%13,8), siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler bölümünden 98 kişi (%15,4), çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri bölümünden 80 kişi (%12,5), ekonometri bölümünden 89 kişi (%13,9) online şekilde anketi cevaplandırmıştır. Hatalı cevap verilmemesini önlemek amacıyla katılımcıların verdiği cevapların sadece bilimsel araştırmada kullanılacağı, anket

verilerinin gizlilik ve güven verilerine bağlı kalınarak sadece araştırmacı tarafından değerlendirileceği ve başka taraflarla paylaşılmayacağı taahhüdü verilmiştir.

Anket Google Forms üzerinden hazırlanarak online biçimde uygulanmıştır. Verilerin girişi ve analizi için SPSS (Statistical Package for the Social Sciences, Sosyal Bilimler için İstatistik Programı) for Windows 23.0 programı kullanılmıştır.

3.1.4. Araştırma Bulguları ve Öneriler

Katılımcıların demografik profilleri Tablo 28'de verilmiştir.

Tablo 28. Katılımcıların Demografik Profillerine Göre Dağılım

YAŞ	**Frekans**	**Yüzde (%)**	**CİNSİYET**	**Frekans**	**Yüzde (%)**
18	9	1,4	Kadın	389	61
19	49	7,7	Erkek	249	39
20	113	17,7	Toplam	638	100
21	144	22,6			
22	165	25,9			
23	94	14,7			
24	64	10			
Toplam	638	100			
OKUDUĞU BÖLÜM	**Frekans**	**Yüzde (%)**	**SINIF**	**Frekans**	**Yüzde (%)**
İşletme	90	14,1	1	87	13,6
İktisat	81	12,7	2	180	28,2
Maliye	112	17,6	3	222	34,8
Kamu Yönetimi	88	13,8	4	119	18,7
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	98	15,4	Senem uzadı	30	4,7
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	80	12,5			
Ekonometri	89	13,9			
Toplam	638	100			
AYLIK ORTALAMA KİŞİSEL GELİR	**Frekans**	**Yüzde (%)**	**AYLIK ORTALAMA TOPLAM HANE GELİRİ**	**Frekans**	**Yüzde (%)**
1000 TL ve altı	342	53,6	1000 TL ve altı	9	1,4
1.001-2.000 TL	172	27,0	1.001-3.000 TL	45	7,1

2.001-3.000 TL	77	12,1	3.001-5.000 TL	142	22,3
3.001-5.000 TL	33	5,2	5.001-7.000 TL	178	27,9
5.001 ve üstü	14	2,2	7.001-9.000 TL	98	15,4
Toplam	638	100	9.001-11.000 TL	56	8,8
			11.001-13.000 TL	44	6,9
			13.001-15.000 TL	19	3,0
			15.001-17.000 TL	19	3,0
			17.001 ve üstü	28	4,4
			Toplam	638	100

Tablo 28'de görüldüğü üzere, ankete katılan öğrenciler 18-24 yaş aralığındadır. Bunların %80,9'u 20-23 yaş aralığından oluşmaktadır. Ankete 389 kadın, 249 erkek olmak üzere toplam 638 kişi katılmıştır. Ankete katılan bölümlerin tümünde %10 üzerinde katılım sağlanmıştır. Ankete katılan öğrencilerin %95,3'lük kısmını 1-4 arası sınıflar oluşturmuştur. Ayrıca ankete katılan öğrencilerin aylık ortalama kişisel gelirlerinin 1.000 TL (Türk lirası) ve altı (%53,6) ile 1.001-2.000 TL (%27) arasında yoğunlaştığı görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin aylık ortalama hane gelirlerinin ise 5.001-7.000 TL (%27,9) ile 3.001-5.000 TL (%22,3) arasında yoğunlaştığı görülmektedir. 18-24 yaş arası MCBÜ İİBF öğrencilerinin araştırmanın likert tipi ölçekle hazırlanan ifadelere verdikleri cevaplar ise Tablo 29'da gösterilmiştir.

Tablo 29. Katılımcıların Likert Tipi Sorulara Verdiği Cevaplar

Sorular	**Kesinlikle Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum**		**Katılıyorum**		**Kesinlikle Katılıyorum**	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
L1. Şu an okuduğum bölümden memnunum	54	8,5	81	12,7	152	23,8	277	43,4	74	11,6
L2. Şu an aldığım eğitimden memnunum	66	10,3	112	17,6	188	29,5	231	36,2	41	6,4

L3. Mezun olduktan sonra kendi ülkemde eğitimime devam etmek isterim (yüksek lisans-doktora)	151	23,7	186	29,2	155	24,3	111	17,4	35	5,5
L4. İmkânım olursa yurt dışında eğitimime devam etmek isterim (yüksek lisans-doktora)	53	8,3	43	6,7	52	8,2	140	21,9	350	54,9
L5. Aldığım eğitimin iş bulmam noktasında yeterli olacağını düşünüyorum	140	21,9	162	25,4	205	32,1	106	16,6	25	3,9
L6. Mezun olduğum branşta iş bulmak istiyorum	63	9,9	58	9,1	111	17,4	203	31,8	203	31,8
L7. Gelecekle ilgili işsizlik açısından endişelerim var	45	7,1	42	6,6	44	6,9	130	20,4	377	59,1
L8. Mezun olunca iş bulacağımdan eminim	177	27,7	182	28,5	202	31,7	56	8,8	21	3,3
L9. Mezun olunca kamu sektöründe iş bulacağımı düşünüyorum	171	26,8	177	27,7	218	34,2	58	9,1	14	2,2
L10. Mezun olunca özel sektörde iş bulacağımı düşünüyorum	83	13,0	94	14,7	243	38,1	172	27,0	46	7,2
L11. Mezun olunca beklentilerimi karşılayacak düzeyde iş bulabileceğimi düşünüyorum	143	22,4	173	27,1	226	35,4	80	12,5	16	2,5
L12. Mezun olunca düşük ücretli bir iş bulabileceğimi düşünüyorum	64	10,0	77	12,1	156	24,5	217	34,0	124	19,4
L13. İşverenlerin liyakatle bana davranacağını düşünüyorum	136	21,3	166	26,0	243	38,1	70	11,0	23	3,6
L14. İmkânım olursa yurt dışında çalışmayı isterim	52	8,2	54	8,5	47	7,4	120	18,8	365	57,2
L15. Yurt dışına gittiğimde nelerin beni karşılayacağını biliyorum	64	10,0	87	13,6	179	28,1	168	26,3	140	21,9
L16. İşsizlikle mücadelede devletin sorumluluğu vardır	75	11,8	46	7,2	62	9,7	132	20,7	323	50,6
L17. Birçok ülkede işsizlikle ilgili uygulanan politikaları biliyorum	52	8,2	94	14,7	215	33,7	189	29,6	88	13,8
L18. Ülkemizde işsizlikle ilgili devletin desteklerinin neler olduğunu biliyorum	82	12,9	107	16,8	192	30,1	188	29,5	69	10,8
L19. Ülkemizde işsizlikle ilgili gereken önlemleri devletin aldığına inanıyorum	280	43,9	156	24,5	129	20,2	49	7,7	24	3,8

L20. Ülkemizde işsizliğe yönelik uygulanan devlet politikalarını yeterli görüyorum	308	48,3	176	27,6	109	17,1	28	4,4	17	2,7
L21. İşe başladığımda asgari ücret almak beni tatmin eder	354	55,5	163	25,5	68	10,7	32	5,0	21	3,3
L22. İşsiz kalırsam politik sisteme olan güvenim azalır	66	10,3	58	9,1	91	14,3	150	23,5	273	42,8
L23. İşsiz kalırsam politik düzene olan güvenim azalır	76	11,9	50	7,8	89	13,9	150	23,5	273	42,8
L24. İşsiz kalmaktan korkuyorum	66	10,3	40	6,3	55	8,6	107	16,8	370	58,0

Bu bulgular değerlendirildiğinde;

- katılımcıların verdileri cevaplarda ağırlıklı olarak okuduğu bölüm ve aldıkları eğitimden memnun oldukları ancak imkanları olduğu takdirde lisansüstü eğitimlerine yurt dışında devam etmek istedikleri ve yurt dışında çalışmak istedikleri,
- mezun oldukları branşta iş bulmak istedikleri,
- işsiz kalmakla ilgili endişe ve korkularının olduğu,
- mezun olduklarında işe başlasalar bile bu işin düşük ücretli bir iş olacağı,
- işsizlikle mücadelede devletin sorumluluğunun olduğu,
- işsiz kaldıkları takdirde politik sisteme ve politik düzene olan güvenlerinin sarsılacağına yönelik sorulara katıldıkları gözlenmiştir.

Tablo 29'da görüldüğü gibi katılımcıların ağırlıklı olarak katılmadığı ifadeler ise;

- mezun olunca kendi ülkelerinde eğitimlerine devam etme (yüksek lisans-doktora),
- mezun olduklarında iş bulacağından (özellikle kamu sektöründe) emin oldukları,
- işe başladıklarında asgari ücretin onları tatmin edeceği,
- ülkemizde devletin işsizlikle ilgili gereken önlemleri aldığı,
- ülkemizde işsizliğe yönelik uygulanan devlet politikalarının yeterli olduğudur.

Ankette yer alan "Mezun olunca beklentilerimi karşılayacak düzeyde iş bulabileceğimi düşünüyorum" ve "İşverenlerin liyakatle bana davranacağını düşünüyorum" ifadelerine ankete katılan gençlerin çoğu "katılmıyorum" ile "ne katılıyorum ne katılmıyorum" cevabını vermiştir. Ankette yer alan "Yurt dışına gittiğimde nelerin beni karşılayacağını biliyorum", "Birçok ülkede işsizlikle ilgili uygulanan politikaları biliyorum", "Ülkemizde işsizlikle ilgili devletin desteklerinin

neler olduğunu biliyorum" ifadelerine ise katılımcıların çoğu "katılıyorum" ile "ne katılıyorum ne katılmıyorum" cevabını vermiştir.

Sonuç olarak, MCBÜ İİBF gençlerinin işsizlik konusunda gelecekle ilgili endişeleri, işsizlik korkuları olduğu ve imkanları olduğu takdirde yurt dışında eğitimlerine devam etmek ve yurt dışında çalışmak istedikleri gözlenmiştir. Öğrencilerin işsiz kalma korkularını derecelendirme sonuçlarına yönelik frekans ve yüzdeler ise Tablo 30'da gösterilmiştir.

Tablo 30. Katılımcıların İşsiz Kalma Korkusu

Hiç								**Orta**										**Aşırı Derecede Fazla**	
1		2		3		4		5		6		7		8		9		10	
Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
9	1,4	4	0,6	13	2,0	16	2,5	51	8,0	33	5,2	67	10,5	105	16,5	89	13,9	251	39,3

Öğrencilerin işsiz kalma korkusuna yönelik oluşturulan ve 1 "hiç", 5 "orta" ve 10 "aşırı derecede fazla" olarak değerlendirilen sorusuna verilen cevaplar değerlendirildiğinde; cevapların %39,3'ü "aşırı derecede fazla" olarak değerlendirilen 10 puanı; %13,9'u 9 puanı ve %16,5'i 8 puanı işaretlemiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %1,4'ü ise işsiz kalma korkusu yaşamamaktadır. Tablo 30'a göre, işsiz kalma korkusu olmadığını düşünenlerin sayısı çok düşük, işsiz kalma korkusu yaşayanların oranın ise çok fazla olduğu görülmektedir.

Katılımcıların genç nüfusta işsizliğe yönelik algı ve düşüncelerine yönelik bulguları değerlendirmek için öncelikle ifadelerin açımlayıcı faktör analizi, sonrasında her bir boyut için güvenilirlik analizleri yapılmıştır.

Tablo 31. KMO ve Bartlett Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği		,886
Bartlett'in Küresellik Değeri	Ki-Kare Derecesi	8248,429
	Serbestlik Derecesi	276
	p	,000

Tablo 31'e göre, örneklemin büyüklük açısından faktör analizi için veri yapısının uygunluğunu değerlendirmek amacıyla KMO değeri hesaplanmıştır. 0,886 olarak bulunan bu değere göre, veri yapısı faktör analizi yapabilmek için yeterli ve iyidir. Barlett testi sonucunda elde edilen ki-kare değerinin 0,05 düzeyinde anlamlıdır. Böylece faktör analizi yapılmış ve Tablo 32'de yer alan sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 32. Faktör Analizi Sonuçları

Bileşenler	Başlangıçtaki Özdeğerler			Karesi Alınmış Faktör Yüklerinin Döndürülmüş Toplamları		
	Toplam	% Varyans	Birikimli %	Toplam	% Varyans	Birikimli %
1	6,750	28,127	28,127	4,388	18,283	18,283
2	4,780	19,915	48,042	3,701	15,421	33,703
3	1,461	6,088	54,130	2,454	10,223	43,927
4	1,160	4,833	58,963	2,371	9,881	53,807
5	1,019	4,245	63,208	2,256	9,401	63,208
6	,866	3,608	66,816			
7	,726	3,023	69,839			
8	,707	2,945	72,785			
9	,687	2,861	75,645			
10	,653	2,719	78,364			
11	,621	2,587	80,952			
12	,569	2,371	83,322			
13	,529	2,206	85,528			
14	,499	2,078	87,606			
15	,440	1,834	89,441			
16	,404	1,682	91,123			
17	,389	1,620	92,743			
18	,361	1,505	94,248			
19	,326	1,356	95,604			
20	,306	1,277	96,881			
21	,259	1,077	97,958			
22	,227	,947	98,905			
23	,196	,817	99,721			
24	,067	,279	100,000			

Yukarıda yer alan, açıklanan varyans tablosuna göre, katılımcıların genç nüfusta işsizliğe yönelik algı ve düşünceleri 5 boyutlu bir yapıdan oluşmaktadır. Faktör analizi için öğrencilerin düşünceleri 5 grupta toplanmıştır. Bunlar:

- işsiz kalma korkusu,
- alınan eğitim ve mezuniyet sonrası,

- istihdam politikaları ve yurt dışı,
- devlet politikaları ve asgari ücret,
- okunulan bölüm ve mezuniyet sonrası.

5 faktörün varyansa yaptığı katkının %63,208 olduğu görülmektedir. Ancak 'Başlangıçtaki Özdeğerler' adı altındaki birinci sütun grubundaki '% Varyans' değerlerine bakıldığında, ilk iki bileşenin önemli ölçüde varyansa katkı sağladığı, dördüncü bileşenden itibaren bu katkının azaldığı görülmektedir.

Bileşenleri hangi ifadelerin oluşturduğunu görmek için döndürülmüş bileşenler matrisi tablosu oluşturulmuştur. Faktörleştirme yöntemi için "Principal Component Analysis", faktör döndürme için "Varimax with Kaiser Normalization" kullanılmış olup Tablo 33'te gösterilmiştir.

Tablo 33. Döndürülmüş Bileşenler Matrisi Tablosu

	Bileşenler				
	1	2	3	4	5
L23	,918	,061	,067	-,101	-,065
L22	,912	,064	,070	-,079	-,071
L24	,647	-,096	,282	-,061	,358
L14	,641	,063	,434	-,185	,133
L7	,617	-,121	,311	-,044	,433
L4	,594	,078	,396	-,175	,255
L12	,583	-,150	,142	,092	,303
L16	,537	,093	,307	-,084	,250
L11	-,087	,834	,100	,148	,027
L8	-,055	,823	-,011	,117	,007
L5	-,039	,690	,097	,108	,230
L9	-,034	,586	-,012	,335	,091
L10	,262	,566	,132	,005	,194
L13	,026	,488	,074	,253	,215
L17	,291	,041	,799	-,036	,067
L15	,314	,122	,765	-,069	-,021
L18	,177	,139	,656	,270	,227
L20	-,159	,248	,017	,837	,078
L19	-,153	,236	,137	,810	,119
L21	-,035	,200	-,120	,724	-,096
L6	,313	,270	,129	-,045	,681
L1	,218	,437	,164	,012	,672
L2	,174	,471	,129	,141	,576
L3	,002	,445	-,132	,250	,464

Buna göre L23, L22, L24, L14, L7, L4, L12 L16 kodlu ifadeler 1. faktörü; L11, L8, L5, L9, L10, L13 kodlu ifadeler 2. Faktörü, L17, L15, L18 kodlu ifadeler ise 3.

faktörü, L20, L19, L21, kodlu ifadeler 4. faktörü, L6, L1, L2, L3 kodlu ifadeler 5. faktörü oluşturmaktadır.

Faktörleri oluşturduktan sonra güvenirlik analizleri yapılmıştır ve Tablo 34'te yer alan sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 34. Güvenirlik Analizleri

Faktörler	İfade Sayısı	Güvenirlik Katsayısı (Cronbach Alfa Değeri)	Yorum
Faktör 1	8	0,893	İyi
Faktör 2	6	0,811	İyi
Faktör 3	3	0,763	İyi
Faktör 4	3	0,807	İyi
Faktör 5	4	0,796	İyi

Güvenirlik katsayıları yaygın kabul edilen yaklaşıma göre iyi bir güvenilirlik düzeyi için kabul edilen 0,70'ten büyüktür. Bu nedenle genel olarak ölçeğin iyi bir güvenirliği olduğunu söyleyebiliriz[376].

Literatür taraması doğrultusunda, boyutlar aşağıda yer alan Tablo 35'teki gibi isimlendirilmiştir.

Tablo 35. Faktörler ve Faktör İsimleri

	FAKTÖR 1: İşsiz Kalma Durumu
L23	İşsiz kalırsam politik düzene olan güvenim azalır
L22	İşsiz kalırsam politik sisteme olan güvenim azalır
L24	İşsiz kalmaktan korkuyorum
L14	İmkânım olursa yurt dışında çalışmayı isterim
L7	Gelecekle ilgili işsizlik açısından endişelerim var
L4	İmkânım olursa yurt dışında eğitimime devam etmek isterim (yüksek lisans-doktora)
L12	Mezun olunca düşük ücretli bir iş bulabileceğimi düşünüyorum
L16	İşsizlikle mücadelede devletin sorumluluğu vardır
	FAKTÖR 2: Alınan Eğitim ve Mezuniyet Sonrası
L11	Mezun olunca beklentilerimi karşılayacak düzeyde iş bulabileceğimi düşünüyorum
L8	Mezun olunca iş bulacağımdan eminim
L5	Aldığım eğitimin iş bulmam noktasında yeterli olacağını düşünüyorum
L9	Mezun olunca kamu sektöründe iş bulacağımı düşünüyorum
L10	Mezun olunca özel sektörde iş bulacağımı düşünüyorum
L13	İş verenlerin liyakatle bana davranacağını düşünüyorum
	FAKTÖR 3: İstihdam Politikaları ve Yurt dışı
L17	Birçok ülkede işsizlikle ilgili uygulanan politikaları biliyorum
L15	Yurt dışına gittiğimde nelerin beni karşılayacağını biliyorum
L18	Ülkemizde işsizlikle ilgili devletin desteklerinin neler olduğunu biliyorum

[376] Darren George ve Paul Mallery, **SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference. 11.0 Update**, 4. Baskı, Allyn & Bacon, Boston, 2003.

	FAKTÖR 4: Devlet Politikaları ve Asgari Ücret
L20	Ülkemizde işsizliğe yönelik uygulanan devlet politikalarını yeterli görüyorum
L19	Ülkemizde işsizlikle ilgili gereken önlemleri devletin aldığına inanıyorum
L21	İşe başladığımda asgari ücret almak beni tatmin eder
	FAKTÖR 5: Okunulan Bölüm ve Mezuniyet Sonrası
L6	Mezun olduğum branşta iş bulmak istiyorum
L1	Şu an okuduğum bölümden memnunum
L2	Şu an aldığım eğitimden memnunum
L3	Mezun olduktan sonra kendi ülkemde eğitimime devam etmek isterim (yüksek lisans-doktora)

Yapılan alan araştırması sonucunda MCBÜ İİBF öğrencilerinin gelecekle ilgili beklenti ve düşüncelerinin olumsuz olduğu ve mezun olunca işsiz kalma korkularının çok yüksek olduğu söylenebilir. İİBF bölümlerinin T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi tarafından açıklanan nitelik uyuşmazlığı en yüksek olan ve işe girme süreleri uzayan bölümler olduğu göz önüne alındığında; bu bölümlerde yapılan kontenjan artışının iş gücü piyasası içinde ihtiyaçtan fazla mezun gençlerin oluşması, birçok gencin işe girme süresinin uzaması, gençlerin kendi branşları dışında çalışmak zorunda kalması ya da istihdam edilememesi gibi riskleri artırdığı söylenebilir. Bu bağlamda iş gücü piyasasında ihtiyaç duyulan bölümlerin güncellenerek kontenjanların bu doğrultuda artırılmasının, gençlerin özellikle ülkemizde uygulanan istihdam politikaları hakkında daha fazla bilgilendirilmesinin hatta bu alanlarda derslerin konulmasının çok önemli olduğu söylenebilir.

Genç işsizliği konusunda önemli noktalardan biri, T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi tarafından sunulan nitelik uyumsuzluğu, iş bulma süreleri, istihdam oranları ile bu konudaki akademik çalışmaların değerlendirilmesi ve genç işsizliği sorunu noktasında genel çerçevenin ortaya konulmasıdır. Önemli olan diğer bir nokta ise kamu ve özel sektör temsilcilerinin işveren beklentilerini ortaya koyabildiği, paydaş görüşlerin aktarıldığı organizasyonların geliştirilmesidir. Ayrıca YÖK (Yükseköğretim Kurulu), TÜİK ve T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi tarafından sunulan istatistikler arasında analize uygun bir sınıflandırmanın olmayışının akademik çalışmalar açısından zorlayıcı olduğu söylenebilir. Bu kapsamda uyumlu ve karşılaştırmalı istatistiksel analize uygun veri derlemesinin yapılması hem iş gücü planlamasında hem de yükseköğretim kurumlarının kapasite ya

da kontenjan belirlemesinde yararlanabilecekleri tespit ve önerilerde bulunabilecek bir zemin oluşturmaya fayda sağlayacaktır[377].

3.2. TÜRKİYE'DE GENÇ İŞSİZLİĞE YÖNELİK UYGULANAN İSTİHDAM POLİTİKALARI

OECD, işsizlikle mücadelede izlenen istihdam politikalarını 7 gruba ayırarak, bunların ilk beş maddesini "aktif politikalar", sonraki maddelerini ise "pasif politikalar" şeklinde sınıflandırmıştır[378]. Tablo 36'da OECD'nin yaptığı sınıflandırma şekli verilmiştir.

Tablo 36. OECD Tarafından Yapılan Aktif ve Pasif Sınıflandırma Şekli

AKTİF POLİTİKALAR	PASİF POLİTİKALAR
Kamunun eşleştirme ve danışmanlık hizmetleri	İşsizlik Sigortası
Mesleki eğitim	Erken emeklilik
Gençlere yönelik tedbirler	
Sübvanse edilmiş istihdam	
Engellilere yönelik tedbirler	

Kaynak: Sohlman ve Turnham, **What Can Developing Countries Learn From OECD Labour Market Programmes And Policies?**, s. 23.'tan yararlanılarak yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 36'da, OECD'nin aktif politikaları kamunun eşleştirme ve danışmanlık hizmetleri, mesleki eğitim, gençlere yönelik tedbirler, sübvanse edilmiş istihdam, engellilere yönelik tedbirler; pasif politikalar ise işsizlik sigortası ve erken emeklilik şeklinde sınıflandırdığı görülmektedir. Aktif politikalar, işsizlik ödemelerinden farklı bir amaca ulaşma doğrultusunda planlanmakta ve uygulanmaktadır. Bu bağlamda işsizlik ödemeleri gelir destekleri ile koruma sağlamayı amaçlamaktayken aktif politikalar, işsizlerin iş gücü piyasasında iş bulmalarını, işe yerleşmelerini kolaylaştırmayı amaçlayan tedbirleri içermektedir[379].

---

[377] Özlem Çakır ve Işıl Kellevezir, "Yükseköğretim Mezunlarında İşsizlik ve Nitelik Uyumsuzluğu Olgusu: UNI-VERI Araştırma Sonuçları Işığında Bir Değerlendirme", **Çalışma İlişkileri Dergisi**, Cilt: 1, Özel Sayı, 2020, s. 15.

[378] Åsa Sohlman ve David Turnham, **What Can Developing Countries Learn From OECD Labour Market Programmes And Policies?**, OECD Development Center Technical Paper No: 93, 1994, s. 23.

[379] Recep Kapar, "Aktif İşgücü Piyasası Politikaları", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 55, Sayı: 1, 2005, s. 344.

Çalışmanın bu bölümünde genç işsizliğe yönelik Türkiye'de uygulanan aktif istihdam politikaları, pasif istihdam politikaları ile güncel projeler incelenmiştir.

3.2.1. Aktif İstihdam Politikaları

Aktif istihdam politikalarında asıl amaç, toplumdaki işsiz kişilere gelir desteği sağlamak ve onların çalışma hayatına dönüşlerini kolaylaştırmaktır. Aktif istihdam politikalarının özellikle uzun dönemli genç, kadın, göçmen, özürlü işsizler gibi emek piyasasında iş bulma şansları zayıf olan gruplara ve işsizlikten en çok etkilenen bölgelere yönelik olduğu söylenebilir. Aktif istihdam politikaları emeğin vasıf aşamasını artırıcı eğitim politikaları, bilgilendirme ve işe yerleştirme hizmetleri, istihdam yaratma programları, özellikle okuldan çalışma hayatına geçiş sürecinde çeşitli güçlüklerle karşılaşan genç işsizlere iş deneyimi kazandıracak programlar gibi birçok farklı tedbirleri içermektedir[380].

İşsizlik sorunun yaşandığı ülkelerde özellikle gençlerin bu sorundan en az etkilenmeleri, üretime dahil olmaları için gençlere yönelik aktif istihdam politikalarının yaygınlaştırılması çok önemlidir. Ancak söz konusu bu politikaların hepsi genç işsizliği çözümünde aynı ölçüde etkili olmamaktadır. Gençlere yönelik aktif istihdam politikalarının başarısı ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, ülkelerin gelişmişlik düzeyi, genç işsiz sayısı ve gençlerin programlara katılımları bu politikaların başarısında etkili olmaktadır[381].

Aktif istihdam politikalarının ülkelere sağladığı faydaların yanı sıra bu politikaların kişi, toplum ve devlet açısından birtakım maliyetleri de olmaktadır. Bu programların bazıları daha az maliyetli, bazıları ise daha yüksek maliyetli olmaktadır. Bu programlar kişisel bazda değerlendirildiğinde, programların doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki türlü maliyeti bulunmaktadır. Programlar kimi durumlarda katılımcıların doğrudan maliyetlerini yüklenmelerini gerektirdiği gibi kimi durumlarda da kişilerin mobilitelerinin azalmasına da neden olabilmektedir. Kilitlenme etkisi olarak açıklanan bu etkiye göre aktif istihdam politikaları uygulandığında, bölgeyi terk edebilecek durumda olan işçilerin programlara dahil

[380] E. Yasemin Uyar Bozdağlıoğlu, "Türkiye'de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 20, 2008, s. 60.
[381] Sevgi Işık Erol, "Gençlere Yönelik Aktif İstihdam Politikaları: Japonya, Kore, Çin ve Türkiye Örnekleri", **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 6, 2013, s. 26.

olmalarından dolayı işsizliğin daha fazla görüldüğü bölgelerde kalması gerekebilir. Bu durum da işsizlik sürelerinin uzamasına ve gelir kaybına neden olabilmektedir. Ancak aktif istihdam programını tamamlayan kişiler başka sektörlerde istihdam edildikleri için bölgeler arası emek hareketliliği sonradan artabilmektedir. Politikaların hükümetlere yüklediği maliyetlerin doğrudan etkisi olabildiği gibi sosyal açıdan olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Bu olumsuz etkiler etkinlik kaybı (deadweight effect), ikame etkisi (substitution effect) ve çıkarılma etkisi (displacement effect)dir[382].

Etkinlik kaybı etkisi, aktif istihdam politikaları ile hedeflenen grupların program olmasa bile istihdam edilebilecek durumda olduklarında ortaya çıkmaktadır[383]. Çünkü programların piyasanın kendi işleyişi içinde zaten istihdam edilebilecek grupları kapsaması halinde kaynakların gereksiz şekilde harcanması söz konusu olabilmektedir[384].

Uygulamadaki ikinci olumsuz etki olan *ikame etkisi* ise genelde sübvansiyon programlarında ortaya çıkmaktadır. Bu programlarda hedeflenen gruplar için işverene doğrudan parasal yardım ya da vergi indirimi yapılmakta ve böylece sübvansiyon yapılan grupların istihdam maliyetleri azalmaktadır. İstihdam maliyetleri azalan gruplar işverenler için daha avantajlı hale geldiğinden bazı durumlarda işverenler sübvanse edilmeyen işçileri işten çıkarabilmektedir. Böylece programın istihdam üzerindeki kısa dönemli net etkisi sıfır olmaktadır[385].

Uygulamadaki diğer olumsuz etki olan *çıkarılma etkisinde* ise hedeflenen gruplar için sübvansiyon ile ucuz hale gelen istihdam, bu gruptaki işsizleri istihdam eden işverenlerin rakiplerine kıyasla daha düşük ücretle işçi çalıştırmaları ve rekabet avantajı elde etmeleri durumunda oluşmaktadır. Çünkü bu durum, söz konusu firmaların piyasa paylarının olması gerekenden daha fazla artmasına ve rekabetçi yapının bozulmasına neden olabilmektedir[386].

---

[382] Şelale Uşen, "Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'de Aktif Emek Piyasası Politikaları", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 13, 2007, s. 67.
[383] Mustafa Kemal Biçerli, "Aktif İstihdam Politikaları İşsizliği Azaltır mı?", **Çimento İşveren Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 6, 2005, s. 6.
[384] Uşen, "Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'de Aktif Emek Piyasası Politikaları", s. 67.
[385] Biçerli, "Aktif İstihdam Politikaları İşsizliği Azaltır mı?", s. 7.
[386] Biçerli, "Aktif İstihdam Politikaları İşsizliği Azaltır mı?", s. 7.

Aktif istihdam politikalarının çoğu nispeten geniş nüfusa hizmet etse de bu politikaların geneli iş gücü piyasasında bulunan engelli iş arayıcılar, uzun süredir işsiz olanlar ya da yaşlı işçiler gibi belirli gruplara yönelik olarak tasarlanmaktadır[387].

Aktif iş gücü politikalarının en sıklıkla hitap ettiği hedef gruplardan biri de genç işsizlerdir. Gençlere yönelik iş gücü piyasası müdahaleleri dezavantajlı ve zayıf genç insanları hedeflemektedir. Ayrıca aktif iş gücü piyasası politikaları istihdamda, öğretimde ya da eğitimde olmayan (NEET) pasif durumdaki genç grupları da hedefleyebilmektedir[388]. Genç işsizliğin çözümüne yönelik Türkiye'de uygulanan aktif istihdam politikaları genel olarak aşağıdaki biçimde sıralanmaktadır[389]:

- mesleki eğitim programları,
- sübvansiyon programları;
  ücret ve istihdam sübvansiyonu,
  -kendi işini kuranlara yardım programları,
  -doğrudan kamu sektöründe istihdam programları,
- kamunun eşleştirme ve danışmanlık hizmetleri,
- Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından uygulanan aktif istihdam politikaları;
  -mesleki eğitim kursları,
  -işbaşı eğitim programları,
  -iş ve meslek danışmalığı,
  -girişimcilik eğitim programları,
  -özel politika ve uygulama gerektiren kişi ve gruplara (engelli, kadın, hükümlü/eski hükümlü, genç) yönelik programlar,
  -toplum yararına çalışma programları,
  -sosyal çalışma programları.

Mesleki eğitim programları genç işsizler, engelliler, uzun süreli işsizler, toplu olarak işten çıkartılan kişilerin mesleki vasıf kazanması ya da mevcut vasıflarının geliştirilmesine yönelik programlardır. Programın amacı, programa katılan hedef gruplara yeni vasıf düzeylerinin kazandırılması, istihdam edilebilirliğin artırılmasıdır. İşsizlikle mücadelede izlenilen önemli aktif istihdam politikası olan mesleki eğitim

---

[387] Jochen Kluve, **Genç Odaklı Aktif İşgücü Piyasası Politikaları**, European Training Foundation (Avrupa Eğitim Vakfı), Hazar Reklam Matbaacılık, Ankara, 2016, s. 13, https://media.iskur.gov.tr/30239/genclik-odakli-aktif-isgucu-piyasasi-politikalari.pdf, (13.02.2022).
[388] Kluve, **Genç Odaklı Aktif İşgücü Piyasası Politikaları**, s. 13.
[389] Mustafa Karakuş, **Genç İstihdam Politikaları: Türkiye ve Avrupa Birliği Uygulamalarının Karşılaştırmalı Analizi**, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2020, s. 62; Biçerli, "Aktif İstihdam Politikaları İşsizliği Azaltır mı?", ss. 6-8; Kasapoğlu ve Murat, "Aktif İstihdam Politikaları ve Türkiye'de İŞKUR Tarafından Uygulanan Aktif İstihdam Politikalarına Güncel Bir Bakış", ss. 487 ve 492; Merve Burhan Göcen, **İstihdam Politikaları Bağlamında Geçmişten Günümüze İŞKUR'un Rolü ve Önemi ile İŞKUR İçin Öneriler**, (Uzmanlık Tezi), Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara, 2020, ss. 79-80.

programları aracılığıyla hedef grupta yer alan genç işsizlere, uzun süreli işsizlere, bir işte çalışabilecek düzeyde mesleki vasfı bulunmayan işsizlere mesleki vasıf kazandırılmaya çalışılmaktadır[390]. Bu bağlamda mesleki eğitim programları, işsizlerin ve işsiz kalma riski bulunan kişilerin beceri düzeylerinin yükseltilmesi bakımından çok önemlidir[391]. Özellikle genç işsizler için önemli olarak nitelendirilebilecek mesleki eğitim programları, çoğunlukla lise eğitimini tamamlamadan okulu bırakan ya da dezavantajlı ailelerden gelen gençleri hedef grup dahiline almayı amaçlamakta ve bu programlar ile daha çok yirmi yaşının altındaki gençler ele alınmaktadır[392].

Aktif istihdam politikalarından olan *sübvansiyon programları*; ücret ve istihdam programı, kendi işini kuranlara yardım programları ve doğrudan kamu sektöründe istihdam politikalarından oluşmaktadır[393]. Ücret ve istihdam sübvansiyonları, belirli sektörler için getirilen uygulamalar kapsamında ilgili sektörlerde çalışan işletmelere çalıştıracakları her ek işçi için hükümet tarafından sağlanan sübvansiyonları içermektedir. Söz konusu sübvansiyonlar sigorta ödemelerinin hazine tarafından karşılanması, vergi indirimleri gibi uygulamaları kapsamaktadır. Bu uygulamalar sayesinde firma açısından iş gücü maliyetleri düşürülerek hem üretilen mal ve hizmetlerin fiyat artışlarının kontrol altına alınması ile rekabet avantajı yaratılmakta hem de firmalar açısından düşük maliyetle ek istihdam yaratılması hedeflenmektedir[394]. Sübvansiyon uygulamalarından diğeri ise kendi işini kuranlara yardım programıdır. Girişimcilik ve yeni buluşlarda yaşanan gelişmeler hem yeni istihdam imkanlarının hem de refahın artmasında etkili olabilmektedir. Bu kapsamda küçük işletmelerin ve kendi işini kuranların bölgesel esaslı olarak kredilendirilmeleri işsizlikle mücadelede başvurulan bir yöntemdir. İşsizlerin doğrudan kamu sektöründe istihdam edilmesi ise emek piyasalarında iş bulma ihtimalleri zayıf olan dezavantajlı kesimlere kamu kuruluşlarında ve kâr amacı gütmeyen kamusal ya da yarı kamusal kuruluşlarda geçici olarak istihdam imkanının sunulmasıdır[395].

---

[390] Kapar, "Aktif İşgücü Piyasası Politikaları", s. 351.
[391] Biçerli, "Aktif İstihdam Politikaları İşsizliği Azaltır mı?", s. 9.
[392] Amit Dar ve Zafiris Tzannatos, **Active Labor Market Programs: A Review of The Evidence from Evaluations**, Social Protection Department Working Paper, World Bank, Washington, 1999, s. 25.
[393] Biçerli, "Aktif İstihdam Politikaları İşsizliği Azaltır mı?", s. 7.
[394] Hasan Bilgehan Yavuz, "Aktif İşgücü Piyasası Politika Uygulamalarının Etkilerinin Değerlendirilmesi: Bir Meta Analiz Çalışması", **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 13, 2017, s. 502.
[395] Biçerli, "Aktif İstihdam Politikaları İşsizliği Azaltır mı?", s. 7.

Ayrıca Türkiye'de mesleki eğitim ve öğretime (özellikle meslek yüksekokullarında ya da uygulamalı alanlarda) devam eden öğrencilere mesleki niteliklerin geliştirilmesine yönelik devlet, yükseköğretim kurumları ve lisans düzeyinde fen ve mühendislik programlarıyla sınırlı olmak üzere, öğrenimlerinin son yılında bir yarıyılı özel sektör işletmeleri, teknoparklar, araştırma altyapıları, Ar-Ge merkezleri veya sanayi kuruluşlarında uygulamalı eğitim olarak tamamlayanlara uygulamalı eğitimleri boyunca destek sağlamaktadır. Bunun dışında YÖK tarafından organize sanayi bölgelerinde meslek yüksekokulu açılmasına yönelik çalışmalar da devam etmektedir. Genç işsizliği azaltmaya yönelik üniversite öğrencilerinin sektörü tanımaları, iş hayatına uyum sağlamaları, mesleki tecrübe edinmeleri ile gerçek üretim ve hizmet ortamında yetişmelerinin temini kapsamında "Uygulamalı Eğitimler Çerçeve Yönetmeliği" çıkartılmıştır. Bunun dışında Türkiye'de son yıllarda yükseköğretim kurumlarındaki hızlı artış ile birlikte bu kurumlardaki kalite ve nitelik tartışılır hale gelmiştir. Bu tartışmalara karşı YÖK "Geleceğin Meslekleri Çalışması" başlatmış olup YÖK 100/2000 Projesi ile Türkiye'nin ihtiyacı olan öncelikli alanlarda ve kritik teknolojiler konusunda disiplinlerarası lisansüstü çalışmalar yapmaktadır[396]. Ancak, ülkemizde özellikle lisans ve lisansüstü eğitim alan gençlere yönelik yapılan bu çalışmaların mezuniyet sonrasında da desteklenmesi gerekmektedir. Çünkü eğitimli kesimin mezuniyet sonrasında kendi alanında ve niteliklerine uygun iş bulamaması bu kişilerin sosyal dışlanma riskini artırabilmektedir. Sosyal dışlanmaya maruz kalan kimi eğitimli kişiler ise çalışmak için yurt dışına gitme yollarını aramakta; bu durum Türkiye'nin ileriki süreçte beyin göçü* sorunu ile karşılaşmasına yol açabilmektedir. Dolayısıyla gençlere yönelik yapılan çalışmaların hedefi, kısa vadeli değil bireylerin yetiştikleri alanlarda iş bulma süreçlerine kadar devam etmeli, uzun vadeli projeler olmalıdır. Çünkü özellikle eğitim düzeyi yüksek olan kişilerin işsiz kalması ya da niteliklerine uygun iş bulamaması hem devletin hem de bireylerin eğitime yaptığı yatırımların doğru şekilde değerlendirilememesine yol açmaktadır.

Kamu eşleştirme ve danışmanlık hizmetleri ise kamunun emek piyasalarındaki bilgi eksikliğini giderme, işçi-işveren eşleşmesini sağlama ve geliştirme amaçlı çeşitli

---

[396] T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, **Ulusal Genç İstihdam Stratejisi: 2021-2023**, s. 29, https://www.csgb.gov.tr/media/86876/ulusal-genc-istihdam-stratejisi-ve-eylem-plani-2021-2023.pdf, (29.04.2022).

* Beyin göçü (brain drain), yüksek öğrenim görmüş ya da mesleğinde ilerlemiş, yaratma ve araştırma gücü fazla olan elemanların kendi ana vatanından ayrılıp iktisaden kalkınmış ülkelere çalışmak veya yerleşmek üzere göç etmesi durumudur (Doğan Atılgan, "Beyin Göçü", **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, Cilt: 35, Sayı: 3, 1986, s. 27).

hizmetler kastedilmektedir. Emek piyasalarında işler ve işçiler açısından eşit şekilde dağılmama yaygın olduğundan emek arzı ile emek talebi arasında bu piyasalarda eşleşme problemi bulunmaktadır. Piyasalardaki eşleşme ihtimali potansiyel alıcıların ve satıcıların birbirleriyle ilişki kurup kurmadıklarına ve anlaşmaya ulaşıp ulaşmadıklarına bağlıdır. Çünkü emek piyasalarındaki bilgi eksikliği ve eşleşme problemi nedeniyle potansiyel emek alıcısı ve emek satıcısı birbirleriyle iletişim kuramamaktadır. Kişilerin iş ararken sahip oldukları ya da kullandıkları kaynaklar birbirinden farklı olduğu gibi çeşitli türdeki işler için de farklı stratejilerin kullanılması gerekmektedir. Sonuçta piyasadaki bazı kişiler bilgiyi etkin bir biçimde kullanarak kolaylıkla iş bulabilirken bilgiye kolay ulaşamayan ve bilgiyi en doğru şekilde değerlendiremeyen kişiler işsizlikten kolayca kurtulamamaktadır. Bu nedenle kamu iş ve işçilerin eşleştirmelerini hızlandıran hizmetleri kişilere sunarak işsizliği azaltmayı amaçlamaktadır[397]. Ayrıca eşleştirme ve danışmanlık hizmetlerindeki tek amaç işsizliği azaltmak değil, iş arayanlarla işçi arayanların doğru bir şekilde karşılaşmasını sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda kamu istihdam kurumları isteyen kişilere iş arama danışmanlığı, mülakat teknikleri eğitimi ve rehberlik hizmetleri sunmaktadır. Bu hizmetler uzun yıllar kamu tekeli altında kalsa da günümüzde kamu gözetim ve denetimi altında faaliyet gösteren özel istihdam büroları tarafından da yürütülmektedir[398]. Türkiye'de özel istihdam büroları, özel hukukun koruması altında olup gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulabilmektedir. Söz konusu bürolar, iş piyasasının gerektirdiği ölçülerde, sayıca seçilerek, izin verilerek iş ve işçi bulma faaliyetlerine aracılık etmektedir[399]. Türkiye'de İŞKUR, özel istihdam bürolarını "belirli bir sözleşme çerçevesinde işe yerleştirme faaliyeti karşılığı sadece işverenden ücret alarak, iş arayandan herhangi bir ücret ya da komisyon almaksızın, Türkiye İş Kurumundan yetki almak şartıyla, işgücü piyasasında iş arayanlarla eleman arayanlar arasında, bir işyerinde veya 9/6/2004 tarihli ve 5187 sayılı Basın Kanununda yazılı araçlarla ya da radyo, televizyon, video, internet, kablolu yayın veya elektronik bilgi

[397] Alpaslan Karabulut, **Türkiye'de İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği**, (Uzmanlık Tezi), T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara, 2007, ss. 66-67.
[398] Uşen, "Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'de Aktif Emek Piyasası Politikaları", **s**. 71
[399] Seda Bayrakdar, "İşsizliğin Çözümünde Uygulanan Aktif İstihdam Politikalarının Etkinliği Üzerine Genel Bir Değerlendirme", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 33, Sayı: 1, 2019, s. 343.

iletişim araçları ve benzer yayın araçlarından biri ile en etkin şekilde aracılık hizmeti sağlayan gerçek ya da tüzel kişiler" şeklinde tanımlamıştır[400].

Genç işsizliğine yönelik İŞKUR tarafından istihdamın korunması ve artırılması, işsizlerin mesleki niteliklerinin geliştirilmesi, işsizliğin azaltılması ve özel politika gerektiren grupların iş gücü piyasasına katılmasını sağlamak için aktif gücü programları kapsamında mesleki eğitim kursları, işbaşı eğitim programları, girişimcilik eğitim programları düzenlemektedir[401].

Mesleki eğitim kursları, iş gücü piyasasının ihtiyaç duyduğu alanlarda nitelikli iş gücünün yetiştirilmesini amaçlamaktadır. Bu kurslar aracılığıyla işsiz kişilerin niteliklerinin geliştirilerek istihdam edilebilir duruma gelmeleri sağlanmaktadır. Mesleki eğitim kurslarına yönelik 2013 yılı ve sonrasında yapılan düzenlemeler kapsamında iş gücü piyasası talepleri dahilinde uluslararası mesleki standart, yeterlilik ve belgelendirme sistemlerinin esas alındığı bir yapıya geçilmiştir. Böylece mesleki eğitim kurslarının uygulanması açısından diğer yıllarla karşılaştırıldığında, niteliği ön plana çıkaran bir yapıya geçildiği söylenebilir. Bu sayede mevcut kaynakların daha ekonomik, verimli ve etkin bir şekilde kullanımına olanak sağlanmaktadır[402]. Ayrıca Türkiye'de mesleki ve teknik eğitim ile ilgili olarak, 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu[403] ile "çırak, kalfa ve ustaların eğitimi ile okullarda, yükseköğretim kurumlarında ve işletmelerde yapılacak mesleki eğitime ilişkin esaslar" düzenlenmiştir. Böylece Türkiye'de nitelikli iş gücü ihtiyacı çerçevesinde öğrencilerin; ilgi, istek ve yeteneklerinin ortaya çıkarılması, onların hem başarılı hem de mutlu olabilecekleri meslekler hakkında bilgilendirilmeleri sağlanmaktadır. Bu kapsamda mesleki eğitim merkezleri, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlı olup meslek sahibi insan ihtiyacını karşılamak adına çalışmalarını sürdürmektedir. Mesleki eğitim merkezleri; tüm illerde bulunmakta, en az ortaokul mezunu olan adaylar yıl boyunca kayıt yaptırabilmektedir. Mesleki eğitim merkezleri öğrencileri haftada bir gün okulda teorik eğitim, dört gün işletmelerde

---

[400] İŞKUR, **Özel İstihdam Büroları**, https://www.iskur.gov.tr/ozel-istihdam-burolari/, (02.03.2022).
[401] İŞKUR, **2020 Yılı Faaliyet Raporu**, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2021, s. 57, https://media.iskur.gov.tr/44147/2020-yili-faaliyet-raporu.pdf, (05.03.2022).
[402] İŞKUR, "İstihdamla Mücadelede Aktif İşgücü Hizmetleri", **İstihdamda 3İ Dergisi**, Sayı: 19 (Eki), s. 3, https://media.iskur.gov.tr/26558/istihdamda3i-19-sayi-ek-issizlikle-mucadelede-aktif-isucu-hizmetleri.pdf, (13.02.2022).
[403] Mesleki Eğitim Kanunu, Kanun Numarası: 3308, Kabul Tarihi: 5.6.1986, Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 19.6.1986, Sayı: 19139, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3308&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5, (18.04.2022).

pratik eğitim alır. Bu kapsamda çıraklık eğitimi üç yıl, kalfalık eğitimi bir yıl sürmektedir. Ayrıca mesleki eğitim merkezi mezunları "Ustalık Belgesi" ile "Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi diploması" alarak kendi işlerini açabilmektedir. Ustalık belgesine sahip olanlar çırak öğrenci istihdamı için "İs pedagojisi eğitimi" ile Usta Öğretici" belgesine sahip olurlar[404].

İşbaşı eğitim programı ise İŞKUR'a kayıtlı işyerlerinde İŞKUR'a kayıtlı olan işsizlerin teorik bilgilerini uygulama yaparak pekiştirme ve mesleki deneyim kazanmalarını amaçlamaktadır. Böylece işverenler de hiçbir gider ödemeden istihdam etmeyi planladıkları kişiyi ya da kişileri kendileri yetiştirebilmektedir[405]. Türkiye'de 2009 yılında uygulamaya konulan işbaşı eğitim programları, kalifiye iş gücüne ulaşmada sıkıntı çeken ve iş gücü yetiştirme sürecinde yaşadığı ekonomik sıkıntılardan kurtulmak isteyen işverenlere önemli avantajlar sağlamaktadır[406]. Ayrıca işverenler işbaşı eğitim programı sayesinde işe alacakları kişi ya da kişileri işyerinde belirli bir süre gözlemleme, onlarla ilgili ayrıntılı bilgi sahibi olma ve doğru işçi bulma imkanına sahip olmaktadır. İşbaşı eğitim programından yararlanma şartı olarak, en az beş sigortalı çalışana sahip olmak, İŞKUR'a kayıtlı olmak, katılımcıların en az %70'ini 60 günden az olmamak üzere program süresinin en az üç katı kadar süreyle istihdam etmeyi taahhüt etmek yer almaktadır. Ayrıca programa katılan kişilere İŞKUR'un yaptığı ödemeler dışında, programın düzenlendiği işveren tarafından yapılan ve aylık brüt asgari ücretin yarısını geçmeyen fiili ödemelerin Gelir Vergisi Kanunu gereğince vergi matrahından indirilmesi olanağı da bulunmaktadır. İşbaşı eğitim programlarına başvuru şartlarını sağlayan tüm işverenler Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlükleri ile Hizmet Merkezleri'nden ve İŞKUR E-Şube üzerinden başvuru yapabilmektedir. İşbaşı eğitim programının süresi, bilişim ve imalat sektörlerindeki işyerleri ve mesleklerde en fazla "altı" ay, diğer sektörlerde ise en fazla "üç" aydır. Geleceğin mesleklerinde düzenlenen işbaşı eğitim programlarında ise program süresi en fazla "dokuz" ay olarak uygulanabilmektedir[407]. Ancak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı (Vedat Bilgin) tarafından yapılan son açıklama doğrultusunda işbaşı eğitim programında değişiklik yapıldığı, program süresi "üç" ay olan işyerlerine "dokuz" ay çalıştırma, "altı" ay

[404] T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, **Mesleğim Hayatım**, "Mesleki Eğitim Merkezleri", https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/egitim/mesleki-egitim, (18.04.2022).
[405] İŞKUR, "İstihdamla Mücadelede Aktif İşgücü Hizmetleri", ss. 5-6.
[406] H. Yunus Taş, "İŞKUR'un Mesleki Eğitim Faaliyetlerinin İstihdam Üzerine Etkileri: Yalova İŞKUR Örneği", **Sosyal Siyaset Konferansları**, Sayı: 61, 2011, s. 168.
[407] İŞKUR, **İşbaşı Eğitim Programları**, https://www.iskur.gov.tr/isveren/isbasi-egitim-programlari/, (19.04.2022).

olanlara "on sekiz" ay çalıştırma süresi verildiği belirtilmiştir. Böylece yaklaşık olarak bir ve iki yıl iş garantili aktif iş gücü programı uygulamaya açılmıştır[408].

Girişimcilik eğitim programı, kendi işini kurmak ya da mevcut işini geliştirmek isteyen kuruma kayıtlı kişilere yardımcı olmak için uygulanmaktadır. Bu program kapsamında girişimcilik eğitimi almış kişilere iş kurma ve geliştirme konularında danışmanlık ve mentorluk hizmeti ile birlikte finansal desteklere erişim imkanlarını kolaylaştırıcı hizmetler de verilmektedir. Bunun dışında söz konusu programda 18 yaşını doldurmuş, İŞKUR'a kayıtlı işsizlerin yanı sıra işletmesini geliştirmek isteyenler için de girişimcilik eğitimleri verilmektedir[409]. Bunun dışında girişimcilik konusu, Onuncu Kalkınma Planı hazırlık çalışmalarında KOBİ'lerden ayrı bir İhtisas Komisyonu'nda ele alınmış olup Planda ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. Bu çerçevede 2012 yılında hazırlıklar başlatılmış olup 2015-2018 yıllarını kapsayan Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı (GİSEP) hazırlanmıştır. GİSEP'in temel amacı, "Ülkemizde girişimcilik kültürünü yaygınlaştırmak, güçlü bir ekosistem oluşturmak ve girişimciliği geliştirmek"tir. GİSEP'te gençlere yönelik olarak[410];

- "Yenilikçi Girişimciliğin Desteklenmesi" ile genç girişimcilere* özel kuluçka merkezleri (inkübatörler) kurulmasının özendirilmesi,
- "Kadın Girişimciliği, Genç Girişimciliği, Eko Girişimcilik, Sosyal Girişimcilik ve Küresel Girişimcilik gibi öncelikli tematik alanlarda ve genel alanlarda sürdürülebilir bir destek sisteminin geliştirilmesi ve uygulanması" ile AB genç girişimci programlarına katılım sağlanması,
- "Girişimcilik kültürünün geliştirilmesi" ile gençlere yönelik girişimcilik eğitimlerinin yaygınlaştırılması,
- "Örgün ve yaygın eğitim düzeyinde girişimcilik eğitimlerinin yaygınlaştırılması ve girişimcilere yönelik danışmanlık sisteminin geliştirilmesi" ile girişimcilik konusunun üniversite müfredatına yerleştirilmesi, hayat boyu öğrenimde girişimcilik eğitiminin yaygınlaştırılması hedeflenen stratejilere yer verilmiştir.

İŞKUR bünyesinde özel politika ve uygulama gerektiren engelli, kadın, hükümlü/eski hükümlü, gençlere yönelik programlar da bulunmaktadır. İŞKUR

---

[408] Kamudan Haber, "Bakan Bilgin, İşverenleri İstihdam Destek Programına Davet Etti", https://www.kamudanhaber.net/bakan-bilgin-isverenleri-istihdam-destek-programina-davet-etti, (19.04.2022).

[409] İŞKUR, "İstihdamla Mücadelede Aktif İşgücü Hizmetleri", s. 8.

[410] ILO, "Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı: 2015-2018", ss. 4-6, https://www.ilo.org/dyn/youthpol/en/equest.fileutils.dochandle?p_uploaded_file_id=741, (23.03.2022).

* "Genç girişimci, tek başına veya en az %30 payla bir işletmenin sahibi olan 18-29 yaş arası kişiler veya 18-29 yaş arası potansiyel girişimcilerdir." (ILO, "Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı: 2015-2018", s. 9).

tarafından engelli ve eski hükümlü çalıştırmayan işverenlerden tahsil edilen idari para cezaları fonundan ve İşsizlik Sigortası Fonu'ndan aktarılan kaynaklarla çeşitli kurslar ve projeler düzenlenmektedir[411]. Ayrıca İŞKUR'un engelli istihdamı teşvikini sağlaması açısından özel sektör işverenlerinin çalıştırdıkları her bir engelli için asgari ücret düzeyindeki sosyal güvenlik primi işveren paylarının tamamı Hazine ve Maliye Bakanlığı'nca karşılanmaktadır[412]. İŞKUR kadın, genç ve mesleki yeterlilik belgesi olanların teşvikine yönelik olarak belirlenen yaş gruplarına ve cinsiyete göre son 6 aydır işsiz olan, istihdam edildiği tarihten önceki son 6 ayda ortalama sigortalı çalışan sayısına ilave olarak istihdam edilen ve özel sektör işvereni olan kişilere istihdam sağlayan işverenlere teşvikler sağlamaktadır. Söz konusu bu teşviklerden faydalanma süreleri aşağıdaki gibidir[413]:

- 18 yaş ve üzeri kadınlara istihdam sağlayan işverenlere 24 ila 54 ay,
- 18-29 yaş arası erkeklere istihdam sağlayan işverenlere 12 ila 54 ay,
- 29 yaş ve üzeri erkeklere istihdam sağlayan işverenlere 6 ila 30 ay,
- Çalışmakta iken; 01.03.2011 tarihten sonra mesleki yeterlik belgesi alanlar, mesleki ve teknik eğitimi tamamlayanlar veya iş gücü yetiştirme kurslarını bitirenleri istihdam eden işverenlere 12 ay.

Yukarıda belirlenen kriterlere ek olarak İŞKUR'a kayıtlı olmayı teşvik etmek amacıyla kişinin İŞKUR'a kayıtlı olması durumunda destek süresine altı ay eklenilmesi yönünde hüküm getirilmiştir[414].

İşsizlikle mücadele ve istihdamın korunması bağlamında İŞKUR, diğer hedef gruplara uyguladığı gibi uyuşturucu bağımlılığı tedavisi gören ya da rehabilitasyon sürecindeki kişilere yönelik olarak da bazı hizmetler vermektedir. Bunlar iş ve meslek danışmanlığı, meslek edindirme amaçlı mesleki eğitim kursları, mesleki tecrübe amaçlı olarak işbaşı eğitim programı, kendi işini kurmak isteyenler için girişimcilik eğitimleri ile işe yerleştirme alanlarında verilen hizmetleri kapsamaktadır[415].

İŞKUR iş birliğiyle uygulanan sosyal çalışma programları ise kamu kurumlarında uygulanmaktadır[416]. Sosyal çalışma programları hakkında 16.11.2018

[411] İŞKUR, "İstihdamla Mücadelede Aktif İşgücü Hizmetleri", s. 12.
[412] İŞKUR, **Engelli İstihdamı Teşviki**, https://www.iskur.gov.tr/isveren/tesvikler/engelli-istihdami-tesviki/, (19.04.2022).
[413] İŞKUR, **Kadın Genç ve Mesleki Yeterlilik Belgesi**, https://www.iskur.gov.tr/isveren/tesvikler/kadin-genc-ve-mesleki-yeterlilik-belgesi-olanlarin-tesviki/, (19.04.2022).
[414] İŞKUR, **Kadın Genç ve Mesleki Yeterlilik Belgesi**.
[415] İŞKUR, "İstihdamla Mücadelede Aktif İşgücü Hizmetleri", s. 15.
[416] İŞKUR, **30 Soruda Sosyal Çalışma Programı**, https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/aktif-isgucu-programlari/sosyal-calisma-programi/, (15.02.2022).

tarih ve 30597 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Aktif İşgücü Hizmetleri Yönetmeliği'nde yapılan değişiklikle Programın düzenlenmesine ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir[417]. Program kapsamında üniversite öğrencilerinin hem kamu kurumlarında toplumsal faydası olan işlerde çalışabilmeleri hem de mesleki yönden kendilerini geliştirebilmeleri amaçlanmaktadır. Programa açık öğretim, yüksek lisans ve doktora öğrencileri hariç olmak üzere bütün yükseköğretim öğrencileri katılabilmektedir. Ancak katılamayacağı belirtilen eğitim düzeyine sahip kişilerin aktif bir lisans ya da ön lisans kaydı olması halinde programlara katılmaları mümkündür. Programda düzenlenebilecek alanlar ise doğanın korunması; kültürel mirasın restorasyonu, korunması ve tanıtılması; kütüphanelerin bakımı ve düzeni; kamu kurumlarının kültürel ve sosyal hizmetlerinin desteklenmesine yöneliktir[418]:

Kamunun emek piyasalarında bilgi eksikliğini giderme, işçi-işveren eşleşmesini sağlama ile geliştirmeye yönelik uyguladığı kamunun eşleştirme ve danışmanlık hizmetlerinden biri olan iş ve meslek danışmanlığı ise kişilerin yetenekleri doğrultusunda kendilerine uygun iş ve meslekler konusunda karar vermelerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır[419]. İş ve meslek danışmanlığı hizmeti, iş gücü piyasasının temel aktörleri olan iş arayanlar, işverenler ve öğrencilere istihdam ekseninde odaklanmayı hedefleyen bütünsel danışmanlık hizmeti sunulması faaliyetidir. Bu hizmetlerin ortaöğretim ve yükseköğretim öğrencilerinin kariyer planlaması, İŞKUR'a kayıtlı iş arayanların iş bulmaları, meslek ya da iş değişimlerinde destek olunması gibi hususlarda İŞKUR tarafından yürütülen aktif ve pasif iş gücü programlarına yönlendirilmesi, nitelikli iş gücü temin taleplerinin karşılanması, işverenlerin bağlı oldukları mevzuat çerçevesinde bilgilendirilmeleri gibi birçok amacı vardır[420]. Ancak DB tarafından Türkiye'de rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin iyi işlemediği ve gerçek amaçlarını yerine getirebilecek yetkinlikte olmadığı belirtilmiştir. Sistemin Türkiye'de etkin bir biçimde işlememesinin en önemli nedeni, bu alandaki yetişmiş elemanın ve girişimlerin yetersiz olmasıdır. Özellikle, gençlerin iş gücü piyasasına girmeden önce eğitim sistemi içinde seçecekleri meslekler konusunda

[417] Göcen, **İstihdam Politikaları Bağlamında Geçmişten Günümüze İŞKUR'un Rolü ve Önemi ile İŞKUR İçin Öneriler**, s. 80.
[418] İŞKUR, **30 Soruda Sosyal Çalışma Programı**.
[419] Burak Faik Emirgil, Zeynep Aca, Özlem Işığıçok, "Türkiye'de İş ve Meslek Danışmanlığının Etkinliği: Sorun Alanları ve Beklentiler (Bursa İşkur Örneği)", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 40, 2014, s. 139.
[420] İŞKUR, **İş ve Meslek Danışmanlığı**, https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/is-ve-meslek-danismanligi/, (05.03.2022).

yönlendirilmeleri ile ilgili rehberlik ve danışmanlık birimleri yetersiz kalmaktadır. Söz konusu birimler, ortaöğretimde olması gerektiği kadar yaygın ve işlevsel olmamakla birlikte öğrenciler ortaöğretimden sonra mesleki seçimlerini çoktan seçmeli bir sınav sonucunda aldıkları puana, iş güvencesine, yüksek gelir seviyesine, aile telkinlerine göre yapmaktadır. Üniversitelerde de iş gücü piyasasına ilişkin rehberlik ve danışmanlık hizmetleri yeterli ve etkin bir seviyede değildir. Bu bağlamda Türkiye'de genç işsizliğe yönelik uygulanabilecek diğer politikaların başarısı açısından büyük öneme sahip olan ve maliyetlerinin düşük olması nedeniyle uygulanması görece kolay olan mesleki rehberlik ve danışmanlık hizmetleri ile ilgili birimlerin eğitim sisteminin bir parçası olarak kurulması ve bunların işlevsel bir hale getirilmesi çok önemlidir[421].

Toplum yararına çalışma programları ile doğal felaketler, ekonomik krizler, özelleştirme gibi sarsıcı durumların istihdam üzerinde oluşan olumsuz sonuçlarının hafifletilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda söz konusu sarsıcı durumlardan etkilenen kişilere en fazla 6 ay süre ile geçici istihdam sağlanması hedeflenmektedir. Bu program İŞKUR tarafından yönlendirilmekte olup geçici istihdama yönelik ilk program özelleştirme sonucunda işsiz kalanları hedef almış; ikinci program ise 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 depremlerinden en çok etkilenen Sakarya, Bolu, Düzce, Yalova ve Kocaeli illerinde uygulanmıştır[422].

Genel olarak aktif istihdam politikaları sayesinde ülkelerin bu politikalara ağırlık vererek gençlerin iş gücü piyasasında karşılaştıkları sorunları azaltması mümkündür[423]. Ancak aktif istihdam politikaları istihdam üzerindeki etkinliğin sağlanmasında tek başına yeterli olamamaktadır. Bu nedenle aktif istihdam politikalarının uzun vadede istihdam üzerindeki etkinliğini sağlayabilmesi aynı zamanda makroekonomik politikalarla desteklenmesine de bağlıdır[424]. Dolayısıyla genç işsizliği noktasında ekonomik büyüme, eğitim-istihdam arasındaki ilişkinin yeterli (eşgüdümlü) olması ve gençlerin iş gücü piyasasının ihtiyaç duyduğu niteliklere göre hazırlanması gerekmektedir[425]. Bu noktada ülkemizde yapılan araştırma sonuçları doğrultusunda gerekli olan mesleklere yönelik programların uygulanması işsizliğin

[421] A. Utku Erdayı, "Dünyada Genç İşsizliği Sorununun Çözümüne Yönelik Ulusal Politikalar ve Türkiye", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 3, 2009, s. 155.
[422] Karabulut, **Türkiye'de İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği**, s. 73.
[423] Işık, "Türkiye'de Genç İşsizliği ve Genç Nüfusta Atalet", s. 144.
[424] Nida Günsan ve Haluk Yergin, "Aktif İşgücü Politikalarının İstihdam Üzerindeki Etkisi", **Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 12, 2021, s. 1177.
[425] Karakuş, **Genç İstihdam Politikaları: Türkiye ve Avrupa Birliği Uygulamalarının Karşılaştırmalı Analizi**, s. 76.

düşürülmesinde çok önemlidir. TÜİK "2021 yılı İşgücü Piyasası Araştırması Raporu"na göre, Türkiye geneli eğitim durumuna göre en fazla açık iş* olan meslekleri sıralamıştır. Bunlar[426]:

- *Herhangi bir eğitim seviyesi aranmayan:* makineci (dikiş), gazaltı (mig-mag) kaynakçısı, konfeksiyon işçisi, kalite kontrolcü, düz dikiş makineci, kamyon şoförü, mermer işçisi, dokuma konfeksiyon makineci, mobilyacı, turizm ve otelcilik elemanı
- *Lise ve altı:* kompleci (dokuma hazır giyim ve ev tekstil), temizlik görevlisi, konfeksiyon işçisi, satış danışmanı, overlok makinesi operatörü (overlokçu), çelik kaynakçısı, makineci (dikiş), metal kaplamacı (sıcak daldırma), paketleme işçisi, üretim imal işçisi
- *Yükseköğretim:* yazılım mühendisi, bilgisayar mühendisi, muhasebe meslek elemanı, inşaat mühendisi, pazarlama müdürü, makine mühendisi, yazılım destek uzmanı, yazılım geliştiricisi, ziraat mühendisi, metalurji ve malzeme mühendisidir.

Araştırma kapsamında piyasada 2.034 farklı meslekte açık iş bulunduğu görülmüştür[427]. Ayrıca araştırma kapsamında temininde güçlük çekilen mesleklerin belirlenmesi ile işverenlerin karşılaşmakta zorlandığı meslekler de belirlenmiştir. Temininde güçlük çekilen mesleklerin araştırma döneminde karşılanmış olmasının ya da karşılanmamış olmasının çalışma açısından bir önemi bulunmamakla birlikte burada elde edilmek istenen amaç, iş gücü piyasasında bulunmasında güçlük çekilen meslekleri ve nedenlerini tespit etmektir. Buna göre Türkiye genelinde temininde güçlük çekilen mesleklerin başında makineci (dikiş), kat hizmetleri/kat görevlisi, model makineci (dokuma, hazır giyim ve ev tekstili), garson (servis elemanı), gazaltı (mig-mag) kaynakçısı, bilgisayarlı makine (CNC operatörü), satış danışmanı, fırıncı ustası-unlu mamuller, yazılım mühendisi ve CNC torna tezgahı operatörü gelmektedir. Görüldüğü gibi işverenlerin talep etmiş olduğu (açık iş) mesleklerle temininde güçlük çekilen meslekler kısmi benzerlik göstermektedir[428]. Sonuç olarak, Türkiye'de özellikle açık işlerde talep edilen meslekler ile temininde güçlük çekilen mesleklere yönelik programların genişletilmesi, bu alanlarda nitelikli bireylerin yetiştirilmesi genç istihdamı açısından çok faydalı olacaktır.

---

* "İşgücü Piyasası Araştırmalarında işyeri bilgi formunun uygulanması sırasında açık işler, işyerinde 'fiilen' ihtiyaç duyulan ve aktif arama kanalı ile aranılan meslekleri ifade etmektedir." (TÜİK, **2021 Yılı İşgücü Piyasası Araştırması Raporu**, s. 31, https://media.iskur.gov.tr/51145/turkiye.pdf, 26.04.2022).

[426] TÜİK, **2021 Yılı İşgücü Piyasası Araştırması Raporu**, s. 48.

[427] TÜİK, **2021 Yılı İşgücü Piyasası Araştırması Raporu**, s. 49.

[428] TÜİK, **2021 Yılı İşgücü Piyasası Araştırması Raporu**, ss. 49, 51, 54 ve 55.

3.2.2. Pasif İstihdam Politikaları

İşsizlikle mücadele yöntemlerinden olan pasif istihdam politikaları, gelişmiş ülkelerde daha yoğun olarak uygulanmaktadır. Pasif istihdam politikalarının temel amacı, işsizliği önlemekten çok işsizliğin ortaya çıkardığı bireysel ve toplumsal alandaki olumsuzlukları gidermeye yöneliktir. Ülkeden ülkeye farklılık gösteren pasif istihdam politikaları içinde en genel olanı işsizlik sigortası ve işsizlik yardımlarıdır[429]. Türkiye'de genç işsizliğe yönelik olarak uygulanan pasif istihdam politikaları ise aşağıdaki biçimde sıralanmıştır[430]:

- çalışma paylaşımı,
- ihbar ve kıdem tazminatı,
- iş kaybı tazminatı,
- işsizlik sigortası,
- işsizlik yardımı,
- kısa çalışma ödeneği,
- ücret garanti fonu.

İşsizlik sigortası, işini kaybeden işçiye işverenin tazminat vermediği ya da sosyal sigortaların bir başka dalından ödenek verilmediği dönemde yardım yapılması için kurulan sigortayı ifade etmektedir. Bunun dışında işsizlik sigortasını tam ve kısmi işsizlik durumunda bulunan emekçiye yardım usulü şeklinde tanımlamak da mümkündür[431]. İşsizlerin ekonomik ve sosyal haklarına dayanan işsizlik sigortası ve işsizlik yardımları işsizlik ödemeleri olarak nitelendirilmektedir. İşsizlik ödemeleri, istem dışı işsizliğe karşı gelir güvencesinin sağlanmasına, iş gücü piyasasının düzenlenmesine yönelik işlevleri üstlenmektedir. Ancak literatürde işsizlik ödemelerinin işsizliği artırdığına, işsizlerin işe yerleşme isteklerini azalttığına, çalışanların iş bırakma eğilimlerini güçlendirdiğine yönelik eleştiriler de bulunmaktadır[432]. Bu nedenle kişileri çalışmaya teşvik etmek ve işsizliği azaltmak için işsizlik ödeneğinin miktarı ile ödeneğin alınacağı süreye bazı sınırlamalar getirilmektedir. Ödeneğin miktarına sınırlama konularak işsiz kalan sigortalıya

[429] Naci Gündoğan, "İşsizlik ve Emek Piyasası Politikaları", **Çalışma Ekonomisi**, (Ed. Naci Gündoğan, Mustafa Kemal Biçerli), Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayın No: 2290, 2016, s. 187.
[430] Karakuş, **Genç İstihdam Politikaları: Türkiye ve Avrupa Birliği Uygulamalarının Karşılaştırmalı Analizi**, s. 56.
[431] Faruk Andaç, **İşsizlik Sigortası**, Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Eğitim Yayını, Yayın No: 66, Ankara, 2010, s. 55.
[432] Kapar, "Aktif İşgücü Piyasası Politikaları", ss. 342 ve 344.

minimum düzeyde bir yaşam standardı verilmekte; ödeneğin süresinin belli olmasıyla da sigortalıya bu süre içinde yeni bir iş bulma fırsatı verilmektedir[433].

Türkiye'de işsizlik sigortası çalışmaları 1959 yılında başlamış olmasına rağmen 1999 yılında 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'nun[434] kabul edilmesiyle birlikte yürürlüğe girmiştir. İşsizlik sigortası 4447 sayılı Kanun ile birlikte tüm ülke düzeyinde zorunlu bir sigorta kolu olarak benimsenmiş olup 1 Haziran 2000 tarihinden itibaren ilgili taraflardan (işçi-işveren-devlet) primlerin tahsiline başlanmıştır[435]. Nitekim İŞKUR tarafından 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu hükümleri çerçevesinde işsizlik ödeneği, kısa çalışma ödeneği, yarım çalışma ödeneği, esnaf ahilik sandığı ve ücret garanti ödemeleri ile 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun[436] hükümleri çerçevesinde iş kaybı tazminatı ödemelerine ilişkin çalışmalar yürütülmektedir[437].

İşsizlik yardımı ise işsizlik sigortasından farklı olarak, ilgilinin katkısına ihtiyaç göstermeden devlet bütçesinden yardım yapılması anlamına gelmektedir. İşsizlik sigortası katılmalı (primli) sisteme dayanırken işsizlik yardımı, doğrudan kamu kaynaklarından yardım şeklinde olmaktadır[438]. Türkiye'de işsizlik yardımı uygulamalarına bakıldığında, doğrudan işsizlik yardımı kapsamında herhangi bir uygulamanın bulunmadığı görülmektedir. Ülkemizde işsizlik yardımı kapsamında değerlendirilebilecek yardımlar önceden Sosyal Güvenlik Kurumu bünyesinde bulunan "Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü" tarafından yürütülmekteyken günümüzde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı[*] tarafından yürütülmektedir. Bunun

---

[433] Suat Uğur, "Türkiye'de İşsizlik Sigortasının Gelişimi", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 2, 2011, ss. 100-101.

[434] İşsizlik Sigortası Kanunu, Kanun Numarası: 4447, Kabul Tarihi: 25.8.1999, Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 8.9.1999, Sayı: 23810, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4447&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5, (06.03.2022).

[435] İbrahim Görücü, Nihat Aybıyık ve Muzaffer Koç, "Türkiye'de İşsizlik Sigortası Uygulaması ve Sonuçları (2000-2010)", **Social Sciences Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 2, 2012, ss. 101 ve 132.

[436] Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 4046, Kabul Tarihi: 24.11.1994, Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 27.11.1994, Sayı: 22124, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4046&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5, (06.03.2022).

[437] İŞKUR, **11. Genel Kurul Raporu**, s. 75, https://media.iskur.gov.tr/51814/11-genel-kurul-raporu.pdf, (10.03.2022).

[438] Fatma Kocabaş ve Verda Canbey Özgüler, "Pasif İşgücü Piyasası Politikaları: İşsizlik Ödeneği ve İşsizlik Yardımı Uygulamaları", **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 28, 2019, s. 269.

[*] "21 Nisan 2021 Tarihli ve 31461 Sayılı Resmi Gazete yayınlanan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Kurulması ile Kamu Personel İşlemlerinin Yürütülmesine İlişkin Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

dışında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, belediyeler gibi çeşitli kamu kuruluşları da işsizlere ve yoksullara sosyal yardım adı altında ayni ve/veya nakdi yardımlar yapmaktadır[439].

İşsizlik sigortası fonu ve iş güvencesiyle yakın ilişkisi olan kıdem tazminatı yasada vurgulanan asgari bir çalışma süresini doldurarak işçinin iş sözleşmesinin yasada görülen nedenlerden biriyle son bulması halinde işveren tarafından işçiye ya da mirasçılarına ödenen paradır[440]. Kıdem tazminatı uygulamasının temelde iki amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, hizmet akdi feshedilen işçilerin yeni bir iş buluncaya kadar gelir kaybının telafisine yönelik işsizliği tazmin etmek; diğeri ise işten çıkarmanın zorlaşması, işten çıkarma yerine işçinin istenen niteliklere uygun hale getirilmesi için eğitime gönderilmesi veya görev tanımının değiştirilmesi suretiyle iş güvencesinin sağlanmasıdır[441]. Kıdem tazminatı işletmede çalışan personele verilen yasal haklardan biri olmakla birlikte çalışan için bir gelir, işletme için ise bir gider ya da maliyet unsurudur. Kıdem tazminatı, kişinin çalıştığı süreye bağlı olarak hak edilmekte, haklı nedenlerle işten çıkarılma ya da kendi isteğiyle işten çıkma durumlarında ödenmesi söz konusu olmamaktadır. Kıdem tazminatı hesaplamasında kıdem tazminatına esas olacak çalışma süresinin hesaplanması ve kıdem tazminatın esas olan ücretin hesaplanması gerekmekte; hesaplamada ayrıca kıdem tazminatı tavanı da dikkate alınmaktadır[442]. Türkiye'de 1475 sayılı İş Kanunu'nun[443] 14. maddesinde sayılan hal ve durumlarda işçinin işe başladığı tarihten itibaren hizmet akdinin devamı süresince her geçen tam yıl için işverence işçiye 30 günlük ücreti tutarında kıdem tazminatı ödeneceği ve bir yıldan artan süreler için de aynı oran üzerinden ödeme yapılacağı belirtilmiştir.

---

kurulmuştur." (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, https://www.aile.gov.tr/bakanlik/hakkinda/tarihce/, (07.02.2022).

[439] Volkan Işık ve Okan Güray Bülbül, "Dünyada İşsizlik Sigortası ve İşsizlik Yardımı Uygulamaları", **İstihdamda 3İ Dergisi**, Sayı: 6, 2012, s. 66.

[440] F. Kerim Anadolu, "Kıdem Tazminatı Koşulları ve İşçinin Kıdeminin Hesaplanması", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 10, 2003, s. 241.

[441] Mustafa Sürücü, **İşsizlik, İşsizlikle Mücadelede Pasif İstihdam Politikaları: Almanya ve Türkiye Örnekleri**, (Uzmanlık Tezi), T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2014, s. 44.

[442] Raif Parlakkaya, "Yasal Mevzuat ve TMS-19: Çalışanlara Sağlanan Faydalar Türkiye Muhasebe Standardında Kıdem Tazminatı ve Muhasebe Uygulaması", **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 19, 2010, ss. 274 ve 277.

[443] İş Kanunu, Kanun Numarası: 1475, Kabul Tarihi: 25.8.1971, Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 1.9.1971, Sayı: 13943, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1475&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5, (07.03.2022).

İhbar tazminatı ise çeşitli nedenlerle işten çıkarılan işçiye çalışma süreleri dikkate alınarak verilen tazminattır. İhbar tazminatı sadece işçiye ödenmeyip bildirim şartlarına uymayan işçinin de işverene ödemekle yükümlü olduğu bir tazminat türüdür. Çünkü işveren de işçi de iş akdinin feshinde bildirim sürelerine uymak zorundadır. İhbar tazminatında amaç, işçinin işi bırakma ya da işverenin işten çıkarma düşünceleri olması halinde bu düşüncelerini kanunun öngördüğü süre içerisinde karşı tarafa bildirmelerini sağlamaktır. İhbar tazminatı, çalışan kişinin işten çıkarılmaktan kaynaklanan, işveren açısından da işçinin işi bırakmasından kaynaklanan mağduriyetlerin giderilmesi amacını taşımaktadır[444].

Çalışma paylaşımı politikası ise uygulamada erken emeklilik ve çalışma sürelerinin kısaltılması şeklinde yürütülmektedir. Erken emeklilik çoğunlukla emeklilik yaşına yaklaşan ve işsiz kalan ya da kalma riski altında bulunan kişiler için uygulanan bir yöntemdir[445]. Erken emeklilik yolu ile genç işsizlere istihdam sağlanmaya çalışılsa da bilgi ve beceri olarak yeterli olgunluk düzeyine sahip çoğu emeklinin yeniden çalışmaya başlaması, iş gücü piyasalarında genç işsizlerin sorun yaşamasına yol açabilmektedir[446]. Çalışma paylaşımı politikasından biri olan çalışma sürelerinin kısaltılması ise fazladan iş alanı oluşturmak için mevcut çalışanların çalışma sürelerinin kısaltılması durumunu ifade etmektedir. Bu uygulamadaki temel amaç, işçilerin çalışma sürelerinin kısaltılması ile birlikte firmaların üretim düzeylerini korumak ve artırmak için daha fazla işçiyi istihdam etmelerini sağlamaktır. Ancak maliyetleri artan işverenlerin yeni işçi istihdam ederek sabit maliyetlerini artırmak yerine mevcut iş gücüne fazla mesai yaptırmayı tercih etmesi söz konusu olabilmektedir. Çünkü yeni işe alımlar ile oluşabilecek uyum maliyetleri ve sosyal güvenlik prim yükünün artması işverenlere ek bir yük getirmektedir[447].

Pasif iş gücü politikalarından olan *iş kaybı tazminatı* ise İŞKUR tarafından uygulanan, özelleştirme nedeniyle işten çıkarılanlara ödenen tazminattır. İş kaybı tazminatında işsizlik sigortası dışında, prim ödeme koşuluna dayanmayan bir işsizlik

---

[444] Erkan Kipik, "Kıdem Tazminatı ve İhbar Tazminatı Hakkında Genel Esaslar", 2011, http://www.muhasebetr.com/yazarlarimiz/erkankipik/002/, (10.03.2022).
[445] Mustafa Kemal Biçerli, "Çalışma Paylaşımı İşsizlikle Mücadelede Etkili Bir Politika mıdır?", **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2004, ss. 59-60.
[446] Sürücü, **İşsizlik, İşsizlikle Mücadelede Pasif İstihdam Politikaları: Almanya ve Türkiye Örnekleri**, s. 45.
[447] Biçerli, "Çalışma Paylaşımı İşsizlikle Mücadelede Etkili Bir Politika mıdır?", ss. 60 ve 64.

desteği de yoktur. Bu nedenle iş gücü piyasasına yeni girecek genç işsizlere yönelik herhangi bir maddi destek de söz konusu değildir[448].

Pasif istihdam politikası kapsamında değerlendirilen ve işsizlik sigortası fonu kapsamında olan *ücret garanti fonu*, "sigortalıları hizmet akdine tabi olarak çalıştıran işverenin konkordato ilan etmesi, işveren için aciz vesikası alınması, iflası, iflasın ertelenmesi nedenleri ile işverenin ödeme güçlüğüne düştüğü hallerde geçerli olmak üzere, işçilerin iş ilişkisinden kaynaklanan üç aylık ödenmeyen ücret alacaklarını karşılamak" amacıyla oluşturulmuştur[449]. Türkiye'de özellikle küresel ekonomik krizin iş gücü piyasasına etkisi nedeniyle 2009 (12.371 kişi) ve 2010 (12.905 kişi) yıllarında ücret garanti fonu kapsamında ödeme yapılan kişi sayısı önemli ölçüde artmış, sonraki yıllarda ise azalma eğilimine girmiştir[450]. Türkiye'de 2018 yılında ücret garanti fonundan yararlanmayı hak eden kişi sayısı 20.865; 2019 yılında 41.535; 2020 yılında 10.436 olmuştur[451].

Kısa çalışma ödeneği ise genel ekonomik, sektörel ya da bölgesel kriz ile zorlayıcı nedenlerle işyerindeki haftalık çalışma sürelerinin geçici olarak önemli ölçüde azaltılması veya işyerinde faaliyetin tamamen ya da kısmen geçici olarak durdurulması durumlarında işçilere çalışamadıkları süreler için yapılan ödemelerdir. Böylece işini kaybetme riski taşıyan kişilerin istihdamda kalmaları sağlanmaya, işsizlik artışının önüne geçilmeye, çalışamadığı için ücret kaybı yaşayan işçilere gelir desteği sunmaya, işverenlerin iş gücü maliyetlerini azaltmalarına ve yaşanan şokun atlatılmasının ardından yaşanacak muhtemel işe alım maliyetlerinin önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Bir işçinin kısa çalışma ödeneğinden faydalanması için işverenin genel ekonomik, sektörel ya da bölgesel kriz ile zorlayıcı nedenlerden etkilendiğinin tespit edilmiş olması ve işçinin de fesih hariç işsizlik sigortasından hak kazanma şartlarını taşıması gerekmektedir. 2003 yılında mevzuatımıza giren kısa çalışma ödeneği hem 2008 küresel ekonomik kriz hem de Covid-19 salgın dönemlerinde etkin bir şekilde kullanılmıştır. Ayrıca Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği Hakkında Yönetmelik'te değişikliğe gidilerek deprem, yangın gibi mücbir sebeplerin yanına "dışsal etkilerden kaynaklanan dönemsel durumlar" ifadesi eklenerek konjonktürel

---

[448] Nergis Mütevellioğlu ve Beyhan Aksoy, "İşsizlikle Mücadelede İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurumlarının İşlevi", **Çalışma İlişkileri Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2010, s. 21.
[449] İŞKUR, **Ücret Garanti Fonu**, https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/issizlik-sigortasi/ucret-garanti-fonu/, (10.03.2022).
[450] İŞKUR, **9. Genel Kurul Çalışma Raporu**, 2017, s. 120, https://media.iskur.gov.tr/13592/9-genel_kurul_raporu.pdf, (10.03.2022).
[451] İŞKUR, **11. Genel Kurul Raporu**, s. 79.

gelişmelerden kaynaklı zorluk yaşayan işverenlerin kısa çalışma uygulamasından yararlanabilmesine imkan sağlanmıştır[452].

3.2.3. Covid-19 Salgın Döneminde Uygulanan İstihdam Politikaları

Sosyal dışlanma riskinin temel belirleyicilerinden biri olan işsizlik sorunu ülkeleri küresel ekonomik kriz ve Covid-19 salgın dönemlerinde çok ciddi boyutta etkilemiştir. Özellikle küresel ölçekte iş gücü piyasalarını birçok unsur bakımından olumsuz etkileyen Covid-19 salgını istihdamın artırılması ve işsizlikle mücadele kapsamındaki politikaların sekteye uğramasına neden olmuştur[453]. Çünkü salgının yayılmasını önlemek için devletlerin sınırlarını kapatması ve içerideki insanların hareketliliğini kısıtlayıcı tedbirler doğrultusunda yasaklar getirmesi ekonomik aktiviteyi kısıtlamış ve bu durum bazı işyerlerinin kalıcı ya da geçici olarak kapatılmasına neden olmuştur[454]. Dolayısıyla salgın döneminde iş gücü piyasasına yönelik uygulanan aktif uygulamalar yerini daha çok pasif uygulamalara bırakmıştır. Böylece salgın döneminde istihdamın artırılmasından ziyade hali hazırda istihdamda olan iş gücünün korunmasına yönelik politikalara öncelik verildiği söylenebilir[455].

2020 yılında küresel istihdam kayıpları 110 milyon olarak gerçekleşmiş ve bu kayıplar özellikle gençlerde ve kadınlarda daha fazla olmuştur. Sonuç olarak, Covid-19 salgını nedeniyle işsizlik oranları artmış, iş gücü talebi daralmış, firmaların yatırımları ve hane halkının tüketim harcamaları önemli ölçüde azalmıştır. Bunlara ek olarak salgın döneminde iş yapma şekillerinde, çalışma saatlerinde, ticaretin içeriği ve boyutunda ciddi anlamda değişimler yaşanmıştır. Covid-19 salgınının uygulanan ekonomik reçeteler bakımından tüm dünyayı etkileyen 1929 Büyük Buhranı, 1973 petrol-arz şoku, 2008 küresel ekonomik krizi gibi uluslararası krizlerden farklılık gösterdiği söylenebilir. Salgın döneminde bir taraftan üretim yapan sektörler desteklenirken diğer taraftan toplam talepteki daralmanın önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda politika yapıcılar maliye ve para politikalarının bileşimi

[452] İŞKUR, **11. Genel Kurul Raporu**, ss. 76-77.
[453] İŞKUR, **11. Genel Kurul Raporu**, s. 3.
[454] Abdullah, "COVID-19 Koronavirüs Pandemisinin Rusya'da Sosyo-Ekonomik Eşitsizliğe ve Yoksulluğa Etkisinin Değerlendirilmesi", s. 635.
[455] İŞKUR, **11. Genel Kurul Raporu**, s. 3.

şeklindeki politikalar dışında işten çıkarılmanın yasaklanması, hane halkına doğrudan transferler başta olmak üzere birçok farklı sosyal politikalar uygulamıştır[456].

Türkiye'de resmi olarak 11 Mart 2020 tarihinde açıklanan ilk korona vakasının ardından salgınla mücadele kapsamında birtakım önlemler hayata geçirilerek salgın döneminde derinleşen iktisadi krizden etkilenen bireylere ve şirketlere yönelik mali destekler gündeme gelmiştir. Türkiye'nin Covid-19 salgınına karşı uygulamaya koyduğu mali desteklerin çerçevesi 18 Mart 2020 tarihinde açıklanan[457] ve Ekonomik İstikrar Kalkanı adı verilen paket ile çizilmiştir. Bu paket gerçekleştirilen gelir destekleri, sosyal yardımlar ve işsizlik sigortası fonu kapsamında verilen ödeneklerden (işsizlik ödeneği, kısa çalışma ödeneği, nakdi ücret desteği) oluşmaktadır. Covid-19 salgını nedeniyle bireylere sağlanan nakdi desteklerin ana kaynağını ise işsizlik sigortası fonu kapsamındaki ödenekler oluşturmaktadır[458]. Ayrıca Covid-19 salgını döneminde, 17 Nisan 2020 tarihinden itibaren geçerli olarak işverenlere 3 ay süreyle işten çıkarma yasağı getirilmiştir[459]. Bunun dışında salgın döneminde İş Kanunu'nda düzenlenen telafi çalışmasının süresi uzatılmıştır. Böylece çeşitli nedenlerle bir işyerindeki normal çalışma süresinin önemli ölçüde azalması ya da işyerinin tatil edilmesi durumunda işverenin 2 ay süreyle çalışanına telafi çalışma yaptırma süresi 4 aya çıkarılmıştır[460].

Türkiye'de Covid-19 salgını sonrasında hazırlanan birçok eylem ve ekonomik reform paketi de bulunmaktadır. Bunlardan biri, Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan Ekonomi Reformları Eylem Planı'dır. Planın "İstihdam" başlığı altında "Genç İstihdamını ve İşgücü Niteliğini Artıracak Adımlar Atılacaktır" politikası kapsamında "Genç istihdamını artırmak için Genç İstihdam Ulusal Strateji

---

[456] Efe Can Kılınç, "Covid-19 Salgını ve İşsizlik Oranları İlişkisi: OECD Ülkeleri Örneği", **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, Cilt: 12, Sayı: 24, 2021, ss. 927 ve 942.

[457] Yeni Koronavirüs (Covıd-19) Salgınının Ekonomik ve Sosyal Hayata Etkilerinin Azaltılması Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun Numarası: 7244, Kabul Tarihi: 16.4.2020, Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 17.4.2020, Sayı: 31102, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7244&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5, (13.03.2022).

[458] İnsan Hakları Derneği Ekonomik ve Sosyal Haklar Komisyonu ve Nail Dertli, **Covid-19 Pandemisi Sürecinde Ekonomik ve Sosyal Haklar Raporu**, 2020, ss. 16 ve 18, https://www.ihd.org.tr/covid-19-pandemisi-surecinde-ekonomik-ve-sosyal-haklar-raporu/, (13.03.2022).

[459] Zeynep Höbel ve Zuhal Ergen, "İşsizlikle Mücadelede İstihdam Politikaları ve Pandemi Döneminde Uygulanan Reaktif Politikalar", **Yeni Fikir Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 27, 2021, s. 9.

[460] COVID-19 Tedbirleri Kapsamında Telafi Çalışması Uygulaması, https://gun.av.tr/media/nlpcj505/covid-19-tedbirleri-kapsaminda-telafi-calismasi-uygulamasi.pdf, (13.03.2022); Kariyer Rehberi, "Telafi Çalışma Süresi 2 Aydan 4 Aya Çıkarıldı", https://www.kariyer.net/kariyer-rehberi/telafi-calisma-suresi-2-aydan-4-aya-cikarildi/, (13.03.2022).

Belgesi hazırlanıp hayata geçirilecektir" eylemine yer verilmiştir[461]. Genç istihdamın önündeki engellerin kaldırılması, mevcut ve gelecekteki iş gücü piyasalarına gençlerin katılımlarını artırmak amacıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı koordinasyonunda kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler ile iş birliği içinde hazırlanan "Ulusal Genç İstihdam Stratejisi ve Eylem Planı (2021-2023)" konulu Cumhurbaşkanlığı Genelgesi, 02.10.2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir[462]. 2021-2023 dönemine yönelik Ulusal Genç İstihdam Stratejisi ve Eylem Planı, eğitim-istihdam ilişkisinin güçlendirilmesi, ne eğitimde ne istihdamda yer alan gençlerin istihdamının artırılması ve geleceğin işleri olmak üzere üç temel politikaya dayandırılmıştır[463]. Ulusal Genç İstihdam Stratejisi ve Eylem Planı ile[464];

- 2020 yılı itibarıyla %25,3 olan genç işsizliği oranının 2023 yılı itibarıyla %17,8 düzeylerine indirilmesi,
- 2020 yılı itibarıyla %39,1 olan genç iş gücüne katılma oranının 2023 yılı itibarıyla %46 düzeyine yükseltilmesi,
- 2020 yılı itibarıyla %28,3 olan NEET oranının 2023 yılında %20 düzeyine düşürülmesi

hedeflenmektedir. Ayrıca Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü ve Kalkınma Ajansları'nın istişareleri sonucunda 2022 ve 2023 yıllarının çalışma teması "Genç İstihdamı" olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda Kalkınma Ajansları, 2022-2023 yıllarında 15-34 yaş aralığındaki nüfus için genç istihdamın artırılması ve genç girişimciliğin sağlanmasına yönelik faaliyetlerine öncelik tanıyacaktır. Ajanslar, gençlerde yerel, bölgesel ve ulusal kalkınma bilincinin oluşması, gençlerin geleceğin işlerinin gerektirdiği becerilerle donatılması, niteliklerine uygun işlerde istihdam edilmesi, üretim süreçlerine aktif katılımın sağlanması noktalarında çalışma programlarını yürüteceklerdir. Bu kapsamda beceri geliştirme programı, istihdam garantili eğitim programı, çalışan ve üreten gençler programı, e-spor programı, kalkınma ajansı destek programları, kırsal istihdamı

[461] T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, **Ulusal Genç İstihdam Stratejisi: 2021-2023**, s. 22.
[462] Ulusal Genç İstihdam Stratejisi ve Eylem Planı (2021-2023), https://www.csgb.gov.tr/media/86883/genelge-rg-02-10-21.pdf, (29.04.2022).
[463] T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü, https://www.csgb.gov.tr/cgm/haberler/ulusal-genc-istihdam-stratejisi-ve-eylem-plani-2021-2023-yayinlandi/, (20.04.2022).
[464] T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, **Ulusal Genç İstihdam Stratejisi: 2021-2023**, s. 24.

artırma programı, genç girişimcilik destek programları uygulanacaktır[465]. Ayrıca Ulusal Genç İstihdam Stratejisi ve Eylem Planı (2021-2023) kapsamında NEET grubunda yer alan gençlerin istihdamını artırmaya yönelik hedeflerin belirlenmiş olması da genç istihdamın artırılması bakımından çok önemlidir[466]. NEET grubundaki gençlere yönelik Ulusal Genç İstihdam Stratejisi ve Eylem Planı (2021-2023) dışında, mevcut iş gücü piyasasının ihtiyaçları çerçevesinde, "Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan Gençlere Yönelik İşgücü Piyasası Destek Programı İçin Hibe Programı Teklif Çağrısı" yayımlanmıştır. Toplam bütçesi 17 milyon euro olan hibe programı ile ne eğitimde ne istihdamda olan 15-29 yaş arası hedef kitlenin istihdam edilebilirliği ve iş gücüne katılımlarının artırılması amaçlanmaktadır[467].

Gençlere yönelik uygulanan diğer bir yenilik ise T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi tarafından başlatılan "Staj Seferberliği Programı"dır. Programın amacı, üniversite eğitimine devam eden gençlerin kariyer gelişimlerini desteklemek, fırsat eşitliği çerçevesinde ve liyakat esaslarına uygun olarak kamu kurumlarınca sağlanan kariyer olanaklarından faydalanmasını sağlamaktır. Program içerisinde adayların lise eğitimlerinden başlayıp günümüze kadar sergiledikleri performans, yetkinliklerini artırmaya yönelik gerçekleştirdikleri çalışmalar ve elde ettikleri başarıların değerlendirilmesi esas alınmaktadır. Adayların yetkinlikleri akademik/mesleki, sanatsal/sosyal ve sportif olmak üzere üç ana yeterlilik alanında 28 gösterge altında değerlendirilmektedir. Pilot uygulamanın 2020 yılında gerçekleştirildiği program, OECD'nin 22.10.2020 tarihli "Gençlik, Güven ve Kuşaklararası Adalet için Yönetişim Raporu"nda örnek uygulama olarak gösterilmiştir. Bunun dışında OECD tarafından 06.07.2021 tarihinde yayımlanan "Covid-19 Krizinde Ülkeler Gençleri Desteklemek için Ne Yaptı?" başlıklı politika dokümanında tanıtılan üç projeden biri olmuştur. Staj Seferberliği Programı, "2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı"na dahil edilmiş olup Program'ın kamu kurumlarında uygulama birliği sağlanarak yaygınlaştırılması uygun görülmüştür.

[465] Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, "Kalkınma Ajanslarından Genç İstihdamı Hamlesi", http://www.marka.org.tr/haber/detay/2752/kalkinma-ajanslarindan-gen%C3%A7-istihdami-hamlesi, (29.04.2022).

[466] T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, https://www.csgb.gov.tr/haberler/bakan-bilgin-ulusal-genc-istihdam-stratejisi-eylem-plani-ile-genc-isgucune-katilma-oranini-yuzde-46-duzeyine-cikarmayi-hedefliyoruz/, (29.04.2022).

[467] T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan Gençlere Yönelik İşgücü Piyasası Destek Programı İçin Hibe Programı Teklif Çağrısı, https://www.ab.gov.tr/51942.html, (13.03.2022).

Programa 2021 yılında 135.698 aday başvurmuş olup stajyer kontenjanı kamu ve özel sektörden 3.000'e yakın işverenle yapılan işbirliği sonucu 50.000'e çıkarılmıştır[468].

Kamu ve özel sektörü kapsayan bir diğer önemli proje ise, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen, sektörün bilgi teknolojileri personeli ihtiyacına büyük oranda karşılık verecek olan "1 Milyon İstihdam" projesidir. Proje kapsamında, kişilerin özgeçmişlerinin dijital ortamda iş verenlerin erişimine açık olması hedeflenmektedir. Projeye dahil olan başka bir uygulama ise BTK Akademi platformudur. Platformda bilgi teknolojileri alanında online eğitim hizmeti sunulmakta ve kullanıcılar 1 Milyon İstihdam sistemi ya da e-devlet sistemi aracılığıyla giriş yapabilmekte, sistemde yüklü olan derslere kaydolabilmekte ve eğitimleri takip edebilmektedir. Ayrıca BTK Akademi ve 1 Milyon İstihdam sistemi arasındaki entegrasyon sayesinde kullanıcıların BTK Akademi üzerinden aldıkları eğitim ve kazandıkları yetkinlikleri 1 Milyon İstihdam sistemi içerisindeki özgeçmişlerine yansıtılması sağlanmaktadır. Böylece Türkiye'nin bilgi teknolojileri alanındaki ilk ve tek "eğitim-istihdam" platformu olarak uygulamaya geçirilen 1 Milyon İstihdam Projesi ve BTK Akademi online eğitim platformu entegrasyonu ile ücretsiz online eğitim alma imkanı sunulmaktadır[469].

Covid 19 salgını döneminde iş gücü piyasaları açısından önem arz eden diğer grup ise göçmenlerdir. Nitekim Türkiye'nin başta Geçici Koruma Altında Bulunan Suriyeli sayısı dikkate alındığında*, son dönemde göç akımından etkilenen ülkelerden biri olduğu söylenebilir. Göçmenlerin iş gücü piyasasına entegrasyonu noktasında geliştirilecek olan politikaların sadece bu grubu değil aynı zamanda yerel iş gücünü de dikkate alan bir perspektifte olması gerekmektedir. Türkiye'nin küresel ekonomide güçlü bir aktör olarak yer alması iş gücü piyasalarındaki gelişmeleri yakından takip etmesiyle orantılıdır. Bu bağlamda, Türkiye'de öncelikle iş gücü piyasasının kurumsal işleyişinin iyileştirilmesi, iş gücünde temel ve mesleki becerilerin oluşturulması, iş

[468] T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, **Ulusal Genç İstihdam Stratejisi: 2021-2023**, s. 30.
[469] T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, https://1milyonistihdam.hmb.gov.tr/, (27.09.2022).

* "Türkiye bu insani kriz neticesinde oluşan göç dalgaları sebebiyle 10 şehirde kurulan 26 geçici barınma merkezinde 256.971 Suriyeli yabancıya ev sahipliği yapmıştır. Suriye Arap Cumhuriyeti'nde barış ve güven ortamının sağlanamaması sebebiyle geçici koruma altındaki Suriyelilerin ülkemizde kalış süreleri uzamış bu durumda sosyal uyumun sağlanmasını gerekli kılmıştır. Bu gereklilik neticesinde de insanların geçici barınma merkezleri dışında hayatlarını idame ettirmeleri desteklenmiş olup 16 Eylül 2020 tarihi itibariyle 5 ilde 7 geçici barınma merkezinde 59.877 geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler barındırılmaktadır. Geçici barınma merkezleri dışında 3.559.041 geçici koruma sahibi Suriyeli yaşamaktadır." (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler, 13.03.2022).

gücü piyasasının sürekli değişmekte olan ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte geliştirilmesi, dijital dönüşüm ve bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin iş gücü piyasası üzerindeki etkilerinin incelenmesi ve yakından takip edilmesi, son yıllarda yoğun bir şekilde ülkeye göç eden kişilerin iş gücü piyasasına entegrasyonun nasıl sağlanacağının belirlenmesi gerekmektedir[470].

Covid-19 salgın döneminde Türkiye'de uygulanan istihdamı iyileştirici politikaların kısa vadeli, geçici ve lokal iyileştirmeler olduğu söylenebilir. Özellikle genç nüfusu fazla olan Türkiye'nin istihdam piyasalarının ihtiyaç duyduğu dönüşümlere uyum sağlaması açısından kısa ve orta vadeli kamu politikalarından ziyade uzun vadede uygulanması gereken kamu politikalarına ihtiyacı vardır. Çünkü salgın sonrası ekonomilerde ortaya çıkması muhtemel daralmayla birlikte işsizlik ve buna bağlı oluşabilecek sosyal sorunlara yönelik önlemlerin alınması çok önemlidir[471].

3.3. SEÇİLEN ÜLKELERDE GENÇ İŞSİZLİĞE YÖNELİK UYGULANAN İSTİHDAM POLİTİKALARI

Birçok ülkede büyük bir sorun haline gelen genç işsizliği ile mücadelede uygulanan istihdam politikaları ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Çalışmanın bu bölümünde seçilen ülkeler olan Almanya, Arjantin, Çin, Güney Kore, Japonya, Meksika, Rusya'nın genç işsizliğine yönelik uyguladıkları istihdam politikaları incelenmiştir.

3.3.1. Almanya

Genç işsizliği oranı düşük olan Almanya, sık sık genç istihdamı politikası konusunda örnek gösterilmektedir. Almanya'da genç istihdamı politikasının temeli mesleki eğitime dayanmaktadır. Literatür incelendiğinde, Alman mesleki eğitim sisteminin çıraklık sistemi ile özdeş tutulduğu söylenebilir. İkili sistem (duales system) olarak bilinen Alman çıraklık sisteminin en önemli özelliği, eğitimden çalışma

[470] T.C. Kalkınma Bakanlığı, **İşgücü Piyasası ve Genç İstihdamı**, ss. 2-3.
[471] Höbel ve Ergen, "İşsizlikle Mücadelede İstihdam Politikaları ve Pandemi Döneminde Uygulanan Reaktif Politikalar", s. 10.

hayatına geçişi kolaylaştırmak için gençlerin iş piyasasıyla bütünleşmesini sağlamaktır[472].

Almanya'da geliştirilen ve sadece Avrupa'da değil birçok ülkede örnek alınan mesleki eğitim sistemi, haftada bir gün resmi mesleki eğitim merkezlerinin uyguladığı teorik eğitim ile haftada dört gün yapılan pratik eğitimin birleştirilmesidir[473]. Mesleki eğitim sisteminde öğrenciler haftanın bir-iki günü meslek okullarında teorik eğitime, kalan günlerde ise bağlı oldukları (staj yaptıkları) işyerinde uygulamalı eğitime tabi tutulurlar. Bu uygulamada öğrenciler aynı zamanda işçi olarak kabul edilmekte ve çıraklık sözleşmeleri ile iş sözleşmesinin diğer yasal haklarından yararlanmaktadır. Alman eğitim sisteminin temeli olarak görülen çıraklık sistemine, öğrencinin mezun olduğu bir önceki okulun sürelerine bağlı olarak genellikle 16-19 yaş aralığındaki gençler katılmakta ve çıraklık programı, seçilen mesleğin özelliklerine göre 2 ila 3,5 yıl arasında sürmektedir. Çıraklık eğitimini tamamlayanlar sonrasında çıraklığın tanınması için Mesleki Eğitim Sözleşmesi'nde de adı geçen bir sınava girerler. Bu sınavı başarı ile geçen kişilere sertifika verilir ve daha sonra mesleki yetenek veya bilgi için tekrar sınav yapılır. Ayrıca Mesleki Eğitim Sözleşmesi'ne göre çıraklar, eğitimleri boyunca yaptıkları aktiviteleri kapsayan bir eğitim günlüğü yazmakta, tutulan bu iş günlüğünün sınava girilmeden önce sunulması gerekmektedir. Böylece gençler hem iş gücü piyasasına girişte avantaj elde etmekte hem de yeteneklerini geliştirip tecrübe kazanmaktadır. Bu sayede tecrübe kazanan gençler aynı zamanda staj yaptıkları yerlerde işe de girebilmektedir. Bunun dışında Almanya'da özellikle genç işsizliği azaltmak için gençlerin eğitimiyle ilgili olarak kamu ve özel sektör, sivil toplum örgütleri gibi piyasanın tüm katılımcıları bir araya getirilmeye çalışılmaktadır. Bunun yanı sıra uygulanan politikaların başarılı olup olmadığı da denetlenmektedir[474].

Almanya'da uygulanan mesleki eğitimin koordinasyonundan Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı (Bundesministerium für Bildung und Forschung, BMBF) sorumludur. Almanya'da mesleki eğitimin yasal dayanakları ise Alman Mesleki Eğitim Yasası (Berufsbildungsgesetz) ve Kariyer Gelişimine Yönelik İleri Eğitimi Teşvik Yasası (Aufstiegsfortbildungsförderungsgesetz) gibi temellere

---

[472] Gündoğan, "Genç İşsizliği ve Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Uygulanan Genç İstihdam Politikaları", s. 75.

[473] Nusret Ekin, **Küresel Bilgi Çağında Eğitim-Verimlilik-İstihdam**, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 1997-43, İstanbul, 1997, s. 107.

[474] Fulya Özsunar Azman, **Avrupa Birliği'nde Genç İşsizliğiyle Mücadele Politikaları ve Türkiye İçin Öneriler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2020, ss. 85, 86, 92, 93 ve 95.

dayanmaktadır[475]. Ayrıca gençlerin çalışma hayatında korunmasına yönelik olarak Alman Hukuku'nda "Gesetz zum Schutz der arbeitenden Jugend" (JArbSchG) olarak adlandırılan "Çalışan Gençlerin Korunmasına İlişkin Yasa" bulunmaktadır. Böylece, Almanya'da çalışma yaşamındaki gençlere yönelik koruyucu hükümler içeren özel bir yasa oluşturulmuştur[476]. JArbSchG, genç çalışanların çalışma süreleri, yıllık ücretli izin süreleri, resmi tatil günleri gibi birçok konuda düzenlemeleri içermektedir.

Almanya'da mesleki eğitim sistemi dışında genç girişimcilere yönelik olarak da çok sayıda faaliyet yürütülmektedir. Almanya'da genç girişimcilerin yetenekleri, çeşitli kamu ve özel programlar aracılığıyla hem resmi hem de resmi olmayan eğitimler kapsamında geliştirilmektedir. Bu sayede erken okul çağından itibaren gençlerin girişimci yeteneklerinin mesleki eğitim ve üniversite aracılığıyla geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Nitekim Girişimcilik 2020 Eylem Planı'nda sunulan amaçlar da bu perspektifte olduğundan girişimcilik yeterliliği müfredata dahil edilmiş olup üniversite derslerine bir girişimcinin nasıl düşündüğü ve hareket ettiğine dair unsurlar dahil edilmiştir[477]. Almanya girişimciler için uygun ortam ve imkanlar hazırlamanın dışında Bakanlık bazında yapılan etkinliklerle de girişimcilik sürecini aktif olarak yürütmektedir. Almanya'da özellikle "Girişimci Ülkesi Almanya" (Gründerland Deutschland) programları sayesinde girişimci destekleri giderek artış göstermiştir. Almanya'da 2010 yılının başlarından itibaren Federal Ekonomi ve Teknoloji Bakanlığı girişimci kültürünün canlanması için çeşitli kuruluşlar ile birlikte yoğun bir şekilde çalışılmaktadır. Böylece gençlere girişimciliği daha yakından tanıtmak amacıyla kurulan "www.existenzgruender.de" web sitesinde çok sayıda kuruluş ve Enstitü'nün adresleri bulunmakta, isteyen herkesin her türlü soru ve sorunlarına yardımcı olunmaktadır. "Girişimci Ülkesi Almanya" programı kapsamında "Girişimci Haftası Almanya" (Gründerwoche Deutschland) uygulaması ile birlikte her yıl "yeni kuruluş ve işletme yerini alma, fokuslama" adında Eyaletlerde etkinlikler, workshop ve yarışmalar düzenlenmekte, buralara katılanlar teşvikler almaktadır. Böylece bilinen iş alanları haricinde girişimciler piyasaya yeni ürünler,

[475] Bundesministerium für Bildung und Forschung, https://www.bmbf.de/bmbf/de/home/_documents/die-novellierung-des-berufsbildungsgesetzes-bbig.html, (22.03.2022).
[476] Yeliz Bozkurt Gümrükçüoğlu, "Mevzuatımızda Çocuk ve Genç İşçilerin Çalışma Yaşamında Korunmasına İlişkin Düzenlemelere Genel Bir Bakış", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15, Özel Sayı, 2013, ss. 487-488.
[477] Azman, **Avrupa Birliği'nde Genç İşsizliğiyle Mücadele Politikaları ve Türkiye İçin Öneriler**, s. 96.

yöntemler ve inovatif hizmetler sunmakta, birçok patent alınmakta, ülke ekonomisi gelişmekte ve ülke girişimciler ülkesi haline gelmektedir. Almanya girişimcilikte özellikle kadın ve göçmenler konusuna da çok dikkat etmektedir. Almanya genelinde kendi işini yapanların %50'sini kadınlar oluştururken ülkede kadınlar için daha iyi bir girişimcilik ikliminin oluşturulması için çalışmalar yapılmaktadır[478]. Ayrıca yabancı uyruklu ve göçmen kökenli girişimcilere de önem verilmektedir. Nitekim bu işyerleri yaklaşık 600.000 kişiye iş ve yüksek sayıda mesleki eğitim yeri sağlamaktadır. Bu nedenle www.existenzgruender.de web sitesinde "İş Kurma Portalı" Türkçe de dahil olmak üzere birden çok dilde bilgilendirme yapmakta ve onlara birçok tekliflerde bulunmaktadır[479].

Almanya'da meslek danışmanlığı hizmetleri ise Federal Çalışma Ofisleri (İş Bulma Kurumu) aracılığıyla yürütülmektedir[480]. Almanya'da İş Bulma Kurumu (Bundesagentur für Arbeit), iş arama ve bulma noktasında kişilere "https://www.arbeitsagentur.de/" web sitesi üzerinden hizmet vermekte ve danışmanlık kapsamında destekler sunmaktadır[481]. Ayrıca İş Bulma Kurumu'nda "Mesleki Bilgilendirme Merkezleri" bulunmakta ve bu merkezler Federal Çalışma Ofisleri ile birlikte gençlere/yetişkinlere yönelik meslek seçimi, meslek eğitimi ve meslek başlangıcında oryantasyon gibi çeşitli danışmanlık hizmetleri sunmaktadır. Bu hizmetlerin dışında okullarda oryantasyon görüşmeleri yapmak, bireysel özel görüşmeler yapmak, alan seçimlerinde öğrencilere yardımcı olmak, mesleki ve eğitsel bilgiler sunmak, mesleki bilgi merkezleri aracılığıyla medyada ve etkinliklerle çalışmalar yapmak, çıraklık ve yükseköğrenim öğrencilerinin staj yerlerinin belirlenmesine yardımcı olmak, akademik kariyer danışmanlığı yapmak gibi görevler de bulunmaktadır[482]. Ayrıca, Almanya'da 18 yaşından büyük olan ve eğitimi esnasında kendi dairesinde kalan kişilere mesleki eğitim ödeneği (Berufsausbildungsbeihilfe) adı altında eğitim sürecinde aylık hibe desteği sağlanmaktadır[483].

---

[478] Halim Kadri Öztürk, "Almanya'da Girişimcilik- Eğitimi ve Okullarda Uygulamalı Örnekleri", **The Journal of International Scientific Researches**, Cilt: 4, Sayı: 2, 2019, s. 226.

[479] Federal Ministry for Economic Affairs and Climate Action, https://www.existenzgruender.de/TR/Home/inhalt.html, (23.03.2022).

[480] Cengiz Şahin, "Amerika ve Avrupa'da Meslek/Kariyer Danışmanlığı (Amerika, Almanya ve Türkiye Örneği)", Cilt: 7, Sayı: 25, **International Journal of Eurasia Social Sciences**, 2016, s. 92.

[481] Bundesagentur für Arbeit, https://www.arbeitsagentur.de/, (24.03.2022).

[482] Şahin, "Amerika ve Avrupa'da Meslek/Kariyer Danışmanlığı (Amerika, Almanya ve Türkiye Örneği)", ss. 92-93.

[483] Bundesagentur für Arbeit, Berufsausbildungsbeihilfe, https://www.arbeitsagentur.de/bildung/ausbildung/berufsausbildungsbeihilfe-bab, (27.03.2022).

Almanya'da gençlere verilen mesleki eğitim çok önemli olmakla birlikte ülkede kişileri işe yerleştirme çalışmalarına da olabildiğince erken başlanmaktadır. Bu çalışmaların erken olabilmesi için, ilk aşamada Almanya'da kişilerin işten çıkarıldıklarında hemen Kamu İstihdam Kurumu'na kayıt yaptırması, sonraki aşamada ise iş arayan ile iş danışmanı arasında işe yerleştirme sürecindeki hedeflere ilişkin anlaşma yapılması gerekmektedir. Böylece kişilerin işe girebilmeleri adına verilen destek sayesinde insanlar yetkinlik ve kapasitelerine göre istihdam olanaklarından faydalanabilmektedir[484]. Ayrıca Almanya'da gençleri eğitim sözleşmelerine, staj programlarına dahil edebilmek amacıyla federal düzeyde çeşitli kampanyalar da yapılmaktadır. Burada amaç, başlangıç ve gelecekteki eğitim için taraflarla ittifak yapmak, şirketlerde daha fazla eğitim yeri yaratmak ve KOBİ'lere uygun programların teklif edilmesi yoluyla mesleki eğitimi genişletmektir. Nitekim bazı KOBİ'ler boş çıraklık pozisyonlarını doldurmakta zorlandığı için BMBF ülkenin ikili eğitim sistemini politika gündeminin üst sıralarına taşıyarak onlara destek vermiştir[485].

Almanya'da iş piyasasında ve sosyal güvenlik sisteminde yapısal reformların gerçekleştirilmesi yönünde birçok politika uygulanmaktadır. Bu yapısal reformların temeli ise "Hartz Yasaları"na dayanmaktadır[486]. Hartz reformlarıyla birlikte Almanya'da istihdamın korunmasına yönelik yeni önlemler, işe yerleştirme hizmetlerinin verimliliği, sosyal yardım alma ve iş gücü piyasası kurumları gibi birçok alanda çok kapsamlı dönüşümler yaşanmıştır[487]. 2003 yılı Ocak ayından itibaren geçerli olacak şekilde başlayan Hartz I ve Hartz II ile özel istihdam bürolarının (Personal Service Agentur)* oluşturulması, kendi işyerini kuranların teşvik edilmesi ve

---

[484] Yılma Halis Dörtlemez, **Türkiye İş Kurumu Tarafından Hedef Kitle Odaklı Seçenekli Hizmet Sunumu**, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü (Uzmanlık Tezi), Ankara, 2014, s. 22.

[485] Azman, **Avrupa Birliği'nde Genç İşsizliğiyle Mücadele Politikaları ve Türkiye İçin Öneriler**, s. 98.

[486] Şanlıoğlu, "Almanya'da Ekonomik Durgunluğun Sebepleri ve Geleceği", s. 364.

[487] Heikki Räisänen, Johanna Alatalo, Kristian Krüger Henriksen, Torbjörn Israelsson ve Sabine Klinger, **Labour Market Reforms and Performance in Denmark, Germany, Sweden and Finland**, Publications of the Ministry of Employment and the Economy, Employment and Entrepreneurship, 2012, s. 24.

* Almanya'da iş gücü piyasası incelendiğinde, özel istihdam bürolarının etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Almanya'da özel iş bulma büroları, kamu tarafından sübvanse edilmiş yerleştirme hizmetleri ve geçici işçi büroları olmak üzere üç tip özel istihdam bürosu faaliyet göstermektedir. Özel işe alım büroları, Almanya'da iş arama sürecinde çok yaygın kullanılmamakla birlikte çoğunlukla yönetici arama ve sanatçı yerleştirme ile ilgilenmektedir. Ayrıca, üçüncü ülkelerden (Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkelerden) Almanya'ya vatandaşların yerleştirilmesini de sağlamaktadır. Kamu tarafından sübvanse edilmiş bürolar ise çalışanlara "işe yerleştirme kuponu" olarak adlandırılan bir imkan sağlamaktadır. Bu kuponlar ile çalışanlar işe aracılık eden kurumlardan hizmet almaktadır. Diğer özel istihdam bürosu faaliyeti olan ve Almanya'da son yıllarda hızla artan geçici işçi büroları,

iş piyasalarında yapılan diğer düzenlemeler (örneğin "Mini-Jobs") sayesinde özellikle bazı sektörlerde iş imkanlarını artırmak amaçlanmış ve vergi muafiyetleri ya da kolaylıkların getirilmesiyle de çeşitli teşviklerin yapılması sağlanmıştır[488]. Hartz I ve Hartz II sonrasında 2004 yılı Ocak ayında Hartz III, 2005 yılı Ocak ayında ise Hartz IV devreye girmiştir[489]. Hartz III ile işsizlikle mücadele kapsamında birtakım idari değişiklikler yapılmış, Hartz IV ile de işsizlik yardımı ve sosyal yardım birleştirilmiş ve adına "İşsizlik Parası II" (Arbeitslosengeld II) denmiştir. Vergilerle finanse dilen "İşsizlik parası II" ya da halk dilinde "Hartz IV" olarak bilinen yardımların alınabilmesinin katı kurallara bağlanması bazı tepkilere neden olmuştur[490].

Almanya'nın işsizlikle mücadelede uygulamış olduğu pasif istihdam politikaları çok eskilere dayanmaktadır. Almanya'nın pasif istihdam politikalarının temeli "işsizlik sigortası" olarak nitelendirilmektedir. Buna ilişkin ilk yasal düzenleme, 1927 yılında yapılmış ve günümüz işsizlik sigortası uygulamaları da bu düzenlemenin temeline oturtulmuştur. Almanya'nın işsizliğin toplum üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için geliştirdiği ve işsizlerin asgari düzeyde geçimlerini sağlamaya yönelik uygulamalarını içeren pasif istihdam politikalarının yasal düzenlemeleri ise ağırlıklı olarak Sosyal Kanun Kitabı'nın III nolu Kitabı'nda yer almaktadır[491]. Almanya'da bir işçinin çalıştığı süreler içinde işsizlik sigortasına ödemiş olduğu işsizlik sigorta primlerinden doğan ve işsiz kalması halinde kullanılan işsizlik parası alabilmenin bazı şartları bulunmaktadır. Bu şartlar; işsiz kalmak, İş Ajansı'nda (Arbeitsagentur) işsiz olarak kayıtlı olmak, işsizlik süresinin başlamasından önceki son iki yılda en az on iki ay sigortalı bir işte çalışmış olmak ve 65 yaşını doldurmamış olmaktır. İşsizlik I. basamak işsizlik parası (Arbeitslosengeld I) ve ikinci basamak işsizlik parası (Arbeitslosengeld II-Hartz IV) biçiminde farklı

tüm işverenlerin sorumluluk ve görevlerini devralmaktadır. Bu bürolar tatil izinlerinin kabul ve ödemeleri ile sosyal sigorta primlerinin ve gelir vergilerinin ödenmesinden sorumludur. Ayrıca geçici işçi büroları, yılda iki kez istatistikleri bölgesel kamu istihdam kurumuna rapor etmek zorundadır. Almanya özel istihdam büroları faaliyetlerinden en fazla gelir elde eden ilk beş ülke ve özel istihdam bürosu aracılığıyla işe yerleştirme sayısında da ilk 10 ülke arasındadır (Hasan Çölgeçen ve Muharrem Es, "Dünyada Özel İstihdam Büroları: Almanya Örneği", **Turkish Studies-Social Sciences**, Cilt: 15, Sayı: 4, 2020, ss. 1860-1863).

[488] Şanlıoğlu, "Almanya'da Ekonomik Durgunluğun Sebepleri ve Geleceği", ss. 364-365.

[489] Räisänen, Alatalo, Henriksen, Israelsson ve Klinger, **Labour Market Reforms and Performance in Denmark, Germany, Sweden and Finland**, s. 24.

[490] Şeniz Özmert Koçer, **Almanya Federal Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sistem İçerisinde Sosyal Sigorta Uygulamaları**, (Uzmanlık Tezi), T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2014, ss. 15-16.

[491] Sürücü, **İşsizlik, İşsizlikle Mücadelede Pasif İstihdam Politikaları: Almanya ve Türkiye Örnekleri**, ss. 114-115.

koşul ve miktarlarda ödenmektedir. Genelde "Hartz IV" olarak tanımlanan ikinci basamak işsizlik parası, birinci basamak işsizlik parası (Arbeitslosengeld I) hakkının olmadığı işsiz kişilere mağduriyet durumunda verilen devlet yardımıdır[492]. Ayrıca ikinci basamak işsizlik parasından sığınma talebinde bulunanlar ve "Dulbung"* sahibi kişiler alamamakta, bu kişilere sığınmacı yardımı verilmektedir[493].

Almanya'da pasif istihdam politikaları arasında yer alan "Sosyal Yardımlar" ise daha önce iş ilişkisi olmadığı için birinci ve ikinci işsizlik parası alma hakkı bulunmayan kişilerin yararlandığı uygulamadır. Bu bağlamda, Almanya'da verilen sosyal yardımların daha önce elde edilen gelirlerden bağımsız olarak verildiği söylenebilir. Sosyal yardım alma şartı ise kişinin sosyal yardım almaya muhtaç olduğunu kanıtlaması ve bunun tespit edilmesine bağlıdır. Almanya'da sosyal yardımlar belediyeler ve yerel yönetimler aracılığıyla sağlanmakta ve söz konusu yardımların giderleri vergilerden karşılanmaktadır[494].

Almanya'da Covid-19 salgın döneminde ise istihdam politikaları kapsamında birçok yardım yapılmıştır. Bu yardımlardan en başta gelenleri "Überbrückungshilfen" (Köprüleme Yardımı), "Neustarthilfe" (Yeniden Başlama Yardımı), "Novemberhilfe und die Dezemberhilfe" (Kasım ve Aralık Yardımı) şeklinde adlandırılan ve düzenli olarak güncellenen yardım programlarıdır. Covid-19 salgını döneminde uygulanan "Überbrückungshilfen", şirketleri ve serbest çalışanlarını; "Neustarthilfe", serbest meslek sahiplerini, daimi olmayan çalışanları ve sahne sanatlarında kısa süreli çalışanları 4.500 euroya kadar, çok ortaklı sermaye şirketlerini ve kooperatifleri 18.000 euroya kadar; "Novemberhilfe und die Dezemberhilfe" ise şirketleri, serbest meslek sahiplerini ve dernekleri desteklemektedir[495]. Ayrıca işverenler şirketleri salgın

---

[492] T.C. Berlin Büyükelçiliği, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Müşavirliği, http://www.calisma.de/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=25&Itemid=19, (26.03.2022).

* Almanya'da İkamet Yasası uyarınca, ülkeden ayrılma zorunluluğu olan, ancak sınır dışı edilmenin önünde geçici engelleri bulunan veya başka nedenlerden dolayı Almanya'dan ayrılması mümkün olmadığına inanılan kişilere "Duldung (Müsamaha Belgesi)" verilir. Sınır dışı edilmenin önündeki engeller ağır hastalık, belge eksikliği; kalmayı gerektiren meşru nedenler ise mesleki eğitime başlamak, tedavi sürecinde olmak gibi nedenlerdir (Handbook Germany, https://handbookgermany.de/tr/rights-laws/asylum/duldung.html#:~:text=M%C3%BCsamaha%20Belgesi%20veya%20%22Duldung%22%20ger%C3%A7ek,hafta%20veya%20ay%20i%C3%A7in%20verilir, (27.03.2022).

[493] Handbook Germany, https://handbookgermany.de/tr/live/coronavirus/coronavirus-state-aids.html, (27.03.2022).

[494] Sürücü, **İşsizlik, İşsizlikle Mücadelede Pasif İstihdam Politikaları: Almanya ve Türkiye Örnekleri**, ss. 116-117.

[495] Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz, Bundesministerium der Finanzen, https://www.ueberbrueckungshilfe-unternehmen.de/UBH/Navigation/DE/Ueberbrueckungshilfe/Ueberbrueckungshilfe-IV/ueberbrueckungshilfe-iv.html, (27.03.2022).

nedeniyle kapandığı ya da sınırlı çalıştığı durumlarda İş Ajansı üzerinden "Kurzarbeitsgeld" olarak adlandırılan kısa çalışma ödeneği için de başvuru yapabilmektedir. Bunun dışında şirketinde personel çalıştıranlar çalışanları için sigorta primlerinin ödenmesinin ertelenmesi (Beiträge zur Sozialversicherung verschieben) için de başvuru yapabilmektedir. Ancak haktan faydalananlar bu primleri daha sonra faizsiz şekilde geri ödemek zorundadır[496]. Alman hükümetinin sunduğu bir diğer yardım ise "Härtefallhilfe" olarak adlandırılan yardımlardır. Bu yardım, "Überbrückungshilfen", "Novemberhilfe und die Dezemberhilfe" gibi yardımların çok etkili olmadığı durumlarda şirketlere yönelik destekleri içermektedir. Ayrıca Almanya'da "Überbrückungshilfen" ile salgın nedeniyle zorluk çeken şirket ve serbest meslekler için toplam 1,5 milyar euro kadar kaynak sağlanmıştır[497]. Bu önlemler içinde özellikle gençlere yönelik olarak Almanya'da Covid-19 salgını döneminde, devlet ve devletin tanıdığı üniversitelerdeki öğrencilere BMBF tarafından geri ödeme olmadan 100 euro ila 500 euro arasında maddi destek sağlanmıştır. Bu yardımdan Almanya'ya gelen yabancı öğrenciler de faydalanabilmektedir. Bunun için öğrencilerin bağlı olunan üniversiteden sorumlu "Studenten" veya "Studierendenwerk"e başvuru yapmaları* gerekmektedir[498].

3.3.2. Arjantin

Arjantin'de 1990'lara kadar yaşanan düşük işsizlik oranları zengin doğal kaynaklarına kıyasla nüfus yoğunluğunun azlığı ve dış rekabetten etkilenmeyen kapalı bir ekonominin olması şeklinde açıklanabilir[499]. Genel itibarıyla Arjantin'de genç

[496] "Almanya'da Hükümet, Farklı Destek ve Yardım Paketleri Sunmaya Devam Ediyor", 2021, https://futbolexpress.de/almanyada-hukumet-farkli-destek-ve-yardim-paketleri-sunmaya-devam-ediyor/, (27.03.2022).
[497] Härtefallhilfen, Förderprogramm der Länder, https://www.haertefallhilfen.de/HSF/Navigation/DE/Home/home.html, (27.03.2022).
* Birden fazla lokasyona sahip bir üniversite olması durumunda, üniversitenin merkezindeki öğrenci birliği sorumlu olmaktadır. Sorumlu öğrenci birlikleri olmayan üniversiteler için, Alman Öğrenci Birliği, onlarla istişare ederek sorumlu bir öğrenci birliği belirlenmektedir (Bundesministerium für Bildung und Forschung, Zuschuss für Studierende in Notlagen, https://www.studentenwerke.de/de/content/ueberbrueckungshilfe-fuer-studierende#:~:text=Mit%20seiner%20%C3%9Cberbr%C3%BCckungshilfe%20f%C3%BCr%20Studierende,und%20die%20unmittelbar%20Hilfe%20ben%C3%B6tigen., (27.03.2022).
[498] Bundesministerium für Bildung und Forschung, Zuschuss für Studierende in Notlagen, https://www.xn--berbrckungshilfe-studierende-06cf.de/, (27.03.2022).
[499] Öz, **Kriz ve İşsizlik: Başarı Örnekleri ve Çözüm Önerileri**, s. 14.

işsizliğin daha çok siyasal tarihindeki istikrarsızlıklarından ve ülkedeki ekonomi politikalarının sürekli değişiminden kaynaklandığı söylenebilir.

Arjantin, 2002 yılından 2008 yılına kadar işsizlik oranını %19,7'lerden %8'lere indirmeyi başarmıştır. Arjantin'de işsizlik oranı 2008 yılında ortaya çıkan küresel ekonomik krizle birlikte %1 puanlık bir artış göstermiş olup alınan birçok önlem ve reformlarla 2013 yılı üçüncü çeyreği itibarıyla %6,8'lere kadar indirilmiştir. Böylece Arjantin'de kriz öncesi seviyelere dönülmüş ve ülkede 2008 krizinde işsizlik oranı diğer pek çok ülkede olduğu gibi fazla artış göstermemiştir. Bunun sebebi ise ekonomik krizin istihdam üzerinde yaratacağı olumsuzluğun erken dönemde fark edilmiş olması ve henüz kriz derinleşmeden önlem alınmış olmasıdır. Örneğin bu dönemde, Arjantin Çalışma İstihdam ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bir yandan belediyeler ve yerel yönetimler eliyle kayıt sistemlerini geliştirmiş bir yandan da iş ve meslek danışmanlığı ile meslek edindirme hizmetleri sunan merkezlerin sayısını ve kalitesini artırmıştır[500].

Arjantin'de 2001 krizinin ardından uygulanan Plan Jefes projesi ile işsiz olan kadın ya da erkek hane reisine kamu projesinde asgari ücret karşılığında çalışmalarını sağlayan bir kamu işi garantisi sunulması amaçlanmıştır. Projeden faydalananların çoğu özellikle eğitim seviyesi düşük ve yoksul kadınlardır. Erkekler ve eğitimli kadınlar Jefes projesindeki işleri genellikle geçici olarak zorunlu kaldıkları dönemlerde kabul etme eğiliminde olmuş ve bir an önce gerçek iş olarak görmedikleri toplum yararına olan bu işlerden özel sektöre geçmeyi hedeflemişlerdir. Özel sektör deneyimi olmayan ya da sınırlı olan kişiler (özellikle gençler), bu projede edindikleri iş deneyiminden önemli ölçüde yararlanmıştır. Daha çok "kadın işi" olarak görülen Jefes işleri, toplumsal refah üzerindeki etkisi bakımından da toplumda saygı görmüştür. Jefes projesi, kadınların ev dışında çıkmasını ve onların iş piyasasına üretken katılımlarının artmasını sağlamıştır. Çünkü proje kapsamında kadınların çalışmaya katılımlarının önündeki engelleri hafifleten altyapı düzenlemeleri, bakım merkezleri, okul-sonrası bakım hizmetleri, çocukların ödevlerine yardımcı olunması ve çocukların diğer geliştirici faaliyetlerde yer almaları için birçok uygulamalar geliştirilmiştir. Özellikle bakım yükünün sosyalleşmesi ve bu hizmetin aynı çevre, akrabaların da dahil olduğu kişilerin istihdamıyla verilmesi kadınların ücretsiz çalışma

[500] Selman Ayan, **G-20 Süreci ve Aktif İstihdam Politikaları, Türkiye ve G-20 Ülkelerindeki Politikaların Değerlendirilmesi**, (Uzmanlık Tezi), T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2014, ss. 56-57.

yükünü ciddi ölçüde hafifletmiştir. Ayrıca, Plan Jefes ile birlikte toplumsal cinsiyet normlarının kırılması ve iki cinsin yaşantısının birbirine yakınlaşmasında etkili olmuştur. Kadınlar, daha çok "erkek işi" olarak nitelendirilen elektrikçi, inşaat işçiliği, marangozluk, ayakkabı tamirciliği gibi işlerin eğitimini alarak bu işlerde çalışmış; erkekler ise toplum yararına projelerde yer alma pratikleri içinde olan kadın ve çocuklarla daha çok sosyalleşme imkanı bulmuşlardır. Plan Jefes projesi daha sonra doğrudan nakit transferi programı olan Plan Familias'a dönüştürülmüştür. Yapılan alan çalışmaları ve anketler, Plan Familias'ın aynı gelir miktarını çalışmadan sunmasına rağmen projenin ana hedef kitlesi olan kişilerin çalışarak kazanılmış gelir elde etmeyi tercih ettiklerini ortaya koymuştur. Nitekim, kadınlar Plan Jefes'e niçin katıldıkları sorusuna, öncelikle işe yaramak, ikinci olarak iyi bir ortamda çalışmak, çevreme faydalı olmak, yeni bir şeyler öğrenmek gibi maddi olmayan katkıları ön plana çıkaran cevapları vermiş, gelir sahibi olmayı beşinci sıraya yerleştirmiştir. Böylece kadınların sosyal yardım almak yerine hak ettiklerini düşündükleri gelir elde etmeyi, öz saygılarını artırmayı, toplumda saygı duyulan aktif bir birey olmayı amaçladıkları araştırmalarda vurgulanmıştır[501].

Arjantin'de özel sektör kamu iş birliğine dayalı uygulamalar açısından önem arz eden örneklerden biri de 2009 Haziran ayında "General Motors" firmasının yerli girdileri kullanması ve yerli iş gücünün istihdam edilmesi şartıyla yeni bir otomobil modeli geliştirerek üretmesi, Arjantin'de piyasaya sürmesi karşılığında verilen uygun kredinin "Arjantin Sosyal Güvenlik Kasası" tarafından karşılanmış olmasıdır. Böylece Arjantin Hükümeti tarafından 500 milyon pesoya ihtiyaç duyulan projede 259 milyon pesoluk kredi sağlanmış olup firmanın sürdürülebilirlik raporuna göre, bu krediyle 1050 yeni iş imkanı ve fabrika tesislerinin %20 oranında büyümesi sağlanmıştır. Ayrıca, söz konusu raporda kredinin iç piyasalardaki satışlara yansıması sonucu %50'lik bir artış sağlandığı da belirtilmiştir. Bu olumlu gelişmeler sayesinde firma, kredinin %50'lik kısmını planlanan zamandan önce (2010 yılı Haziran ayı) faizleriyle birlikte eksiz bir biçimde ödemiş ve bu proje kapsamında üretilen "Agile" modelinden bir yıl içinde 100.000 adet üretmiş, araçların %85'ini ihraç etmiştir. Böylece sosyal güvenlik kurumunun Amerikalı bir otomobil üreticisine uygun kredi sağlamasıyla

[501] Özge İzdeş, "Çalışma Hakkı ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: İstihdam Yaratma Programları", **VIII. Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu**, s. 180.

birlikte hem mevcut işlerin korunması hem de yeni işler sayesinde istihdam yaratılması sağlanmıştır[502].

Arjantin, 2009 yılında mevcut işlerin korunması ve kayıt dışılığı sınırlayıcı önlemler alma kapsamında üretim malları imal eden veya altyapı hizmetlerinde görev alan KOBİ'ler için vergi indirimleri ile sosyal sigorta primlerinde indirimler uygulamıştır. Ayrıca, 2009 yılında KOBİ'ler için alınan önlemler kapsamında, işverenin daha önceden kayıtsız çalıştırdığı ya da ilk kez işe aldığı çalışanı kayıtlı olarak istihdam etmesi halinde, kaydettirdiği yıl için ödemekle zorunlu olduğu işçi ve işveren primlerinin ilk yıl sadece %25'ini, ikinci yıl için ise %50'sini ödemesi yeterli görülmüştür. Böylece hem kayıtlı istihdam hem de genel olarak istihdam artırıcı önlem alınmaya çalışılmıştır. Nitekim bu sayede 2009 yılı itibarıyla 330.547 kişi kayıtlı istihdama geçmiştir. Arjantin'de kriz sonrası mevcut işlerin korunması amaçlı Crisis Prevention Procedeure (Procedimiento Preventivo de Crisis, PPC) olarak adlandırılan "Krizleri Önleme Süreci Programı" ve Production Recovery Programme (Programa de Recuperacion Produktiva, REPRO) olarak adlandırılan "Üretimde İstikrar Programı" uygulamaya konulmuştur. PPC ile özellikle kamunun kriz dönemlerinde sağladığı geçici sübvansiyonlara ve teşviklere dayanan mekanizma ile işletmeler çalışanlarını istihdam etmeye devam etmiştir. Bu tedbirlerden yararlanan işletmelerin %70'i kamunun müdahalesiyle çalışanlarını işten çıkarma yerine kısa çalışma uygulamasına ya da çalışanların iş akitlerini sadece geçici bir süre için askıya alma yolunu tercih etmişlerdir. Krize tepki olarak gelişen PPC gibi mevcut işlerin korunması için bir müzakere ve sübvansiyon programı olan REPRO ise 2008 yılının sonuna doğru uygulanmaya başlanmıştır. Arjantin Çalışma Bakanlığı'nın tahminlerine göre, REPRO uygulaması sayesinde 2009 yılındaki işsizlik oranlarında %1,1'lik iyileşme sağlanmıştır. Bu program ile kişilerin aldıkları ücretlerin 600 pesoluk kısmı (Kasım 2009 itibarıyla Arjantin'de belirlenen asgari ücretin %43'lük kısmını teşkil etmekteydi) Arjantin Sosyal Güvenlik kasası tarafından ödenmiştir. Sübvansiyonlar azami 12 aylık periyot için belirlense de gerekli hallerde bunu aşan sürelerde ödemeler yapılmıştır. Söz konusu bu uygulamanın bütçeye olan yükü fazla olsa da çalışanların işlerini kaybetmeleri sonrasında oluşan üretim kaybı kaynaklı ihracattaki vergi

[502] Ayan, **G-20 Süreci ve Aktif İstihdam Politikaları, Türkiye ve G-20 Ülkelerindeki Politikaların Değerlendirilmesi**, ss. 57-58.

gelirlerindeki düşüş ve oluşabilecek sosyal sorunlar açısından bakıldığında program için harcanan parasal kaynağın daha geri planda bırakıldığı görülmektedir[503].

2008 yılı Haziran ayında Arjantin Çalışma Bakanlığı gençleri krizin etkilerinden korumak ve gençler arasında girişimciliği desteklemek için "Gençler İçin Daha Çok ve Daha İyi İş Programı" (Programa Jovenes con Mas y Mejor Trabajo) projesini hayata geçirmiştir[504]. Söz konusu bu program sayesinde gençlerin temel eğitimlerini bitirmeleri desteklenmiş, çeşitli stajlar ve işbaşı eğitimler gerçekleştirilmiş, mesleki beceri gelişimi kazanmaları sağlanmış, kendi işlerini kurmalarında yardımcı olmak amaçlanmıştır. Programa katılan genç sayısı programın uygulandığı ilk yıl 100.000 civarı iken sonraki yıllarda bu rakam yaklaşık olarak 600.000 olmuştur. Ayrıca, daha önce yapılan reform ile birlikte halka yönelik istihdam hizmetlerinin daha etkin ve verimli bir biçimde sunulabilmesi için belediyeler bünyesinde istihdam ofisleri kurulmuştur. Bunların dışında gençlerin istihdamını artırmak için bankalara KOBİ'leri Belli Bir Oranda Destekleme Zorunluluğu Uygulaması getirilmiştir. 2010-2017 dönemi arasında "iş yaratma"ya önem verilmiş olup bu yönde stratejiler oluşturulmuştur. Arjantin Merkez Bankası bankalara kredilerin yıllık en az %5'lik kısmını yatırım yapmak isteyen KOBİ'lere tahsis etme zorunluluğunu getirmiştir. Böylece KOBİ'lere destek yolu ile gençlerin istihdamını artırmak amaçlanmıştır. Arjantin'deki diğer bir uygulama ise üretim, ulaşım ve iletişim sektöründe faaliyet gösteren yerli firmalara üretim kapasitelerini artırmaları için verilen kredilerin geri ödemelerinin 1 yıl süreyle ertelenmesi ve bu ödemelerin 5 yıllık bir döneme yayılma seçeneğinin sunulmasıdır. Bu sayede firmaların kapasite artırmasına yardımcı olmak ve istihdam artışını desteklemek amaçlanmıştır[505].

Arjantin Hükümeti, çoğu ülke ekonomisini olumsuz etkileyen Covid-19 salgını döneminde de kırılgan haneleri, özellikle kadın ve çocukları desteklemek amacıyla kadının reis olduğu hanelere odaklanarak şarta bağlı olmayan nakdi destekler sunmuştur. Arjantin'de daha önce uygulanan projeler ile birlikte salgın döneminde alınan önlemler birlikte değerlendirildiğinde, Arjantin'in toplumsal cinsiyet duyarlılığı gözetmesi açısından bilhassa öne çıkan bir ülke olduğu söylenebilir. Nitekim

---

[503] Ayan, **G-20 Süreci ve Aktif İstihdam Politikaları, Türkiye ve G-20 Ülkelerindeki Politikaların Değerlendirilmesi**, ss. 58-60.
[504] Ayan, **G-20 Süreci ve Aktif İstihdam Politikaları, Türkiye ve G-20 Ülkelerindeki Politikaların Değerlendirilmesi**, s. 61.
[505] Filiz Açıkgöz, **Seçilmiş Ülke Uygulamalarında Genç İstihdamına Yönelik Aktif İşgücü Politikaları ve İŞKUR İçin Öneriler**, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara, 2017, s. 69.

Arjantin'de hem kadınları hem de işsizleri ve kayıt dışı çalışan, ev işlerine giden kadın işçileri önceliklendiren tüm nakdi destekler şimdiye dek 9 milyonu aşkın kişiye ulaşmıştır. Öyle ki, Arjantin'de ücretli izin 60 yaşın üstünde olan kişileri, hali hazırda sağlık sorunu bulunanları, çocuğu olup bakım ihtiyacı olanları ve birçok grubu kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Nitekim 2020 yılı Mart ayı itibarıyla ücretli izin garantisi tüm çalışanları kapsayacak hale getirilmiştir. 2020 yılı Nisan ayında ise karşılıksız Acil Aile Geliri (Ingreso Familiar de Emergencia) adı altında nakit destekleri (10.000 peso) toplu ödeme şeklinde aile üyelerinden bir kişiye ve tek seferlik olarak verilmiştir. Ayrıca nakdi destek, Arjantin vatandaşları dışında ülkede yasal olarak iki yıldır oturan 18-65 yaş aralığındaki kişilere de verilmiştir[506]. Bunlar dışında salgın döneminde Arjantin Hükümeti, İş ve Üretim İçin Acil Yardım Programı (Emergency Assistance Program for Work and Production) kapsamında Arjantin Entegre Sosyal Güvenlik Sistemi (Argentine Integrated Social Security System)'ne işveren katkı payı ödemesinde %95'lik bir azalma ve özel şirketlerde telafi edici maaş tahsisi sağlayan bir program uygulamıştır[507]. Arjantin'deki Sosyal Güvenlik Sistemi, salgın dönemindeki işsizlik için özel sektörde çalışan işçilere ödenen bir "Tamamlayıcı Maaş", küçük vergi mükellefleri için Basitleştirilmiş Sisteme bağlı kişiler ve serbest meslek sahipleri için "Sıfır Oranlı Kredi" ve kapsamlı bir işsizlik ödeneği sistemi sunmuştur. Bunun dışında Arjantin haklı sebep olmaksızın işten çıkarma yasağını önce Mayıs ayı sonuna kadar sonra da 6 ay daha uzatarak uygulamıştır. Ayrıca, "Programa Trabajo Autogestionado" çerçevesinde, Çalışma, İstihdam ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (Ministry of Labour, Employment and Social Security) tarafından çıkarılan Karar ile birlikte, üretim faaliyetlerini askıya alan veya ekonomik faaliyetlerini azaltan kendi kendini yöneten üretim birimleri için bir ekonomik yardım oluşturulmuştur[508].

[506] Başak Akkan ve Zeynep Kesici, "Covid-19 Salgını, İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Eşitsizlikler Üzerine Bir İnceleme", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 71, 2021, ss. 2828-2829.

[507] Roxana Maurizio ve Fabio Bertranou, "The Labor Market in Latin America at the Time of the COVID-19 Pandemic: Impacts, Responses and Perspectives", **Gaceta Medica de Caracas**, (Ed. Manuel Velasco), Sayı: 128, 2020, s. 167.

[508] Pérez Alati, Grondona, Benites & Arntsen (PAGBAM), "What is the Government Emergency Assistance Provided to Labor and Production?", https://pagbam.com/faq-items/what-is-the-government-emergency-assistance-provided-to-labor-and-production/, (20.03.2022).

3.3.3. Çin

Genç nüfus oranının toplam nüfus oranı içindeki miktarına yönelik literatürde yer alan yaklaşımlardan biri "youth bulge" (genç şişkinliği) kavramıdır. Bu kavram, Çin gibi toplam nüfus içinde yüksek genç nüfusa sahip ülkeler için kullanılmaktadır. Nitekim son yıllarda küresel sermaye yarışında, Çin gibi kalabalık nüfuslu ülkelerin ekonomik başarısının ardında, genç nüfus unsurunun etkili olduğu yönündeki görüşler ağırlık kazanmıştır. Ancak genç nüfus fazlalığı, ülkede ekonomik gelişmeleri hızlandıran bir etkiye sahip olabileceği gibi, doğru yönetilmediği takdirde eğitim, sağlık, kentleşme konularında yaşanan aksaklıklar, toplumsal şiddet olayları gibi birtakım sorunlara da yol açmaktadır[509]. Dolayısıyla kalabalık ülkelerde özellikle genç nüfusa yönelik istihdam politikaları hem ülke ekonomisi açısından hem de toplumsal açıdan çok büyük öneme sahiptir.

Çin'de gençlerin mesleklerini belirlemede etkili olan mesleki eğitim, mesleki ortaokul, mesleki lise ve üçüncü eğitim olmak üzere üç seviyede verilmektedir. Çin'de ilkokulu bitiren öğrenci dokuz yıllık zorunlu eğitim kapsamında üç ya da dört yıllık mesleki ortaokullarına gidebilmektedir (ayrıca tıp bilimi, mühendislik gibi bazı özel alanlarda beş yıllık programlar uygulanmaktadır). Bu kapsamda mesleki ortaokul veya mesleki liseleri seçen öğrenciler, iş gücü ihtiyacını karşılamak üzere eğitim görmekte ve bu alanlarda istihdam edilmektedir. Orta düzeyde mesleki eğitim özel orta öğrenim okulları, teknik okullar ile meslek ve tarım okullarında verilmektedir. Özel orta eğitim okullarında orta düzeyde teknik ve idari personel; teknik okullarda ise genellikle orta düzeyde nitelikli işçi ve teknisyen yetiştirilmektedir. Bu okullardan mezun olan öğrenciler, devlet tarafından istihdam edilmektedir. Meslek ve tarım okulları ise temel düzeyde teknik ve idari personeli hazırlamakta, yerel düzeyde çeşitli alanlarda çalışacak iş gücünü sağlamaktadır. Meslek ve tarım okullarında en iyi öğrenciler devlet tarafından istihdam edilmekte, diğer mezunlar ise genellikle kendileri iş bulmaktadır. Ayrıca bunlar yükseköğrenim kurumlarına geçiş sınavlarına da katılabilmektedir[510].

Kırsal ve kentsel eğitimler açısından hem nicelik hem de nitelik farkı bulunan Çin'de uygulanan düzenlemeler de bölgelere göre farklılıklar göstermektedir.

---

[509] Halim Baş, "Türkiye'de Genç Nüfus: Sorunlar ve Politikalar", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 27, 2017, s. 263.

[510] T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, **Çin Halk Cumhuriyeti**, s. 7, http://tkb.meb.gov.tr/yayinlar/%C3%87in%20E%C4%9Fitim%20Sistemi.pdf, (11.04.2022).

Özellikle genç iş gücü kalitesini artırmak amacıyla Çin, tüm şehirlerde uyguladığı düzenlemeleri genişleterek kırsal alanlarda da uygulamaya başlamıştır[511]. Ancak iş gücü kalitesini artırmak dışında iş gücü piyasası için gerekli olan mevzuat ve düzenlemelerin de yapılması çok önemlidir. Çin'de 2008 öncesi düzenlemeler zayıfken ülke sonraki yıllarda iş gücü piyasası mevzuatının ve düzenlemelerinin iyileşmesi noktasında önemli ölçüde ilerleme kaydetmiştir. Nitekim 2008 İş Sözleşmesi Yasası ve bunun ardından yapılacak değişikliğin kabulü ile istihdamı koruma önlemleri daha güçlü hale getirilmiştir[512]. Bunun yanı sıra Çin'de gençlerin istihdam edilmesindeki en büyük zorluk, gençlerin meslek beceriler ve iş deneyimleri bakımından eksik olmasıdır. Bu bağlamda Çin, genç iş gücüne yönelik mesleki eğitimleri güçlendirme ve gençlerin istihdam edilebilirliğine yönelik çalışmaları artırmayı amaçlamaktadır. Gençlere yönelik eğitimleri geliştirmeye çalışan Çin, gençlerin istihdam edilebilirliğini artırmak ve nitelikli iş gücü yetiştirmek için eğitim veren vasıflı işçi okulları açmıştır. Ayrıca Çin'de gençlerin yenilikçi bir bakış açısı kazanması ve beceri düzeylerinin artması yönünde üniversite mezunlarına staj imkanlarının artırmayı amaçlanmaktadır. Bu kapsamda bazı işletmelerin organize edilmesi şeklinde uygulamalar hayata geçirilmiştir. Genç nüfusu her yıl artan Çin, istihdam yaratma konusunda piyasa düzenlemeleri yolu ve hükümet tarafından teşvik edilen aktif istihdam politikalarına önem vererek özellikle gençlerin istihdamını hedefleyen gerekli uygulama ve önemler üzerinde yoğunlaşmaktadır[513]. Çalışma Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı gençlerin istihdamını artırmak, gençlere yardımcı olabilmek amacıyla[514];

- kentlerde genç istihdamını teşvik etmek için vergi indirimi uygulamış,
- iş piyasasının daha iyi olması için yeni düzenlemelerin yapılması teşvik edilmiş,
- "Bin Okulda Bir Milyon Genç Projesi" ile kırsal kesimdeki gençlerin eğitimi sağlanarak şehirlerde istihdamı kolaylaştırılmış,

[511] Erol, "Gençlere Yönelik Aktif İstihdam Politikaları: Japonya, Kore, Çin ve Türkiye Örnekleri", s. 32.
[512] Açıkgöz, **Seçilmiş Ülke Uygulamalarında Genç İstihdamına Yönelik Aktif İşgücü Politikaları ve İŞKUR İçin Öneriler**, s. 55.
[513] Ministry of Health, Labour and Welfare of Japan, "Country Report about China's Youth Employment", https://www.mhlw.go.jp/topics/2005/05/dl/tp0512-1b06.pdf, (10.04.2022).
[514] Ruud Dorenbos, **Active Labour Market Policies for Youth Employment in Asia and the Pacific: Traditional Approaches and Innovative Programmes**, Rotterdam: NEI Labour and Education, 2002, s. 29'den aktaran Erol, "Gençlere Yönelik Aktif İstihdam Politikaları: Japonya, Kore, Çin ve Türkiye Örnekleri", s. 32.

- genç istihdamın artırılması için istihdam ajansları tarafından elde edilen bilgilerin zamanında ve hızlı biçimde gençlere iletilmesi için gerekli önlemler alınmış,
- işsiz gençler üzerindeki iş arama baskısı hafifletilmeye çalışılmıştır.

Çin'de üniversite mezunlarının istihdamına da büyük önem verilmektedir. Bu kapsamda özellikle üniversite mezunlarının istihdam kanallarının genişletilmesi ve mesleki rehberliğin iyileştirilmesi gibi noktalarda iyileştirmeler yapılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca ülkede üniversite mezunlarını çalışmaya teşvik etmek için farklı uygulamalar da bulunmaktadır. Bu uygulamalardan ilki, özellikle KOBİ'ler ile özel işletmeler olmak üzere her türden işletmelerin üniversite mezunu kişileri istihdam etmeleri için teşvik etmektedir. İkinci olarak, üniversite mezunu gençlerin iş kurmalarını teşvik etmek amacıyla vergi ve idari ücretler için teşvikler sağlamakta, küçük çapta krediler sunmakta ve iş kurma eğitimi, uygulama rehberliği, proje değerlendirmesi ve takip danışmanlığı düzenlenmektedir. Üçüncü uygulama, üniversite mezunu gençlere istihdam rehberliği ve hizmeti sağlanmasıdır. Üniversite öğrencileri için istihdam hizmeti bilgi ağları kurulmuş olup bu ağlar işe yerleştirmede gerekli hizmetleri sunmaktadır. Dördüncüsü ise "Meslek Yüksekokulu Mezunları için Mesleki Yeterlilik Eğitimi Programı" yürütülmesi sayesinde yeni mezun olan ve eğitime ihtiyaç duyan öğrencilere mesleki beceri eğitiminin verilmesidir. Son uygulama ise hükümetin üniversite mezunlarını temel düzeydeki ve zorlu koşullara sahip alanlardaki kent bölgeleri ile kırsal kesimdeki köy ve kasabalarda çalışmaya teşvik etmek için yürüttüğü "Çin'in Batı Kısmına Gönüllü Hizmet Sağlayan Üniversite Mezunları Planı"dır. Böylece üniversite mezunlarından gönüllüler, yoksulluk çeken köy ve ilçe düzeyindeki bölgelerde 2 yıl süreyle eğitim, sağlık, tarım teknikleri ve yoksulluğun ortadan kaldırılması alanlarında çalışmak için görev yapmaktadır[515].

Çin'de gençlere yönelik uygulanan programların etkilerinin izlenmesi ve değerlendirilmesi de çok önemlidir. Değerlendirme esas olarak veri toplama ve analize dayanmaktadır. Programların işlevselliği ve yürütülmesinin test edilmesi ise rastgele yapılan denetimlerle sağlanmaktadır. Çünkü gençlerin istihdamına yönelik uygulanan ya da uygulanacak olan programların etkin bir denetim kapsamında olması uygulamaların verimliliği açısından çok önemlidir. Bu kapsamda merkezi ve yerel yönetim ile denetim merkezleri iş birliği içinde çalışarak aksaklıkların belirlenmesi ve

[515] Ministry of Health, Labour and Welfare of Japan, "Country Report about China's Youth Employment".

sorunlara çözüm bulunmasını amaçlamaktadır. Ancak Çin'deki nüfus fazlalığı da göz önüne alındığında bu politikaların oluşturulması ve uygulanabilmesi için daha fazla maddi destek ve araştırmaya ihtiyaç olduğu söylenebilir. Özet olarak, Çin'de sosyal güvenlik sisteminin daha işlevsel hale getirilmesi, iş olanaklarının genişletilmesi, işsizliğin düşürülmesi, kırsal ve kentsel ekonomik koordinasyonun sağlanması için birçok yasa çıkarılmakta ve hükümet bu alanda yoğun bir biçimde çalışmaktadır[516].

Çin'in istihdama yönelik önlemlere öncelik vermesi Covid-19 salgını döneminde de devam etmiştir. Salgın döneminde Çin'in aldığı ekonomik önlemlerin geneli incelendiğinde istihdam konusunun ağırlık kazandığı görülmektedir. Çin'de salgın döneminde genel olarak aşağıdaki önlemler alınmıştır[517]:

- her düzeydeki firmalara işten çıkarma politikalarını uygulamamaları salık verilmekte,
- mikro, küçük ve orta ölçekli işletmeleri destekleyen politikalar uygulanmasına karar verilmekte ve bu noktada en önemli politika aracı, düşük faizli banka kredileri kullanımı olmakta,
- firmalara vergisel teşvikler sağlanmaktadır.

Çin, öncelikle salgını kontrol altına almaya çalışmış, sonrasında ise ekonomide arzı normale getirme ve iç piyasa yoluyla ekonomiyi canlandırma yoluna gitmiştir. Ekonominin arz yönünde, firmalardan alınacak vergilerin alınmaması ile firmaların desteklenmesi, firmalara navlun desteği sağlaması, enerji giderlerinde indirim sağlanması temel araçlar olmuştur. Ayrıca eyalet yönetimleri de ihtiyaç duyulan desteklerin sağlanmasında serbest bırakılmıştır. Ekonominin arz tarafında yaşanan sorunları gidermeye yönelik alınan en dikkat çekici önlem, sayıları 280 milyonu bulan göçmen işçilerin fabrikalarına hem güvenle hem de hızlı ve etkin bir biçimde dönmelerinin devlet eliyle organize edilmiş olmasıdır[518]. Böylece Çin, salgın döneminde de genç nüfusunu dikkate alarak istihdam politikalarına ağırlık verdiği kadar ülkede göçmen olarak çalışan işçilerin istihdamına yönelik olarak da tedbirler almaya çalışmıştır.

[516] Açıkgöz, **Seçilmiş Ülke Uygulamalarında Genç İstihdamına Yönelik Aktif İşgücü Politikaları ve İŞKUR İçin Öneriler**, ss. 56-57.
[517] T.C. Ticaret Bakanlığı, **Covid-19 Gelişmeleri**, https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/dogu-asya/cin-halk-cumhuriyeti/ulke-profili/covid-19-gelismeleri, (11.04.2022).
[518] T.C. Ticaret Bakanlığı, **Covid-19 Gelişmeleri**.

3.3.4. Güney Kore

Güney Kore, gençlerin çalışma hayatına geçişini kolaylaştırmaya yönelik birçok tedbir almaktadır. Bu tedbirler içerisinde en dikkat çekenleri Japonya'da alınan tedbirlere benzerlik gösteren devlet destekli stajyer programı ile ülkede genç işsizliği azaltmak için uygulanan kamu istihdam ve çeşitli mesleki eğitim programlarıdır. Bu kapsamda Güney Kore'deki gençlere kısa süreli de olsa Çalışma Bakanlığı tarafından devlet destekli stajyer programları imkanı sunulmaktadır. 18-30 yaş arası gençleri kapsayan bu programlarda stajyer olarak istihdam edilen genç için işveren, ilk üç ay teşvik almakta; ancak genç staj süresinin sonunda sürekli olarak işe devam etiği takdirde işveren tekrardan üç ay daha teşvikten faydalanabilmektedir. Böylece devlet destekli staj programları sayesinde hem gençlere kısa süreli istihdam sağlanmakta hem de onlara iş tecrübesi kazandırılmaktadır[519].

Güney Kore özellikle 1980'lerden sonra mesleki eğitime çok önem vermiş, mesleki eğitime yönelik kurslar ve bunları sağlayan mesleki eğitim enstitüleri kurmuştur. Bu noktada Güney Kore'nin tüm eğitim sistemini yüksek kaliteli bir modele dayandırdığı ve özellikle eğitim politikasının başarılı bir örneğini oluşturduğu değerlendirilmektedir. Mesleki eğitim ve öğretim sistemlerini hızla değişen ekonomi ihtiyaçlarına uyarlama noktasında başarılı olan Güney Kore, enstitüler aracılığıyla gerçekleşen sağlam bir eğitim dışında, okullar yoluyla ağırlıklı bir mesleki eğitime de yer vermektedir[520]. Güney Kore, 1980'lerin ortalarında iş gücü piyasalarında yaşadığı dengesizlikler ve önemli yapısal değişikliklere rağmen mesleki eğitim yönetimi altyapısını kurmuş, mesleki eğitim tesis ve imkanlarını geliştirmiş, mesleki eğitimdeki büyümeyi sürdürmeye çalışmıştır[521].

1982 yılında Güney Kore'de kamunun mesleki eğitim faaliyetlerini güçlendirmek için kamuya ait 24 mesleki eğitim ve araştırma enstitüsünün bir araya gelerek merkezi standart bir eğitim, ölçme ve değerlendirme sistemi oluşturulmuştur. Devletin kurum ve kuruluşları arasında dağılmış olan eğitim süreci birçok enstitünün bir araya gelmesiyle sınavlar, vasıflı işçilerin sertifikalandırılması gibi yönlerden daha verimli hale gelmiştir. Ayrıca Güney Kore'nin temel mesleki eğitime yönelik yasasını

[519] Açıkgöz, **Seçilmiş Ülke Uygulamalarında Genç İstihdamına Yönelik Aktif İşgücü Politikaları ve İŞKUR İçin Öneriler**, s. 66.
[520] Ekin, **Küresel Bilgi Çağında Eğitim-Verimlilik-İstihdam**, ss. 108-109.
[521] Çevik, "Güney Kore Kalkınmasında Mesleki Eğitim Sisteminin Rolü", s. 75.

düzenlemesiyle birlikte işverenlerin zorunlu eğitim yükümlülüklerinde birtakım değişiklikler yapılmıştır. Böylece işletmelerin zorunlu eğitim bütçeleri ile yapabilecekleri aktivitelerin kapsamı genişletilmiş, işletmeler eğitim verme faaliyeti dışında tesis kurma, ekipman oluşturma ve benzeri altyapı kurma faaliyetlerini de eğitim bütçeleri ile gerçekleştirme olanağına erişmiştir. Burada dikkat çeken noktalardan biri, eğitim faaliyetlerinin sisteme uygun gerçekleştirilmediği takdirde işletmelerin eğitim vergisi ödemek zorunda kalmasıdır. Diğer dikkat çeken nokta, devletin işletmelerden eğitmenlere kadar her konuda kurallar koyup bu kurallardan birinde başarısız olması durumunda devletin eğitim masraflarını karşılamayacak olmasıdır. Bu düzenlemeler bazı işletmelerin eğitim vermek istememesine yol açmıştır. Dolayısıyla Güney Kore'nin mesleki eğitim sisteminde fabrika içindeki zorunlu eğitimlerin zamanla baskın karakterini yitirdiği söylenebilir[522]. Çünkü fabrika içi eğitimler, özellikle işverenlerin kendilerine gerekli olan işçileri yetiştirme ve işçilerin çalıştıkları işletmelere uyum sağlama noktalarında çok yararlı olmaktadır.

Güney Kore'de fabrika içindeki zorunlu eğitimlerin düzenlenmesine yönelik olarak, 1990'lı yıllarda yasada değişikliğe gidilmiştir. Bu kapsamda zorunlu fabrika içi eğitim uygulaması kaldırılmış ve mesleki eğitime ilişkin hususlar İstihdam Sigortası Yasası ile istihdam sigortası sistemi içerisinde yürütülen çeşitli girişimler tarafından ele alınmaya başlanmıştır. Böylece daha çok talep odaklı ve özel sektörü eğitim vermeye teşvik edici sistem amaçlanarak eğitimin imalat sanayide kalifiye eleman yetiştirilmesine yoğunlaşmak yerine eğitimin çeşitlendirilmesi, hem iş arayanlara hem de çalışanlara yönelik birçok mesleki eğitim programı uygulamasına geçilmiştir. İstihdam Sigortası Yasası yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, mesleki eğitim sisteminin aktif iş gücü piyasası politikası olarak uygulanmasına öncülük etmiştir[523]. Güney Kore'de şu an istihdam sigorta sistemi, mesleki eğitimde son birkaç yılda kademeli olarak geliştirilen en önemli teşvik programı durumundadır. Bu sistem beceri geliştirme programı vasıtasıyla işverenlere ve çalışanlara mali destek sağlamakta, onları yaşam boyu öğrenmeye teşvik etmektedir. İşverenleri ve çalışanları destekleyen teşvik programında amaç, eğitim maliyetlerini sübvanse etmek ve işverenlerin işçilere eğitim vermesi yönünde onları teşvik etmektedir. Ayrıca bu sistem, eğitim sağlamanın yanı sıra işverenlere ekipman sağlanması için kredi kullanılması noktasında çeşitli sübvansiyonlar da sağlamaktadır. Hükümet KOBİ'leri

[522] Çevik, "Güney Kore Kalkınmasında Mesleki Eğitim Sisteminin Rolü", ss. 75-76.
[523] Çevik, "Güney Kore Kalkınmasında Mesleki Eğitim Sisteminin Rolü", ss. 76-77.

desteklemek üzere özel bir çaba göstermektedir. Bu doğrultuda hükümetin KOBİ'ler için içerisinde büyük şirketlerin, işveren örgütlerinin ve üniversitelerin yer aldığı bir eğitim konsorsiyumunu oluşturması, KOBİ'lerin çalışanlara eğitim vermek istedikleri takdirde tesis maliyetlerini karşılamak için her yıl düzenli bir maddi destek sağlaması gibi uygulamaları bulunmaktadır[524].

Güney Kore hükümeti, 1997 yılı sonlarında başlayan ekonomik krizin ardından hızla artan işsizliğe karşı 1998 yılının Mart ayında emek piyasalarını hedef alan kapsamlı bir önlem paketini yürürlüğe koymuştur. Güney Kore önemli bir krizle karşılaşmasına rağmen hükümet, artan işsizliğe karşı "istihdam koruma", "istihdam yaratma", "mesleki eğitim", "işe yerleştirme" ve "sosyal güvenlik" alanlarında aktif istihdam politikalarını içeren önlem paketini altı ay içinde uygulamaya koymuştur. Bu dönemde uygulanan istihdamı koruma programının işsizliği azaltma noktasında iki stratejisi bulunmaktaydı. Bunlardan ilki, şirketlerin iflas etmelerini engelleyecek, teknolojik altyapısını ve dolayısıyla rekabet gücünü artıracak yatırımların yapılmasını sağlamak amacıyla kredi olanaklarının genişletilmesiydi. Bu noktada bankaların kredilerini kriz öncesinde verimsiz yatırımları nedeniyle krizin patlak vermesinde etkili olduğu düşünülen büyük holdingler (chaebol) yerine KOBİ'lere yöneltmeleri sağlanmıştır. Diğer strateji ise kısa vadede finansman güçlüğü çeken şirketlerin İşsizlik Sigortası Fonu kaynakları ile sübvanse edilerek işçi çıkartılmasının engellenmesidir. Diğer önlem paketini oluşturan istihdam yaratma programının ise "kamu yatırımları ve bayındırlık işleri" ve "doğrudan yeni iş sahaları açmak ve yeni iş kuranları desteklemek" şeklinde iki boyutu bulunmaktadır. Bu kapsamda özellikle iş kurma ve yönetme konusunda kamu kaynakları artırılmış, gerekli altyapı hazırlıkları yapılmış, KOBİ ve girişim sermayesi destek merkezlerinin sayısı artırılmış ve turizm gibi iş yaratma potansiyeli yüksek olan hizmet sektörleri desteklenmiştir. İşsizliğe karşı önlem paketini oluşturan diğer program ise, mesleki eğitim programlarıdır. Beş farklı türü olan mesleki eğitim programlarından ilkinde maliyeti işsizlik sigortası fonundan karşılanmak suretiyle bu fona dahil işyerlerinden çıkartılan işçilerin meslek içi eğitim yoluyla yeniden işe kazandırılması hedefleniyordu. Mesleki eğitim programlarının ikinci türü, geçici ve yarı zamanlı işlerde çalışıp halihazırda işsiz kalanlara; üçüncü türü iş gücüne yeni katılan işsiz gençlere yönelik meslek edindirme kurslarının açılması yönündeydi. Dördüncüsü, kendi işini kurmak isteyenlere yönelik girişimcilik

[524] Çevik, "Güney Kore Kalkınmasında Mesleki Eğitim Sisteminin Rolü", s. 78.

kursları, son olarak fiziksel güç isteyen işlere yönelik kursların açılmasını içermekteydi. Bunlardan ilki hariç diğerleri için merkezi bütçeden kaynak ayrılmıştır. İşe yerleştirme programı ise emek piyasalarına yönelik önlem paketinin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Bu sayede özel istihdam büroları desteklenmiş ve merkezi hükümete ait iş bulma bürolarının sayısı artırılmıştır. Bunların dışında sosyal güvenlik şemsiyesi genişletilerek krizin istihdam üzerindeki olumsuz etkileri azaltılmaya çalışılmıştır[525].

Güney Kore'de gençlere yönelik uygulanan önemli programlardan bir diğeri ise "Genç İstihdam Hizmet Projesi" (Youth Employment Service) dir. Ekonomik krizin baş gösterdiği 2008 yılında, dezavantajlı gençlerin hedef kitle olarak seçildiği "Genç İstihdam Hizmet Projesi" ile ülkede eğitim seviyesi düşük, işsiz ve işsizlik sigortasından yararlanamayan 15-19 yaş arasında gençlerin iş gücü piyasasına katılmaları amaçlanmıştır. Söz konusu bu proje, 2009 yılında içeriğinde bazı değişiklikler yapılarak adı "Gençler için Yeni Bir Başlangıç Projesi" şeklinde değiştirilmiş olup 2011 yılında proje kapsamında, daha geniş bir istihdam programı olan "İstihdam Hizmet Programı" uygulanmasına karar verilmiştir. Program, aktif istihdam politikalarından "kariyer rehberliği", "mesleki eğitim ve iş deneyimi", "işe yerleştirme hizmetleri" aşamalarını içermekte ve on iki ay sürmektedir[526]. Programın ilk aşamasını oluşturan "kariyer rehberliği" grup danışmanlığı ve mesleki psikolojik testlerden oluşmakta ve dört haftalık bir eğitim sürecini kapsamaktadır. İlk aşamayı tamamlayanlar programın ikinci aşamasına geçebilmekte; bu aşamada mesleki eğitim, mesleki deneyim ya da girişimciliğe yönelik danışmanlık ve mali kaynak olmak üzere üç seçenekten birini seçebilmektedir. Mesleki eğitim, gençlere bireysel eğitim açığı doğrultusunda sağlanan eğitim hizmetlerini; mesleki deneyim, gençlerin iş yaşamında gerekli, olan iş becerilerinin kazandırılmasını; girişimcilik desteklerinden yararlanma ise gençlerin yeterli eğitimi aldıktan sonra kendi işlerini kurabilmeleri için kredi ve bazı ek yardımlar alabilmelerini amaçlayan hizmetlerdir. Son aşama olan "işe yerleştirme hizmetleri" ise kamu istihdam kurumları ile özel istihdam büroları tarafından üstlenilen hizmetleri kapsamaktadır. Bu hizmetler katılımcıların mesleki tercihine, yeteneğine ve söz konusu programın ikinci aşamasında seçtiği programa göre genç bireyi ona uygun olan işe yerleştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca katılımcı

[525] Öz, **Kriz ve İşsizlik: Başarı Örnekleri ve Çözüm Önerileri**, ss. 12-13.
[526] Erol, "Gençlere Yönelik Aktif İstihdam Politikaları: Japonya, Kore, Çin ve Türkiye Örnekleri", s. 30.

genç, yukarıda bahsedilen programları bitirdikten sonra işe yerleştiği takdirde programdan mali destek de alabilmektedir[527].

Güney Kore'nin gençlere yönelik uyguladığı programlardan bir diğeri ise 2010 yılında hayata geçirdiği "my work-my tomorrow" projesidir. Söz konusu bu proje kapsamında 71.000 gencin çalışma hayatına girişini kolaylaştıran birçok destek sağlanması amaçlanmıştır. Program çerçevesinde belirlenen 71.000 kişi hedefinin üzerine çıkılmış ve programdan 73.299 kişi yararlanmıştır. Program, iki ayrı basamaktan oluşmakta ve birinci basamak gençlerin istihdama kazandırılmasına yönelik programları; ikinci basamak ise istihdama dahil olduktan sonra gençlerin kendi kalifikasyonlarını ve kapasitelerini artırmaya yönelik programları içermektedir. Program, gençlerin işe yerleştikten sonra işlerini korumaları, beceri kapasitelerini geliştirmelerine yardımcı olmaları bakımından diğer programlardan ayrılmaktadır[528].

Güney Kore hükümeti, 2013 yılı itibarıyla ülkedeki genç işsizliği oranını azaltmak amacıyla mesleki-beceri geliştirme alanında çeşitli arayışlara girmiştir. Bu doğrultuda Güney Kore, tüm dünyada dual mesleki eğitim sistemi olarak bilinen modeli "work-study dual system" ismi ile transfer ederek ülkenin resmi çıraklık programı olarak benimsemiştir. Güney Kore'nin dual mesleki eğitim sistemi olarak bilinen çıraklık sistemini benimsemesinin nedeni, işletmelerin liderliğinde mesleki eğitim sistemi uygulayan ülkelerin işsizlik oranlarının daha düşük olmasıdır. Görüldüğü üzere, Güney Kore, mesleki eğitim aracıyla özellikle gençlere yönelik pek çok aktif istihdam politikası programı uygulamaktadır[529]. Nitekim ülkedeki genç işsizliği oranlarının 2000 yılında %10 seviyelerinden 2015 yılına kadar %7 ila %8 oranlarında düşmesi nedeniyle ülkenin bu programlarda başarılı olduğu söylenebilir.

Genç istihdam sorununun karmaşıklığını ortaya çıkaran Covid-19 salgını ile birlikte Güney Kore, 550.000 genç için istihdam, genç iş arayanların ödeneğinin artırılması, düşük gelirlilere yardım, işten çıkarılanlara yeniden eğitim ve küçük tüccarlar için ücret desteğini içeren birçok konuda düzenleme yapmıştır. Salgın döneminde Güney Kore hükümetinin gençlere yardımcı olmak için yakın vadeli toparlanma öncelikleri arasında aktif iş gücü piyasası politikaları ile iyileştirilmiş

[527] Ayan, **G-20 Süreci ve Aktif İstihdam Politikaları, Türkiye ve G-20 Ülkelerindeki Politikaların Değerlendirilmesi**, ss. 112-113.
[528] Ayan, **G-20 Süreci ve Aktif İstihdam Politikaları, Türkiye ve G-20 Ülkelerindeki Politikaların Değerlendirilmesi**, s. 114.
[529] Çevik, "Güney Kore Kalkınmasında Mesleki Eğitim Sisteminin Rolü", ss. 87-88.

çalışma koşulları yer almaktadır[530]. Bunların dışında "Yeni Dijital Anlaşma" (Digital New Deal) paketi kapsamında 25.000 KOBİ'ye (uzaktan çalışmayı başlatmak isteyen şirketlere de) danışmanlık hizmetleri için finansman ayırmıştır. Ayrıca Yeni Dijital Anlaşma paketi ile 160.000 KOBİ'ye video konferans gibi uzaktan çalışma platformlarına erişim için 4 milyon won kupon sağlanması planlanmıştır. KOBİ'lere yönelik 5,5 trilyon won; küçük tüccarlar için 3 trilyon won değerinde kredi garantisi verilmiş, KOBİ'ler ve küçük işletmeler için bankalar ve bankacılık dışı finans kuruluşları tarafından en az 6 ay kredi ödemesinin ertelenmesi sağlanmıştır. Bunun dışında özellikle küçük işletme sahipleri ile salgından olumsuz etkilenen serbest meslek sahiplerine destek olunması amacıyla vergi beyannamelerinin doldurulması, ödenmesi için son tarihin uzatılması, vergi incelemelerinin ertelenmesi gibi kolaylıklar sağlanmıştır. Ayrıca salgından etkilenen tüm sektörler için firmalara ücret sübvansiyonu kapsamında 500 milyar won ayrılmıştır[531].

3.3.5. Japonya

Japonya'da genç istihdam politikası genel olarak üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde iş arayan öğrenciler için okullar kariyer rehberliği ve danışmanlığı sağlamaktadır. İkinci bölümde iş başvurusunda bulunan öğrenciler için, iş bulma hizmeti kapsamında ücretsiz olarak okullarda bulunan işe yerleştirme sistemi bulunmaktadır. Bunun dışında kamu istihdam hizmeti ofisleri tarafından bilgi ve tavsiyelerde de bulunulmaktadır. Üçüncü bölümde ise kamu istihdam hizmetleri ofisleri ve mesleki eğitim okulları tarafından genç işçiler ve okul dışında iş arayanlar için istihdam sigortası destek sistemi ile mesleki rehberlik, mesleki eğitim ve yerleştirme hizmetleri yer almaktadır[532].

Japonya hükümeti, genç işsizliği önlemek amacıyla gerek devlet kurumları gerekse şirketler ile iş birliği yaparak okullarda ve meslek eğitimi veren kurumlarda

---

[530] Helen Osborne ve Paul Vandenberg, "Youth Employment Support in Asia and the Pacific: What Works", ADB Briefs, No: 211, 2022, s. 13, https://www.adb.org/sites/default/files/publication/788326/adb-brief-211-youth-employment-support-asia-pacific.pdf, (09.05.2022).

[531] Dünya Bankası, https://dataviz.worldbank.org/views/SME-COVID19/Overview?:embed=y&:isGuestRedirectVizportal=y&:display_count=n&:showAppBanner=false&:origin=viz_share_link&:showVizHome=n, (05.05.2022).

[532] Keiichi Yoshimoto, **Youth Employment and Labour Market Policies in Japan**, Prepared for ILO/Japan Tripartite Regional Meeting on Youth Employment in Asia and the Pacific Bangkok, 2002, s. 3.

gençlerin mezuniyet sonrasında hemen iş bulmalarına katkı sağlayan birtakım politikalar uygulamaktadır. Japonya'da uygulanan özellikle aktif istihdam politikaları, daha çok küresel bir bakış açısıyla hazırlanmaya çalışılmaktadır. Bu politikalar ağırlıklı olarak gençlerin günümüz koşullarına göre yeterli bilgi birikimi ve teknik bilgiye sahip olmaları ve iş hayatındaki profesyonel yaşamlarını geliştirmeleri noktalarına odaklanmaktadır[533].

Japonya'daki eğitim sistemi mesleki eğitim ve mesleki yeteneğin gelişmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Japonya'da liselerde genel eğitim ve özel eğitim şeklinde iki farklı eğitim türü bulunmaktadır. *Genel eğitim*, daha çok yükseköğretime devam etmek isteyen ya da iş gücüne katılmayı talep eden ancak henüz belirli bir iş seçmeyen öğrencilerin ihtiyaçlarına yöneliktir. Kolejler tarafından verilen *özel eğitim* ise gelecekte kariyeri için meslek seçiminde bulunan ve tarım, sanayi, ticaret, balıkçılık, hemşirelik gibi özel alanlara yönelen öğrencilere yöneliktir. Japonya'da yüksek öğretim ise üniversiteleri, iki yıllık kolejleri ve teknoloji kolejlerini içermektedir. Ayrıca özel eğitim veren kolejlerdeki eğitimler de bu seviyede kabul edilmektedir. Bunlar dışında Japonya'da mesleki yetenek gelişimi bakımından idari görevlerle ilgili eğitim almak isteyenler için çoğu devlet okulları da bulunmaktadır. Bu okulların amacı, gelecekte idari işlerde çalışmak isteyen gençlere idari görevlerle ilgili eğitim verilmesini sağlamak ve gerekli olan yetenekleri geliştirme fırsatını onlara sunmaktır[534].

Japonya'da aktif istihdam politikalarından olan mesleki-beceri geliştirme sistemi ile işsizliğin oluşmaması için önlemlerin çok küçük yaşlarda alınması gerektiği düşünülerek bu kapsamda birçok uygulama geliştirilmiştir. Bu kapsamdaki uygulamalardan biri, genç işsizlerin istihdama katılmaları için işverenler ile anlaşmalar yapıp çeşitli programların oluşturulmasını kapsamaktadır. Uygulamalardan diğeri ise "iş pasaportu" programıdır. Bu programda ücretsiz iş deneyimi adı altında işverenler çalışanların kapasitesini öğrenmek ve çalışanları geliştirmek için onları işe almaktadır. Böylece hem gençler kendilerini geliştirmekte, tecrübe sahibi olmakta hem de işverenler çalışanların yeteneklerini öğrenmektedir[535]. Ayrıca Japonya'da gençler için Gençler için Bağımsızlık Okulu (Wakamono Jiritsu

---

[533] Fatmagül Korkmaz, **Genç İşsizliği ile Mücadele: 'Türkiye-Japonya Karşılaştırması'**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021, ss. 67-68.
[534] Yoshimoto, **Youth Employment and Labour Market Policies in Japan**, ss. 2-3.
[535] Korkmaz, **Genç İşsizliği ile Mücadele: 'Türkiye-Japonya Karşılaştırması'**, s. 69.

Juku, School of Independence for Young People) olarak adlandırılan mesleki eğitim ve iş deneyimini içeren bir eğitim/çalışma okulları bulunmaktadır. Bu sayede hem genç işsizlerin hem de NEET olanların iş gücüne katılımları ile onların güven ve motivasyonlarının artırılması sağlanmaya çalışılmaktadır[536]. Bunun dışında Japonya'da "Job Cafe" olarak adlandırılan mesleki-beceri geliştirme, staj, kariyer danışmanlığı ve iş arama destek hizmetleri gibi iş deneyimi edinme noktalarında gençlerle işverenler arasında bağlantı kurmayı amaçlayan yardım hizmetleri de bulunmaktadır[537]. Bu yardım hizmetleri dışında Japonya'da "Üretim Krallığı" (Monozukuri Rikkoku, Manufacturing Kingdom) şeklinde adlandırılan farklı uygulamalar da mevcuttur. Bu kapsamda özellikle çocukların ve onların ebeveynlerinin fabrikalara, özel/kamu eğitim kurumlarına ziyareti ya da sempozyumlara çağrılması gerçekleştirilmektedir. Tüm bu hizmetlerin dışında Japonya'da gençlerin daha fazla istihdama katılmasını ve üretim mallarının artırılmasını teşvik etmek için gençlere yönelik yarışmalar da düzenlenmektedir[538].

Japonya'da büyük şirketler ile devlet kurumları aynı anda işe alım uygulaması yapmaktadır. Mart mezunları takip eden nisan ayında sabit sözleşmeli istihdam süresine sahip olmayan tam zamanlı işçiler olarak işe alınmakta ve genellikle yeni mezun kişiler istihdam edilmektedir. Birçok küçük ve orta ölçekli firma da iş gücündeki diğer gruplara göre yeni mezunları işe almayı tercih etmektedir. Japonya'daki bu işe alım tarzı, esas olarak, birçok büyük şirketin tükenmiş vasıflı iş gücünün yerine genç nüfusu tercih ettiğini göstermektedir. Ayrıca Japonya'da istihdam güvenlik önlemleri, ülke çapındaki kamu istihdam güvenlik ofisleri aracılığıyla şehirlerde artan iş gücü talebini karşılanması, ulusal düzeyde arz ve talebin ayarlanması, yeni lise mezunlarının yerel piyasalara aktarılması noktalarında büyük öneme sahiptir. Japonya'da birçok şirket, istihdam için ayrı bir kota belirlemekte; yeni mezunlar ve genel nüfusun diğer üyeleri için farklı teklifler oluşturmaktadır. Kamu istihdam güvenlik ofisleri de yeni mezunlar ile genel nüfusun diğer üyelerini ayrı ayrı ele almaktadır[539]. Nitekim yeni mezunlar ile diğer genel nüfusun ayrı

[536] Heikki Räisänen ve Haruhiko Hori, "Employment Policies in Two Ageing Societies: Japan and Finland Compared", Discussion Papers 453, VATT Institute for Economic Research, Helsinki, 2008, s. 21.
[537] ILO, "Youth Employment Policy Summary: Japan", https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---sro-bangkok/documents/publication/wcms_534277.pdf, (02.04.2022).
[538] Toshiaki Ota, "Policy and Measures for Youth Employment and Human Resources Development in Japan-Keynote Report", s. 58, https://www.mhlw.go.jp/english/topics/globalization/dl/16.pdf, 03.04.2022).
[539] Yoshimoto, **Youth Employment and Labour Market Policies in Japan**, s. 5.

değerlendirilmesi, iş hayatına yeni atılan ve henüz iş tecrübesi olmayan ya da çok az olan gençler için istihdam yaratılması noktasına çok önemlidir.

Japonya'da yaşlanan nüfus, azalan doğum oranları gibi demografik değişimler nedeniyle mevcut nüfusun azami refahını sağlamak gerekli hale gelmiştir. Japonya, refahın toplumun geneline yayılmasını öncelikle teknolojinin kullanılıp geliştirilmesi, Toplum 5.0 enstrümanları ve ekonomik anlamda dezavantajlı olan freeter, hikikomori gibi grupların iyileşmesi noktasında verilen çabayla olacağını vurgulamaktadır. Japonya'da "freeter" ya da "frutaa", İngilizce "free" (özgür) ile Almanca işçi anlamına gelen "arbeiter" kelimelerinin birleşiminden türetilmiştir. Freeter, Japonya'da 15 ile 34 yaş arasındaki lise ve üniversite mezunlarının sabit ya da uzun vadeli kariyerler yerine gün geçtikçe daha fazla kısa vadeli ve yarı zamanlı işleri tercih eden kişiler için kullanılmaktadır. Bu kişiler, "temps", "job hopers", "part-time workers", "freelancers" gibi benzer kavramlarla da ifade edilmektedir. Japonya'da dezavantajlı sayılan bir diğer grup ise Japonca "geri çekilme" (hiku) ve "içe kapamak/kapanmak" (komoru) fillerinin birleşiminden türetilen "social withdrawal, sosyal geri çekilme" (hikikomori) olarak adlandırılan kesimdir. Hikikomori, lise ve üniversiteden mezun olan ya da okulu bırakan/eğitimi tamamla(ya)mayan gençlerin işe gir(e)medikleri, toplumla ilişkilerini kestikleri ve hayatlarını esas olarak aile evleriyle sınırladıkları durumu ifade eden bir kavramdır. Hikikomori ve NEET kavramları kimi zaman birbiri yerine kullanılsa da iki kavram birbirinden farklıdır. NEET kavramı daha çok iş gücü piyasasıyla ilgili sebeplerle ortaya çıkarken; hikikomori ise çok daha karmaşık nedenlere dayanmaktadır. NEET içinde değerlendirilen iş bulma ümidini kaybeden/gücenen (discouraged/disengaged) kişiler bir süre sonra psikolojik olarak bu durumdan etkilenip toplumdan soyutlanabilmektedir. Bu bakımdan ne eğitimde ne istihdamda bulunanların bazı alt grupları uzun vadede hikikomori riskiyle karşı karşıya kalabileceklerini söylemek daha doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir[540].

Özet olarak, Japonya'da Toplum 5.0 felsefesi, toplumdaki bazı dezavantajlı gruplara çok büyük fayda sağlamaktayken bazı kronik sorunlara kalıcı çözüm olma noktasında yetersiz kalabilmektedir[541]. Dolayısıyla gerek Japonya gerekse dünya geneli genç işsizliğinde kilit noktaları oluşturan freeter, hikikomori, NEET gibi sosyal

[540] Bilal Çoşan, "Toplum 5.0'ın Mimarı Japonya'da Dezavantajlı Gruplar: Freeter, Hikikomori ve Parasaito Shinguru", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, No: 81, 2021, ss. 399-405 ve 411.
[541] Çoşan, "Toplum 5.0'ın Mimarı Japonya'da Dezavantajlı Gruplar: Freeter, Hikikomori ve Parasaito Shinguru", s. 412.

dışlanma riski altında olan grupların gerek araştırmacılar gerekse politika yapıcılar tarafından daha yakından incelenmesi, bu kapsamda önlemler geliştirilip bunların erken dönemde uygulanması çok önemlidir.

Covid-19 salgınından en çok etkilenen ülkelerden olan Japonya, istihdama yönelik birçok düzenlemeyi kısa sürede uygulamaya koymuştur. Bu kapsamdaki en önemli uygulama, KOBİ'lerin ve büyük işletmelerin ekonomik sorunlarına yönelik durumunu içeren ve salgın sürecinde sübvansiyondan faydalanma şartlarını kolaylaştıran bir hizmet olan "İstihdam Düzeltme Sübvansiyonu" (Employment Adjustment Subsidy)'dur[542]. İstihdam Düzeltme Sübvansiyonu, iş hayatındaki gerilemeden etkilenen ancak istihdamını sürdüren işverenlerin işten çıkarma uygulaması yapması yerine izin parası ödeyerek ve çalışanların kısmen ücretli izin almalarını sağlayarak işverenleri desteklemeyi amaçlamaktadır. Sübvansiyon, izin ödeneğinin KOBİ işvereni için, üçte ikisini; büyük bir işletme için yarısını geri ödemektedir[543]. Salgın döneminde işverenlerin olduğu kadar çalışanların da desteklenmesi istihdam açısından büyük öneme sahiptir. Bu bağlamda salgından dolayı faaliyetleri azalan firmaların istihdamı sürdürebilmeleri amacıyla hastalık ya da aile içi bakım sorumlulukları nedeniyle çalışamayan kişiler için ücret sübvansiyonlarının kapsamı genişletilmiştir[544].

3.3.6. Meksika

Meksika'da aktif istihdam politikaları Ulusal İstihdam Servisi Genel Koordinatörlüğü (Servicio Nacional de Empleo, SNE) tarafından yürütülmektedir. SNE'nin en önemli amacı; işsiz kişilere iş aramalarında yardımcı olmak ve işsiz kişileri potansiyel işverenlerle ilişkilendirmektir[545]. Bu kapsamda ülkede SNE web sitesinde (https://sne.morelos.gob.mx/) mesleki rehberlik sağlayan farklı stratejilere, işsiz ya da eksik istihdam edilen kişilere verilen ekonomik desteklere, Meksika-

[542] Hasan Aslan, "Covid-19 Pandemisine Yönelik Hazırlanan Erken Dönem Sosyal Koruma Tedbirlerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi", **Yönetim ve Çalışma Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, 2020, ss. 277-278.

[543] Anshin Immigration & Social Security, "Employment Adjustment Subsidy: Qualifications Relaxed to Support Business Impacted from the Novel Coronavirus Infection", 2020, https://en.an-japan.com/2020/02/27/emp-subsidy/, (03.04.2022).

[544] Elif Kara, "Covid-19 Pandemisi: İşgücü Üzerindeki Etkileri ve İstihdam Tedbirleri", **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 5, 2020, s. 278.

[545] Akyol, **Yükselen Ekonomilerde Emek Piyasası Kurumları ve Politikaları: Türkiye-Meksika Karşılaştırması**, ss. 100 ve 111.

Kanada hükümetleri tarafından düzenlenen ve koordine edilen işçi hareketliliğine, uluslararası emek piyasalarından iş gücü hareketliliğini teşvik edecek programların yapılmasına kadar birçok bilgiye ve hizmete yer verilmektedir[546]. Meksika'da SNE tarafından sunulan hizmetler, iş faaliyetleri açısından kişilere özellikle gençlere çok çeşitli fırsatlar sağlamaktadır. Meksika'da genç işsizleri kapsayan SNE tarafından sunulan hizmetler şunlardır[547]:

- İş Panosu (Bolsa de Trabajo),
- İş Arayanlara Yönelik Çalıştaylar (Talleres para Buscadores de Empleo),
- İş Fuarları (Ferias de Empleo),
- Telefonla Ulusal İstihdam Servisi (Información Laboral Vía Teléfonica)
- İstihdam Aracılık Merkezi (Centro de Intermediación Laboral),
- İş Teklifleri/Fırsatları Gazetesi (Periódicos de Ofertas de Empleo).

İş Panosu, Ulusal İstihdam Servisi'nin işçi arayanlar ve iş arayanlar arasındaki etkileşimi kolaylaştırmak için sunduğu bir hizmettir. Bu kapsamda SNE bünyesinde kayıtlı şirketlerin iş tekliflerine yönelik iş arayanlara rehberlik etmesi, daha sonra bu işlere başvuran adayların ihtiyaç duydukları bilgi, beceri ve deneyimi belirlemek için kişisel görüşme yapması sağlanmaktadır. Böylece iş başvurusu yapan kişilerin iş profiline ve şirketin talep ettiği profile uygun olan seçenekler seçilerek iş arayan kişilere teklif edilir ve adaylarla firmalara gönderilmek üzere bir ön yazı ile görüşme sağlanır[548].

SNE tarafından sunulan bir diğer hizmet ise İş Arayanlara Yönelik Çalıştaylardır. Bu çalıştaylar ile özellikle iş hayatına yeni giren gençlerin iş arama teknikleri ve araçları hakkında bilgilendirilmesi, onların profillerine ve beklentilerine uygun iş bulmaları ya da mevcut işlerindeki yeteneklerini artırmaları amaçlanmaktadır. Çalıştaylar, katılımcılar arasında bilgi ve deneyim alışverişini yönlendiren istihdam danışmanları tarafından yürütülen uygulamalı grup oturumlarından oluşmaktadır. Çalıştaylarda nerede ve nasıl iş aranacağı, etkili özgeçmiş hazırlama, mülakatlarda dikkat edilmesi gereken noktalar gibi iş arama teknikleri üzerinde yoğunlaşılmaktadır. İş arayanlara yönelik oluşturulan çalıştaylarda gerekli becerilere sahip olmalarına rağmen bilgi ve becerilerini yeterince sunmakta güçlük çeken ya da iş hayatına yeni giren gençlere özel önem verilmektedir. Ayrıca

[546] SNE, https://sne.morelos.gob.mx/, (05.04.2022).
[547] SNE, **Servicios del SNE**, https://sne.morelos.gob.mx/servicios-de-vinculacion, (06.04.2022).
[548] SNE, **Bolsa de Trabajo**, https://sne.morelos.gob.mx/servicios-de-vinculacion/bolsa-trabajo, (07.04.2022).

çalıştaylar kapsamında becerilerin kazanılması ve geliştirilmesi, istihdamın sürdürülmesi ve sürekli mesleki gelişimin sağlanması için önerilerde de bulunulmaktadır[549].

İstihdam Fuarları ise iş arayanlara mevcut iş fırsatları, işverenlere de ihtiyaç duydukları iş profilleri sunmayı amaçlamaktadır. Böylece iş aramaya harcanan zaman, para ve çaba azalmakta, iş gücündeki farklı figürler arasında bilgi ve etkileşim artmaktadır. Çünkü iş fuarları sayesinde iş arayanlar hızlı ve zamanında bir işe yerleşmek için işverenlerle verimli bir şekilde bağlantı kurabilmektedir[550]. İstihdam Fuarları ile sunulan hizmetin özellikle 18-25 yaş aralığındaki gençlerin işe yerleşmeleri noktasında başarılı olduğu gözlenmiştir. Örneğin 2012-2016 yılları arasında düzenlenen istihdam fuarlarında 18-25 yaş aralığındaki yaş grubunda olan 639.790 kişiden 213.986'sı bu fuarlar aracılığıyla işe yerleştirilmiştir[551].

Meksika'da sunulan Telefonla Ulusal İstihdam Servisi, iş arayanlar ile iş teklifi sunanlar arasındaki ilişkiyi kolaylaştırmayı, kişileri SNE tarafından sunulan hizmetler hakkında bilgilendirmeyi, Meksika-Kanada Mevsimlik Tarım İşçileri Programı'na katılanlara yardımcı olmayı ve onlara tavsiyelerde bulunmayı amaçlamaktadır. Bu servis sayesinde kişilere yılda 365 gün 24 saat ücretsiz telefon üzerinden hizmet verilmektedir. Ayrıca telefon hizmeti dışında, İstihdam Portalı sayfası aracılığıyla site kullanımı ve yönetimi için kullanıcıların metin görüşmesi (sohbet) yoluyla da çevrimiçi olarak bilgi alması sağlanmaktadır[552].

SNE hizmeti kapsamında sunulan diğer hizmet ise, İstihdam Aracılık Merkezleri'dir. Bu merkezler sayesinde iş arayanlar İstihdam Portalına, e-postaya, yerel telefon ya da faks hizmetlerine erişim ile baskı/fotokopi hizmetlerinden ücretsiz yararlanmaktadır. Bu sayede özellikle iş arayan ve teknolojiyi kullanan kişilerin iş arama dönemlerinde internet, telefon, e-posta, faks gibi kaynaklara erişimlerinin kolaylaştırılması amaçlanmaktadır[553].

İş Teklifleri/Fırsatları Gazetesi, Meksika'da Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (Secretaría del Trabajo y Previsión Social- Secretariat of Labor and Social

---

[549] SNE, **Talleres para Buscadores de Empleo**, https://sne.morelos.gob.mx/servicios-de-vinculacion/tbe, (07.04.2022).
[550] SNE, **Ferias de Empleo**, https://sne.morelos.gob.mx/servicios-de-vinculacion/ferias-de-empleo, (07.04.2022).
[551] Akyol, **Yükselen Ekonomilerde Emek Piyasası Kurumları ve Politikaları: Türkiye-Meksika Karşılaştırması**, s. 102.
[552] SNE, **Servicio Nacional de Empleo por Teléfono**, https://sne.morelos.gob.mx/servicios-de-vinculacion/snetel, (08.04.2022).
[553] Centros de Intermediación Laboral, http://setracoahuila.gob.mx/cil.html, (07.04.2022).

Welfare) ile SNE'nin iş birliği içinde yürüttüğü bir yayındır. Ülkenin tüm eyaletlerinde iki haftada bir yayımlanan gazeteye her ayın 1'i ve 16'sında güncelleme yapılan web sitesinden erişmek de mümkündür[554]. İş arayanların ücretsiz olarak faydalanabildiği gazete sayesinde işverenler de ihtiyacı olan açık pozisyonları iş arayanlara duyurabilmektedir[555].

Ayrıca Meksika'da SNE tarafından sunulan "İstihdam Destek Programı" (Programa de Apoyo al Empleo) ile iş arayan birçok kişiye iş fırsatları sunulmaktadır. İstihdam Destek Programını oluşturan alt programlar aşağıda sıralanmıştır[556]:

- İstihdam Edilebilirlik Eğitimi (Capacitación para la Empleabilidad),
- İç ve Dış İş Gücü Hareketliliği (Movilidad Laboral Interna y Externa),
- Meksika-Kanada Mevsimlik Tarım İşçileri için Programlar (Programas de Trabajadores Agrícolas Temporales: México-Canadá),
- Tarım İşçileri için Destek Programı (Programa de Apoyo a Jornaleros Agrícolas).

İstihdam Edilebilirlik Eğitimi kapsamında iş arayanlara yönelik destekler ve işveren destekleri yer almaktadır. İş arayan kişilere, belirlenen bir iş danışmanı tarafından kişinin alabileceği kurslar, destek miktarları gibi konular hakkında bilgi verilmekte; işverenlere ise çalışma danışmanları tarafından eğitim programları, iş arayanların işe alınması, seçimi ve kursların organizasyonu gibi konularda tavsiyeler verilmektedir[557]. Meksika ve Kanada federal hükümetleri tarafından düzenlenip koordine edilen İş Gücü Hareketliliği sayesinde Meksikalı işçilerin Kanada'da düzenli, yasal ve güvenli bir biçimde istihdam edilmesi amaçlanmaktadır[558]. Meksikalı tarım işçilerinin Kanadalı işçilerle eşit koşullarda geçici, düzenli, yasal ve güvenli biçimde istihdamı ise Meksika-Kanada Mevsimlik Tarım İşçileri için Programlar kapsamında yürütülmektedir[559]. Tarım İşçileri için Destek Programı ise ülkedeki iç iş

---

554 SNE, **Periódico Quincenal**, https://sne.morelos.gob.mx/pdf/periodico-quincenal, (07.04.2022).

555 Periódico de Ofertas de Empleo, https://qroo.gob.mx/seecat/periodico-de-ofertas-de-empleo/, (07.04.2022).

556 SNE, **Subprogramas del Programa de Apoyo al Empleo**, https://sne.morelos.gob.mx/subprogramas-pae, (07.04.2022).

557 SNE, **Capacitación para la Empleabilidad**, https://sne.morelos.gob.mx/subprogramas-pae/ce, (07.04.2022).

558 SNE, **Movilidad Laboral Externa**, https://sne.morelos.gob.mx/subprogramas-pae/mle, (07.04.2022).

559 SNE, **Programa de Trabajadores Agrícolas Temporales México-Canadá**, https://sne.morelos.gob.mx/subprogramas-pae/ptat, (07.04.2022).

gücü hareketliliği için tarım sektöründe çalışan gündelikçi tarım işçilerine yönelik bağlantıları ve destekleri kapsamaktadır[560].

Yukarıda açıklanan programlar haricinde Meksika'da iş deneyimi olmayan ya da iş imkanlarını iyileştirmeyi amaçlayan iş arayan gençlere yönelik "İş Eğitim Bursları Programı" (Becas a la Capacitación para el Trabajo) bulunmaktadır. Bu program "Karma Eğitim", "İşyerinde İş Başında Eğitim", "Serbest Meslek Eğitimi", "Teknisyenler ve Profesyoneller için Eğitim" gibi alt kollara ayrılmaktadır. Programların hedef kitlesini 16-29 yaş arası gençler başta olmak üzere kadınlar, engelliler, yaşlılar ve eski hükümlüler gibi dezavantajlı gruplar oluşturmaktadır. Bu programlar sayesinde katılımcılara verilecek mesleki eğitim kurslarıyla birlikte kurs süresi boyunca burs, ulaşım yardımı, sağlık ve kaza sigortası imkanları tanınmaktadır. Programların içeriği aşağıda açıklanmıştır[561]:

- *Karma Eğitim* (Capacitación Mixta), iş arayanlara mesleki beceriler kazandırmayı, yeni vasıflar edindirmeyi ya da kişilerin yeni bir mesleğe yönelerek daha kolay işe yerleşmelerini sağlayan kurslardır. Kurslar, belirli bir meslek, faaliyet ya da pozisyonda eğitimli personele ihtiyaç duyan ve bu amaç için eğitimin yapılacağı alanların düzenlenmesini isteyen işverenlerin talebi üzerine yapılmaktadır. Bu kursların en önemli özelliği, işverenin eğitimi başarı ile bitiren kursiyerlerin en az %80'ini işe alma yükümlülüğünün bulunmasıdır. Bu sayede istihdam artışı sağlanmakla birlikte kişiler mesleki anlamda kendilerini geliştirmekte ve işverenler de ihtiyaç duydukları personelleri bulmaktadır.
- Hedef kitlesi daha çok gençler olan *İşyerinde İşbaşında Eğitim* (Capacitación en la Práctica Laboral), işyerlerinde üretim süreçlerine doğrudan katılım sağlanarak iş başında gençlere verilen eğitimdir. Bu eğitimler, yeni çalışanlarına eğitim veremeyen mikro, küçük ve orta ölçekli işletmeler ile ilk kez iş arayan, iş deneyimi olmayan 16-29 yaş aralığındaki mesleki ve teknik eğitim mezunu gençleri kapsamaktadır.
- *Serbest Mesleki Eğitim* ise emek talebinin zayıf olduğu ve ulusal ekonomiyle yeteri kadar bütünleşemeyen, iş imkanlarının sınırlı olduğu yarı kentsel alanlarda iş arayan kişilere gelir elde etme imkanı sunmaktadır. Dolayısıyla bu eğitimlerin hedef kitlesini kendi başlarına üretken bir faaliyet yürütmek amacıyla gerekli olan bilgi, beceri ve yetenekler kazanması gereken kişiler oluşturmaktadır. Bu kapsamda kişilere kuaförlük, fırıncılık, el sanatları, marangozluk, aşçılık, terzilik gibi birçok alanda eğitimler verilmektedir.
- *Teknisyen ve Profesyoneller için Eğitim* (Capacitación para Técnicos y Profesionistas) ise mesleki eğitim veren okullar ile orta ve yükseköğretim

[560] SNE, **Movilidad Laboral Interna, Sector Agricola**, https://sne.morelos.gob.mx/subprogramas-pae/mlisa, (07.04.2022).
[561] Akyol, **Yükselen Ekonomilerde Emek Piyasası Kurumları ve Politikaları: Türkiye-Meksika Karşılaştırması**, ss. 105-107.

kurumlarından mezun olup iş arayan, ancak iş deneyimi, teknik bilgi ve beceri eksikliği gibi sebeplerle iş gücüne katılımda zorluk çeken kişilere yüz yüze ya da çevrimiçi olarak verilen eğitimlerdir[562].

Sonuç olarak, Meksika'da aktif istihdam politikalarının önemli özelliklerinden biri özel sektör ile yerel paydaşlarla yürütülen programlar sayesinde özel sektörün bu programların finansmanına ve yürütümüne ortak edilmesidir. Talep kaynaklı bu yaklaşım modeli ile birlikte vasıflandırmanın emek piyasalarının talebine göre yapılması sağlanmakta ve işe yerleştirme oranlarının artması amaçlanmaktadır. Ancak Meksika'da başkent Mexico City hariç, henüz ülke çapında bir işsizlik sigortası planı oluşturulmamış olması ülkenin aktif istihdam politikaları kadar pasif istihdam politikalarında önem verilmediği görülmektedir. Nitekim ülkede özellikle 2008 küresel ekonomik krizden sonra bile kısa çalışma ödeneğinin tüm ülke ya da tüm sektörleri kapsayacak biçimde olmaması da çalışanlar için büyük bir sorun olmaktadır. Ayrıca ülkede erken emeklilik ve ücret garanti fonu bağlamında yasal düzenlemelerin olmasına rağmen bu uygulamaların kapsayıcı ve işlevsel olduğunu söylemek de güçtür[563].

Meksika'nın aktif istihdam politikalarında gösterdiği performansı Covid-19 salgın döneminde istihdama yönelik beklentiler noktasında gösteremediği söylenebilir. Nitekim salgın dönemi için UNDP, Meksika'ya tasarruf tedbirleri ve mevcut mikro kredilere ek olarak yoksullara ve aşırı yoksullara verilen doğrudan desteklerin iki katına çıkarılmasını, şirketlere vergi muafiyeti sağlanmasını, kayıtlı ve kayıt dışı sektörlerdeki işsizlere doğrudan transferler yapılmasını, tarım ve balıkçılık gibi sektörlere sübvansiyon sağlanmasını önermiştir. UNDP dışında Uluslararası Ticaret Odası, Bank of America, JP Morgan ve Morgan Stanley gibi kuruluşlar da uygulanan kamu politikaları nedeniyle yatırımların kaybedilmesi riskinin mevcut olduğu noktasında Meksika'yı uyarmıştır[564].

Meksika Şehri (federal bölge) salgına karşı "Sosyal Kalkınma Fonu" adı altında 500 milyon Meksika pesosu kaynağın 10.000 pesoluk kredilerle mikro girişimcilere ilk 4 ay ödemesiz ve %0 faizli olarak 30.03.2020 tarihinden itibaren

[562] Akyol, **Yükselen Ekonomilerde Emek Piyasası Kurumları ve Politikaları: Türkiye-Meksika Karşılaştırması**, ss. 105-107.
[563] Akyol, **Yükselen Ekonomilerde Emek Piyasası Kurumları ve Politikaları: Türkiye-Meksika Karşılaştırması**, ss. 100 ve 110.
[564] T.C. Ticaret Bakanlığı, **Covid-19 Meksika Genel Durum (22)**, https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/meksika/covid-19-meksika-genel-durum-22, (08.04.2022).

sağlanması, 600 bin aileye her ay çocuk başına verilen 300 pesoluk desteğe ek olarak 500 peso okul yardımı verilmesi, memleketine dönmek isteyen zanaatkar ve yerlilere 1.500 peso finansal destek verilmesi için kullanılacağı açıklanmıştır[565]. Meksika Merkez Bankası (Banco de México-Bank of Mexico) 21.04.2020 tarihinde mali piyasalara 750 milyar Meksika pesosu değerinde sermaye enjeksiyonu kararı almıştır. Bu sayede iflasın eşiğinde olan KOBİ'lerin krediye erişimlerinin kolaylaşması amaçlanmıştır. Ancak bu mali tedbirler GSYİH'nin %1'inden azını oluşturmakta ve iş çevrelerince yetersiz bulunmaktadır. Ayrıca Devlet Başkanı (López Obrador) tarafından işverenlerin vergi muafiyeti, indirimi veya ertelemesi talepleri de bugüne kadar ertelenmiştir. Vergi İdaresi Hizmetleri (Servicio Administrativo Tributario) gerçek kişilerin yıllık vergi beyannamelerini sunma süresini 30.06.2020 tarihine kadar uzatmıştır. Ayrıca sosyal yardıma erişimi olmayan nüfusun desteklenmesini amaçlayan "Tandas para el Bienestar" programı sayesinde Meksika Sosyal Güvenlik Kurumu (Instituto Mexicano del Seguro Social)'na kayıtlı olan 645.102 şirketin personel çıkarmadığı için ödüllendirileceği ve bu sayede 5,5 milyon çalışanın (ve 9,1 milyon ailenin) işini devam ettireceği belirtilmiştir[566].

Son olarak Meksika Şehri, salgın döneminde federal ve yerel bütçedeki azalmayı dikkate alarak "iç giderlerde 20 milyon peso değerinde kesintiye gidileceğini; kamu yatırımları, eğitim, sağlık ve sosyal konularda kesinti yapılmayacağını; çalışanların işten çıkarılmayacağını veya maaşlarının kesilmeyeceğini; bazı hizmetlerin dijitalleştirilmesi ile kağıt, toner ve malzeme giderlerinin kısılacağını ve eyaletteki kamu çalışanlarına cep telefonu verilmesi uygulamasından vazgeçileceğini" açıklamıştır[567]. Salgın döneminde Meksika'nın uyguladığı ekonomi politikaları genel olarak değerlendirildiğinde, ülkenin yapılan uyarılara rağmen durum analizinde ve alınan önlemlerde geç kaldığı, istihdama yönelik beklentileri karşılayamadığı söylenebilir.

---

[565] T.C. Ticaret Bakanlığı, **Covid-19 Meksika Genel Durum (8)**, https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/meksika/covid-19-meksika-genel-durum-8, (09.04.2022).

[566] T.C. Ticaret Bakanlığı, **Covid-19 Meksika Genel Durum (18)**, https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/meksika/covid-19-meksika-genel-durum-18, (09.04.2022).

[567] T.C. Ticaret Bakanlığı, **Covid-19 Meksika Genel Durum (22).**

3.3.7. Rusya

Rusya'da gençlerin çoğunun tecrübesiz olması nedeniyle işverenler tarafından tercih edilmemesi, genel olarak mevcut iş arzının yetersiz olması, gençlerin emeklerine karşılık düşük ücretler verilmesi gibi sebepler gençlerin işsizlik nedenleri olarak gösterilmektedir[568]. Rusya'da özellikle 1991-1998 yılları arasında ekonomide yaşanan bozulmalar işsizlik oranlarında ciddi anlamda artışa neden olmuş ve bu durumdan da en çok genç nüfus etkilenmiştir[569]. Nitekim küresel ekonomik kriz döneminde de iş kayıplarından en çok etkilenenler yine gençler olmuştur. Dolayısıyla bu dönemde gençlerin çalışan yoksulluğa, düşük ücretli çalışmaya ve kayıt dışı istihdama daha fazla maruz kaldığı söylenebilir[570]. Küresel ekonomik kriz sonrası Rusya, aktif istihdam politikaları kapsamında, işten çıkarılma riski olan, çalışma saatlerinde azalmaya gidilen ya da ücretsiz izinde olan kişilerin mesleki eğitim faaliyetleri; geçici işler ve toplum yararına kamuda istihdam, iş başı eğitim programları, öğrenimini yarıda bırakmış olanlar için meslek edindirme hizmetleri; yeni iş bulduğu için başka bölgeye taşınmak zorunda olanlara verilen teşvik ve destekler; kendi işini kuranlara yardımlar içeriğini oluşturan önlem paketini açıklamıştır[571].

Rusya'da gençlerin mesleklerini belirleme noktasındaki ilk aşama olan eğitim ise genel ve mesleki olmak üzere iki türlüdür. Genel eğitim programlarının amacı; hayata uyum sağlayan insan yetiştirme ile kişilerin herhangi bir meslek edinmelerine yardımcı olmaktır. Bu program kapsamında; okul öncesi eğitim, ilköğretim, temel ve tamamlayıcı eğitim yer almaktadır. Mesleki eğitim programı ise kişinin genel eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve kişiye herhangi bir meslek kazandırılmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda, temel mesleki eğitim ve orta mesleki eğitim, yüksek mesleki eğitim ve yüksek eğitim sonrası meslekî eğitim bulunmaktadır[572].

Rusya'da istihdamın teşvik edilmesi, nüfusu işsizliğe karşı koruma, işçi göçü ve toplu uyuşmazlıkların çözümü noktasında kamu hizmetlerinin sağlanması Rusya

---

[568] Açıkgöz, **Seçilmiş Ülke Uygulamalarında Genç İstihdamına Yönelik Aktif İşgücü Politikaları ve İŞKUR İçin Öneriler**, s. 71.
[569] Yüksel, "Rusya Ekonomisinde Büyüme, İşsizlik ve Enflasyon Arasındaki Nedensellik İlişkileri", ss. 45-46.
[570] ILO, **Jobs and Skills for Youth: Review of Policies for Youth Employment of the Russian Federation**, ss. vii ve viii.
[571] Ayan, **G-20 Süreci ve Aktif İstihdam Politikaları, Türkiye ve G-20 Ülkelerindeki Politikaların Değerlendirilmesi**, ss. 116-118.
[572] Esergül Balcı Bucak, "Rusya Federasyonu Zorunlu Temel Eğitim Kurumlarında Ana Öğretim Programı ve Buna Dayalı Olarak Oluşturulan Programlar", **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 148, 2000, https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/148/4-2.htm, (18.04.2022).

Federasyonu Çalışma ve Sosyal Koruma Bakanlığı'nın yetkisi altında olan Federal Çalışma ve İstihdam Hizmeti (Rostrud) tarafından sağlanmaktadır[573]. Rostrud genel olarak iş hukuku normları, nüfusun istihdamı, Alternatif Kamu Hizmeti mevzuatını içeren çalışma mevzuatı ile diğer düzenlemelere uyulmasını izleme ve denetleme gibi konular üzerinde çalışma yapmaktadır. Ülkedeki aktif istihdam politikası tedbirleri uygulama birimi de Rostrud merkez ofis yapısı altında bulunmaktadır[574].

Genç işsizliğe yönelik diğer ülkelerde uygulanan istihdam politikaları gibi Rusya da gençlere yönelik bir dizi aktif ve pasif istihdam politikaları bulunmaktadır. Bunlardan bazıları gençlerin iş bulmasına bazıları da onların yeniden eğitim almasına yardımcı olmayı sağlamaktadır[575]. Rusya'da kamu istihdam kurumlarının işsizlikle mücadelede gençlere yönelik verdiği hizmetler ise genel olarak aşağıdaki gibi sıralanmıştır[576]:

- eşleştirme hizmetleri,
- Rusya'nın bölgesel iş gücü piyasası hakkında bilgilendirme,
- iş fuarı düzenleme,
- işsizlere psikolojik destek,
- kamu yararına kar amacı gütmeyen kurumlarda istihdam,
- mesleki eğitim ve yeniden mesleki eğitim,
- 14-18 yaş arası çocukların okul dışı zamanlarında uygun sektörlerde staj ya da çıraklık kapsamında istihdam edilmelerini teşvik etme,
- özellikle ortaöğretim seviyesinde bir mesleki eğitim programından mezun olmuş 18-20 yaş arası gençlere yönelik mesleki eğitim imkanlarının geliştirilmesi,
- işsizlerin sosyal rehabilitasyonu ve iş piyasasına dönüşlerini kolaylaştırıcı faaliyetler,
- kendi işini kurmak isteyen girişimcilere girişimcilik kursları ve bu kursları başarıyla bitirenlere girişimcilik destekleri verilmesi,
- iş bulduğu için kişinin kendisi ve ailesinin taşınma masraflarının karşılanması gibi iş gücünün hareketliliğini destekleyen önlemler.

[573] РОСТРУД, "Положение о Роструде", https://rostrud.gov.ru/rostrud/, (18.04.2022).
[574] "Kur pieteikties: Valsts darba inspekcija. Krievijas Federācijas darba inspekcijas Rostrud uzticības tālrunis", https://asde.ru/tr/copyright/kuda-obratitsya-gosudarstvennaya-inspekciya-truda-goryachaya-liniya-rostrud-trudovaya/, (18.04.2022).
[575] Charlie Walker, **Youth and Social Exclusion in Russia: a Scoping Study for the World Bank**, Moscow, 2018, s. 16, https://eprints.soton.ac.uk/431808/1/Russia_Youth_Labor_Market_TANI.pdf, (19.04.2022).
[576] Açıkgöz, **Seçilmiş Ülke Uygulamalarında Genç İstihdamına Yönelik Aktif İşgücü Politikaları ve İŞKUR İçin Öneriler**, s. 72.

Rusya'da bu hizmetler doğrultusunda özellikle 18-20 yaş arası gençlere istihdam sağlanmaktadır[577]. Gençlere yönelik sunulan politikalar içerisinde özellikle 18-20 yaş arası için staj uygulamaları, iş gücü piyasası hakkında bilgilendirme, iş arayanlar için geçici istihdam, mesleki rehberlik ile mesleki eğitimler çok önemlidir[578]. Bunların dışında işsiz ve kendi işini kurmak isteyenler için girişimcilik faaliyetlerinin temelleriyle ilgili ücretsiz eğitim hakkı, hibe ve kredi imkanları bulunmaktadır. Mesleki eğitim programlarında ise işyerleri için verilen eğitimler ve gençler için özel eğitim fırsatları bulunmaktadır. Bu programlardan güncelliğini yitirmiş mesleklere sahip yaşlı kişiler de yararlanıldığı için programlar, istihdam açısından gençler dışındaki kitleye de fayda sağlamaktadır[579]. Ayrıca 14-18 yaş arası çocukların da iş gücü piyasasına küçük yaşta dahil edilmesinin amaçlanması onların kişisel gelişimlerine katkı sağlamaktadır[580].

Rusya'da istihdam hedefli uygulamaların merkezinde genç nüfus olsa da ülkede işsizlikle ilgili en başta gelen sorun, iş gücü piyasasının ihtiyaç duyduğu becerilerle işsiz olan gençlerin becerileri arasındaki uyuşmazlıktır. Söz konusu bu uyuşmazlık sorununa yönelik yapılan çalışma ve anketler ile iş gücü piyasasının ihtiyaç duyduğu en gerekli iş kolları belirlenmiştir. Belirlenen iş kolları (üretim mühendisi, inşaat mühendisi, muhasebeci, ofis görevlisi, CNC tezgâhları için bakım elemanları, tesisatçı, elektrikli donanımlar için tamirci, makine tamir ve bakım görevlisi, şoför, beton ustası, duvarcı ustası, boyacı, marangoz, CNC operatörü, terzi, alçı ve sıva ustası, tuğla örme ustası, kaynakçı) kapsamında ülkede kurslar, stajlar ve mesleki eğitimler verilmiştir[581]. Ayrıca Rusya'nın 2020 yılına kadar olan stratejisini içeren "İstihdam Teşviki Ulusal Programı" (National Program on Employment Promotion) ile nüfusun her kesimine yönelik olarak bazı programlar belirlenmiştir. Ancak Rusya, OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında istihdam programının yetersiz düzeyde olduğu söylenebilir. Rusya'nın istihdam politikalarının bir kolu olan Rostrud'un politikaların uygulanması noktasında yeterli etkinlik düzeyine sahip olmadığı ve yeterli kaynağa sahip olmadığı düşünülmektedir. Çünkü Rusya'da

[577] Açıkgöz, **Seçilmiş Ülke Uygulamalarında Genç İstihdamına Yönelik Aktif İşgücü Politikaları ve İŞKUR İçin Öneriler**, s. 72.
[578] Walker, **Youth and Social Exclusion in Russia: a Scoping Study for the World Bank**, s. 16.
[579] Akif Abdullah, Tahire Hüseyinli ve Semih Sekant Aktuğ, "Rusya Federasyonu'nunda İşsizliğin Özellikleri ve Mücadele Yolları", **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 46, 2015, ss. 93-94.
[580] Açıkgöz, **Seçilmiş Ülke Uygulamalarında Genç İstihdamına Yönelik Aktif İşgücü Politikaları ve İŞKUR İçin Öneriler**, s. 72.
[581] Açıkgöz, **Seçilmiş Ülke Uygulamalarında Genç İstihdamına Yönelik Aktif İşgücü Politikaları ve İŞKUR İçin Öneriler**, s. 72.

gençlerin çoğu kendi niteliklerine uygun olmayan işlerde çalışmak zorunda kalmakta, pek azı işsiz olarak kayıt altına alınmakta ve ülkede gençlere sağlanan olanaklar da kısıtlı olmaktadır[582]. Nitekim ülkedeki istihdam bürolarına 16 yaşın altında olanlar, emekliler, hükümlüler vb. kayıt yaptırmamakta ve çoğu zaman insanlar bu bürolara istihdam olanaklarının sınırlı olduğunu varsaydıklarından başvurmamaktadır. Bununla birlikte istihdam bürolarına kayıtlı kişilerin birçoğu iş aramamakta, çünkü bu kişilerin çoğu kayıt dışı çalışmaktadır[583].

Ülkede sosyoekonomik kalkınmayı engelleyen akut sorunlar bölgeler arası eşitsizliğe ve nüfus grupları arasındaki yaşam standartlarında farklılaşmaya da neden olmaktadır. Dolayısıyla ülkede nüfusun tüm kesimlerinin yaşam düzeyinde ve kalitesinde artış sağlayan koşulların oluşturulması gerekmektedir. Bunun için öncelikle ülkede istihdam artırılmalıdır. İstihdam alanını genişletmek için de öncelikle yoğun vergi uygulamaları ve karmaşık hukuki düzenlemeler nedeniyle ekonomide yeterince rol alamayan küçük ölçekli işletmelere önem verilmelidir. Sonrasında ise bölgelere göre değişiklik gösteren ücretler alanında, asgari ücret artırımı yapılmalı, düşük ücretli işçi sayısı azaltılmalıdır[584]. Ayrıca ülkede işsizlerin sayısının arttığı dönemde, harcamalar azalmaktadır. Bu durum, yeterince satış yapamayan firmaların da karlarını olumsuz etkilemekte, söz konusu firmaları yeni üretim ve yatırım yapamaz hale getirebilmektedir. Sonuç olarak, işsizlik oranlarındaki artış, ülkenin ekonomik alanda büyümesini engellediği için ekonomik büyümeyi hedefleyen Rusya'nın öncelikle işsizlik sorununa çözüm bulması gerekmektedir[585].

Covid-19 salgını, bütün dünyada olduğu gibi Rusya'da da ekonomiyi, iş dünyasını ve çalışanları olumsuz etkilemiştir. Rusya'da salgın döneminde istihdamı artırmaya yönelik tedbirler de dahil olmak üzere ekonomik tedbirler için GSYİH'nin yaklaşık %1,2'sine tekabül eden bir bütçe ayrılmıştır. Bu kapsamda Rusya'da istihdamı korumak ve iş gücü piyasasındaki durumu istikrara kavuşturmak için hükümet, işverenlere hedeflenen krediler ve sübvansiyonlar tahsis etmiştir. Bu önlemler işsizlik artış oranını yavaşlatsa da durumu temelden değiştirmemiş, asgari

[582] Walker, **Youth and Social Exclusion in Russia: a Scoping Study for the World Bank**, ss. 16-17.
[583] Akif Abdullah, "Rusya Federasyonunda Gençlerin İşgücü Piyasasındaki İşsizlik ve İstihdam Sorunları", **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 3, 2020, s. 655.
[584] Abdullah, "COVID-19 Koronavirüs Pandemisinin Rusya'da Sosyo-Ekonomik Eşitsizliğe ve Yoksulluğa Etkisinin Değerlendirilmesi", s. 636; Keşan Ticaret ve Sanayi Odası, **Rusya Ülke Raporu: Mayıs 2019**, 2019, https://www.kesantso.org.tr/file/rusya.pdf, (20.04.2022).
[585] Yüksel, "Rusya Ekonomisinde Büyüme, İşsizlik ve Enflasyon Arasındaki Nedensellik İlişkileri", s. 56.

işsizlikteki artış değişmemiştir. Salgın döneminde ekonomi ve sosyal alanı istikrara kavuşturmak için alınan diğer bir önlem ise zor yaşam koşullarındaki bireysel girişimciler, KOBİ'ler ve bireyler için kredi yardımlarıdır. Geçici bir önlem olan kredi yardımları alma hakkına salgın nedeniyle mali açıdan zorlanan kişiler sahip olmuştur. Salgından en çok etkilenen sektörlere kredi yardımları altı ayı geçmeyen bir süre için verilmiştir[586]. Ancak Rusya'da gerek bölgeler arası eşitsizlik gerekse salgının oluşturduğu olumsuz etkiler göz önüne alındığında, Rusya'nın istihdama yönelik olarak kredi yardımları gibi geçici önlemlerden ziyade daha kalıcı politikalar üretmesi gerekmektedir. Nitekim ülkedeki işsizlik sorunu, ekonomik bunalımların yanı sıra uzun vadede özellikle gençler üzerinde sosyal dışlanma riskini artırabileceğinden ülkenin öncelikli olarak istihdam politikalarına ağırlık vermesi gerekmektedir.

Ayrıca Rus ekonomisinde Covid-19 salgını sonrasında yaşanan Rusya-Ukrayna Savaşı'nın olumsuz etkisiyle birlikte küresel toparlanma ciddi anlamda gecikmiştir. Nitekim, savaş başlamadan önce uluslararası şirketlerin Rusya'daki yatırımları sonucu oluşan istihdamın 3 ile 5 milyon kişi civarında olduğu tahmin edilmektedir. Ancak tahminler, savaşın hemen başlarında birçok kişinin işini kaybettiği, sonraki süreçte de yatırımlarla birlikte birçok kişinin işini kaybedebileceği yönündedir. Savaş, Rusya'da ekonomik maliyetleri artırdığı gibi istihdam olanaklarını da azaltmaktadır[587]. Bu bağlamda hem birçok ülke ekonomisini olumsuz etkileyen Covid-19 salgını hem de ülkede yaşanan savaş dolayısıyla Rusya'nın istihdam politikaları noktasında derhal önlem alması gerekmektedir.

SONUÇ

Ekonomi, maliye, psikoloji, sosyoloji, siyaset ve eğitim gibi birçok disiplinde çalışma alanı oluşturan sosyal dışlanma; sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda toplumdan soyutlanma, uzaklaşma durumunu anlatan bir kavramdır. Uluslararası literatürde sosyal dışlanma biçimlerini ortaya çıkaran ölçüm göstergeleri genel olarak; gelir ve yoksulluk, istihdam, eğitim ve beceriler, sağlık, konut/barınma, çevre ve ulaşım, suç ve suç korkusu şeklinde belirtilmiştir. Çalışmanın nüvesini ve sosyal dışlanma ölçüm göstergelerinden birini oluşturan istihdam sayesinde kişiler başta

[586] Abdullah, "COVID-19 Koronavirüs Pandemisinin Rusya'da Sosyo-Ekonomik Eşitsizliğe ve Yoksulluğa Etkisinin Değerlendirilmesi", ss. 627 ve 634.
[587] Bağış, **Rusya-Ukrayna Savaşının Küresel Ekonomiye Etkileri**, ss. 7 ve 47.

ekonomik ve sosyal olmak üzere birçok olumsuzluktan etkilenmemekte ya da daha az etkilenmekte, bu durum ise sosyal dışlanma riskini azaltmaktadır.

İş gücü piyasasında tecrübe eksikliği, eğitim gördükleri alanda iş bulamama gibi nedenlerle işsiz kalan gençler zamanla sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Bu nedenle genç işsizliği, sosyal dışlanma kavramı ile yakından ilgilidir. Gençler, sosyal dışlanma bağlamında en riskli gruplardan birini oluşturmakla birlikte işsiz kaldıkları takdirde maddi kazanç elde edememekte ve toplumdan soyutlanabilmektedir. Özellikle üniversite eğitiminden sonra kendi alanlarında çalışma istekleri gerek tecrübe eksikliği gerekse liyakat sorunu gibi etkenlerden dolayı gerçekleşmeyen gençler, ekonomik olduğu kadar psikolojik olarak da bu durumdan olumsuz etkilenmekte, sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedir.

Gençlik çağı yaş grubu kategorileri ülkeden ülkeye değişse de gençlik çağı çoğunlukla 15-24 yaş aralığı olarak kabul edilmektedir[588]. Genç nüfusu ifade eden 15-24 yaş aralığındaki nüfusa sahip ülkelerin önemli bir beşeri güce sahip olduğu söylenebilir. Çünkü genç nüfusa sahip olmak ile yeni fikirlere açık ve yaratıcı bir yapıya sahip olmak eş değer düşünülmektedir. Yaratıcı ve dinamik bir genç nüfus, ülke ekonomisine büyük katkılar sağlamakta ve ülkeleri birçok açıdan avantajlı konuma getirebilmektedir. Ancak ülkelerin genç nüfus avantajını kullanılabilmesi için gençlerin üretim sürecine dahil edilmesi ve niteliklerine uygun işlerde istihdamının sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda gençlerin istihdam edilmesinde karşılaşılan zorlukların çerçevesinin iyi çizilmesi ve gerekli önlemlerin alınması çok önemlidir. Nitekim gençleri işsiz kalan bir ülkede ulusal iş gücünün tam potansiyeli de kullanılmıyor demektir[589].

Bir ülkede çalışma isteği ve gücünde olup makul ve uygun bir iş bulamayan 15-24 yaş arasındaki kişilere genç işsiz[590], bu kişilerin maruz kaldığı işsizliğe de genç işsizliği denilmektedir[591]. Genç işsizliği ekonomik kayıplara, gençlerin eğitimleri için harcanan emek ve benzeri ekonomik değerlerin karşılıksız kalmasına neden olmakla birlikte iş gücü piyasasında işçi ve işveren dengesine de zarar vermektedir. Uzun

[588] Murat, "Gençlerin İşsizliğine Genel Bir Bakış", s. 179.
[589] Davuthan Günaydın ve Murat Çetin, "Genç İşsizliğin Temel Makroekonomik Belirleyicileri: Ampirik Bir Analiz", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 22, 2015, s. 18; Hacı Yunus Taş ve Fatmanur Güder, "Dünyada ve Türkiye'de Covid 19 Sürecinde İşsizlik ve Genç İşsizliği Sorunu", **Değişen Dünyada Sosyal Politika**, (Ed. Tuncay Güloğlu, Eyüp Sabri Kaya), Ekin Yayınevi, Bursa, 2021, s. 43.
[590] Murat, "Gençlerin İşsizliğine Genel Bir Bakış", s. 179.
[591] Ekiz ve Özel, "Genç İşsizliğini Belirleyen Unsurlar: Türkiye Örneği", s. 1022.

vadede yüksek oranda genç işsizliği, toplumdaki suç ve çatışma ortamının doğmasına neden olarak yüksek sosyal maliyetlere sebebiyet veren durumların ortaya çıkmasına ya da nesiller arası yoksulluk ve sosyal dışlanma riskinin artmasına yol açabilmektedir[592]. Bu noktada özellikle eşitliği daha fazla teşvik etme açısından başta eğitim olmak üzere diğer harcama türlerinin toplumdaki tüm bireyleri kapsayacak şekilde olması gerekmektedir. Nitekim maliye politikası gelir ve harcama yönünden eşitsizliği azaltma, kapsayıcı bir büyümeyi hedefleme noktasında büyük öneme sahiptir[593]. Eğitimde eşitsizliğin ortadan kalması, her gencin eğitim alıp aldığı eğitim doğrultusunda çalışması hem bireylerin iş hayatında verimli olmalarını hem de topluma katkı sunmalarını sağlar. Ayrıca genç işsizliğinin yüksek olması ve gençlerin kendi ülkelerinde niteliklerine uygun iş bulamamaları beyin göçünün artmasına yol açabilmektedir. Çünkü eğitim gören birçok gencin eğitim gördüğü branşta çalışmak ve uzmanlaşmak istediği söylenebilir. Aksi takdirde kendi ülkesinde niteliklerine uygun iş bulamayan birçok gencin yurt dışına yöneldiği söylenebilir. Bu bağlamda beyin göçünü engellemek gençleri iş gücü piyasasına dahil etmek, eğitim gördükleri alanda çalışmalarını sağlamak ile mümkündür.

Genç işsizliği sorununda devlet sorumluluğu ve devletin uyguladığı ya da uygulayacağı istihdam politikaları kadar ülkelerin istikrarlı bir büyüme sağlaması ve bu büyümenin kapsayıcı, istihdam sağlayıcı bir büyüme haline gelmesi genç işsizliği çözümünde çok önemlidir. Örneğin bir ülke sürekli büyüme sağladığı halde genç işsizliği oranlarını düşüremiyorsa o ülkede büyümenin tam anlamıyla olumlu olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Dolayısıyla büyüme sağlandığı halde genç işsizliği artıyorsa bu noktada daha iyi bir istihdam seviyesine ulaşılması öncelikli amaç olmalıdır.

Kapsayıcı bir büyüme ile birlikte istihdamın yaratılması, bunun ülkedeki aktif ve pasif istihdam politikalarıyla birlikte desteklenmesi genç işsizliği sorununda kilit noktadır. Gençlerin istihdama katılması noktasında özellikle aktif istihdam politikaları öncelikli bir öneme sahiptir. Bu kapsamda diğer ülkelerde uygulanan aktif istihdam politikalarının incelenmesi ve başarı sağlayan politikaların ülkemiz özelinde değerlendirilip uygulanması genç işsizliği sorununda atılacak adımlardan biridir.

[592] Günaydın ve Çetin, "Genç İşsizliğin Temel Makroekonomik Belirleyicileri: Ampirik Bir Analiz", s. 18; Taş ve Güder, "Dünyada ve Türkiye'de Covid 19 Sürecinde İşsizlik ve Genç İşsizliği Sorunu", s. 43.
[593] Estrada, Lee ve Park, **Fiscal Policy for Inclusive Growth: An Overview**, s. 5.

Ancak genç işsizliği sorununa çözüm noktasında uygulanan aktif ve pasif istihdam politikalarının maliye politikası araçları ile sağlandığı göz önüne alındığında, maliye politikası araçlarından özellikle kamu harcamalarının çok önemli olduğu söylenebilir. Çünkü işsizlik sorununa yönelik yapılan kamu harcamalarının etkin kullanımı en az uygulanan ya da uygulanacak olan istihdam politikaları kadar önemlidir. Ancak iktisatçılar tarafından devletin ekonomideki rolü ve ağırlığının ne olması gerektiği tartışma konusu olmuştur. Klasik düşüncede ücret ve fiyat esnekliklerinin varlığı sebebiyle aksaklıkların giderilmesi piyasa ekonomisine bırakılmaktadır. Bu kapsamda klasik düşünce, kamunun ekonomiye müdahalesi ve hükümetin işsizlikle ilgili müdahalesi noktalarında aktif rol üstlenmemesi gerektiğini savunmaktadır. Keynesyen teori ise ekonominin kendiliğinden tam istihdam düzeyinde dengede olmayacağını savunmaktadır. Bu nedenle Keynesyen teori, kamunun daha çok toplam talep yönlü maliye politikaları ile ekonomiye müdahalesine dayalı olarak işlediğini, kamu kesimindeki artışın durgunluğa karşı koyabileceğini savunmakta ve işsizliğin çözümünde devletin piyasa müdahalesini gerekli görmektedir.

Devletin ekonomiye karşı anlayışının değişmeye başladığı 1929 Büyük Buhran sonrasında devletin görevinin sadece kamu hizmeti üretmek ve bunları finanse etmek değil, işsizlik sorununun giderilmesinde de aktif rol üstlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Özellikle 1929 Büyük Buhranı sonrasında maliye politikasının kamu harcamaları ile vergi boyutlarında bir genişleme olduğu söylenebilir. Maliye politikası uygulamaları vasıtasıyla ekonomik istikrar, ekonomik kalkınma ve büyüme ile gelir dağılımında adaletin sağlanması amaçlanmaktadır. Ekonomik istikrar, tam istihdam ve fiyat istikrarının aynı anda gerçekleşmesini ifade etmekte, özellikle gelişmiş ülkelerde büyük önem taşımaktadır. Gelişmiş ülkelerde tam istihdama ulaştıktan sonra çeşitli nedenlerle harcamaların artması fiyatlar genel düzeyinin hızla yükselmesine neden olabilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise temel sorun âtıl kapasitelerin harekete geçirilmesidir. Bu noktada optimal üretim faktörleri bileşimi sağlanarak hızlı bir gelişme süreci başlatmak gerekmektedir. Bu görev de devlete yüklenmektedir[594].

Genç işsizliğinin oluşturduğu olumsuzluklar hem gençler hem de toplum açısından büyük riskler taşıdığından bu noktada devletin rolü oldukça önem taşımaktadır. Nitekim işsizlik süresinin uzaması bir süre sonra gelirde azalma, sosyal ilişkilerden kopma, psikolojik rahatsızlıklar gibi sorunlara yol açabileceğinden bu

[594] Ulusoy, **Maliye Politikası**, ss. 23-25.

durumdaki kişilerin sosyal dışlanmaya maruz kalması söz konusu olabilmektedir. Bu durum özellikle yeni iş hayatına atılan ve tecrübesiz olan ya da az tecrübeye sahip gençleri olumsuz etkilemektedir. Diğer yandan gençlerin işsiz kalması devletin sosyal harcamalarının artmasına da neden olmaktadır. Nitekim özellikle kriz dönemleri incelendiğinde Türkiye'de 2000 yılında kamu harcamalarının GSYİH içindeki payı %35,92 iken genç işsizliği %13; 2001 yılında kamu harcamalarının GSYİH içindeki payı %41,51'e yükselerek genç işsizliği oranı da %16'ya çıkmıştır. 2008 küresel ekonomik kriz döneminde ise Türkiye'de kamu harcamalarının GSYİH'ye oranı 2008 yılında %32,78 iken bu oran 2009 yılında %37,96'ya yükselmiştir. Türkiye'de 2008 yılında genç işsizliği ise %18,1 iken 2009 yılında %22,4'e yükselmiştir. Son dönemde yaşanan Covid-19 salgının etkisiyle 2019 yılında %36,20 olan kamu harcamalarının GSYİH oranı 2020 yılında %36,36 olmuştur. 2019 yılında %24,7 olan genç işsizliği ise 2020 yılında %24,5'tir. Covid-19 salgının etkisiyle birlikte son dönemde hem genç işsizliği hem de kamu harcamalarının GSYİH'ye oranı artmıştır. Bu noktada salgın döneminde istihdamın artırılmasından ziyade hali hazırda istihdamda olan iş gücünün korunmasına yönelik politikalara öncelik verildiği; aktif uygulamalar yerini pasif uygulamalara bıraktığı söylenebilir. Dolayısıyla istihdama yönelik bu dönem yapılan kamu harcamalarının daha çok pasif istihdam politikaları dahilinde olan işsizlik sigortası fonu kapsamında verilen ödenekler (işsizlik ödeneği, kısa çalışma ödeneği, nakdi ücret desteği) yönünde artış gösterdiği söylenebilir. Ancak kriz dönemlerinde işsizliğe yönelik uygulanan pasif istihdam politikalarının yanı sıra uzun vadede işsizliği azaltmak için aktif istihdam politikalarına da ağırlık verilmelidir. Bu nedenle maliye politikası aracı olan kamu harcamalarına ayrılan payın özellikle gençlere yönelik aktif istihdam politikalarının genişliği, çokluğu, bu politikaların kapsamı, içeriği, uygulanış biçimi ve denetimi için kullanılması çok önemlidir.

Türkiye'de aktif istihdam politikalarına yönelik olarak çok sayıda plan, proje ve uygulamalar mevcuttur. Ancak Türkiye'deki genç işsizliği oranlarının %20'ler seviyesinde olduğu göz önüne alındığında, uygulanan aktif istihdam politikalarının daha da genişletilmesinin ve uzun vadede uygulanır olmasının çok önemli olduğu söylenebilir. Türkiye'de İŞKUR bünyesindeki mesleki eğitim programları, işbaşı eğitim programları, girişimcilik eğitim programlarının genişletilmesi; YÖK tarafından organize sanayi bölgelerinde meslek yüksek okulu açılmasına yönelik çalışmaların artırılması; Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlı olan mesleki eğitim merkezlerindeki çırak, kalfa, usta eğitimlerindeki mesleki alanların daha çok açık

işlerde talep edilen meslekler ile temininde güçlük çekilen mesleklere yönelik olarak genişletilmesi, bu alanlara daha fazla önem verilmesi; Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı, Ulusal Genç İstihdam Stratejisi ve Eylem Planı (2021-2023) gibi girişimcilikte önem arz eden planların daha fazla sayıda yapılması ve uygulanması; Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü ve Kalkınma Ajansları ile üniversitelerin işbirliği içinde hareket edip gençlere kendi alanlarında istihdam sağlanması gibi faaliyetlerin sayısının artması; T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi tarafından başlatılan ve 2020 yılında OECD'nin "Gençlik, Güven ve Kuşaklararası Adalet için Yönetişim Raporu"nda örnek uygulama olarak gösterilen Staj Seferberliği Programı gibi uygulamaların artırılması, liyakate dayalı olarak gençlere istihdam fırsatlarının sunulması; T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen sektörün bilgi teknolojileri personeli ihtiyacına büyük oranda katkı sunacağı düşünülen 1 Milyon İstihdam Projesi gibi uygulamaların artırılması ve uzun vadede uygulanır hale gelmesi gerekmektedir. Bu sayede Türkiye'de genç işsizliği ve NEET oranlarının azalabileceği, gençlerin iş gücüne katılımının artabileceği söylenebilir.

Genç işsizliği Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, özellikle Covid-19 salgınından sonra %25'leri bulan genç işsizliği oranlarının uzun vadede ekonomide, iş gücü piyasalarında ve sosyal dışlanma bağlamında gençler üzerinde olumsuz etkilere neden olduğu söylenebilir. Türkiye'nin genç işsizliği oranını düşürmesi için özellikle aktif istihdam politikaları alanında daha geniş önlemler alması ve açık işlerde talep edilen meslekler ile temininde güçlük çekilen mesleklere yönelik programları artırması yerinde olacaktır. Ayrıca genç işsizliği sorununa yönelik olarak, Türkiye'de her yıl sayısı artan İİBF bölümlerinin üniversitelerdeki diğer bölümlere göre niteliklere uygun işlerde çalışma oranının düşük ve iş bulma sürelerinin uzun olması göz önüne alındığında, üniversite bölüm ve kontenjanlarının YÖK tarafından yeniden değerlendirilmesinin gerektiği söylenebilir.

Çalışmada T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi tarafından açıklanan üniversitelerdeki bölümlere göre niteliklerine uygun işlerde çalışma oranı en düşük ve iş bulma süreleri en uzun olan İİBF bölümlerinde öğrenim gören potansiyel genç işsizlere yönelik alan araştırması yapılmıştır. Alan araştırmasının örneklemini MCBÜ İİBF'nin tüm bölümlerinde öğrenim gören 18-24 yaş arası öğrenciler oluşturmuştur. Buna göre katılımcıların likert tipi sorularda ağırlıklı olarak okuduğu bölüm ve aldıkları eğitimden memnun oldukları ancak imkanları olduğu takdirde lisansüstü

eğitimlerine yurt dışında devam etmek istedikleri, yurt dışında çalışmak istedikleri, mezun oldukları branşta iş bulmak istedikleri, işsiz kalmakla ilgili endişe ve korkularının olduğu, mezun olduklarında işe başlasalar bile bu işin düşük ücretli bir iş olacağı, işsizlikle mücadelede devletin sorumluluğunun olduğu, işsiz kaldıkları takdirde politik sisteme ve politik düzene olan güvenlerinin sarsılacağına yönelik sorulara katıldıkları gözlenmiştir. Bunun dışında katılımcıların çoğu mezun olunca kendi ülkelerinde eğitimlerine devam etme (yüksek lisans-doktora), mezun olduklarında iş bulacağından (özellikle kamu sektöründe) emin olma, işe başladıklarında asgari ücretin onları tatmin etme, ülkemizde devletin işsizlikle ilgili gereken önlemleri alma, ülkemizde işsizliğe yönelik uygulanan devlet politikalarını yeterli bulmaya yönelik ifadelere katılmadıkları gözlenmiştir.

Ülkedeki genç nüfusun iş gücü piyasasının dışında kalması ya da niteliklerine uygun işlerde çalışamaması hem toplum hem de gençler açısından büyük sorunlara yol açmaktadır. İşsiz kalan gençlerin büyük bir bölümünün toplumdan soyutlanma, eve kapanma, aşırı internet, bilgisayar, telefon kullanımı, depresif ruh hali ile karşılaştığı söylenebilir. Bu süreçte işsiz kalan ve maddi anlamda güçlük çeken gençlerin insanlarla iletişimlerinin azalması, yalnızlaşması, sosyal ilişkilerinin azalması, evlerine kapanması gibi sorunlar yaşanabilmektedir[595]. Ekonomik ve toplumsal sonuçlar doğuran işsizlik ile ilgili William H. Beveridge "Full Employment in a Free Sociey" adlı eserinde, "İşsizlikten doğan iki büyük tehlike vardır: İlk olarak işsizlik işsiz kalan bireylerde faydasız, işe yaramayan, arzu edilmeyen insan olduğu hissini yaratır. İkinci olarak işsizlik; insanların hayatına korkuyu getirir ki, bu korkudan da nefret doğar." demiştir. Beveridge'nin ifadesinden hareketle hem toplumu hem de kişileri etkileyen işsizlik konusunun devlet erki için de üstesinden gelmesi gereken en önemli sorunların başında olduğu söylenebilir[596]. Dolayısıyla ülkelerin işsizlikle ilgili olumsuzluklarından vatandaşları koruma ve işsizliğe neden olan faktörleri en aza indirme amacıyla uyguladıkları istihdam politikaları çok önemlidir. Böylece genç işsizlere yönelik ülkelerde farklı biçimlerde uygulanan aktif istihdam politikaları sayesinde gençlerin iş gücü piyasalarında desteklenmeleri amaçlanmaktadır[597].

[595] Çoşan, "Toplum 5.0'ın Mimarı Japonya'da Dezavantajlı Gruplar: Freeter, Hikikomori ve Parasaito Shinguru", s. 412.
[596] Alpaslan Sungur, **Sosyal Koruma Ekseninde İşsizlik Sigortası Uygulamalarının İncelenmesi ve Türkiye İçin Öneriler**, (Uzmanlık Tezi), T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara, 2016, s. 2.
[597] Mehmet Merve Özaydın, "Genç İşsizlikle Mücadelede Aktif İşgücü Piyasası Politikalarının Rolü ve Önemi", **Gençlik Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2013, ss. 128-129.

Türkiye ve birçok ülke gençlerin istihdamını artırmaya yönelik hedef, politika ve uygulamalar geliştirmekte ve genç işsizliği sorununa yönelik gereken önlemleri almaya çalışmaktadır. Nitekim Türkiye'de çok sayıda uygulanan aktif istihdam politikalarının gençlere daha fazla aktarılması ve onların bilgilendirilip bu fırsatlardan yararlanmalarını sağlamak genç istihdamı açısından çok önemlidir. Bu noktada üniversitelerdeki bölümlerin birçoğunda aktif ve pasif istihdam politikalarının anlatılması ya da düzenlenen bilgilendirme toplantılarıyla anlatılması gerekmektedir. Örnek olarak, son dönemde Covid-19 salgının iş gücü piyasasında oluşturduğu olumsuzlukları gidermek için Türkiye'de birçok programın uygulanması, ancak bu programlardan birçok gencin haberdar olmaması durumun önemini ortaya koymaktadır.

Özellikle Covid-19 salgını ile birlikte genç işsizliği sorunu tüm dünyada ve ülkemizde daha önemli hale gelmiştir. Çünkü salgının iş gücü piyasasında yarattığı olumsuzlukların en fazla gençleri etkilediği söylenebilir. Genel itibarıyla Türkiye'de gençlerin iş gücü piyasasındaki durumu incelendiğinde, gençler arasındaki düşük istihdam, yüksek işsizlik oranları, genç iş gücünde yükselen eğitim düzeylerine rağmen yetersiz eğitim yapısı, iş gücü piyasası ihtiyacını karşılamayan bir mesleki eğitim sistemi, okul ve iş dünyası ilişkisinin yetersizliği, iş gücü arzı ile iş gücü talebi arasında uyumsuzluğun söz konusu olduğu görülmektedir. Türkiye'deki işsizlik analizindeki ortaya çıkan bu yapısal özelliklerden en önemli sonuç, genç işsizliğin olmasıdır[598]. Nitekim Türkiye'de tarihsel olarak 15-24 yaş aralığındaki genç işsizliği oranlarının genel işsizlik oranlarından daha yüksek olduğu ve son dönemde Covid-19 salgının da olumsuz etkisiyle birlikte genç işsizliğinin arttığı söylenebilir. Bu bağlamda genç nüfusu fazla olan Türkiye'nin istihdama yönelik öncelikli olarak ele alması gereken konunun genç insan kaynağının eğitimi olduğu söylenebilir. Çünkü iş gücü niteliğinin göstergelerinden biri olan eğitim düzeyi istihdam ile karşılıklı etkileşim içindedir. Bu nedenle teknolojide yaşanan gelişmelerle uyumlu bir eğitim programlarının oluşturulması ülkeler için hem gerekli hem de önemlidir. Ülkelerdeki eğitim programlarının pazarın beklediği nitelikli iş gücü hazırlamada yeterli olması ve bu noktada yeni yatırımların yapılması gerekmektedir[599]. Ayrıca iş gücü piyasasında

[598] Ayşe Aydın, "Genç İşsizliği Sorunun Almanya ve Türkiye Mesleki Eğitim Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi", **Sosyal Güvence Dergisi**, Sayı: 11, 2017, s. 6.
[599] Gönül İçli, "Eğitim, İsithdam ve Teknoloji", **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 9, 2001, ss. 69-70.

aranılan ya da temininde güçlük çekilen mesleklerin tespit edilmesi ve gençlerin bu noktada yetenek, beceri ve istekleri doğrultusunda yönlendirilmesi çok önemlidir.

Meslek seçimleri ve kariyer gelişimleri açısından önemli olan 15-24 yaş aralığında birçok nedenden dolayı gençlerin kaygı ve endişelerinin artması olasıdır. Gençlerin kaygı ve endişelerine özellikle lise eğitiminden itibaren gelecek kaygısının ve işsizlik korkusunun da eklenmesi onları olumsuz etkilemektedir[600]. Nitekim MCBÜ İİBF'nin tüm bölümlerinde yapılan alan araştırması kapsamında katılımcıların işsiz kalma korkularını 1'den 10'a kadar derecelendirmeleri istenmiştir (1'den 5'e kadar olan derecelendirme "hiç", 5'ten 9'a kadar olan derecelendirme "orta", 10 derecelendirmesi ise "aşırı derecede fazla" kategorisini temsil etmektedir). Sonuca göre MCBÜ İİBF öğrencilerinin %54,1'i "orta"; %39,3'ü de "aşırı derecede fazla" işsizlik korkusu yaşadığını belirtmiştir. Bu doğrultuda MCBÜ İİBF öğrencilerinin henüz mezun olmadan işsizlik korkusunu çok fazla yaşadıkları söylenebilir. Gençlerin yaşamlarının en verimli ve üretken oldukları dönemde işsizlik korkusunu yüksek seviyede yaşaması hem psikolojik hem de sosyal açıdan onları olumsuz etkilemektedir. Hatta mezun olduktan sonra gençlerin uzun süreli işsizlik yaşamaları ya da niteliklerine uygun iş bulamamaları onların politik sisteme ve politik düzene olan güvenlerini sorgulamalarına neden olabilir. Dolayısıyla ülkelerin genç işsizliği azaltmak için uyguladıkları politikalar sadece ekonomi boyutuyla değil, gençlerin sosyal dışlanmaya maruz kalması, politik sistem ve düzene güvenlerinin azalması gibi noktalar açısından da önem taşımaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'deki genç işsizliği azaltmak için diğer ülkelerdeki istihdam politikalarının incelenmesi ve Türkiye'deki uygulamalarla kıyaslanıp mevcut politikaların geliştirilmesi, genişletilmesi gerekmektedir. Özellikle genç işsizliği sorununu çözmede başarılı olan ülkelerin istihdam politikalarının incelenmesi sorunun çözümü noktasında önem taşımaktadır.

Almanya'da genç işsizliği oranının düşük olması nedeniyle çoğu zaman ülkenin genç istihdamına yönelik politikaları örnek alınmıştır. Almanya'da uygulanan genç iştiham politikaların temeli, ikili sistem de denilen mesleki eğitim sistemine dayanmaktadır. Almanya'da uygulanan mesleki eğitim sayesinde gençler işverenlerle güçlü bir iletişim kurma ve tecrübe edinme imkanı elde edebilmektedir. Nitekim ülke örneklerinden Güney Kore'de de özellikle 1980'lerden sonra mesleki eğitime önem

[600] Elvan Okutan ve Malike Göncü Akbaş, "15-24 Yaş Arası Öğrencilerin Kariyer Kaygılarını İncelemeye Yönelik Literatür Araştırması", **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 1, 2019, ss. 39-40.

verildiği görülmektedir. Güney Kore iş gücü piyasasında yaşanılan dengesizliklerin olduğu dönemde bile mesleki eğitimde ilerlemeyi amaçlamış, mesleki eğitim kapsamında kurs imkanları sağlamış ve enstitüler kurmuştur. Aktif istihdam politikalarından olan mesleki eğitime önem veren ve işsizlik oranı düşük olan bir diğer ülke de Japonya'dır. Japonya'da işsizliğin oluşmaması için önlemlerin küçük yaşta alınması gerektiği düşünüldüğünden ülkede bu kapsamda birçok uygulamanın olduğu söylenebilir. Bu noktada Türkiye'nin Almanya, Güney Kore, Japonya gibi mesleki eğitim sistemine yönelik uygulamalara daha fazla önem vermesi, gelişen teknolojinin gereklerine uygun olarak eğitim sistemini yenilemesi gerekmektedir. Örneğin Türkiye'de Japonya'da uygulanan Gençler için Bağımsızlık Okulu (Wakamono Jiritsu Juku, School of Independence for Young People) olarak adlandırılan mesleki eğitim ve iş deneyimini içeren eğitim/çalışma okulları gibi projeler yapmak hem genç işsizlerin hem de NEET olanların iş gücüne katılımlarını artırabilir. Bunun dışında Japonya eğitim sisteminde yer alan ve özel eğitim veren kolejlerde olduğu gibi Türkiye'de de tarım, sanayi, ticaret, balıkçılık, hemşirelik gibi özel alanlara yönelen öğrencilere göre eğitim kurumları açılabilir.

Üniversite mezunu eğitimli gençlerin iş gücüne katılımı genç işsizliği açısından çok önemlidir. Özellikle üniversite mezunlarının istihdamına önem veren Çin, özel işletmeler ve KOBİ'leri de kapsayan her türden işletmeleri üniversite mezunlarına istihdam sağlamaya teşvik etmektedir. Örneğin Çin'de "Meslek Yüksekokulu Mezunları için Mesleki Yeterlilik Eğitimi Programı" sayesinde yeni mezun, işe ihtiyacı olan öğrencilere mesleki beceri eğitimi verilmektedir. Nitekim ülkemizde artan genç işsizliği oranları ile artan üniversite sayıları birleştirildiğinde, Çin'deki üniversite mezunlarına uygulanan mesleki yeterlilik programlarına benzer uygulamaların üniversitedeki birçok bölümde yapılması faydalı olacaktır. Türkiye'de örneğin staj zorunluluğu bulunmayan birçok fakülteye üniversite işbirliği kapsamında yapılan anlaşmalar sayesinde staj zorunluluğu getirilip özel sektördeki işverenlerle gençlerin buluşması sağlanabilir. Bunun dışında üniversitelerde öğrenci-işveren kariyer fuarları gibi faaliyetlerin sayısının artırılıp öğrencilerin işverenlerle teması sağlanabilir.

Ayrıca Türkiye, Çin'de üniversite mezunlarının zorlu koşullara sahip alanlardaki kent bölgeleri ile kırsal kesimdeki köy ve kasabalarda çalışmaya teşvik için uygulanan "Çin'in Batı Kısmına Gönüllü Hizmet Sağlayan Üniversite Mezunları Planı" örnek alabilir. Bu tür bir uygulama ülkemizde kamu ve özel sektör aracılığıyla

sağlanabilir. Özellikle genç işsizliği oranı yüksek olan il ve ilçelerde doğrudan gözlem, nitel görüşmeler gibi alan araştırmalarını yapan ekiplerin kurulması ve bu bölgelerdeki genç işsizliği nedenlerinin araştırılması ileride uygulanacak politikaların içeriği noktasında faydalı olacaktır. Böylece üniversite mezunlarından gönüllü olanlara gerekli maddi desteklerin devlet tarafından verilerek hem onların staj deneyimi kazanması hem de araştırma yapması sağlanabilir. Bu araştırma raporları ülkedeki bazı bölgelerdeki sorunların ortaya konulması noktasında da yol gösterici olabilir.

Bölgesel çaptaki uygulamalar dışında sektörler arası bazı uygulamalar da yapılabilir. Ülkemizin tarım için en uygun coğrafi özelliklere sahip olduğu, ancak tarım sektöründeki istihdamın düştüğü göz önüne alındığında, genç nesillerin tarım sektörüne yönlendirilebileceği söylenebilir. Şöyle ki, gençler modern tarım tekniklerini öğrenerek hem eğitimli hem de bilinçli şekilde tarım alanında ilerleme sağlayabilir. Örneğin Çin'de orta düzeyde meslek ve tarım okulları bulunmakta, bu okullarda okuyan en iyi öğrencilere devlet tarafından istihdam sağlanmakta, isterlerse bu kişiler yükseköğrenim kurumlarına geçiş sınavlarına da katılabilmektedir. Tarımsal üretime müsait olan ülkemizde eğitim bağlamında en ileri tarım tekniklerinin öğrenilmesi, bu konuda eğitim veren kişilerin yetiştirilmesi, bu kapsamda seminerler düzenlenmesi ve gerek meslek liselerinde gerekse üniversitelerde tarım alanında bölümlerin çoğaltılıp hem pratikte hem de teoride uygulamaların yapılması üretim ve istihdam açısından faydalı olabilir. Bu noktada Hollanda'da kamu tarımsal araştırma kurumu olan Wageningen Üniversitesi ve Araştırma Merkezi gibi tarımda gelişen ülkelerin eğitimlerinin incelenip ülkemiz koşullarına göre uyarlanması düşünülebilir. Örneğin ülkemizde tarımın daha modern hatta mühendislik gibi farklı disiplinlerarası çalışmalarla desteklendiği uygulamalı üniversiteler açılabilir. Ayrıca çalışmada incelenen Meksika'daki "Meksika-Kanada Mevsimlik Tarım İşçileri için Programlar" gibi projelerin ülkemizde de farklı şekillerde uygulanabileceği söylenebilir. Örneğin tarım noktasında ülkemiz bazı ülkelerle anlaşmalar imzalayıp karşılıklı çeşitli programlar geliştirebilir. Böylece gençler meslek lisesi ya da üniversitede tarım alanında eğitim görüp özel sektör ya da devlet kanalıyla sağlanacak yurt dışı staj programları sayesinde pratik de yapmış olacaktır. Bunun dışında gençler hem yurt dışında deneyim kazanıp hem de farklı ülkelerde tarıma ilişkin uygulamaları görme şansına erişebilecektir. Ancak bu istihdam politikalarının uygulanabilmesi için Türkiye'de kamu harcamalarının da tekrar gözden geçirilmesi, yeni politikalar için ayrıca bütçe ayırması gerekmektedir.

Genç işsizliği noktasında önemli olan diğer bir konu da gençlerin eğitimleri ve stajları hakkında kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliği halinde hareket etmesidir. Almanya'da gençlerin mesleki eğitimleri noktasında kamu sektörü, özel sektör, sivil toplum kuruluşları gibi piyasanın tüm katılımcılarının bir araya gelmesi istihdam açısından çok önemlidir. Özellikle genç işsizliği düşük ülkelerin istihdam politikalarına bakıldığında, bu ülkelerin girişimciliğe ayrı bir önem verdiği görülmektedir. Girişimciliği teşvik etmek açısından Almanya'da çok sayıda eğitim verilmekte, destekler sağlanmakta ve faaliyetler yürütülmektedir. Bu noktada Türkiye'nin 2015-2018 yıllarında GİSEP kapsamında belirlediği programlara benzer nitelikteki planlara ağırlık vermesi gençlerin girişimcilik konusunda gelişmesine katkı sağlayacaktır. Bu programların hedefine ulaşması ve daha iyi sonuçlar vermesi için program performanslarının iyi değerlendirilmesi, denetlenmesi ve gelecek programların bu doğrultuda oluşturulması da çok önemlidir.

Genç işsizliği sorununa neden olan bir diğer faktör ise genç nüfusun nitelikleriyle iş gücü piyasası ihtiyaçlarının uyuşmamasıdır. Rusya örneğine bakıldığında, ülkede işsizlik sorunun en önemli nedeni olarak, iş gücü piyasasının ihtiyaç duyduğu becerilerle işsiz olan gençlerin becerileri arasındaki uyuşmazlık gösterilmektedir. Bu uyuşmazlık sorununa yönelik Rusya'da yapılan anket ve çalışmalar ile iş gücü piyasasının ihtiyaç duyduğu en gerekli iş kolları tespit edilmiştir. Tespit edilen muhasebeci, ofis görevlisi, CNC tezgahları için bakım elemanları gibi iş kollarına yönelik kurslar, stajlar ve mesleki eğitimler verilmiştir. Bu kapsamda ülkemizde TÜİK tarafından "2021 Yılı İşgücü Piyasası Araştırması Raporu"nda yer alan eleman temininde güçlük çekilen meslekler[601] kapsamındaki iş kollarına yönelik hizmet veren özel şirketlerle kamu sektörü işbirliğinin artırılarak gençlere staj, sonrasında da iş imkanı olanakları sağlanabilir. Özellikle eleman temininde güçlük çekilen iş kollarında özel sektör ve kamu sektörünün birlikte hareket etmesi gençlerin bu alanda yetiştirilmesi ve tecrübe sahibi olmalarına ikan sağlanması çok önemlidir. Nitekim ülkemizde Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi'nin yürüttüğü OECD tarafından da örnek uygulama olarak gösterilen "Staj Seferberliği Programı" gibi uygulamaların artırılması gerekmektedir. Bu programların yürütülmesinde öncelikle liyakat esaslarına ve fırsat eşitliğinin sağlanmasına büyük önem verilmelidir.

[601] TÜİK, **2021 Yılı İşgücü Piyasası Araştırması Raporu**, s. 54.

Genç işsizliği azaltmaya yönelik politikaların nasıl uygulanması gerektiği kadar bu politikaların denetlenmesi de çok önemlidir. Nitekim seçilen ülkelerden genç işsizliği düşük olan Almanya'da istihdama yönelik uygulanan politikaların başarılı olup olmadığı denetlenmekte, Çin'de ise gençlere yönelik uygulanan programların işlevselliği ve yürütülmesinin test edilmesine yönelik düzensiz denetimler yapılmaktadır. Genç işsizliği yüksek olan Türkiye gibi ülkelerin de sadece genç işsizliği politikalarına değil bu politikaların nasıl yürütüldüğüne, uygulanan politikaların etkilerinin değerlendirilmesine ve denetlenmesine daha fazla önem vermesi gerekmektedir. Bu noktada Türkiye'de sadece genç istihdama yönelik denetim ve değerlendirme yapan birimler oluşturulabilir, hatta Almanya'daki "Çalışan Gençlerin Korunmasına İlişkin Yasa" gibi gençlere özel yasalar çıkartılıp bu birimlere denetim verilebilir.

Denetim ve etki değerlendirmesi dışında özellikle genç işsizliği oranı yüksek ülkelerde istihdam politikalarının uygulanma zamanları da önem taşımaktadır. Ülkede yaşanan kriz döneminde krizin etkileri ağırlaşmadan istihdama yönelik gerekli politikaların belirlenip zaman kaybedilmeden kamu harcamalarının bu yönde yapılması gerekmektedir. Seçilen ülkeler incelendiğinde, Arjantin'in 2008 krizinin başladığı erken dönemde istihdama yönelik almış olduğu önlemler sayesinde işsizlik oranının diğer birçok ülkelerdeki kadar artış göstermediği söylenebilir. Güney Kore'nin 1997 krizi sonrasında hemen ve geniş kapsamlı bir şekilde istihdamı artırıcı önlemler alması işsizlik oranlarını kriz öncesi değerlerine düşürme noktasında çok etkili olmuştur. Güney Kore hükümeti, 1998 yılı Mart ayında emek piyasasına yönelik istihdamı koruma, mesleki eğitim gibi noktalarda geniş kapsamlı bir paket hazırlamış ve 6 ay gibi kısa bir sürede uygulamaya koymuştur[602]. Son dönemde iş piyasasını olumsuz etkileyen Covid-19 salgının olumsuz etkileri göz önüne alındığında, Türkiye'nin genç istihdama yönelik mevcut planlarını hızlandırması ve artırması gerektiği söylenebilir.

Bireysel, toplumsal ve ekonomik birçok değişkenin etkisinde olan işsizlik kavramını sadece ekonomi, eğitim gibi faktörlerle açıklamak mümkün değildir. Çünkü işsizlik birçok değişkenle birlikte değerlendirilmesi gereken karmaşık bir olgudur[603]. Dolayısıyla genç işsizliği düşürmek için ülke ekonomisinde büyümenin gerçekleşmesi

[602] Öz, **Kriz ve İşsizlik: Başarı Örnekleri ve Çözüm Önerileri**, s. 12.
[603] Yüksel Kavak, "Eğitim, İstihdam ve İşsizlik İlişkileri", **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 13, 1997, s. 25.

ve bu büyümenin her kesimdeki insanlar için fırsatlar yaratan kapsayıcı bir büyüme olması, özellikle aktif istihdam politikalarının iyi belirlenip zamanında uygulanması, kamu harcamalarının özellikle gençlere yönelik aktif istihdam politikaları kapsamında yapılması, eğitim sisteminin gelişen teknoloji ve ülkenin iş gücü piyasası ihtiyaçlarıyla uyumlu olması, beyin göçünü önlemeye yönelik tedbirlerin alınması, hukukun üstünlüğünün artırılmasına yönelik adımların atılması çok önemlidir. Genç işsizliği sorununa yönelik gerekli önlemlerin alınmaması, doğru istihdam politikaları oluşturulmaması birçok gencin iş gücü piyasası dışında kalmasına ya da niteliklerine uygun iş bulamamasına neden olmaktadır. İstihdam edilemeyen ya da niteliklerine uygun işlerde çalışamayan gençlerin ekonomik ve psikolojik olarak birçok sorunla baş etmek zorunda kalması sosyal dışlanma riskini de artırabilmektedir. Bu nedenle özellikle, genç nüfus açısından önemli bir potansiyele sahip olan Türkiye gibi ülkelerde gençlerin iş gücü piyasasına katılması ve ülkelerin demografik fırsat penceresinden yararlanması çok önemlidir.

Türkiye özelinde devletin işsizlik ile sosyal dışlanma konusuna yaklaşımı ve çözüm yolları değerlendirildiğinde; devletin maliye politikası araçlarını etkin kullanması, kamu harcamaları noktasında gençlere yönelik aktif istihdam politikaları desteğini artırması, söz konusu aktif ve pasif istihdam politikalarını hızlı bir şekilde günümüz koşullarına uygun olarak düzenlemesi, aynı zamanda uyguladığı istihdam politikalarını denetlemesi için ayrı bir bütçe ayırması, gençleri girişimciliğe yönlendirecek şekilde vergi indirimi, teşvik uygulamaları gibi kolaylıklar sağlaması gerektiği söylenebilir. Bu noktada devletin özellikle vergi politikaları ile kamu harcamalarında gençlerin istihdamına yönelik yapılan aktif istihdam politikalarına ağırlık vermesi, bu politikaların daha çok denetlenmesi yönünde kamu harcamalarını artırması, gelir dağılımını adaletli biçimde sağlaması, istihdamı artıran böylece sosyal dışlanmayı da azaltan tedbirleri içeren önlemleri alması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Abdullah, Akif. "COVID-19 Koronavirüs Pandemisinin Rusya'da Sosyo-Ekonomik Eşitsizliğe ve Yoksulluğa Etkisinin Değerlendirilmesi", **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 3, 2021, ss. 622-637.

Abdullah, Akif. "Rusya Federasyonunda Gençlerin İşgücü Piyasasındaki İşsizlik ve İstihdam Sorunları", **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 3, 2020, ss. 654-668.

Abdullah, Akif. Tahire Hüseyinli ve Semih Sekant Aktuğ. "Rusya Federasyonu'nunda İşsizliğin Özellikleri ve Mücadele Yolları", **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 46, 2015, ss. 79-97.

Acar, Mustafa. "Serbest Ticaret, Ekonomik Özgürlükler ve Refah", **Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 53, 2010, ss. 1-28.

Açıkgöz, Filiz. **Seçilmiş Ülke Uygulamalarında Genç İstihdamına Yönelik Aktif İşgücü Politikaları ve İŞKUR İçin Öneriler**, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara, 2017.

Adak, Nurşen. "Sosyal Bir Problem Olarak İşsizlik ve Sonuçları", **Toplum ve Sosyal Hizmet**, Cilt: 21, Sayı: 2, 2010, ss. 105-116.

Adaman, Fikret ve Çağlar Keyder. **Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşayan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma**, 2006, https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf, (17.01.2020).

Adda, Jacques. **Ekonominin Küreselleşmesi**, (Çev. Sevgi İneci), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Ak, Büşra Uslu. **Türkiye'de Farklı Koruma Statüsündeki Göçmenlerin İstihdam Deneyimleri**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2021.

Ak, Yüsra, Kübra Polat, Demet Toktaş ve Sevilay Şahin Söylemez, "Neden ve Etki Boyutlarıyla 'Ne Eğitimde Ne İsithdamda Ne de Yetiştirmede (NEİY)' Olan Gençler", **Türkiye'de Eğitim, İstihdam ve Yetiştirmede Olmayan Gençler**, (Ed. Levent Şahin, M. Erkam Kocakaya, Osman Akgül), İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 2021.

Akcan, Melike Buse. **İstihdam Oluşturmayan Büyümenin Sektörel Analizi: Türkiye Örneği**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale, 2021.

Akgün, Aysun ve Yücel Demiral. "İş Güvencesizliği ve Eğreti Çalışmanın Çalışan Sağlığı Üzerine Etkileri", **Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, Nisan-Eylül 2016, ss. 12-16.

Akkan, Başak ve Zeynep Kesici. "Covid-19 Salgını, İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Eşitsizlikler Üzerine Bir İnceleme", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 71, 2021, ss. 2813-2837.

Akpınar, Teoman. **Avrupa Birliği Ekseninde Türkiye'de Tarım Sektöründe Sosyal Güvenlik ve Sorunları**, Sosyal Bilimler Metinleri, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ, 2009.

Aktan, Coşkun Can ve Hüseyin Şen. "Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri", **Yeni Türkiye Dergisi**, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Sayı: 42, Cilt: II, 2001, ss. 1225-1230.

Aktan, Coşkun Can ve İstiklal Vural. "Çokuluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma", **Sivil Toplum Dergisi**, Temmuz-Eylül 2005, ss. 55-76.

Aktan, Coşkun Can ve İstiklal Yaşar Vural. "Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri", **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, (Ed. Coşkun Can Aktan), Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, 2002, http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-yoksulluk.pdf, (10.03.2021).

Aktaş, Samed. **Bir Kuşak Bir Yol Projesi Özelinde Çin'in Yeni Süper Güç Olabilme Kapasitesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2019.

Akyol, Bilal. **Yükselen Ekonomilerde Emek Piyasası Kurumları ve Politikaları: Türkiye-Meksika Karşılaştırması**, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli, 2021.

Al-Eyd, Ali, David Amaglobeli, Bahrom Shukurov and Mariusz Sumlinski. "Global Food Price Inflation and Policy Responses in Central Asia", **IMF Working Paper**, Middle East and Central Asia Department, 2012.

Alpago, Hasan ve Derya Oduncu Alpago. "Pandemik Salgınlar, Yoksulluk ve Sosyoekonomik Denge", **Covid-19 Pandemisinde Yönetim ve Ekonomi**, (Ed. Erdal Şen, Duygu Hıdıroğlu, Osman Yılmaz), Gazi Kitabevi, Ankara, 2020.

Altay, Asuman. "Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu Mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme", **Sosyoekonomi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 2, 2005, ss. 155-178.

Altunöz, Utku. "Reel Büyüme ve İşsizlik Bağlamında Türkiye İçin Okun Yasası Analizi", **Kamu-İş Dergisi,** Cilt: 14, Sayı: 1, 2015, ss. 29-44.

Anadolu, F. Kerim. "Kıdem Tazminatı Koşulları ve İşçinin Kıdeminin Hesaplanması", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 10, 2003, ss. 239-264.

Andaç, Faruk. **İşsizlik Sigortası**, Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Eğitim Yayını, Yayın No: 66, Ankara, 2010.

Anshin Immigration & Social Security, "Employment Adjustment Subsidy: Qualifications Relaxed to Support Business Impacted from the Novel Coronavirus Infection", 2020, https://en.an-japan.com/2020/02/27/emp-subsidy/, (03.04.2022).

Arabacı, Rabihan Yüksel. "Türkiye'de Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan Gençlerin Sosyo-Demografik Yapısı ve İşgücü Piyasası ile Bağlantısı", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 53, Sayı: 3, Eylül 2020, ss. 103-130.

Arı, Erkan ve Ayşegül Yıldız. "Eşbütünleşme Analizi ile Genç İşsizliği Etkileyen Değişkenlerin Araştırılması", **Alphanumeric Journal**, Cilt: 5, Sayı: 2, 2017, ss. 309-316.

Aslan, Gürdal. "Türkiye'de Genç İstihdamı, Genç İşsizliği ve NEET Oranları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", **Ekonomi ve Siyaset Üzerine Yazılar**, (Ed. R. Kutlu Korlu, Gökhan Duman), Ekin Yayınevi, Bursa, 2019.

Aslan, Hasan. "Covid-19 Pandemisine Yönelik Hazırlanan Erken Dönem Sosyal Koruma Tedbirlerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi", **Yönetim ve Çalışma Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, 2020, ss. 266-291.

Atılgan, Doğan. "Beyin Göçü", **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, Cilt: 35, Sayı: 3, 1986, ss. 27-36.

Atkinson, Anthony B. "Social Exclusion, Poverty and Unemployment", **Exclusion, Employment and Opportunity**, (Ed. A. B. Atkinson, John Hills), London, 1998, https://sticerd.lse.ac.uk/dps/case/cp/Paper4.pdf, (07.06.2021).

Avcı, Bağdat Sıla ve Özgür Tonus. "Kapsayıcı Büyüme Üzerine Bir Değerlendirme", **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 4, 2020, ss. 37-55.

Avcı, Bağdat Sıla. **Kapsayıcı Büyüme Hedefine Ulaşmada Maliye Politikaları: Türkiye Üzerine Bir Araştırma**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2020.

Ay, Sema. "Türkiye'de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme", **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 2, 2012, ss. 321-341.

Ayan, Selman. **G-20 Süreci ve Aktif İstihdam Politikaları, Türkiye ve G-20 Ülkelerindeki Politikaların Değerlendirilmesi**, (Uzmanlık Tezi), T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2014.

Aydın, Ayşe. "Genç İşsizliği Sorunun Almanya ve Türkiye Mesleki Eğitim Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi", **Sosyal Güvence Dergisi**, Sayı: 11, 2017, ss. 1-23.

Aydın, Yılmaz. "Rusya'da İşgücü Piyasasında Temel Eğilimler ve Fiyat Uyumu", **Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 4, 2020, ss. 163-192.

Ayhan, Abdurrahman. "Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri", **Sosyal Güvenlik Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2012, ss. 41-55.

Azman, Fulya Özsunar. **Avrupa Birliği'nde Genç İşsizliğiyle Mücadele Politikaları ve Türkiye İçin Öneriler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2020.

Bağış, Bilal. **Rusya-Ukrayna Savaşının Küresel Ekonomiye Etkileri**, SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Yayınları, İstanbul, 2022.

Baş, Halim. "Türkiye'de Genç Nüfus: Sorunlar ve Politikalar", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 27, 2017, ss. 255-288.

Baş, Kemal. "Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 1, 2009, ss .49-70.

Bauman, Zygmunt. **Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar**, (Çev. Ümit Öktem), Kayhan Matbaası, İstanbul, 1999.

Bayhan, Vehbi. “Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 26, Sayı: 1, 2002, ss. 1-13.

Bayrakdar, Seda ve Ahmet İncekara. “Türkiye’nin Genç İşsizlik Profili”, **Çalışma İlişkileri Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2013, ss. 15-38.

Bayrakdar, Seda. “İşsizliğin Çözümünde Uygulanan Aktif İstihdam Politikalarının Etkinliği Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 33, Sayı: 1, 2019, ss. 339-357.

Beall, Jo and Laure-Hélène Piron. **DFID Social Exclusion Review**, The London School of Economics and Political Science, London, 2005.

Bektaş, Aytekin. “Türkiye’de Kamu Harcamaları ile İşsizlik Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 21, Sayı, 1, 2020, ss. 1-29.

BEST for Energy, https://www.bestforenergy.org/yesil-buyume-i-1841, (10.12.2022).

Biçerli, Mustafa Kemal. “Aktif İstihdam Politikaları İşsizliği Azaltır mı?”, **Çimento İşveren Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 6, 2005, ss. 2-15.

Biçerli, Mustafa Kemal. “Çalışma Paylaşımı İşsizlikle Mücadelede Etkili Bir Politika mıdır?”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2004, ss. 59-68.

Bilge, Orhan. **Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerine Etkileri**, (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi), T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009.

Bingül, Berna Ak, Armağan Türk ve Rengin Ak. “Covid-19 Bağlamında Tarihteki Büyük Salgınlar ve Ekonomik Sonuçları”, **Turkish Studies Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 4, 2020, ss. 189-200.

Bozdağlıoğlu, E. Yasemin Uyar. "Türkiye'de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 20, 2008, ss. 45-65.

Böhnke, Petra. "Nothing Left to Lose: Poverty and Social Exclusion in Comparison? Poverty and Social Exclusion in Comparison: Empirical evidence on Germany", **Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB) Discussion Paper**, No: FS III 01-402, WZB Berlin Social Science Center, Berlin, 2001.

Bölükbaş, Mehmet. "Para ve Maliye Politikalarının İşgücüne Katılım ile İlişkisi: Türkiye için Bir Araştırma", **Geleceğin Dünyasında Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar: Sosyal ve Beşeri Bilimler**, (Ed. Kubilay Özyer, Doğan Bozdoğan), Ekin Yayınevi, Bursa, 2019, ss. 243-257.

Bradshaw, Jonathan, Peter Kemp, Sally Baldwin and Abigail Rowe. **The Drivers of Social Exclusion: Review of the Literatüre for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series**, Office of the Deputy Prime Minister, London, 2004.

Broder, Tanya, Gabrielle Lessard and Avideh Moussavian. "Overview of Immigrant Eligibility for Federal Programs", **National Immigration Law Center**, 2021, https://www.nilc.org/issues/economic-support/overview-immeligfedprograms/, (07.11.2021).

Bucak, Esergül Balcı. "Rusya Federasyonu Zorunlu Temel Eğitim Kurumlarında Ana Öğretim Programı ve Buna Dayalı Olarak Oluşturulan Programlar", **Milli Eğitim Dergisi,** Sayı: 148, 2000, https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/148/4-2.htm, (18.04.2022).

Bulut, Remzi ve Coşkun Çınar. "Covid-19 Pandemisi Döneminde Türkiye'de İstihdam ve İşsizlik", **Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 2, 2020, ss. 217-225.

Bundesagentur für Arbeit, Berufsausbildungsbeihilfe, https://www.arbeitsagentur.de/bildung/ausbildung/berufsausbildungsbeihilfe-bab, (27.03.2022).

Bundesagentur für Arbeit, https://www.arbeitsagentur.de/, (24.03.2022).

Bundesministerium für Bildung und Forschung, https://www.bmbf.de/bmbf/de/home/_documents/die-novellierung-des-berufsbildungsgesetzes-bbig.html, (22.03.2022).

Bundesministerium für Bildung und Forschung, Zuschuss für Studierende in Notlagen, https://www.studentenwerke.de/de/content/ueberbrueckungshilfe-fuer-studierende#:~:text=Mit%20seiner%20%C3%9Cberbr%C3%BCckungshilfe%20f%C3%BCr%20Studierende,und%20die%20unmittelbar%20Hilfe%20ben%C3%B6tigen., (27.03.2022).

Bundesministerium für Bildung und Forschung, Zuschuss für Studierende in Notlagen, https://www.xn--berbrckungshilfe-studierende-06cf.de/, (27.03.2022).

Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz, Bundesministerium der Finanzen, https://www.ueberbrueckungshilfe-unternehmen.de/UBH/Navigation/DE/Ueberbrueckungshilfe/Ueberbrueckungshilfe-IV/ueberbrueckungshilfe-iv.html, (27.03.2022).

Burchardt, Tania, Julian Le Grand and David Piachaud. "Social Exclusion in Britain 1991-1995", **Social Policy & Administration**, Volume: 33, No: 3, 1999, pp. 227-244.

Can, Burhan ve Sedat Avcı. "Demografik Fırsat Penceresi Türkiye İçin Demografik Kriz Penceresine Dönüşecek mi?", **1. Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı**, 2019, ss. 211-221.

Castillo, Isabel Yépez Del. "A Comparative Approach to Social Exclusion: Lessons from France and Belgium", **International Labour Review**, Volume: 133, Issue: 5-6, 1994, pp. 613-633.

Castles, Stephen and Mark J. Miller. **The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World**, Macmillan Press, London, 1998.

Centros de Intermediación Laboral, http://setracoahuila.gob.mx/cil.html, (07.04.2022).

Chow, Nelson W. S. "Western and Chinese Ideas of Social Welfare", **International Social Work (SAGE London, Newbury Park, Beverly Hills and New Delhi)**, Volume: 30, 1987, pp. 31-41.

Cinel, Emek Aslı. "Covid-19'un Küresel Makroekonomik Etkileri ve Beklentiler", **Politik Ekonomik Kuram Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2020, ss. 124-140.

Clark, Kim B. and Lawrence H. Summers. "The Dynamics of Youth Unemployment", **The Youth Labor Market Problem: Its Nature, Causes, and Consequences**, (Ed. Richard B. Freeman, David A. Wise, eds.), 1982, pp. 199-234.

COVID-19 Tedbirleri Kapsamında Telafi Çalışması Uygulaması, https://gun.av.tr/media/nlpcj505/covid-19-tedbirleri-kapsaminda-telafi-calismasi-uygulamasi.pdf, (13.03.2022).

Çakır, Özlem ve Işıl Kellevezir. "Yükseköğretim Mezunlarında İşsizlik ve Nitelik Uyumsuzluğu Olgusu: UNI-VERI Araştırma Sonuçları Işığında Bir Değerlendirme", **Çalışma İlişkileri Dergisi**, Cilt: 1, Özel Sayı, 2020, ss. 1-17.

Çakır, Özlem. "Sosyal Dışlanma", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 3, 2002, ss. 83-104.

Çakmak, Umut. "Güney Kore'nin Ekonomik Kalkınmasının Temel Dinamikleri (1960-1990)", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 1, 2016, ss. 151-171.

Çalışkan, Şadan. "Eğitim-İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi", **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 13, 2007, ss. 285-308.

Çatalbaş, Nazım. "Türkiye Ekonomisinin Temel Özellikleri ve Dünya Ekonomisindeki Yeri", **Türkiye Ekonomisi**, (Ed. Metin Toprak, Nazım Çatalbaş), Anadolu Üniversitesi, 2019, https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/IKT402U/ebook/IKT402U-13V3S1-8-0-1-SV1-ebook.pdf, (05.01.2022).

Çevik, Ömer Can. "Güney Kore Kalkınmasında Mesleki Eğitim Sisteminin Rolü", **İş ve Hayat Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2015, ss. 69-92.

Çomuk, Pınar. **Türkiye'de Sosyal Dışlanma: Ekonometrik Yaklaşım**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2018.

Çoşan, Bilal. "Toplum 5.0'ın Mimarı Japonya'da Dezavantajlı Gruplar: Freeter, Hikikomori ve Parasaito Shinguru", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, No: 81, 2021, ss. 393-419.

Çölgeçen, Hasan ve Muharrem Es. "Dünyada Özel İstihdam Büroları: Almanya Örneği", **Turkish Studies-Social Sciences**, Cilt: 15, Sayı: 4, 2020, ss. 1853-1864.

Dar, Amit and Zafiris Tzannatos. **Active Labor Market Programs: A Review of The Evidence from Evaluations**, Social Protection Department Working Paper, World Bank, Washington, 1999.

Department of Social Security, **Opportunity for All: Tackling Poverty and Social Exclusion**, The Stationery Office, London, 1999.

Deutsche Bundesbank, https://www.bundesbank.de/de/statistiken/konjunktur-und-preise/beschaeftigung-und-arbeitsmarkt/beschaeftigung-und-arbeitsmarkt-772908#tar-4, (31.01.2022).

Deutsche Bundesbank,
https://www.bundesbank.de/dynamic/action/de/statistiken/zeitreihen-datenbanken/zeitreihen-datenbank/723454/723454?listId=www_s311_b4_am_deutschland&tsTab=1&tsId=BBDL1.M.DE.Y.UNE.UBA000.A0000.A01.D00.0.R00.A&statisticType=BBK_ITS&startDate=1990&endDate=&startVintage=&endVintage=, (31.01.2022).

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, **Çin 2009: Yükselişi Anlamak**, 2009, https://www.deik.org.tr/uploads/cin.pdf, (20.02.2022).

Doğan, E. Muhsin ve Halim Tatlı. "İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Bağlamında Türkiye'nin Dünyadaki Yeri", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 28, Sayı: 1, 2014, ss. 99-124.

Doğan, İlhan. "Sosyal Dışlanmanın Anlaşılması: Muğlâklık ve Çok Boyutluluk", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 66-67, 2014, ss. 127-157.

Doğanalp, Nihat ve Mustafa Kartal. "Orta Gelir Grubundaki Ülkelerde Kapsayıcı Büyümenin Dinamikleri: Bir Panel Veri Analizi", **Türk Ekonomi Kurumu Uluslararası Ekonomi Konferansı**, 2016, ss. 426-439.

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, "Kalkınma Ajanslarından Genç İstihdamı Hamlesi", http://www.marka.org.tr/haber/detay/2752/kalkinma-ajanslarindan-gen%C3%A7-istihdami-hamlesi, (29.04.2022).

Dolu, Aslı ve Türkmen Göksel. "NAFTA'nın Meksika Ekonomisi Üzerindeki Etkileri: Sentetik Kontrol Metot Yaklaşımı", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 22, Sayı: 3, 2017, ss. 915-926.

Dörtlemez, Yılma Halis. **Türkiye İş Kurumu Tarafından Hedef Kitle Odaklı Seçenekli Hizmet Sunumu**, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü (Uzmanlık Tezi), Ankara, 2014.

Durak, Şuayip ve Vedat Kaya. "Türkiye'de İşsizlik ve İşsizliği Azaltmaya Yönelik Politikalar: Tarihsel Bir Bakış", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 28, Sayı: 2, 2014, ss. 55-73.

Duran, Mahmut Sami ve Mustafa Acar. "Bir Virüsün Dünyaya Ettikleri: Covid-19 Pandemisinin Makroekonomik Etkileri", **International Journal of Social and Economic Sciences**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2020, ss. 54-67.

Durkaya, Mehmet ve Servet Ceylan. "İşsizliğin Azaltılmasında Kamu Kesimi Büyüklüğünün Rolü", **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt: 53, Sayı: 615, 2016, ss. 26-27.

Dursun, Salih ve Serpil Aytaç. "Üniversite Öğrencileri Arasında İşsizlik Kaygısı", Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: XXVIII, Sayı: 1, 2009, ss. 71-84.

Dünya Bankası, https://dataviz.worldbank.org/views/SME-COVID19/Overview?:embed=y&:isGuestRedirectVizportal=y&:display_count=n&:showAppBanner=false&:origin=viz_share_link&:showVizHome=n, (05.05.2022).

Dünya Bankası, World Development Indicators. https://databank.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators, (26.09.2022).

Dünya Bankası, Worldwide Governance Indicators. https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=worldwide-governance-indicators (25.09.2022).

Easterly, William and Stanley Fischer. "Inflation and the Poor", **Policy Research Working Paper**, Development Research Group Macroeconomics and Growth and International Monetary Fund, The World Bank, 2000.

Ekin, Nusret. **Küresel Bilgi Çağında Eğitim-Verimlilik-İstihdam**, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 1997-43, İstanbul, 1997.

Ekiz, Fatma Merve ve Sibel Örk Özel. "Genç İşsizliğini Belirleyen Unsurlar: Türkiye Örneği", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 39, 2020, ss. 1022-1045.

Emirgil, Burak Faik, Zeynep Aca ve Özlem Işığıçok. "Türkiye'de İş ve Meslek Danışmanlığının Etkinliği: Sorun Alanları ve Beklentiler (Bursa İşkur Örneği)", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 40, 2014, ss. 139-162.

Erdayı, A. Utku. "Dünyada Genç İşsizliği Sorununun Çözümüne Yönelik Ulusal Politikalar ve Türkiye", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 3, 2009, ss. 133-162.

Ergün, Suzan. "Arjantin'in Ekonomik İstikrarsızlık Tarihi: İnişler ve Çıkışlar", **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 20, 2010, ss. 1-18.

Erkul, Ali ve Mehmet Koca. "Yoksul Yardımlarını Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Bağlamında Yeniden Düşünmek", **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 3, 2016, ss. 615-628.

Erol, Sevgi Işık. "Gençlere Yönelik Aktif İstihdam Politikaları: Japonya, Kore, Çin ve Türkiye Örnekleri", **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 6, 2013, ss. 15-43.

Erol, Sevgi Işık. "İşsizliğin Sosyal Dışlanma Üzerindeki Etkisi", **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 3-4-5, Ağustos-Kasım 2012/Şubat 2013, ss. 46-70.

Es, Muharrem ve Gülhan Güven. "2015 Yılı Ulusal İstihdam Strateji Bağlamında Genç İşsizliğini Azaltmaya Yönelik Politikaların Değerlendirilmesi", **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 18, 2018, ss. 215-247.

Estivill, Jordi. **Concepts and Strategies for Combating Social Exclusion: An Overview**, International Labour Office, Geneva, 2003.

Estrada, Gemma, Sang-Hyop Lee and Donghyun Park. **Fiscal Policy for Inclusive Growth: An Overview**, ADB Economics Working Paper Series, No: 423, Asian Development Bank, Manila, 2014.

Etci, Hilmi ve Veysel Karagöl. "Türkiye'de İstihdam ve İşsizlik: 2000-2018", **Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 14, 2019, ss. 58-75.

Eurofound, **Exploring the Diversity of NEETs**, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2016.

European Commission, **Observatory on National Policies to Combat Social Exclusion: Second Annual Report**, Directorate General for Employment, Social Affairs and Industrial Relations, Commission of the European Communities, 1992.

European Communities, **Joint Report on Social Inclusion 2004**, Luxembourg, 2004, https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/final_joint_inclusion_report_2003_en.pdf, (08.09.2020).

Eurostat, **Glossary: Youth Unemployment**, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Youth_unemployment, (16.12.2022).

EUROSTAT, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSI_NEET_A__custom_2030165/default/table?lang=en, (03.02.2022).

Evans, Peter, Suzanne Bronheim, John Bynner, Stephan Klasen, Phyllis Magrab ve Stewart Ranson. "Social Exclusion ve Children-Creating Identity Capital: Some Conceptual Sayıs and Practical Solutions", pp. 1-21, https://www.oecd.org/education/school/1856627.pdf, (08.09.2020).

Evcim, Nurgül, Sevcan Güneş ve Hacer Simay Karaalp Orhan. "Yoksulluk, Eşitsizlik ve Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Düzey-1 Örneği", **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 4, 2019, ss. 145-164.

Farrington, David. Understading and Preventing Youth Crime, 1996, https://www.jrf.org.uk/report/understanding-and-preventing-youth-crime, (09.11.2021).

Farrington, Fletcher. "Towards a Useful Definition: Advantages and Criticisms of 'Social Exclusion'", file:///C:/Users/wind/Downloads/SocialExclusion%20(2).pdf, (04.09.2020).

Federal Ministry for Economic Affairs and Climate Action, https://www.existenzgruender.de/TR/Home/inhalt.html, (23.03.2022).

Freeman, Richard B. **Why is There a Youth Labor Market Problem?**, NBER Working Paper Series, Working Paper No: 365, Cambridge, 1979.

Genç, Yusuf ve Pelin Dalkılıç. "Yaşlıların Sosyal Dışlanma Sendromu ve Toplumsal Beklentileri", **International Journal of Social Science**, Cilt: 6, Sayı: 4, 2013, ss. 461-482.

George, Darren and Paul Mallery. **SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference. 11.0 Update**, 4. Baskı, Allyn & Bacon, Boston, 2003.

Giddens, Anthony. **Sosyoloji**, (Ed. Cemal Güzel), Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2012.

Gimpelson, Vladimir and Rostislav Kapeliushnikov. **Labor Market Adjustment: Is Russia Different?**, Discussion Paper No: 5588, 2011, https://ftp.iza.org/dp5588.pdf, (22.02.2022).

Gordon, David, Ruth Levitas, Christina Pantazis, Demi Patsios, Sarah Payne, Peter Townsend, Laura Adelman, Karl Ashworth, Sue Middleton, Jonathan Bradshaw and Julie Williams. **Poverty and Social Exclusion in Britain**, Joseph Rowntree Foundation, 2000.

Göcen, Merve Burhan. **İstihdam Politikaları Bağlamında Geçmişten Günümüze İŞKUR'un Rolü ve Önemi ile İŞKUR İçin Öneriler**, (Uzmanlık Tezi), Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara, 2020.

Gökbayrak, Şenay. "Enformel Sektöre Yönelik Sosyal Koruma Modelleri", **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 239, 2003, ss. 231-254.

Gökbayrak, Şenay. "Sosyal Politika: Göçmen Grupların Sosyal Hakları", **Çalışma Ortamı Dergisi**, Sayı: 89, 2006, https://calismaortami.fisek.org.tr/wp-content/uploads/calisma_ortami89.pdf, (14.10.2020).

Gökbunar, Ali Rıza, Alparslan Uğur ve Selim Duramaz. "Yaşlı Nüfusa Yönelik Sağlık Harcamalarının Azaltılmasında Kamusal Politikaların Önemi", **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 1, 2016, ss. 109-122.

Görgün, Mehmet Ragıp. "Milli Gelir ve İstihdam", **İktisadi ve İdari Bilimlerde Güncel Araştırmalar**, (Ed. Yüksel Akay Unvan, Faruk Kalay), Karadağ, 2020, ss. 463-480.

Görücü, İbrahim, Nihat Aybıyık ve Muzaffer Koç. "Türkiye'de İşsizlik Sigortası Uygulaması ve Sonuçları (2000-2010)", **Social Sciences Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 2, 2012, ss. 127-160.

Güder, Mustafa. "Türkiye'deki Dış Göç Olgusuna Sosyoekonomik Bir Yaklaşım ve Avrupa Birliği ile Geri Kabul Anlaşması'nın Olası Etkileri", **Sosyoekonomi Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 30, 2016, ss. 129-137.

Gümrükçüoğlu, Yeliz Bozkurt. "Mevzuatımızda Çocuk ve Genç İşçilerin Çalışma Yaşamında Korunmasına İlişkin Düzenlemelere Genel Bir Bakış", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15, Özel Sayı, 2013, ss. 481-545.

Günaydın, Davuthan ve Murat Çetin. "Genç İşsizliğin Temel Makroekonomik Belirleyicileri: Ampirik Bir Analiz", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 22, 2015, ss. 17-34.

Gündoğan, Naci. "Genç İşsizliği ve Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Uygulanan Genç İstihdam Politikaları", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 54, Sayı: 1, 1999, ss. 63-79.

Gündoğan, Naci. "İşsizlik ve Emek Piyasası Politikaları", **Çalışma Ekonomisi**, (Ed. Naci Gündoğan, Mustafa Kemal Biçerli), Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayın No: 2290, 2016, ss. 164-191.

Gündoğdu, Hakan Gökhan ve Ahmet Aytekin. "Yönetişim Göstergeleri Bağlamında Ülkelerin Kümeleme Analizi ve ARAS ile Değerlendirilmesi", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 66, 2020, ss. 301-318.

Gündüz, A. Yılmaz. "Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Üzerine Bir İnceleme", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 15, 2006, ss. 34-55.

Günsan, Nida ve Haluk Yergin. "Aktif İşgücü Politikalarının İstihdam Üzerindeki Etkisi", **Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 12, 2021, ss. 1161-1180.

Güran, Mustafa Volkan. "1998 Rusya Finansal Krizinin Gelişimi ve Etkileri", **Journal of Academic Value Studies Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 4, 2021, ss. 515-524.

Haan, Arjan de. "'Social Exclusion': An Alternative Concept fort he Study of Deprivation", **IDS Bulletin**, Volume: 29, No. 1, 1998, https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/9184/IDSB_29_1_10.1111-j.1759-5436.1998.mp29001002.x.pdf?sequence=1, (09.09.2020).

Haan, Arjan de. "Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation", **Studies in Social and Political Thought**, Issue: 2, 2000, pp. 22-40.

Hacıhasanoğlu, Burçin. **Meksika 1994 ve Arjantin 2001-2002 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye İçin Önemi**, (Uzmanlık Yeterlilik Tezi), T.C. Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2005.

Handbook Germany, https://handbookgermany.de/tr/live/coronavirus/coronavirus-state-aids.html, (27.03.2022).

Handbook Germany, https://handbookgermany.de/tr/rights-laws/asylum/duldung.html#:~:text=M%C3%BCsamaha%20Belgesi%20veya%20%22Duldung%22%20ger%C3%A7ek,hafta%20veya%20ay%20i%C3%A7in%20verilir, (27.03.2022).

Härtefallhilfen, Förderprogramm der Länder, https://www.haertefallhilfen.de/HSF/Navigation/DE/Home/home.html, (27.03.2022).

Harvey, Brian. **Combating Exclusion- Lessons from the Third EU Poverty Programme in Ireland**, Combat Poverty Agency, Dublin, 1994.

Hatipler, Mustafa. "Boyut ve Etkenleriyle Sosyal Dışlanmanın Yoksullukla Karşılaştırmalı İlişkisi", **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 1, 2019, ss. 39-77.

Hekimler, Oktay. **Küreselleşme Sürecinde Tehdit Altında Olan İkiz Kardeşler: Geleceği Tartışılan Ulus Devletin Üzerindeki Etkisi**, Sosyal Bilimler Metinleri, No: 5, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ, 2010.

Hijzen, Alexander, Ryo Kambayashi, Hiroshi Teruyama and Yuji Genda. **The Japanese Labour Market during the Global Financial Crisis and the Role of Non-Standard Work: A Micro Perspective**, Working Paper, IZA Discussion Papers, No: 9391, 2015.

Höbel, Zeynep ve Zuhal Ergen. "İşsizlikle Mücadelede İstihdam Politikaları ve Pandemi Döneminde Uygulanan Reaktif Politikalar", **Yeni Fikir Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 27, 2021, ss. 1-12.

Ianchovichina, Elena and Susanna Lundstrom. "Inclusive Growth Analytics: Framework and Application", **The World Bank**, Economic Policy and Debt Department, Economic Policy Division, Policy Research Working Paper: 4851, 2009.

ILO, “Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı: 2015-2018”, https://www.ilo.org/dyn/youthpol/en/equest.fileutils.dochandle?p_uploaded_file_id=741, (23.03.2022).

ILO, “Youth Employment Policy Summary: Japan”, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---sro-bangkok/documents/publication/wcms_534277.pdf, (02.04.2022).

ILO, **Jobs and Skills for Youth: Review of Policies for Youth Employment of the Russian Federation**, International Labour Organization 2014, https://www.ilo.org/employment/Whatwedo/Publications/WCMS_393861/lang--en/index.htm, (10.04.2022).

ILOSTAT, https://ilostat.ilo.org/data/#, (30.01.2022).

ILOSTAT, https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer4/?lang=en&segment=indicator&id=UNE_2EAP_SEX_AGE_RT_A, (12.06.2022).

ILOSTAT, https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer59/?lang=en&segment=indicator&id=UNE_2EAP_SEX_AGE_RT_A, (02.06.2022).

IMF, https://www.imf.org/en/Countries/ARG#countrydata, (26.09.2022).

International Institute for Labour Studies, **Social Exclusion and Anti-poverty Strategies: Project on the Patterns and Causes of Social Exclusion and the Design of Policies to Promote Integration: A Synthesis of Findings**, International Labour Organization, Geneva, 1996.

Isaac, López Moreno Flores. “Gender Gaps and Poverty Traps in México’s Labor Markets”, **Master’s Programme in Economic Development & Growth**, Lund University, 2020, https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/9019617, (20.02.2022).

Işık, Oğuz ve M. Melih Pınarcıoğlu. **Nöbetleşe Yoksulluk**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Işık, Volkan ve Okan Güray Bülbül. "Dünyada İşsizlik Sigortası ve İşsizlik Yardımı Uygulamaları", **İstihdamda 3İ Dergisi**, Sayı: 6, 2012, ss. 62-66.

Işık, Volkan. "Türkiye'de Genç İşsizliği ve Genç Nüfusta Atalet", **Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 11, 2016, ss. 130-145.

İçli, Gönül. "Eğitim, İsithdam ve Teknoloji", **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 9, 2001, ss. 65-71.

İncedal, Sümer. **Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları**, (Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi), T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2013.

İnsan Hakları Derneği Ekonomik ve Sosyal Haklar Komisyonu ve Nail Dertli. **Covid-19 Pandemisi Sürecinde Ekonomik ve Sosyal Haklar Raporu**, 2020, https://www.ihd.org.tr/covid-19-pandemisi-surecinde-ekonomik-ve-sosyal-haklar-raporu/, (13.03.2022).

İnsel, Ahmet. "Özgürlük Etiği Karşısında İktisat Kuramı: Amartya Sen'in Etik İktisat Önerisi", **Toplum ve Bilim Dergisi**, Sayı: 86/Güz, 2000, ss. 7-21.

İş Kanunu. Kanun Numarası: 1475, Kabul Tarihi: 25.8.1971, Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 1.9.1971, Sayı: 13943, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1475&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5, (07.03.2022).

İŞKUR, "İstihdamla Mücadelede Aktif İşgücü Hizmetleri", **İstihdamda 3İ Dergisi**, Sayı: 19 (Eki), https://media.iskur.gov.tr/26558/istihdamda3i-19-sayi-ek-issizlikle-mucadelede-aktif-isucu-hizmetleri.pdf, (13.02.2022).

İŞKUR, **11. Genel Kurul Raporu**, https://media.iskur.gov.tr/51814/11-genel-kurul-raporu.pdf, (10.03.2022).

İŞKUR, **2020 Yılı Faaliyet Raporu**, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2021, https://media.iskur.gov.tr/44147/2020-yili-faaliyet-raporu.pdf, (05.03.2022).

İŞKUR, **30 Soruda Sosyal Çalışma Programı**, https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/aktif-isgucu-programlari/sosyal-calisma-programi/, (15.02.2022).

İŞKUR, **9. Genel Kurul Çalışma Raporu**, 2017, https://media.iskur.gov.tr/13592/9-genel_kurul_raporu.pdf, (10.03.2022).

İŞKUR, **Engelli İstihdamı Teşviki**, https://www.iskur.gov.tr/isveren/tesvikler/engelli-istihdami-tesviki/, (19.04.2022).

İŞKUR, **İş ve Meslek Danışmanlığı**, https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/is-ve-meslek-danismanligi/, (05.03.2022).

İŞKUR, **İşbaşı Eğitim Programları**, https://www.iskur.gov.tr/isveren/isbasi-egitim-programlari/, (19.04.2022).

İŞKUR, **Kadın Genç ve Mesleki Yeterlilik Belgesi**, https://www.iskur.gov.tr/isveren/tesvikler/kadin-genc-ve-mesleki-yeterlilik-belgesi-olanlarin-tesviki/, (19.04.2022).

İŞKUR, **Özel İstihdam Büroları**, https://www.iskur.gov.tr/ozel-istihdam-burolari/, (02.03.2022).

İŞKUR, **Ücret Garanti Fonu**, https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/issizlik-sigortasi/ucret-garanti-fonu/, (10.03.2022).

İşsizlik Sigortası Kanunu, Kanun Numarası: 4447, Kabul Tarihi: 25.8.1999, Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 8.9.1999, Sayı: 23810, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4447&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5, (06.03.2022).

İzdeş, Özge. "Çalışma Hakkı ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: İstihdam Yaratma Programları", **VIII. Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu**, ss. 169-183.

İzgi, Berna Balcı. "Genç İşsizliği ve Eğitim ile Olan İlişkisi", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 41, 2012, ss. 295-310.

Kabeer, Naila. "Women's Economic Empowerment and Inclusive Growth: Labour Markets and Enterprise Development", **SIG Working Paper**, School of Oriental and African Studies, UK, 2012.

Kacar, A. İdil, Burak Kartal ve Aysun Kahraman. "Türkiye'deki Çevreci Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Pazarlama Kampanyalarının İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi", **Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 14, 2014, ss. 47-74.

Kamudan Haber, "Bakan Bilgin, İşverenleri İstihdam Destek Programına Davet Etti", https://www.kamudanhaber.net/bakan-bilgin-isverenleri-istihdam-destek-programina-davet-etti, (19.04.2022).

Kanca, Osman Cenk ve Metin Bayrak. "Kamu Harcamaları Bileşenleri ile İşsizlik Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği", **Gazi İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2015, ss. 55-74.

Kapar, Recep. "Aktif İşgücü Piyasası Politikaları", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 55, Sayı: 1, 2005, ss. 341-371.

Kara, Elif. "Covid-19 Pandemisi: İşgücü Üzerindeki Etkileri ve İstihdam Tedbirleri", **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 5, 2020, ss. 269-282.

Karabulut, Alpaslan. **Türkiye'de İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği**, (Uzmanlık Tezi), T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara, 2007.

Karadağ, Akasya Kansu. "Göç, Yoksulluk ve İnsan Hakları", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 2, 2018, ss. 485-498.

Karakuş, Mustafa. **Genç İstihdam Politikaları: Türkiye ve Avrupa Birliği Uygulamalarının Karşılaştırmalı Analizi**, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2020.

Kariyer Rehberi, "Telafi Çalışma Süresi 2 Aydan 4 Aya Çıkarıldı", https://www.kariyer.net/kariyer-rehberi/telafi-calisma-suresi-2-aydan-4-aya-cikarildi/, (13.03.2022).

Kasapoğlu, Mehmet Muharrem ve Sedat Murat. "Aktif İstihdam Politikaları ve Türkiye'de İŞKUR Tarafından Uygulanan Aktif İstihdam Politikalarına Güncel Bir Bakış", **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 25, 2018, ss. 485-502.

Kasapoğlu, Mehmet Muharrem ve Sedat Murat. "Türkiye'de İstihdam, İşsizlik ve İstihdam Politikalarında Yerelleşme: İİMEK'e Dair Kısa Bir Değerlendirme", **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 18, 2018, ss. 248-278.

Kavak, Yüksel. "Eğitim, İstihdam ve İşsizlik İlişkileri", **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 13, 1997, ss. 21-26.

Kenyon, Susan, Glenn Lyons and Jackie Rafferty. "Transport and Social Exclusion: Investigating the Possibility of Promoting Inclusion Through Virtual Mobility", **Journal of Transport Geography**, Volume: 10, Issue: 3, 2002, pp. 207-219.

Kenyon, Susan, Jackie Rafferty and Glenn Lyons. "Social Exclusion and Transport: A Role for Virtual Accessibility in the Alleviation of Mobility-Related Social Exclusion?", **Journal of Social Policy**, Volume: 32, Issue: 3, 2003, pp. 317-338.

Kestel, Tuğba. "Pandeminin Yoksulluğa Etkileri", **Sosyal Hizmet: "Social Work"**, (Ed. Abidin Özdemir), Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını, 2020, ss. 22-34.

Keşan Ticaret ve Sanayi Odası. **Rusya Ülke Raporu: Mayıs 2019**, 2019, https://www.kesantso.org.tr/file/rusya.pdf, (20.04.2022).

Kılıç, Selim. "Çevre Sorunları ve Yoksulluk", **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 1, 2013, ss. 9-20.

Kılıç, Yalın. "Türkiye'de Ne Eğitimde Ne İstihdamda Ne de Yetiştirmede (NEİY) Yer Alan Gençler", **Eğitim ve Bilim Dergisi**, Cilt: 39, Sayı: 175, 2014, ss. 121-135.

Kılınç, Efe Can. "Covid-19 Salgını ve İşsizlik Oranları İlişkisi: OECD Ülkeleri Örneği", **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, Cilt: 12, Sayı: 24, 2021, ss. 922-945.

Kırbaşoğlu, Fevzi ve Özgür Tüfekçi. "Avrupa Birliği'nin Yükselen Güçler Politikası: BRICS ve MIKTA Ülkelerinin Meydan Okumaları", **Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2020, ss. 39-70.

Kilmurray, Avila. "Beyond the Stereotypes" in Social Exclusion, Social Inclusion, **CAIN Web Service: Democratic Dialogue**, https://cain.ulster.ac.uk/dd/report2/report2b.htm, (08.02.2021).

Kipik, Erkan. "Kıdem Tazminatı ve İhbar Tazminatı Hakkında Genel Esaslar", 2011, http://www.muhasebetr.com/yazarlarimiz/erkankipik/002/, (10.03.2022).

Klasen, Stephan. **Social Exclusion and Children in OECD Countries: Some Conceptual Issues,** Department of Economics, University of Munichs, Germany.

Kluve, Jochen. **Genç Odaklı Aktif İşgücü Piyasası Politikaları**, European Training Foundation (Avrupa Eğitim Vakfı), Hazar Reklam Matbaacılık, Ankara, 2016, https://media.iskur.gov.tr/30239/genclik-odakli-aktif-isgucu-piyasasi-politikalari.pdf, (13.02.2022).

Kocabaş, Fatma ve Verda Canbey Özgüler. "Pasif İşgücü Piyasası Politikaları: İşsizlik Ödeneği ve İşsizlik Yardımı Uygulamaları", **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 28, 2019, ss. 266-283.

Kocacık, Faruk ve Veda B. Gökkaya. "Türkiye'de Çalışan Kadınlar ve Sorunları", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 5, 2005, ss. 195-219.

Koçer, Şeniz Özmert. **Almanya Federal Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sistem İçerisinde Sosyal Sigorta Uygulamaları**, (Uzmanlık Tezi), T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2014.

Kooten, Gerit Van. "Social Exclusion And The Flexibility of Labour", **Social Exclusion In Europe: Problems and Paradigms**, (Ed. Paul Littlewood, Ignace Glorieux, Sebastian Herkommer, Ingrid Jönsson), Ashgate Publishing, New York, 1999, pp. 47-65.

Korkmaz, Fatmagül. **Genç İşsizliği ile Mücadele: 'Türkiye-Japonya Karşılaştırması'**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021.

Kovancılar, Birol ve Mustafa Miynat. **Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Kamu Kamu Kesimi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2008.

Kösemihal, Nurettin Şazi. **Durkheim Sosyolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971.

Kutlu, Denizcan. “Prekarya ve “Prekarya Bildirgesi Üzerine Bir Kaç Soru, Gözlem ve Görüş”, **Sosyal Yardım Alanlar: Emek, Geçim, Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet**, file:///C:/Users/wind/Downloads/calisma-toplum-1763-a3afe1ac.pdf, (02.01.2022).

Levitas, Ruth. **The Inclusive Society? Social Exclusion and New Labour**, Palgrave Macmillan, New York, 2005.

Lordoğlu, Kuvvet ve Mustafa Aslan. “Türkiye’de İşgücü Piyasalarında Etnik Bir Ayrımcılık Var Mıdır?”, **Çalışma ve Toplum: Ekonomi ve Hukuk Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 33, 2012, ss. 117-146.

Marshall, T. H. ve Tom. B. Bottomore. **Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar**, (Çev. Ayhan Kaya), Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2000.

Maurizio, Roxana and Fabio Bertranou. “The Labor Market in Latin America at the Time of the COVID-19 Pandemic: Impacts, Responses and Perspectives”, **Gaceta Medica de Caracas**, (Ed. Manuel Velasco), Volume: 128, 2020, pp. 156-171.

Meçik, Oytun ve Muharrem Afşar. “Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşümler ve İşgücü Piyasasındaki Gelişmeler”, **Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2014, ss. 1-23.

Mesleki Eğitim Kanunu, Kanun Numarası: 3308, Kabul Tarihi: 5.6.1986, Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 19.6.1986, Sayı: 19139, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3308&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5, (18.04.2022).

Ministry of Health, Labour and Welfare of Japan, “Country Report about China’s Youth Employment”, https://www.mhlw.go.jp/topics/2005/05/dl/tp0512-1b06.pdf, (10.04.2022).

Murat, Sedat ve Levent Şahin. “Nedenleri ve Sonuçları Bakımından Gençler Arasında Yaygınlaşan İşsizlik”, Sayı: 44, **Journal of Economy, Culture and Society Dergisi**, 2011, ss. 1-48.

Murat, Sedat. "Gençlerin İşsizliğine Genel Bir Bakış", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 40, 1995, ss. 175-194.

Muratoğlu, Yusuf. **Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Arasındaki Asimetrik İlişki ve Türkiye'de Okun Yasasının Sınanması**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 2011.

Mütevellioğlu, Nergis ve Beyhan Aksoy. "İşsizlikle Mücadelede İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurumlarının İşlevi", **Çalışma İlişkileri Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2010, ss. 13-35.

Mütevellioğlu, Nergis, Mehmet Zanbak ve Mehmet Mert. "İşsizlik, Üniversiteli Gençlik ve Gelecek: Bir Alan Araştırmasının Bulguları", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 1, 2010, ss. 207-229.

OECD, "Putting People's Well-being at the Top of the Agenda", https://www.oecd.org/wise/Peoples-well-being-at-the-top-of-the-agenda-WISE-mission.pdf, (22.10.2021).

OECD, "Report on the OECD Framework for Inclusive Growth", **Meeting of the OECD Council at Ministerial Level**, Paris, 2014.

OECD, https://data.oecd.org/socialexp/public-spending-on-incapacity.htm#indicator-chart, (16.12.2022).

OECD, **Society at a Glance 2016: A Spotlight on Youth**, Society at a Glance, 2016, https://www.oecd.org/turkey/sag2016-turkey.pdf, (04.02.2022).

OECD, **Uluslararası Göç: Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, 2009, http://www.oecd.org/insights/43569201.pdf, (16.10.2020).

Oğuz, Ceren Uysal ve E. Nur Sezek. "Latin Amerika'da Covid-19 Pandemisinin Sosyoekonomik Etkileri: Brezilya ve Meksika Örnekleri, **Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 5 (Özel Sayı), 2020, ss. 164-184.

O'Higgins, Niall. **The Challenge of Youth Unemployment**, Employment and Training Papers: 7, Employment and Training Department International Labour Office, Geneva, 1997.

Okutan, Elvan ve Malike Göncü Akbaş. "15-24 Yaş Arası Öğrencilerin Kariyer Kaygılarını İncelemeye Yönelik Literatür Araştırması", **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 1, 2019, ss. 33-41.

Osborne, Helen and Paul Vandenberg. "Youth Employment Support in Asia and the Pacific: What Works", ADB Briefs, No: 211, 2022, https://www.adb.org/sites/default/files/publication/788326/adb-brief-211-youth-employment-support-asia-pacific.pdf, (09.05.2022).

Ota, Toshiaki. "Policy and Measures for Youth Employment and Human Resources Development in Japan-Keynote Report", pp. 53-65, https://www.mhlw.go.jp/english/topics/globalization/dl/16.pdf, 03.04.2022).

Öngen, Tülin. "İleri Teknoloji ve Çalışma İlişkilerinin Değişen Paradigması", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 50, Sayı: 01, 1995, ss. 279-295.

Öz, Cihan Selek ve Cavit Çolakoğlu. "Yapabilirlikten Yoksunluk Açısından Mikro Kredi Uygulaması: Sakarya İli Örneği", **Çalışma ve Toplum: Ekonomi ve Hukuk Dergisi**, Sayı: 55, Cilt: 4, 2017, ss. 2027-2054.

Öz, Sumru. **Kriz ve İşsizlik: Başarı Örnekleri ve Çözüm Önerileri**, Working Paper, No: 1024, TÜSİAD-Koç University Economic Research Forum, İstanbul, 2010.

Özalp, Birsen. "Beyaz Yakalılar Bir Prekaryalaşma Sürecinde mi?", **İşletme Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 4, 2020, ss. 4396-4412.

Özar, Şemsa. **Eşi Vefat Etmiş Kadınlar İçin Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi**, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Final Raporu, İstanbul, 2011, https://spf.boun.edu.tr/sites/spf.boun.edu.tr/files/1439798607_spf-sydgm_nihairapor.pdf, (09.05.2021).

Özaydın, Mehmet Merve. "Genç İşsizlikle Mücadelede Aktif İşgücü Piyasası Politikalarının Rolü ve Önemi", **Gençlik Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, ss. 120-145.

Özdemir, Gamze Yücesan. "AB Sosyal Politikasının Kavramlarını Yeniden Düşünmek: Güvenceli Esneklik, Sosyal Diyalog ve Sosyal Dışlanma Üzerine Notlar", **Memleket Siyaset Yönetim Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 7, 2008, ss. 61-85.

Özdemir, Özge Arpacıoğlu. **Yoksullukla Mücadelede Kamu Kurumu ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2018.

Özdemir, Süleyman. "Sosyal Refah'ın Sağlanmasında Yeni Bir Anlayış: 'Refah Karması' ve Sosyal Refah Sağlayıcı Kurumlar", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 48, 2004, ss. 97-127.

Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun. Kanun Numarası: 4046, Kabul Tarihi: 24.11.1994, Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 27.11.1994, Sayı: 22124, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4046&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5, (06.03.2022).

Özer, Mustafa. "Kamu Harcamaları ve İşsizlik Oranı Arasındaki İlişki: Abrams Eğrisinin Türkiye İçin Sınanması", **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 20, 2020, ss. 307-322.

Özkazanç, Seher ve Fahriye Nihan Özdemir Sönmez. "Ulaşım Perspektifinden Sosyal Dışlanma Kavramının Değerlendirilmesi", **Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 1, 2015, ss. 10-18.

Öztürk, Halim Kadri. "Almanya'da Girişimcilik- Eğitimi ve Okullarda Uygulamalı Örnekleri", **The Journal of International Scientific Researches**, Cilt: 4, Sayı: 2, 2019, ss. 222-233.

Öztürk, Lütfü. "Türkiye'de İllerin Yoksulluk Nedeni Olarak Toplam Doğurganlık Hızları: Yatay Kesit Bir Analiz, 1990-2000", **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: XXXI, Sayı: 1, 2012, ss. 193-210.

Öztürk, Salih ve Serhat Sezen. "Ekonomik Büyüme ile İşsizlik Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Örneği", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 41, 2018, ss. 1-14.

Özütler, Hatice Şehime. **Türkiye Ekonomisinde Kapsayıcı Büyüme ve Cari Açık İlişkisinin İncelenmesi**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.

Parlak, Zeki. "Yeni Uluslararası İşbölümü Yaklaşımının Eleştirel Bir Değerlendirmesi", **Prof. Dr. Nusret Ekin'e Armağan**, Yayın No: 38, TÜHİS Yayınları, Ankara, 2000, ss. 661-688.

Parlakkaya, Raif. "Yasal Mevzuat ve TMS-19: Çalışanlara Sağlanan Faydalar Türkiye Muhasebe Standardında Kıdem Tazminatı ve Muhasebe Uygulaması", **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 19, 2010, ss. 269-291.

Payne, Sarah and Christina Pantazis. "Gender and Poverty in the New Breadline Britain Survey", http://www.bris.ac.uk/poverty/pse/99-Pilot/99-Pilot_3.pdf, (17.01.2020).

Pazarlıoğlu, M. Vedat. "İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonometrik Analizi", **Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 1, 2007, ss. 121-135.

Pérez Alati, Grondona, Benites & Arntsen (PAGBAM). **"**What is the Government Emergency Assistance Provided to Labor and Production?**"**, https://pagbam.com/faq-items/what-is-the-government-emergency-assistance-provided-to-labor-and-production/, (20.03.2022).

Periódico de Ofertas de Empleo. https://qroo.gob.mx/seecat/periodico-de-ofertas-de-empleo/, (07.04.2022).

Pirani, Elena, Silvana Schifini D'Andrea and Jeroen K. Vermunt. "Poverty and Social Exclusion in Europe: Differences and Similarities across Regions", **Paper Prepared for the XXVI IUSSP Conference**, Marrakech, 2009, https://iussp2009.princeton.edu/papers/92463, (01.09.2020).

Räisänen, Heikki and Haruhiko Hori. "Employment Policies in Two Ageing Societies: Japan and Finland Compared", Discussion Papers 453, VATT Institute for Economic Research, Helsinki, 2008.

Räisänen, Heikki, Johanna Alatalo, Kristian Krüger Henriksen, Torbjörn Israelsson and Sabine Klinger. **Labour Market Reforms and Performance in Denmark, Germany, Sweden and Finland**, Publications of the Ministry of Employment and the Economy, Employment and Entrepreneurship, 2012.

Rodgers, Gerry. "What is Special About a "Social Exclusion" Approach?", **Social Exclusion Rhetoric, Reality, Responses**, (Ed. Gerry Rodgers, Charles Gore, José B. Figueiredo), International Labour Organization, Geneva, 1995, pp. 43-55.

Rosas, Gianni ve Giovanna Rossignotti. **Gençlerin İstihdamıyla İlgili Ulusal Eylem Planlarının Hazırlanmasına Yönelik Kılavuz**, Uluslararası Çalışma Ofisi Yayınları, ILO, Ankara, 2010.

Sachs, Jeffrey D. **Sürdürülebilir Kalkınma Çağı**, (Çev. Barış Gönülşen), Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2019.

Sağdıç, Ersin Nail ve Fazlı Yıldız. "Bölgesel Düzeyde Kamu Harcamalarının İşsizlik Düzeyi Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 64, 2020, ss. 208-226.

Samans, Richard, Jennifer Blanke, Gemma Corrigan and Margareta Drzeniek. "The Inclusive Growth and Development Report: 2015", **World Economic Forum**, 2015, https://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth.pdf, (23.10.2021).

Samans, Richard, Jennifer Blanke, Margareta Drzeniek Hanouz and Gemma Corrigan. "The Inclusive Growth and Development Report 2017", **World Economic Forum**, Geneva, 2017, https://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2017.pdf, (23.10.2022).

Sandıklı, Atilla. "Geleceğin Süper Gücü Çin", **Bilge Strateji Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2009, ss. 40-50.

Sapancalı, Faruk. **Sosyal Dışlanma**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, Birinci Baskı, 2005.

Saraceno, Chiara. "Social Exclusion: Cultural Roots and Diversities of a Popular Concept", https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.467.9055&rep=rep1&type=pdf, (10.02.2021).

Saray, Mehmet Ozan ve Levent Gökdemir. "Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005)", **Yaşar Üniversitesi E-Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 7, 2007, ss. 681-686.

Sayed, Yusuf. "Overcoming Exclusion in Education", **State of the World's Minorities and Indigenous Peoples**, pp. 25-35, 2009, https://minorityrights.org/wp-content/uploads/old-site-downloads/download-656-Overcoming-exclusion-in-education.pdf, (31.01.2021).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, **Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT Yayınları, Ankara, 2001.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, **Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 2000.

Sen, Amartya. "Inequality, Unemployment and Contemporary Europe", **International Labour Review**, Volume: 136, No: 2, 1997, pp. 155-172.

Sen, Amartya. **Social Exclusion: Concept, Application, and Scrutiny**, Social Development Papers No: 1, Asian Development Bank, Philippines, 2000.

Sevinç, Gönül, Müge Kantar Davran ve Mehmet Reşit Sevinç. "Türkiye'de Kırdan Kente Göç ve Göçün Aile Üzerindeki Etkileri", **İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 6, 2018, ss. 70-82.

Silver, Hilary and S. M. Miller. "Social Exclusion: The European Approach to Social Disadvantage", **Indicators**, Volume: 2, No: 2, 2003, pp. 1-17.

Silver, Hilary. "Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms", **International Labour Review**, Volume: 133, No: 5-6, 1994, pp. 531-578.

SNE, **Bolsa de Trabajo**, https://sne.morelos.gob.mx/servicios-de-vinculacion/bolsa-trabajo, (07.04.2022).

SNE, **Capacitación para la Empleabilidad**, https://sne.morelos.gob.mx/subprogramas-pae/ce, (07.04.2022).

SNE, **Ferias de Empleo**, https://sne.morelos.gob.mx/servicios-de-vinculacion/ferias-de-empleo, (07.04.2022).

SNE, https://sne.morelos.gob.mx/, (05.04.2022).

SNE, **Movilidad Laboral Externa**, https://sne.morelos.gob.mx/subprogramas-pae/mle, (07.04.2022).

SNE, **Movilidad Laboral Interna, Sector Agricola**, https://sne.morelos.gob.mx/subprogramas-pae/mlisa, (07.04.2022).

SNE, **Periódico Quincenal**, https://sne.morelos.gob.mx/pdf/periodico-quincenal, (07.04.2022).

SNE, **Programa de Trabajadores Agrícolas Temporales México-Canadá**, https://sne.morelos.gob.mx/subprogramas-pae/ptat, (07.04.2022).

SNE, **Servicio Nacional de Empleo por Teléfono**, https://sne.morelos.gob.mx/servicios-de-vinculacion/snetel, (08.04.2022).

SNE, **Servicios del SNE**, https://sne.morelos.gob.mx/servicios-de-vinculacion, (06.04.2022).

SNE, **Subprogramas del Programa de Apoyo al Empleo**, https://sne.morelos.gob.mx/subprogramas-pae, (07.04.2022).

SNE, **Talleres para Buscadores de Empleo**, https://sne.morelos.gob.mx/servicios-de-vinculacion/tbe, (07.04.2022).

Sohlman, Åsa and David Turnham. **What Can Developing Countries Learn From OECD Labour Market Programmes And Policies?**, OECD Development Center Technical Paper No: 93, 1994.

Sosyal Siyaset, **Sosyal Politika Yararlanıcıları: Özel Politika Gerektiren Kesimler ve Sosyal Politika**, https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_Bahar/sosyal_siyaset/14/index.html, (20.02.2022).

Sparkes, Jo. **Schools, Education and Social Exclusion**, Case Paper No: 29, London School of Economics, Centre for Analysis of Social Exclusion, London, 1999.

Sungur, Alpaslan. **Sosyal Koruma Ekseninde İşsizlik Sigortası Uygulamalarının İncelenmesi ve Türkiye İçin Öneriler**, (Uzmanlık Tezi), T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara, 2016.

Sürücü, Mustafa. **İşsizlik, İşsizlikle Mücadelede Pasif İstihdam Politikaları: Almanya ve Türkiye Örnekleri**, (Uzmanlık Tezi), T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2014.

Şahin, Cengiz. "Amerika ve Avrupa'da Meslek/Kariyer Danışmanlığı (Amerika, Almanya ve Türkiye Örneği)", Cilt: 7, Sayı: 25, **International Journal of Eurasia Social Sciences**, 2016, ss. 87-98.

Şahin, Tijen. **Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi**, (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi), T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009.

Şanlı, Orhan. "Keynesyen Model Bağlamında Covid-19 Pandemisinin Küresel Ekonomiye Muhtemel Etkileri: ABD ve Çin Ekonomileri Üzerine Bir Araştırma", **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 5, 2020, ss. 597-634.

Şanlıoğlu, Ömer. "Almanya'da Ekonomik Durgunluğun Sebepleri ve Geleceği", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1, 2005, ss. 249-368.

Şatıroğlu, Ayşen. **Aile Sosyolojisi**, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi,
http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyoloji_lisans_ao/aile_sosyolojisi.pdf, (16.01.2021).

Şenkal, Abdulkadir ve Mahmut Doğan. "Sosyal Politika ve Sosyal Haklar; Vatandaşlık Haklarının Yeniden Kavramsallaştırılması Arayışı", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 17, 2012, ss. 63-80.

Şenses, Fikret. **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Şentürk, Ferhat. "Türkiye'de İşgücü Piyasası ve İstihdamın Yapısı", **Sosyal Güvence Dergisi**, Sayı: 7, 2015, ss. 113-143.

T. C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, https://www.sbb.gov.tr/yillar-bazinda-genel-devlet-istatistikleri/, (16.12.2022).

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, https://www.aile.gov.tr/bakanlik/hakkinda/tarihce/, (07.02.2022).

T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, **Kentleşme Şûrası 2009: Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu**, Ankara, 2009.

T.C. Berlin Büyükelçiliği, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Müşavirliği. http://www.calisma.de/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=25&Itemid=19, (26.03.2022).

T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi, https://www.cbiko.gov.tr/, (31.01.2022).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, **Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler Bülteni**, 2021, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/01/Dunya-Ekonomisindeki-Son-Gelismeler-2021-Yili-3-Ceyrek.pdf, (02.02.2021).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2016/07/Yesil_Buyume.pdf, (10.12.2021).

T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü, https://www.csgb.gov.tr/cgm/haberler/ulusal-genc-istihdam-stratejisi-ve-eylem-plani-2021-2023-yayinlandi/, (20.04.2022).

T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, https://www.csgb.gov.tr/haberler/bakan-bilgin-ulusal-genc-istihdam-stratejisi-eylem-plani-ile-genc-isgucune-katilma-oranini-yuzde-46-duzeyine-cikarmayi-hedefliyoruz/, (29.04.2022).

T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, **Ulusal Genç İstihdam Stratejisi: 2021-2023**, https://www.csgb.gov.tr/media/86876/ulusal-genc-istihdam-stratejisi-ve-eylem-plani-2021-2023.pdf, (29.04.2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan Gençlere Yönelik İşgücü Piyasası Destek Programı İçin Hibe Programı Teklif Çağrısı, https://www.ab.gov.tr/51942.html, (13.03.2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/arjantin-ekonomisi.tr.mfa, (05.02.2021).

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, https://1milyonistihdam.hmb.gov.tr/, (27.09.2022).

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler, (13.03.2022).

T.C. Kalkınma Bakanlığı, **İstihdam ve Çalışma Hayatı**, Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2014.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. **İşgücü Piyasası ve Genç İstihdamı**, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2018.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, **Çin Halk Cumhuriyeti**, http://tkb.meb.gov.tr/yayinlar/%C3%87in%20E%C4%9Fitim%20Sistemi.pdf, (11.04.2022).

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, **Mesleğim Hayatım**, "Mesleki Eğitim Merkezleri", https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/egitim/mesleki-egitim, (18.04.2022).

T.C. Ticaret Bakanlığı, **Covid-19 Gelişmeleri**, https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-amerika/meksika/ulke-profili/kovid-19-gelismeleri, (08.04.2022).

T.C. Ticaret Bakanlığı, **Covid-19 Gelişmeleri**, https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/dogu-asya/cin-halk-cumhuriyeti/ulke-profili/covid-19-gelismeleri, (11.04.2022).

T.C. Ticaret Bakanlığı, **Covid-19 Meksika Genel Durum (18)**, https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/meksika/covid-19-meksika-genel-durum-18, (09.04.2022).

T.C. Ticaret Bakanlığı, **Covid-19 Meksika Genel Durum (22)**, https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/meksika/covid-19-meksika-genel-durum-22, (08.04.2022).

T.C. Ticaret Bakanlığı, **Covid-19 Meksika Genel Durum (8)**, https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/meksika/covid-19-meksika-genel-durum-8, (09.04.2022).

T.C. Ticaret Bakanlığı, **Ülke Profili**, https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/dogu-asya/japonya/ulke-profili, (10.04.2022).

Tağraf, Hasan. "Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, 2002, ss. 33-47.

Takım, Abdullah, Ş. Mustafa Ersungur, Arzu Tural Dikmen ve Lütfü Efe Aksu. "Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı Arasındaki İlişki", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 34, Sayı: 1, 2020, ss. 227-240.

Tartanoğlu, Şafak. "Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası", **Sosyoloji Konferansları**, Sayı: 42, 2010, ss. 1-13.

Taş, H. Yunus. "İŞKUR'un Mesleki Eğitim Faaliyetlerinin İstihdam Üzerine Etkileri: Yalova İŞKUR Örneği", **Sosyal Siyaset Konferansları**, Sayı: 61, 2011, ss. 153-176.

Taş, Hacı Yunus ve Fatmanur Güder. "Dünyada ve Türkiye'de Covid 19 Sürecinde İşsizlik ve Genç İşsizliği Sorunu", **Değişen Dünyada Sosyal Politika**, (Ed. Tuncay Güloğlu, Eyüp Sabri Kaya), Ekin Yayınevi, Bursa, 2021, ss. 29-66.

Taşçı, H. Mehmet ve Burak Darıcı. "Türkiye'de İşsizliğin Mikro Veri ile Farklı Tanımlar Altında Cinsiyet Ayrımına Göre Analizi", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 28, 2009, ss. 139-159.

Taşkın, Temel. "Türkiye'de Kapsayıcı Büyüme", **Ekonomi Notları**, T.C. Merkez Bankası, Sayı: 2014-11, 2014, https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Arastirma+Yayinlari/Ekonomi+Notlari/, (24.10.2021).

Tatar, Fatih. **Türkiye'de Genç İşsizlik: Genç İşsizler Üzerine Saha Çalışması**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak, 2019.

Tekeli, İlhan. "Kent Yoksulluğu ve Modernite'nin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri Üzerine", **Devlet Reformu: Yoksulluk**, (Ed. A. Halis Akder, Murat Güvenç), TESEV Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 139-159.

Tekin, Ayşe. "2000'li Yıllardan Günümüze Türkiye Ekonomisinde Genç İşsizlik Sorunu ve Çözüm Önerileri", **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt: 28, Sayı: 3, 2021, ss. 447-466.

Temiz, Hasan Ejder. "Eğreti İstihdam: İşgücü Piyasasında Güvencesizliğin ve İstikrarsızlığın Yeni Yapılanması", **Çalışma ve Toplum**, Sayı: 2, 2004, ss. 55-80.

Tılıç, Helga Rittersberger ve Kezban Çelik. **Genç Nüfusa Genel Bir Bakış**, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), Nüfusbilim Derneği, Elma Teknik Basım Matbaacılık, Ankara, 2016.

Tokol, Aysen. "Sosyal Dışlanma-Ayrımcılık", **Sosyal Politika**, (Ed. Abdurrahman İlhan Oral, Yener Şişman), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3317, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2177, Eskişehir, 2018.

Touraine, Alain. **Modernliğin Eleştirisi**, (Çev. Hülya Tufan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1994.

TÜİK, **2021 Yılı İşgücü Piyasası Araştırması Raporu**, https://media.iskur.gov.tr/51145/turkiye.pdf, (26.04.2022).

TÜİK, https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1, (08.01.2022).

TÜİK, **İstatistiklerle Gençlik, 2020**, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2020-37242&dil=1, (10.02.2022).

TÜİK, **İşgücü İstatistikleri Mikro Veri Seti, 2020**, Yayın No: 4617, 2021.

TÜİK, **Uluslararası Göç İstatistikleri**, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararasi-Goc-Istatistikleri-2019-33709, (19.12.2022).

Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD), **Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Avrupa Birliği ile Karşılaştırma**, Yayın No: TÜSİAD-T/2000-12/295, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 2000.

Türk, Tuğba ve Hidayet Ünlü. "Yoksullukla Mücadele Politikaları: 2000 Sonrası Türkiye Örneği", **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 14, 2016, ss. 92-104.

Türkbağ, Ahmet Ulvi. "Hukuk ve Ekonomi Anlayışı ya da Hukukun Ekonomik Analizi, **Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi**, (Haz. Hayrettin Ökçesiz), 8. Kitap, İstanbul Barosu Yayını, İstanbul, 2003, ss. 58-69.

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, **Coğrafya Ne Kadar Fark Yaratır? Meksika ve Türkiye**, 2010, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1283841491-3.Cografya_Ne_Kadar_Fark_Yaratir_Meksika_ve_Turkiye.pdf, (20.02.2022).

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, **Güney Kore İnovasyondaki Başarısını Nelere Borçlu? Türkiye için Çıkarımlar**, 2010, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1285828695-5.Guney_Kore_Inovasyondaki_Basarisini_Nelere_Borclu_Turkiye_icin_Cikarimlar.pdf, (02.10.2022).

Uğur, Suat. "Türkiye'de İşsizlik Sigortasının Gelişimi", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 2, 2011, ss. 95-114.

Ulusal Genç İstihdam Stratejisi ve Eylem Planı (2021-2023), https://www.csgb.gov.tr/media/86883/genelge-rg-02-10-21.pdf, (29.04.2022).

Ulusoy, Ahmet. **Maliye Politikası**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2018.

Unat, Nermin Abadan. **Bitmeyen Göç: Konut İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.

United Nations Centre for Human Settlements (Habitat), **Strategies to Combat Homelessness**, 2000.

United Nations Development Programme, **Human Development Report 2001: Making New Technologies Work for Human Development**, Oxford Oxford University Press, New York, 2001.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, **Overcoming Exclusion through Inclusive Approaches in Education**, A Challenge a Vision, Conceptual Paper, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2003.

United Nations, **Analysing and Measuring Social Inclusion in a Global Context**, Department of Economic and Social Affairs, New York, 2010.

Uşen, Şelale. "Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'de Aktif Emek Piyasası Politikaları", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 13, 2007, ss. 65-95.

Ünlükaplan, İlter ve Ebru Canıkalp. "Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri ile Türkiye'nin Yönetişim Kalitesi Konumunun Belirlenmesi: Kümeleme Analizi", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi**, Cilt: XXXVII, Sayı: II, 2015, ss. 409-428.

Vatansever, Aslı. "Prekarya Geceleri: 21. Yüzyıl Dünyasında Geleceği Olmayan Beyaz Yakalıların Rüyası", **Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, 2013, ss. 1-20.

Walker, Charlie. **Youth and Social Exclusion in Russia: a Scoping Study for the World Bank**, Moscow, 2018, https://eprints.soton.ac.uk/431808/1/Russia_Youth_Labor_Market_TANI.pdf, (19.04.2022).

World Economic Forum, "The Inclusive Development Index 2018: Summary and Data Highlights", 2018, https://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf, (23.10.2021).

Yalçın, Nermin. **Sivil Toplum Kuruluşları ve Yoksulluk**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2008.

Yamak, Rahmi, Zehra Abdioğlu ve Nilcan Mert. "Türkiye'de İşgücüne Katılımı Belirleyen Faktörler: Mikro Ekonomik Analiz", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 2, 2012, ss. 41-58.

Yapraklı, Halil, Taner Taş ve Kubilay Yılmaz. "Genç İşsizlik, Eğitim Düzeyi ve Suç İlişkisi: Türkiye Örneği", **Gençlerle 360 Derece: 3. Uluslararası Öğrenci Kongresi**, 2016.

Yardımcı, Pınar. "İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri", **Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı: 10, 2006, ss. 96-115.

Yavuz, Hasan Bilgehan. "Aktif İşgücü Piyasası Politika Uygulamalarının Etkilerinin Değerlendirilmesi: Bir Meta Analiz Çalışması", **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 13, 2017, ss. 497-523.

Yeni Koronavirüs (Covıd-19) Salgınının Ekonomik ve Sosyal Hayata Etkilerinin Azaltılması Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun Numarası: 7244, Kabul Tarihi: 16.4.2020, Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 17.4.2020, Sayı: 31102, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7244&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5, (13.03.2022).

Yıldırımalp, Sinem ve Bora Yenihan. "Sosyal Dışlanma ve İşgücü Piyasasında Gençler", **Mevzuat Dergisi**, Sayı: 184, 2013, https://www.mevzuatdergisi.com/2013/04a/01.htm, (31.01.2021).

Yılmaz, Hüseyin ve Abdullah Elmas. "Türkiye'de Demografik Fırsat Penceresi Üzerine Bir İnceleme", **Innovation and Global Issues: Congress III**, (Ed. Nurettin Bilici, Ragıp Pehlivanlı, Karlygash Ashirkhanova), Extended Abstracts Book, Antalya, 2018, ss. 78-80.

Yılmaz, Özlem Toplu ve Akyol Şahin. "Japonya'da Deflasyon Döneminde İşsizlik ve İşsizlikle Mücadele", **Lectio Socialis Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2020, ss. 25-40.

Yoshimoto, Keiichi. **Youth Employment and Labour Market Policies in Japan**, Prepared for ILO/Japan Tripartite Regional Meeting on Youth Employment in Asia and the Pacific Bangkok, 2002.

Yuncu, L. Demet. "İki Yoksulluk Yaklaşımı: A.Sen'in Yapabilirlikten Yoksunluk Teorisi ve Toplumsal Dışlanma Çerçevesinin Karşılaştırması", **Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu**, Araştırma Raporu, İstanbul, 2005.

Yüceol, Hüseyin Mualla. "Bir Politika Değişkeni Olarak İşsizliğin Ölçülmesi Sorunu ve Türkiye'de Gerçek İşsizlik Oranı", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 12, 2005, ss. 118-133.

Yüksel, Serhat. "Rusya Ekonomisinde Büyüme, İşsizlik ve Enflasyon Arasındaki Nedensellik İlişkileri", **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt: 53, Sayı: 614, 2016, ss. 43-57.

РОСТРУД, "Положение о Роструде", https://rostrud.gov.ru/rostrud/, (18.04.2022).

"Almanya'da Hükümet, Farklı Destek ve Yardım Paketleri Sunmaya Devam Ediyor", 2021, https://futbolexpress.de/almanyada-hukumet-farkli-destek-ve-yardim-paketleri-sunmaya-devam-ediyor/, (27.03.2022).

"Kur pieteikties: Valsts darba inspekcija. Krievijas Federācijas darba inspekcijas Rostrud uzticības tālrunis", https://asde.ru/tr/copyright/kuda-obratitsya-gosudarstvennaya-inspekciya-truda-goryachaya-liniya-rostrud-trudovaya/, (18.04.2022).

"Yoksulluğun Nedenleri", https://dep.manas.edu.kg/img/files/11/Yoksullu%c4%9fun%20Nedenleri,%20T%c3%bcrleri,%20%c3%96l%c3%a7%c3%bcm%20Y%c3%b6ntemleri.pdf, (10.05.2021).

EKLER

EK 1. Araştırmada Kullanılan Anket Formu

Değerli Katılımcı,
Bu anket formu Manisa Celal Bayar Üniversitesi'nde Doç. Dr. Serkan CURA tarafından yönetilen bir doktora tez çalışmasına veri sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Anket verileri araştırmada gizlilik ve güven ilkelerine bağlı kalınarak sadece araştırmacı tarafından değerlendirilerek ve başka taraflarla paylaşılmayacaktır. Katılımınız ve katkılarınız için teşekkür ederim.

Merve Tuba RÜZGAR
Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı-Maliye Doktora Öğrencisi

Genç İşsiz: Çalışma isteği ve gücünde olup makul ve uygun bir iş bulamayan 15-24 yaş arasındaki kişileri ifade etmektedir.

I. BÖLÜM

Lütfen aşağıdaki her bir ifadeye katılma derecenizi belirtiniz ve boş satır bırakmayınız.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Şu an okuduğum bölümden memnunum					
2. Şu an aldığım eğitimden memnunum					
3. Mezun olduktan sonra kendi ülkemde eğitimime devam etmek isterim (yüksek lisans-doktora)					
4. İmkânım olursa yurt dışında eğitimime devam etmek isterim (yüksek lisans-doktora)					
5. Aldığım eğitimin iş bulmam noktasında yeterli olacağını düşünüyorum					
6. Mezun olduğum branşta iş bulmak istiyorum					
7. Gelecekle ilgili işsizlik açısından endişelerim var					
8. Mezun olunca iş bulacağımdan eminim					
9. Mezun olunca kamu sektöründe iş bulacağımı düşünüyorum					
10. Mezun olunca özel sektörde iş bulacağımı düşünüyorum					
11. Mezun olunca beklentilerimi karşılayacak düzeyde iş bulabileceğimi düşünüyorum					
12. Mezun olunca düşük ücretli bir iş bulabileceğimi düşünüyorum					
13. İş verenlerin liyakatle bana davranacağını düşünüyorum					
14. İmkânım olursa yurt dışında çalışmayı isterim					
15. Yurt dışına gittiğimde nelerin beni karşılayacağını biliyorum					
16. İşsizlikle mücadelede devletin sorumluluğu vardır					

17. Birçok ülkede işsizlikle ilgili uygulanan politikaları biliyorum					
18. Ülkemizde işsizlikle ilgili devletin desteklerinin neler olduğunu biliyorum					
19. Ülkemizde işsizlikle ilgili gereken önlemleri devletin aldığına inanıyorum					
20. Ülkemizde işsizliğe yönelik uygulanan devlet politikalarını yeterli görüyorum					
21. İşe başladığımda asgari ücret almak beni tatmin eder					
22. İşsiz kalırsam politik sisteme olan güvenim azalır					
23. İşsiz kalırsam politik düzene olan güvenim azalır					
24. İşsiz kalmaktan korkuyorum					

25. İşsiz kalma korkunuza 1'den 10'a kadar puan verecek olsanız kaç verirdiniz? Lütfen işaretleyiniz (1=en az 10=en çok olacak şekilde düşününüz.)

Hiç				Orta					Aşırı derecede fazla
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

26. İşe <u>yeni</u> başladığınızda maaşınızın ortalama ne kadar olacağını tahmin ediyorsunuz?
( ) 4.250 TL-Asgari ücret ( ) 4.251-7.250 TL ( ) 7.251 TL -9.250 TL ( ) 9.251-.11.250 TL
( ) 11.251 TL ve üstü

27. İşe <u>yeni</u> başladığınızda maaşınızın ortalama ne kadar olmasını istersiniz?
( ) 4.250 TL-Asgari ücret ( ) 4.251-7.250 TL ( ) 7.251 TL -9.250 TL ( ) 9.251-.11.250 TL
( ) 11.251 TL ve üstü

II. BÖLÜM

Lütfen aşağıdaki demografik bilgi sorularını yanıtlayınız.

28. Yaşınız nedir? ……..

29. Cinsiyetiniz nedir? ( ) Kadın ( ) Erkek

30. Okumakta olduğunuz bölüm nedir? ( ) İşletme ( ) İktisat ( ) Maliye ( ) Kamu Yönetimi ( ) Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ( ) Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ( ) Ekonometri

31. Hangi sınıfta okumaktasınız? ( ) 1 ( ) 2 ( ) 3 ( ) 4 ( ) Senem uzadı

32. Aylık ortalama <u>kişisel geliriniz</u> kaç TL'dir?
( ) 1.000 TL ve altı ( ) 1.001-2000 TL ( ) 2.001-3.000 TL ( ) 3.001-5.000 TL ( ) 5.001 TL ve üstü

33. Aylık ortalama toplam <u>hane geliriniz (ailenizin toplam geliri)</u> kaç TL'dir?
( ) 1.000 TL ve altı ( ) 1.001-3000 TL ( ) 3.001-5.000 TL ( ) 5.001-7.000 TL
( ) 7.001 TL -9000 TL ( ) 9.001-.11.000 TL ( ) 11.001-13.000 TL ( ) 13.001-15.000 TL
( ) 15.001-17.000 TL ( ) 17.001 TL ve üstü

EK 2. Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurul Onay Kararı

Evrak Tarih ve Sayısı: 09.02.2022-E.246750

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Sayı : E--050.01.04-246750 09.02.2022
Konu : Serkan CURA-Etik Kurul Başvurunuz-Hk-

Sayın Doç. Dr. Serkan CURA

İlgi : 24.01.2022 tarihli ve 235631 sayılı yazı.

MCBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilimdalı Doktora öğrencisi Merve Tuba RÜZGAR'ın "Sosyal Dışlanma Bağlamında Genç İşsizliğe Yönelik Devletin Mali Çözüm Önerileri; Türkiye ve Seçilen Ülkelerde Uygulanan İstihdam Politikaları " adlı başvurunuz kurulumuzun 02.02.2022 tarih ve 2022/01 sayılı toplantısında (I) oturumunda görüşülmüş olup, tez çalışmasının etik yönden uygunluğuna karar verilmiştir.

Kurulumuzda alınan karar ekte gönderilmektedir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Ramazan GÖKBUNAR
Kurul Başkanı

Ek: 14- Nolu Karar (1 sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik İmza ile imzalanmıştır.
Doğrulama Kodu :BSM88PNS3H Pin Kodu :87472 Belge Takip Adresi : https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=4049&eD=BSM88PNS3H&eS=246750
Adres:Şahit Prof. Dr. İlhan Varank Yerleşkesi 45140 - Yunusemre/Manisa
Telefon:(0 236) 2011000 Faks:(0 236) 2372442
Elektronik Ağ:http://www.cbu.edu.tr
Kep Adresi:celalbayaruniversitesi@hs01.kep.tr
Bilgi için: Bülent Tekenli
Unvanı: Şef
Telefon No: 2362011095

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULU KARARLARI

Toplantı Tarih	: 02.02.2022
Toplantı Sayısı	: 2022/ 01
Toplantıda Alınan Karar Sayısı	: 15
Oturum Sayısı	: I

Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu 02.02.2022 tarih ve saat 14:00'da toplanmıştır.

OTURUM: I

KARAR:

14-

MCBÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi Doç.Dr.Serkan CURA'nın 24.01.2022 tarih ve E.235631 sayıda kayıtlı MCBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilimdalı Doktora öğrencisi Merve Tuba RÜZGAR'ın **"Sosyal Dışlanma Bağlamında Genç İşsizliğe Yönelik Devletin Mali Çözüm Önerileri; Türkiye ve Seçilen Ülkelerde Uygulanan İstihdam Politikaları "** adlı tez çalışmasının etik yönden uygunluğuna, toplantıya katılan üyelerin oy birliği ile karar verildi.

(imza)
Prof.Dr.Ramazan GÖKBUNAR
Başkan

(imza) Prof.Dr.Fatma ŞAŞMAZ ÖREN Üye	**(imza)** Prof.Dr.Nurettin GÜLMEZ Üye	**(imza)** Prof.Dr.Osman Murat KOÇTÜRK Üye
(imza) Prof.Dr.Selhan ÖZBEY Üye	**(imza)** Prof.Dr.Özge AYAN Üye	**(imza)** Prof.Dr. Talip KABADAYI Üye

1